THRACO-DACICA

ACADEMIA
DE ȘTIINȚE
SOCIALE
ȘI POLITICE
A REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMÂNIA

TOMUL
VII
1-2
1986

EDITURA
ACADEMIEI
REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMÂNIA

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

INSTITUTUL DE TRACOLOGIE

THRACO-DACICA

TOMUL VII

1—2

1986

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor șef: DUMITRU BERCIU
Redactor șef adjunct: CONSTANTIN PREDA
Membri: GHEORGHE BICHIR, GH. DIACONU, IOAN GLODARIU, SEBASTIAN MORINTZ, ALEXANDRU SUCEVEANU, SILVIA TEODOR, ALEXANDRU VULPE.
Secretar de redacție: MIHAELA UDRESCU

În țară, revista se poate procura prin poștă, numai pe bază de abonament. Prețul unui abonament anual este de 100 lei. Comenzile și abonamentele din străinătate se primesc la ROMPRESFILATELIA, Departamentul import-export presă, P.O. Box 12—201, telex 10 376, București, 78 104, Calea Griviței 64—66, România, sau la reprezentanții săi în străinătate.

Prix d'un abonnement annuel: $ 44. Toute commande de l'étranger sera adressée à ROMPRESFILATELIA, Departamentul import-export presă, P.O. Box 12—201, télex 10 376, R 78 104, Calea Griviței 64—66, București, România, ou à ses représentants à l'étranger.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite Colegiului de redacție pe adresa: 71 119, str. I. C. Frimu 11, București.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

THRACO-DACICA, VII, 1—2, 1986

Sumar *(Sommaire)*

EDITORIAL

DUMITRU BERCIU, 2500 ani de la atestarea, într-un izvor scris, a geților în lupta împotriva armatei persane, în 514 î.e.n. (2500 ans de la lutte des Gètes contre les armées persannes en 514 av. n. è.) 5

STUDII *(ÉTUDES)*

PETRE I. ROMAN, Așezări cu ceramică șnurală din Thracia, Macedonia, Thessalia și raporturile lor cu evoluția culturală din regiunile carpato-danubiene (Établissements à céramique décorée à la corde de Thrace, Macédoine, Thessalie et leurs rapports avec l'évolution culturelle des régions carpato-danubiennes) 14

IOAN ANDRIȚOIU, Contribuții la cunoașterea culturii Noua în sud-vestul Transilvaniei (Contributions à la connaissance de la culture Noua dans le sud-ouest de la Transylvanie) 31

GEORGE MARINESCU, Necropola de la sfîrșitul epocii bronzului (cultura Noua) de la Archiud, comuna Teaca, județul Bistrița-Năsăud (Das spätbronzezeitliche Gräberfeld der Noua-Kultur von Archiud, Gem. Teaca, Jud. Bistrița-Năsăud) 46

EMIL MOSCALU, Mormîntul princiar getic de la Peretu (jud. Teleorman) (La tombe princière de Peretu (dép. de Teleorman)) 59

CONSTANTIN PREDA, Contribuții la cunoașterea civilizației geto-dacice — Așezarea de la Pleașov, jud. Teleorman (Contributions à la connaissance de la civilisation géto-dace — L'établissement gète de Pleașov (dép. de Teleorman)) 71

ALEXANDRU VULPE, Despre unele aspecte ale spiritualității dacice (Einige Aspekte des Geisteslebens der Daker (Ein archäologischer Beitrag zu Fl. Josephus, *Ant. Jud.*, XVIII, 22)) 101

GH. BICHIR, Vestigii ale geto-dacilor din epoca romană la Scornicești (jud. Olt) (Les vestiges des Géto-Daces de l'époque romaine à Scornicești (dép. Olt)) 112

DISCUȚII ȘI COMUNICĂRI *(DISCUSSIONS ET INFORMATIONS)*

MARIN CÂRCIUMARU, Considerații paleoetnobotanice și contribuții la agricultura tracilor și geto-dacilor (IV) (Considérations paléoethnobotaniques et contributions à l'agriculture chez les Thraces et Géto-Daces (IV)) 129

SERGIU HAIMOVICI, Studiul resturilor de faună descoperite în așezarea dacică (sec. III—II î.e.n.) de la Lunca Ciurei (L'étude des restes fauniques déconverts dans l'établissement dace (IIIe—IIe siècles av.n.è.) de Lunca Ciurei) 134

D. BERCIU, M. IOSIFARU, S. PURICE, GH. ANDREESCU, Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. IV (Découvertes et notes de Buridava dace. IV) 140

SZÉKELY ZOLTÁN, O descoperire monetară la Arcuș (jud. Covasna) (Une découverte monétaire à Arcuș (dép. de Covasna)) 144

D. PROTASE, „Decebalus per Scorilo" în lumina vechilor și noilor interpretări („Decebalus per Scorilo" imLichte der alten und neuen Auslegungen) 146

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

GH. I. PETRE-GOVORA, Asupra problemelor culturii Glina în nord-estul Olteniei (Sur les problèmes de la culture de Glina au nord-est de l'Olténie) 154
CRISTIAN MATEI, Reprezentări ale Cavalerului Trac de la Năvodari (Monuments of the Thracian Horseman at Năvodari) 167
CONSTANTIN C. PETOLESCU, Varia Daco-Romana (XI) 171

CRONICA *(CHRONIQUE)*

Din activitatea Institutului de Tracologie în 1985 (De l'activité de l'Institut de Thracologie en 1985) 173
Al VIII-lea simpozion național de tracologie (Le VIIIe Symposion national de thracologie) (Mihai Irimia) 174

ABREVIERI *(ABRÉVIATIONS)* 179

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

2500 ani de la atestarea, într-un izvor scris, a geților în lupta împotriva armatei persane, în 514 î.e.n.

DUMITRU BERCIU

În 1986 se împlinesc 2500 ani de cînd geții s-au opus cu armele împotriva oștirii persane, în 514 î.e.n., în fruntea căreia se găsea însuși „Marele rege" Darius I, fiul lui Hystaspes. Expediția era îndreptată — dacă este să credem unele izvoare literare antice — contra sciților, cu care geții se învecinau pe Tyras (Nistru).

Cît privește data campaniei, în istoriografia străină și în cea românească [1] s-a acceptat în general anul 514 î.e.n. Ceea ce este cert este faptul că Darius, ca să poată înainta spre Dunărea de Jos a trebuit să înfrîngă mai întîi rezistența geților, strămoșii poporului nostru. În această privință, găsim cele mai valoroase informații la istoricul grec Herodot, care a scris *Istoriile* sale către jumătatea sec. V î.e.n., deci nu prea tîrziu de evenimentul istoric amintit.

Herodot notează, în legătură cu această expediție: „Înainte de a ajunge la Istru, birui mai întîi pe geți, care se cred nemuritori. Căci tracii, locuitorii din Salmydessos și cei care ocupă ținutul așezat mai sus de orașele Apollonia și Mesembria — pe nume scirmiazi și nipsecni — s-au predat lui Darius fără luptă. Geții însă, fiindcă s-au purtat nechibzuit, au fost îndată înrobiți, măcar că ei sînt cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci" [2].

Mai departe istoricul grec adaugă: „Acești (geți) după ce au fost supuși de perși, urmară restul armatei" (persane)[3].

Deși Herodot întocmea opera sa abia la jumătatea sec. V î.e.n., el cercetase și călătorise mult, culegînd direct informații chiar din regiunile de care vorbea în lucrarea sa. Alte informații le avea de la negustorii greci din orașele de la Pont sau pe care îi întîlnea în călătoriile sale. Herodot a ajuns pînă la Olbia, unde a putut să se informeze asupra sciților și poate chiar asupra geților, care nu erau străini la Olbia.

Alt istoric grec, Tucidide, arăta că geții se aflau la nord de munții Haemus (Stara Planina) și că se învecinau cu sciții, că aveau aceleași arme ca aceștia și că erau toți arcași călări, ei făcînd parte din armata lui Sitalces, regele odrisilor, aliați în 429 î.e.n. ai Atenei [4]. Statul odrisilor traci s-a întins — într-o anumită perioadă — „pînă unde se varsă Istrul" în Pontul Euxin, cum precizează același Tucidide [5]. Hecateu din Milet însă, care a trăit în prima jumătate a sec. VI î.e.n., nota prezența la sud de Dunăre — în Dobrogea de azi — a două triburi tracice, a crobizilor și trizilor [6]. Hecateu luase parte la răscoala ionienilor și cunoștea probabil locurile, în urma numeroaselor sale călătorii.

[1] *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 170. În istoriografia sovietică, V. V. Struve se pronunță pentru anul 514 î.e.n. (VDI, 4, 1949, p. 15—28).

[2] Herodot, IV, 93; *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 47—49.

[3] *Ibidem*, 96.

[4] Tucidide, II, 96, 1; *Izvoare privind istoria României*, I, p. 75—77.

[5] Tucidide, II, 97, 1.

[6] La Stephanos din Bizanț: *Izvoare privind istoria României*, I, p. 9, este amintită și cetatea Orgame (Argamum) de la Capul Dolojman.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Înaintea lui Hecateu avem menţiunea lui Sofocle asupra unui rege (basileu) get, Charnabon, „care în timpurile de faţă domneşte peste geţi" [7]. Este cea mai veche menţiune scrisă asupra geţilor şi, mai ales, asupra organizării lor social-politice.

Dacă izvoarele scrise ale antichităţii reţin prezenţa geţilor la sud de Dunăre în sec. VI şi V î.e.n., descoperirile arheologice documentează o atare prezenţă cu mult mai înainte. Astfel, cercetările arheologice din România şi Bulgaria au scos la lumină în ultimele decenii, în special, excepţional de numeroase vestigii concrete, care atestă locuirea traco-geţilor în întreaga zonă dintre Balcani şi Dunăre. A fost sesizat un puternic fond hallstattian tîrziu, pe care avea să se dezvolte — printr-un proces unitar — , de o parte şi de alta a Dunării, unitatea etno-culturală traco-getică. Săpăturile arheologice — de pildă — efectuate de mai mulţi ani la Babadag [8] au scos la lumină un fond cultural tracic premergător fondării oraşelor greceşti pe litoralul Mării Negre, pe la jumătatea sec. VII î.e.n. Acestea s-au întemeiat în mijlocul mediului traco-getic, local, interesele lor găsind aci condiţii favorabile negoţului. Geţii se găseau în acea vreme pe o înaltă treaptă de dezvoltare social-economică şi culturală, cu o aristocraţie interesată şi ea în negoţul cu grecii abia aşezaţi pe litoral.

Cultura numită, evident convenţional, Babadag, de etnicitate tracică, a avut o lungă evoluţie, care ilustrează în acelaşi timp o prezenţă demografică foarte pronunţată la sud de Dunăre. Cele trei faze (I, II şi III)[9] acoperă toată prima epocă a fierului (Hallstatt), ultimele faze întîlnindu-se deopotrivă pe litoral la Histria, Constanţa, Capul Dolojman, şi spre Dunăre, la Gura Canliei, Enisala. Faza III interesează în mod deosebit, întrucît ea reprezintă încheierea primei epoci a fierului şi începutul celei de-a doua epoci a fierului (Latène) la sud de Dunăre, în conţinutul căreia vom întîlni elemente de civilizaţie grecească [10], asimilate de către băştinaşi. Asemenea bunuri culturale aveau să se răspîndească în mediul local cu deosebire după întemeierea oraşelor elenice pe litoralul getic al ţării noastre şi al Bulgariei, dar unele dintre ele pătrunseseră încă mai înainte, trecînd chiar peste Dunăre.

Analiza materialului arheologic provenit din cercetările de la Histria (Histria-sat — necropola tumulară), Enisala, Beidaud, Sarinasuf, Tariverde, Cernavodă, Piatra Frecăţei (jud. Tulcea), Rasova, Mahmudia [11] etc., cît şi analiza unor descoperiri similare din Bulgaria, ca cele de la Dobrina, Ravna sau Braničevo [12] etc. a arătat că în sec. VI şi V î.e.n. exista o mare unitate de cultură traco-getică de o parte şi de alta a Dunării. În această privinţă descoperirile aparţinînd fazei III a culturii Babadag [13], cele de la Piatra Frecăţei şi din celelalte localităţi menţionate mai înainte fac parte din aria marelui complex getic Birseşti [14] Ferigile [15], a cărui etnicitate getică nu mai poate fi pusă sub semnul întrebării. Vroim să arătăm că de la sfîrşitul sec. VII, şi chiar din cursul acestui secol, prin cultura Basarabi se crease o puternică unitate de cultură, care aparţinea geţilor, ca ramură nordică a tracilor, locuind de o parte şi de alta a Dunării.

În această unitate etno-culturală traco-getică pătrundeau unele elemente de civilizaţie scitică, drept urmare a raporturilor reciproce între sciţii nomazi şi aristocraţia getică de la Dunărea de Jos. Se pare că influenţa scitică s-a oprit numai la vîrfurile aristocraţiei locale, în arta căreia întîlnim elemente ale civilizaţiei aristocratice scitice, în special ale aristocraţiei războinice. Aceasta este valabil, nu numai pentru sec. VI î.e.n., dar mai ales pentru sec. V şi IV î.e.n. Nu este vorba de prezenţa efectivă a sciţilor, ci mai degrabă de înrîuriri reciproce. În orice caz, ştirea lui Herodot că geţii erau vecini cu sciţii pe Istru nu se confirmă arheologic. Toate descoperirile arheologice de la nord de Dunăre arată că geţii ocupau — înainte chiar de Herodot — toată zona istro-pontică, în sensul istoric şi geografic cît mai larg. Oricum, între geţi şi sciţi erau strînse legături, cu mult înainte de expediţia lui Darius. O dovadă — ca să dăm numai un exemplu — trebuie văzută în psaliile (piese de harnaşament) de os descoperite la Histria şi Tariverde, lucrate în stil zoomorf [16]. Ambele psalii au fost descoperite în stratul arhaic, datînd din a doua jumătate a sec. VI î.e.n. [17]. Condiţiile stratigrafice şi asocierea acestor piese cu material grecesc, bine databil, sînt sigure pentru

[7] Sofocle, fr. 547, în *Izvoare privind istoria României*, I, p. 17—18.

[8] De către Sebastian Morintz, încă din 1964 ; a se vedea, de acelaşi în Dacia N. S., 8, 1964, p. 101—118.

[9] *Ibidem*.

[10] M. Irimia, *Arheologia şi istoria populaţiei băştinaşe a Dobrogei în a doua epocă a fierului* ; rezumatul tezei de doctorat, 1985, p. 5—6. C. Preda : SCIV, 11, 1960, 1, p. 39 şi urm.

[11] Gavrilă Simion, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 143—163

[12] M. Čičikova, Studia Balcanica, 5, Sofia, 1971, p. 91—92

[13] Sebastian Morintz, *op. cit.*, p. 101—118.

[14] Idem, Dacia, N.S., 1, 1957, p. 117—132.

[15] Al. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, Bucureşti, 1967.

[16] D. Berciu, PZ, 41, 1963, p. 190 şi urm.

[17] *Din istoria Dobrogei*, I, Bucureşti, 1965 (D. Berciu) p. 101, fig. 21.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

fixarea cronologiei. Dealtfel la Histria și împrejurimi a fost sesizat și un aspect cultural care se orientează de asemenea spre stepele nord-pontice [18] și ar documenta raporturi vechi geto-scitice, documentate de asemenea și pentru Transilvania și tot sectorul Tisei superioare. Atare raporturi fuseseră semnalate și în necropola traco-getică de la Histria [19]. Afinități traco-scitice vor fi și mai evidente în arta aristocratică din sec. IV î.e.n., răspîndită în întreaga zonă istro-pontică [20], cît și în Bulgaria de nord. Datorită tocmai unor asemenea raporturi între aristocrația indigenă și cea scitică, se poate explica într-o oarecare măsură și hotărîrea lui Darius de a cuceri și pe geți, ei reprezentînd o forță de care „Marele rege" era obligat să țină seama. Așa că hotărîrea „nesăbuită", cum spusese Herodot, de a se opune armatelor persane, pornea, nu numai din dorința de a-și apăra cu tot dinadinsul libertatea, dar poate și din respectarea unor înțelegeri cu sciții sau a unor interese de alt ordin, cum par să fi fost cele legate de prezența negustorilor greci și a orașelor elenice din Pont.

Cei doi factori, cel grecesc și cel scitic, au acționat convergent asupra mediului traco-getic din Dobrogea, dar cu intensitate diferită și consecințe diverse. În sec. VI și V î.e.n. legăturile economice dintre indigeni și coloniștii greci erau destul de frecvente. Prezența importurilor grecești (oglinzi, vase de metal sau pictate, podoabe, vinuri sudice etc.) în lumea traco-getică de la sfîrșitul epocii hallstattiene și din pericada Latène conferă culturii locale același caracter ca și celei din Europa centrală din aceeași vreme, al cărei caracter aristocratic se manifesta pregnant prin artă.

În cadrul cultural și artistic traco-getic trebuie să amintim și prezența unui factor iranian-persan [21], asupra căruia vom reveni, întrucît acesta devine mai activ după campania lui Darius în Balcani și la Dunărea de Jos. Avem în vedere în primul rînd mormîntul „princiar" de la Agighiol, jud. Tulcea, la care s-au adăugat cel de la Peretu, jud. Teleorman și tezaurul de la Băiceni, jud. Iași. Mai de mult se cunoștea renumitul coif de aur de la Poiana-Coțofenești, jud. Prahova [22].

În momentul cînd avea să se declanșeze expediția armată persană, geții aveau o civilizație superioară, dezvoltată pe o bază străveche tracică; ei întrețineau raporturi economice și culturale cu grecii, sciții și lumea iraniană și atinseseră un înalt grad de organizare social-politică și militară, detașîndu-se din acest punct de vedere de restul tracilor, deși tribul odrisilor din valea fluviului Marița, din Bulgaria de sud, era unul dintre puternicele triburi tracice, care va și reuși să-și întemeieze un stat după războaiele perșilor cu grecii din Europa. În aceste condiții nu ni se mai pare „nesăbuită" hotărîrea geților de a-și apăra libertatea. Organizarea militară a geților din sec. VI va fi avut, desigur, premise și mai vechi, dacă ținem seama și de stadiul de dezvoltare a civilizației tracice anterioare.

Potrivit izvoarelor literare antice, campania lui Darius I ar fi urmărit „să pedepsească" pe sciți pentru desele lor incursiuni în imperiul persan. Statul persan era unul dintre cele mai bine organizate, de caracter universal. De la jumătatea sec. VI î.e.n. statul persan s-a extins mereu teritorial, politica aceasta fiind sprijinită de către aristocrația medo-persană orășenească și aceea a marilor temple, religioasă, ambele fiind interesate în extinderea activităților comerciale. În 546 perșii ocupă toate orașele grecești din Asia Mică, iar în 525 î.e.n. regele Cambyses (528 — 523 î.e.n) ocupă Egiptul. Se crease astfel cel mai mare imperiu de pînă atunci din Orient, care se întindea pînă în India și la Mediterana.

Lui Cambyses i-a urmat Darius I (521—486 î.e.n.), fiul lui Hystaspes, satrap al Persiei, descendent al unei ramuri secundare a Ahemenizilor. Mama lui Darius, Atosa, era descendentă din casa lui Cyrus al II-lea. După înăbușirea unor numeroase răscoale, Darius I a trecut la reorganizarea statului, cu scopul întăririi puterii regale. Noul monarh persan s-a considerat „scoborîtor" din zei și și-a adoptat titlul de „Rege al regilor", de „Marele rege", pentru a răspunde la dăinuirea vechilor dregătorii și la diversitatea popoarelor din imperiu. Față de cetățile grecești xenofobe și tiranice, statul persan apărea ca un stat liberal. Darius a așezat în fruntea noilor organisme administrative, politice și militare numai oameni de încredere, în general apropiați casei regale sau chiar rude. Darius a divizat imperiul în satrapii, în frunte cu un satrap, însărcinat cu administrarea și strîngerea impozitelor. Din punct de vedere financiar, imperiul era împărțit în districte financiare, fiecare provincie trebuind să verse în tezaurul regal o anumită sumă de bani, alături de prestații în vite, cai, oi, provizii etc. Armata era bine organizată, dar neomogenă. Totuși statul persan și-a păstrat caracterul de

[18] *Ibidem*, p. 100.
[19] *Ibidem*, p. 102.
[20] D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969.
[21] *Ibidem*, p. 15 și urm.
[22] *Ibidem*, p. 77 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

stat militar, totul fiind subordonat regelui și armatei. Darius a creat de asemenea o rețea deosebită de drumuri, pentru a menține mereu legătura între capitală și provincii, asigurînd și circulația mărfurilor în vremea aceea cînd era cel mai intens circuit comercial al antichității. Pentru ușurarea circulației comerciale, Darius a bătut monedă de aur, de argint și de bronz, divizionară.

Darius I s-a remarcat nu numai ca un bun organizator, ci și ca un priceput conducător de oști. În cei 36 ani de domnie a dus 19 bătălii, cucerind sau recucerind numeroase provincii. Pe versantul muntelui Belhistun sînt gravate provinciile, în total 23, stăpînite de Darius, și în mare parte cucerite de el. În 517, Darius își fixase frontiera estică pe Indus, iar în vest frontiera era pe țărmul oriental al Mediteranei și Egeei. În est, perșii cuceriseră Lidia, Ionia, Egiptul și chiar o parte din Tracia. Prin aceasta, statul persan deținea supremația în zona est-mediteraneană, ceea ce aducea prejudicii societății grecești. Trebuie să înțelegem că Darius se ciocnea în planurile lui de polisurile grecești, care, la rîndul lor, se vedeau îngrădite în interesele lor economice.

Așa că, în lumina celor schițate mai sus, cauzele campaniei lui Darius I din 514 î.e.n. ne apar destul de complexe. Nu trebuie omis faptul că știrile ce le deținem în privința desfășurării expediției persane și a luptei geților provin de la un istoric grec, Herodot. Desigur, problema sciților și atacurile lor în Asia făceau obiectul preocupărilor lui Darius, dar aceasta din punct de vedere militar, el urmărind să-și asigure frontierele de nord împotriva unor eventuale incursiuni scitice. Poate că în aceste calcule să fi intrat și geții, despre care Darius trebuie să fi avut știri — ca și despre tracii și grecii din Balcani — înainte de expediție. Cît privește pe sciți, o tabletă descoperită la Susa îi și amintește printre neamurile supuse „Marelui Rege" : „Sciții care locuiesc dincolo de fluviu"[23]. Pe aceeași tabletă este amintită și satrapia Skudra (Tracia), alături de Ionia și altele [24]. Planul lui Darius era de asemenea de a-și asigura coasta de vest a imperiului, prin cucerirea Traciei (inclusiv a geților) și a Greciei europene. Prin slăbirea sciților, el putea închide calea nomazilor de a pătrunde în imperiu și putea, în același timp, să controleze drumul comerțului cu aurul extras din Urali și Siberia [25].

Adevăratul motiv al „giganticei expediții" [26] era de ordin economic [27], care se împletea cu cel militar și politic. Factorul grecesc stătea în centrul politicii regelui persan în acea vreme, ca să poată lua din vreme toate măsurile împotriva unui dușman viitor, cum s-a și întîmplat. Orașele grecești de pe coasta Asiei Mici erau supuse imperiului, dar trebuiau aduse sub ascultare și cele de pe litoralul de vest și de nord al Mării Negre și să se asigure astfel controlul strîmtorilor. În felul acesta, regele persan lipsea Grecia de lemnul necesar construcțiilor corăbiilor, dar mai ales el putea opri convoaiele cu grîul pontic — și getic, putem adăuga — , dînd o lovitură de moarte, cu deosebire Atenei.

Pentru atingerea acestor scopuri, Darius a făcut un plan pe măsura statului universal, în fruntea căruia se găsea. A strîns o armată de aproape 700 000 de oameni, dacă ținem seama de izvoarele grecești [28], la care a adăugat un însemnat număr de corăbii ale orașelor grecești de pe coastele Asiei Mici, deja supuse. Scopul Marelui rege era de a transforma Marea Neagră într-o mare persană și de a supune cetățile grecești de pe țărmul de vest al Pontului Euxin. O atare preocupare se pusese încă de la cucerirea Lidiei de către Cyrus, în 546 î.e.n., cînd stăpînirea litoralului de vest se impunea de la sine [29], nu numai a cetăților grecești, dar și a populațiilor din interior, în speță a tracilor, respectiv și a geților. Expediția demonstrativă împotriva sciților ni se pare secundară, în cadrul mult mai general al politicii persane din acea vreme, cu privire la Balcani și Dunărea de Jos.

Herodot explicase expediția lui Darius doar ca o dorință de pedepsire a sciților : „Darius fu cuprins de dorința de a pedepsi pe sciți, scrie Herodot [30], sub cuvînt că ei, cei dintîi, începuseră vrăjmășia cînd au năvălit în Media și i-au doborît în luptă pe cei care li s-au împotrivit". Incursiunile sciților se petrecuseră cu mult înainte de sec. VI î.e.n., cu aproape două secole. Așa încît „pedepsirea" sciților nu poate fi considerată decît un pretext [31], invocat de un istoric grec. Fără

[23] R. Ghirshman, *l'Iran dès origines à l'Islam*, Paris, 1976, p. 148, 149.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, p. 143.
[26] *Ibidem*, p. 149.
[27] W. Culican, *The Medes and Persians*, Londra, 1965, p. 76 ; se menționează și satrapia Skudra=Tracia (p. 144).
[28] R. Ghirshman, *op. cit.*, p. 143.
[29] Cf. P. Alexandrescu, SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 321.
[30] Herodot, IV, 1.
[31] *Istoria militară a poporului român*, vol. I, București, 1984, p. 54 ; mai departe *Istoria militară*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

îndoială că expediția putea fi o demonstrație de forță pentru a atrage în sfera de influență a imperiului pe traci și pe macedoneni [32], izolînd Grecia, dar regele persan era preocupat și de asigurarea liniștii și securității în regiunile pontice, în legătură cu schimburile comerciale pe spații cît mai mari, așa cum cerea economia imperiului, cu controlul drumurilor comerciale, dintre Asia și Europa. În cazul reușitei expediției, Darius ar fi ajuns stăpîn pe întregul complex al comunicațiilor pe uscat și pe mare, cu toate foloasele economice și strategice ce decurgeau de aci [33]. Participarea la expediție a orașelor grecești din Asia Mică, cu 600 corăbii, trebuie privită în lumina acestor interese economice generale, care atingeau și pe grecii de pe țărmul asiatic al Mediteranei.

Încă înainte de expediție, Darius a început să cunoască și să se amestece în treburile grecești, ca, de pildă, recunoscînd ca tiran în Samos pe fratele lui Polycrate [34] și inițiind recunoașteri maritime pe litoralul grecesc din Europa. Bizanțul primise deja suzeranitatea Marelui rege, așa încît Darius era stăpîn pe Chersones cînd a început campania. El va fi avut suficiente știri nu numai asupra tracilor și sciților, dar și asupra geților.

Cînd toate pregătirile erau gata, Darius „și-a pornit oștirea la drum, plecînd din Susa", ne informează Herodot [35]. Armata a trecut Helespontul pe un pod de vase construit de arhitectul Mandocles din Samos. După aceea „el porunci ionienilor să-și ducă navele în Pontul Euxin, pînă la fluviul Istru; iar de vor ajunge la Istru, el le cerea să-l aștepte acolo, și să dureze un pod peste Istru" [36]. După aceea, povestește Herodot „(corăbiile) au mers cale de două zile în susul fluviului, de la mare, oamenii au construit un pod peste fluviu, acolo unde se despart gurile Istrului" [37]. Și mai departe, notează Herodot [38]: „Iar Darius, după ce a trecut Bosporul, pe podul de vase, își croi drum prin Tracia, ajungînd la izvoarele rîului Tearos. Acolo făcu popas vreme de trei zile" [39].

Drumul parcurs de Darius în Balcani nu se cunoaște în amănunte, dar este de presupus că armata de uscat va fi avut o coloană care ținea legătura cu flota ioniană care înainta spre gurile Dunării. Unii istorici cred că marea armată persană înainta în trei coloane, dintre care cea principală era condusă de Darius, și asupra căreia dă informații Herodot [40]. Darius a fost preocupat și de drumul de pătrundere în interiorul Traciei, pe valea fluviului Marița și spre munții Balcani, pe valea Tundgici (Tundža)[41]. Este probabil că în fruntea acestei coloane se găsea însuși regele și prin care se păstra legătura cu litoralul și lanțul Balcanilor. După ce a cucerit majoritatea triburilor tracice de sud, între care se aflau odrisii, cel mai puternic trib, Darius și-a extins cuceririle și spre munții Rodope, unde locuiau de asemenea odrisii [42]. Și aceasta pentru a-și asigura spatele de un eventual atac al odrisilor din acea regiune. După supunerea odrisilor, fără luptă, Darius a supus triburile dintre Burgas și Balcani, de la nord de Apollonia și Mesembria, care „s-au predat lui Darius fără luptă", precizează Herodot [43]. Aceasta a fost — după părerea lui Iv. Venedikov [44] — a doua etapă a campaniei lui Darius în Balcani.

A treia etapă va fi caracterizată de lupta îndîrjită a geților, singuri dintre traci care au opus o rezistență marii armate persane. „Înainte de a ajunge la Istru — spune Herodot [45] —, birui mai întîi pe geți, care se cred nemuritori". Rezistența geților a fost înfrîntă. „Geții însă — adaugă Herodot [46] —, fiindcă s-au purtat nechibzuit, au fost îndată înrobiți, *măcar că ei sînt cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci*". Și mai departe, Herodot scrie: „Acești (geți), a căror fire era astfel, după ce au fost supuși de perși, urmară restul armatei" [47]. Înfrîngerea lor și trecătoarea supunere nu au împiedicat pe Herodot să sublinieze vitejia lor deosebită și trăsătura lor morală, ei fiind cei mai viteji și mai drepți dintre toți tracii.

Nu se poate preciza unde a avut loc împotrivirea armată a geților. Ei locuiau însă toată zona dintre Haemus, Dunăre și Mare. Se presupune că au putut avea loc, nu numai o singură ciocnire, ci mai multe, în funcție de uniunile tribale, bine organizate. Ne putem gîndi la grupul cultural Dobrina — Ravna [48], care are asemănări cu complexul traco-getic Ferigile — Bîrsești de la nord de Dunăre și care ar putea sta în legătură cu o uniune de trib locală, după cum ne putem gîndi și la

[32] *Ibidem*, p. 55.
[33] *Ibidem*, p. 56.
[34] R. Ghirshman, *op. cit.*, p. 142.
[35] Herodot, IV, 93.
[36] *Ibidem*, 89.
[37] *Ibidem*.
[38] *Ibidem*.
[39] *Ibidem*, 92.
[40] Iv. Venedikov, Studia Balcanica, I, 1970, p. 25—32.
[41] *Ibidem*.
[42] *Ibidem*, p. 32.
[43] Herodot, IV, 93.
[44] Iv. Venedikov, *op. cit.*, p. 30.
[45] Herodot, IV, 93.
[46] *Ibidem*.
[47] Herodot, IV, 96.
[48] A. Vulpe, Mem Antiq., 2, 1970, p. 193—195.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

sectorul de la nord de linia Histria — Dunăre pînă la gurile Dunării, unde, mai tîrziu, izvoarele vor menționa pe acel anonim „rege al Istrienilor", al geților de pe Istru („Rex Histrianorum", în luptă cu regele scit Ateas în 339 î.e.n.), fiindcă vor fi existat mai multe centre de viață politică la geții din sec. VI — V î.e.n., în cadrul unional-tribal. Aspectul cultural Tariverde-Beidaud corespunde, foarte probabil, unei asemenea uniuni social-politice și militare [49]. Asemenea organizații vor fi fost, atît spre litoral, cît și în interiorul teritoriilor geților, unde perșii se vor fi izbit de rezistența geților. Se presupune că Darius a trecut lanțul Balcanilor prin defileul de la Ajtos—Provadija [50], întîlnind rezistența geților imediat ce a trecut munții, fiindcă noi considerăm că nu a fost doar o singură opunere armată, întrucît din textul lui Herodot se poate deduce că este vorba de geți ca entitate etnică și politico-militară. Vitejia și buna lor organizare militară vor fi fost apreciate de însuși „Marele rege", atrăgînd o parte a armatei lor în operațiile din etapa următoare a campaniei persane.

Este foarte probabil ca geții să fi luptat împotriva perșilor și pe solul Dobrogei, înainte ca armata regelui să fi trecut pe podul de vase peste Dunăre. Acesta a fost construit după ce flota greacă „a mai navigat două zile în susul fluviului", pornind de la mare și construind podul „acolo unde fluviul se desparte în brațe" [51], și unde flota a așteptat sosirea armatei de uscat. Se crede în general că trecerea lui Darius peste Dunăre s-a petrecut la Isaccea, vad de trecere folosit frecvent [52]; dar unii istorici socot că trecerea s-a făcut pe la Cernavodă [53], luînd în considerare că flota a trebuit să mai navigheze două zile în susul fluviului Istros. Este foarte posibil ca și coloana care se îndrepta spre nord de-a lungul litoralului să se fi îndreptat pe valea Carasu spre Cernavodă. Noi înclinăm să credem că trecerea s-a petrecut la Cernavodă. Mai avem în vedere și descoperirea la Medgidia a unei piese unice, pe care noi o punem în legătură, fie cu un monument triumfal, cu un obelisc, fie cu mormîntul unui dinast get, al unui rege-basileu. Este vorba de sabia-emblemă [54], în formă de pumnal-*akinakes*, de origine medo-persană [55]; descoperită în 1955 în cariera de piatră de pe înălțimea de lîngă fabrica de ciment de la Medgidia. Piesa reprezintă un pumnal cu două tăișuri, turnat odată cu teaca. Are o singură față, prelucrată, cea opusă fiind lăsată așa cum a rămas de la turnare, dar pe care s-au pus două mari piroane, tot în timpul turnării, în vederea fixării în lemn sau pe piatră. Din cauza condițiilor de găsire, nu s-a mai putut observa dacă piesa noastră mai era asociată cu alte obiecte, dar din informațiile primite de noi de la muncitorii de la fabrica de ciment a reieșit că nu s-au mai aflat alte obiecte de metal sau din alt material împreună cu sabia-emblemă. Așa că se poate deduce că aceasta a fost fixată pe un obelisc, ridicat în cinstea unei divinități, probabil zeul războiului, și a unei căpetenii gete. Forma ne amintește întru totul pe aceea din basoreliefurile palatului de la Persepolis, iar ornamentarea îmbină tradiția locală cu influența grecească, scitică și mai ales iraniano-achemenidă. Ea este un însemn al puterii politice și militare.

Interesanta descoperire de la Medgidia ne îndeamnă să presupunem că aici a avut loc una dintre luptele geților împotriva armatei persane, dusă de către o uniune tribală în frunte cu un basileu, și că tot acolo, pe înălțimea ce străjuiește valea Carasu s-a ridicat un monument triumfal, pe care s-a fixat simbolul vitejiei — sabia-emblemă. Fără îndoială că atacurile geților au putut fi și sub forma hărțuielilor executate de arcași călări, geții fiind și luptători cu arcul, ca și sciții, după cum notează Thucydides. Geții vor fi încercat prin toate mijloacele să oprească înaintarea uriașei armate persane. Împotrivirea lor a fost ceva neobișnuit, în comparație, cel puțin, cu ceilalți traci care „i s-au închinat lui Darius fără nici un fel de împotrivire" [56], ceea ce a făcut pe Herodot să și menționeze episodul și să remarce vitejia geților, ca pe una dintre cele mai caracteristice trăsături ale vieții spirituale a geților, care s-a transmis peste veacuri la poporul român ca o caracteristică majoră [57].

[49] C. Preda, Thraco-Dacica, 3, 1982, p. 19—24: o atare uniune din nordul Dobrogei, puternică din punct de vedere economic și militar — dacă (inem seama de conținutul complexului cultural Tariverde-Beisaud, — a putut dispune de forțe și organizare superioară ca să încerce o rezistență *(ibidem*, p. 22), eroică, împotriva oștirii persane. În aria acestei uniuni de triburi getice se află și sabia-emblemă de la Medgidia și ulterior se cunosc impresionantele descoperiri, de caracter „princiar" de la Agighiol, cît și cele de la Murighiol și Vișina, și se plasează monedele lui Moskon.

[50] K. Jordanov, în *Actes du IIe Congrès International de Thracologie, I, Histoire et archéologie, Bucarest* 1976, București, 1980, p. 331 și urm. Al. Fol. *Političesky istorija na trakite*, Sofia, 1972, p. 115—119.

[51] Herodot, IV, 89.

[52] *Izvoare privind istoria României*, I, p. 47, n. 55.

[53] Iv. Venedikov, *op. cit.*, p. 25.

[54] D. Berciu, *op. cit.*, p. 18—32.

[55] *Ibidem*, p. 32 și n. 71.

[56] Herodot, IV, 93.

[57] *Istoria militară*, I, p. 57.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Izvoarele antice nu menționează altă rezistență după aceea a geților, înainte ca Darius să treacă peste Dunăre. Cetățile grecești de pe litoralul Pontului Euxin nu mai puteau duce o politică independentă, cîtă vreme cele de pe coasta asiatică participau la expediția lui Darius, cu un număr însemnat de corăbii. Histria a fost atrasă în vîltoarea evenimentelor petrecute la sfîrșitul sec. al VI-lea î.e.n.[58] ea avînd o poziție delicată, atît față de statul persan, cît și față de populația locală[59], față de geți, care se opuneau cu armele ca să-și apere libertatea, și pe a căror bunăvoință negustorii greci din Histria și celelalte orașe de pe litoral aveau tot interesul s-o păstreze.

Fie că armata persană a trecut Dunărea pe la Isaccea, fie pe la Cernavodă, ea a pășit pe pămîntul geților din nord-estul Munteniei, din sudul Moldovei, din Basarabia, unde geții, singuri sau în unire cu sciții, vor fi arătat aceeași ostilitate și vor fi atacat oștirea „Marelui rege", cum făcuseră și geții sud-dunăreni. Drumul parcurs de Darius nu poate fi precizat în amănunte. El a trecut peste numeroase ape, dintre care și Borysthenes, „cel mai mare după Dunăre", scrie Herodot. În realitate, nu se știe cît de mult a pătruns Darius în teritoriile geto-scitice. R. Ghirshman crede că el nu a trecut dincolo de Nistru[60], ceea ce nu poate fi acceptat fără rezerve, chiar dacă ținem seama numai de informațiile destul de vagi și contradictorii ale lui Herodot. Ar însemna că întreaga, formidabila expediție a lui Darius să se fi îndreptat împotriva geților, nu a sciților. Un oarecare adevăr trebuie să reținem în această privință, avînd în vedere că Darius a fost obligat să înfrîngă rezistența geților, întrucît și geții dețineau grînarul pontic, care era în centrul calculelor lui Darius și al politicii lui contra Atenei și în general a lumii grecești.

Cît privește durata campaniei, sîntem obligați să ținem seama în primul rînd de informațiile lui Herodot, care arată că Darius, după ce a trecut peste Istru cu pedestrimea, a dat ordin ionienilor să distrugă podul[61] și să-l însoțească cu toții, dar, la sfatul tiranului din Mitilene, regele persan revine asupra hotărîrii și „făcu șaizeci de noduri la o curea, chemă la sfat pe tiranii ionienilor" și le spuse: „De îndată ce vedeți că am pornit împotriva sciților, începeți să și desfaceți cîte un nod în fiecare zi. Dacă nu sosesc în răstimpul acesta și trec zilele cîte sînt însemnate prin noduri, ridicați pînzele și întorceți-vă în patria voastră"[62]. În intenția lui Darius — dacă este să credem pe Herodot — , expediția „de pedepsire" a sciților trebuia să dureze 60 zile. Se pare totuși că întoarcerea lui Darius a fost mai precipitată. Calculîndu-se, evident cu aproximație, distanța probabilă parcursă de oastea persană și ținînd seama că Darius nu se va fi îndepărtat de țărmul Mării Negre[63], ea va fi fost cam în jur de 1000 km (208 stadii pe zi = cca. 36 km). Armata persană a întîlnit în calea ei dificultăți enorme. În primul rînd sciții pustiau totul în calea perșilor, astupînd fîntînile și izvoarele pe unde urmau să treacă perșii, hotărînd „să nu dea o luptă deschisă" și să se retragă mereu[64], mai ales că nu primiseră nici un sprijin de la vecinii lor, printre care erau și agatîrșii[65], înrudiți cu traco-geții. Darius și-a retras armata într-o atmosferă de ostilitate, dar a urmat același drum pe care pătrunsese, iar sciții nu au reușit să distrugă armata persană[66], fiindcă sciții „nu izbutiră cîtuși de puțin să afle drumul ce-l urmaseră aceia (perșii) în retragerea lor"[67]. Aceștia reușesc să treacă peste podul de la Istru, păzit de ionieni, în special de milesieni, în frunte cu Histiaios din Milet, care „puse la îndemînă toate corăbiile pentru trecerea trupelor"[68], și „astfel scăpară perșii", iar „sciții, căutîndu-i, le-au pierdut urma pentru a doua oară"[69].

Toate evenimentele legate de ultima etapă a marii acțiuni a regelui persan s-au petrecut cu deosebire pe teritoriul țării noastre și pe țărmul Dunării dobrogene. În opinia generală, campania lui Darius îndreptată împotriva sciților a fost un eșec pentru Imperiul persan. Ea a reprezentat totuși o acțiune de forță, al cărei scop a fost de a impresiona pe traci, geți și sciți, dar și cetățile grecești de la Pontul Euxin, lăsînd la o parte scopul principal, acela de ordin economic, politic și militar, pe care l-a avut în vedere Darius încă de la început și care, în general, a și fost atins. Expediția nu s-a transformat în dezastru, dar pentru prestigiul regelui și al imperiului a reprezentat o nereușită, o zdruncinare a autorității „Marelui rege", care a și avut imediat de înfruntat revolta cetăților grecești. Practic, puterea sciților și a geților nu a fost afectată, dar cetățile grecești și tracii meridionali au avut de suportat de îndată stăpînirea persană. Darius a lăsat în Europa 80 000 de ostași, sub comanda lui Megabazos, care, „după ce a cucerit Perintul,

[58] Suzana Dimitriu, Dacia, N.S., 8, 1964, p. 133 și urm.
[59] *Istoria României*, I, p. 170.
[60] R. Ghirshman, *op. cit.*, p. 141.
[61] Herodot, IV, 97.
[62] *Ibidem*, 98.
[63] *Istoria militară*, p. 58.
[64] Herodot, IV, 120.
[65] *Ibidem*, 118—120.
[66] *Ibidem*, 140—141.
[67] *Ibidem*, 140.
[68] *Ibidem*, 141.
[69] *Ibidem*, 142.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

își duce armata prin Tracia, aducînd sub ascultarea regelui fiecare cetate și fiecare neam care locuia în această țară, căci așa îi poruncise Darius, să cucerească Tracia" [70], scrie Herodot. Într-adevăr, izvoarele grecești și persane atestă ocuparea Traciei și încorporarea ei la imperiu. Macedonia primise suzeranitatea persană [71] și perșii puseseră stăpînire pe întregul litoral grecesc și toate cetățile de pe coastă, Darius putînd acum controla întregul comerț cu grîu din Pont și intervenind direct chiar în inima Helladei, la Atena, unde repune pe tiranul Hippias. Unde armele nu reușiseră deplin, acum diplomația și aurul persan deschideau căile intervențiilor în treburile Greciei. Declanșarea războaielor medice și încheierea defavorabilă perșilor aveau să schimbe situația în Egee, dar înrîuririle culturale și politice persane asupra lumii tracice și traco-getice au fost destul de adînci. Este suficient să ne referim la arta aristocrației tracice și traco-getice, bine documentată prin tezaurile descoperite în România și Bulgaria, cît și prin inventarul mormintelor „princiare", ca cel de la Agighiol și Peretu. Însăși viața de fast a vîrfurilor aristocratice locale a fost înrîurită de regalitatea și aristocrația achemenido-persană. Ne referim la coifurile de aur sau argint aurit și cnemidele de argint, ca cele de la Agighiol și Vrața. Pocalele și falerele din mormîntul de la Agighiol au prototipuri în Iran, transmise prin filieră grecească și, uneori, sud-tracică. Nu trebuie să uităm că armatele persane au mai rămas în Europa aproximativ 40 de ani, după 514 î.e.n. și că această prezență a avut urmări asupra organizării politice și militare a tracilor, care, pe la 470 î.e.n. vor înființa statul odrisilor, al cărui model va fi satrapia persană. Acest stat își va extinde autoritatea, formală, pînă la Dunărea de Jos, nu fără a fi atras de exemplul persan, pe care și l-a însușit, după cum politica macedoneană, cu Filip II și Alexandru Macedon, va continua pe cea imediată a odrisilor și pe cea achemenidă. Pe aceeași linie se va găsi apoi și Lysimach.

Dacă sciții au întreprins o urmărire organizată din punct de vedere militar sau dacă a fost vorba de o simplă razie, pînă la trecerea în Asia, pe urmele armatei persane în retragere, este o problemă controversată [72]. Cert este că sciții nu au trecut peste Istru, pe podul construit acolo din ordinul lui Darius, în momentul retragerii acestuia[73]. Relatările lui Herodot sînt clare în această privință [74]. S-a presupus în general că triburile geților și tracilor ar fi fost slăbite din cauza invaziei persane, ceea ce ar fi ușurat pătrunderea masivă a sciților la sud de Dunăre [75]. Geții însă, cei dintre Haemus, Dunăre și Mare — ca și cei de la nord de Istru — , s-au dezvoltat nestingherit, neîncetat, creînd o civilizație din ce în ce mai strălucitoare și perfecționîndu-și mereu organizarea politică și militară. Nici în raporturile cu cetățile grecești de pe litoral nu s-a petrecut nici o întrerupere, deși ele participaseră, într-o formă, la acțiunea lui Darius din 514 î.e.n. Geții au fost ostili sciților, apărîndu-și libertatea atunci cînd ea era amenințată de ei. Să ne amintim lupta „geților de pe Istru", ai acelui „rex Histrianorum", din 339 î.e.n., împotriva regelui scit Ateas. În schimb, tracii meridionali au stabilit cu ei contacte diplomatice și matrimoniale încă de la începutul sec. V î.e.n. [76]. Regele odris Teres a dat în căsătorie pe una dintre fiicele sale regelui scit Ariapeithes [77]. O altă înțelegere odriso-scită s-a încheiat între Sitalkes, urmașul lui Teres, și regele scit Oktamasades, către jumătatea sec. V î.e.n. Ținînd seama că structura militară și administrativă a statului odrisilor era similară celei persane din vremea achemenizilor, se înțelege că șefii-basilei ai uniunilor tribale getice se bucurau de autonomie [78]. Izvoarele vorbesc de o cavalerie puternică a geților, ca aliați ai odrisilor [79], de care dispunea poate fiecare uniune tribală, în frunte cu un basileu, cum va fi fost cel îngropat la Agighiol, sau cel în cinstea căruia s-a ridicat monumentul de la Medgidia (sau sarcofagul), cu sabia-emblemă, simbol al puterii militare, politice și religioase. În nordul Dobrogei a fost documentată o atare uniune, în sec. III î.e.n., prin monede purtînd numele regelui-basileos Moskonos [80]. Aceste căpetenii ale aristocrației autohtone, în diferite răstimpuri, devin protectorii cetăților grecești de pe litoral. Inscripțiile de pe vasele traco-getice de la Agighiol, Vrața și Alexandrovo, care redau numele regelui Cotys și al meșterului de atelier [81], oglindesc puterea economică și politică

[70] *Ibidem*, 2.

[71] R. Ghirshman, *op. cit.*, p. 144. Megabazos, satrap de Dachylium și general mult apreciat de Darius, a supus complet Tracia și pe regele Amyntas al Macedonici l-a obligat să primească suzeranitatea persană. W. Culican, *The Medes and Persians*, p. 144.

[72] K. Iordanov, *op. cit.*, p. 332. P. Alexandrescu, SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 336.

[73] S. Dimitriu, *loc. cit.*

[74] Herodot, IV, 141—142.

[75] K. Iordanov, *loc. cit.*

[76] *Ibidem.*

[77] *Ibidem.*

[78] *Ibidem.*

[79] Thucydides, II, 96, 1 : 98, 4.

[80] C. Preda, SCIV, 15, 1964, 1, p. 101—110.

[81] Iv. Venedikov, în *Studia Thracica*, Sofia, 1975, p. 106—107.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

a dinaştilor geţi în prima jumătate a sec. IV î.e.n. Aceeaşi înfloritoare civilizaţie şi organizare exista şi la nord de Dunăre.

Rezistenţa geţilor împotriva monarhului achemenid a fost prima faptă de arme consemnată de izvoarele antice. Ea a reprezentat hotărîrea geţilor de a fi liberi, de a-şi apăra independenţa, luptînd chiar împotriva celui mai puternic suveran al vremii şi împotriva unei uriaşe armate. Vitejia lor a trezit admiraţia lui Herodot, care nu a pregetat s-o noteze în *Istoriile* sale şi s-o transmită astfel posterităţii, adăugînd, nu numai că geţii „sînt cei mai viteji dintre traci", dar că sînt şi „cei mai drepţi dintre traci", două trăsături morale, pe care poporul nostru le-a păstrat de la strămoşii lui ca pe un tezaur inestimabil, la care a adus şi sentimentul demnităţii şi mîndriei că s-a născut pe aceleaşi meleaguri pe care înaintaşii săi le apărau cu armele în mîini, acum două milenii şi jumătate.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Așezări cu ceramică șnurată din Thracia, Macedonia, Thessalia și raporturile lor cu evoluția culturală din regiunile carpato-danubiene*

PETRE I. ROMAN

Atenția și semnificația acordate ceramicii ornamentate cu impresiuni de șnur, în cadrul problematicii fenomenului de indo-europenizare și de constituire a vechilor popoare europene, sînt binecunoscute.

O analiză specială a acestei specii ceramice, descoperită în sud-estul Europei, am făcut-o cu alt prilej [1]. De această dată, ne vom opri asupra unor centre peninsulare socotite repere cronologice de primă mînă pentru evoluția culturală a unui larg spațiu est-central și sud-est european. Nu înainte însă de a evoca o serie de probleme ce țin de terminologie, cronologie și periodizare.

Prin *ornamentare cu șnurul* definesc impresiunile negative rezultate din apăsarea unei matrițe sau a unei sfori în pasta moale a vasului. După poziția segmentelor imprimate (perpendiculare sau oblice), socotite a fi realizate prin presarea unei sfori înfășurate — pe un băț sau pe altă sfoară — sau a unei sfori răsucite (împletite), s-au folosit noțiunile de șnur înfășurat în primul caz (sau fals) și de șnur răsucit (sau adevărat) în al doilea caz. Aceste impresiuni, în ambele variante, au putut fi făcute fie cu sfoara (Semenov 1955, 137 și urm.), fie cu o matriță (naturală, din oase : Liddell 1929, pl. I, col. 3; III/3—3a; V/6—6a, 7—7a; sau realizată *ad-hoc* prin crestarea dreaptă sau oblică a unei margini late sau înguste, dreaptă, ovală sau semilunară). În textul de față folosim noțiunile de șnur fals pentru impresiunile perpendiculare și de șnur pentru cele oblice.

Ceramica incrustată pe impresiuni de șnur definește o categorie larg răspîndită în sud-estul Europei pe care impresiunile de șnur reprezintă doar un mijloc tehnic (cum este cazul și cu impresiunile succesive) pentru reținerea pastei albe incrustate.

Ceramica ornamentată cu șnurul sau cu incrustații pe impresiuni de șnur fals și răsucit apare în sud-estul Europei o lungă perioadă de timp și prezintă atît particularități zonale cît și culturale. Cu toate că se observă o tendință lentă spre forme comune, ea se deosebește substanțial de alte centre din restul continentului. Limita inferioară a apariției de ornamente cu șnurul este posibil să urmeze, prin Cernavodă I, nemijlocit după orizontul etapelor A_2 a culturii Gumelnița și implicit A_3 a culturii Cucuteni. Ea precedă deci cultura Rachmani fiind, foarte probabil, sincronă orizontului Kum Tepe Ib, culturilor Tiszapolgár tîrzie, Sălcuța, Cucuteni A_4, Lengyel IV, sfîșitului culturii Rössen și începutului culturii Trichterbecher, culturilor Srednii Stog Ia (b?), Nipru-Doneț IIb, ceramicii ornamentate cu pieptenele și cu gropițe. Poziția cronologică, relativă și absolută, a acestei „limite inferioare" este deci diferită de la o regiune la alta. Limita superioară poate scăpa observației datorită atît unor persistențe de caracter final a ceramicii ornamentate cu șnurul, în unele regiuni, cît

* Articolul de față cuprinde cîteva capitole din lucrarea „Ceramica ornamentată cu șnurul din sud-estul Europei și semnificația sa" care a făcut obiectul contractului de cercetare nr. 9, predat Academiei de științe sociale și politice la 15 dec. 1982.

[1] *Beiträge zur Problematik der schnurverzierten Keramik Südosteuropas*, în colaborare cu Ann Dodd-Opriţescu și János Pál.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, București, 1986, p. 14—30

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

și unor infiltrări izolate din arii „epișnurceramice", în alte zone. Dacă lăsăm la o parte astfel de apariții, putem plasa limita superioară a ceramicii ornamentate cu șnurul la granița dintre Helladicul timpuriu și mijlociu, la sfîrșitul bronzului timpuriu din Thracia (sfîrșitul culturii Ezero și începutul celei de tip Nova Zagora) și în vremea orizontului final al culturii Glina (etapa Verbița — Ostrovu Corbului) sau al grupelor Bela Crkva, Vinkovci, Somogyvár. Contemporane acestui ultim orizont nu i-ar putea fi, în unele regiuni, decît aparițiile izolate de ornamente cu șnurul, cu pondere foarte redusă în evoluția culturală din sud-estul Europei. Evoluția ceramicii ornamentate cu șnurul în sud-estul continentului precede așadar orizontul Glockenbecher-Csepel, ca și pe cel Chlopice-Vesele. Cultura Niprului Mijlociu și cultura catacombelor se înscriu la limita superioară a ornamentului în discuție din sud-estul Europei. La aceeași limită superioară se plasează și orizontul II al ceramicii șnurate din Polonia Mică, pe temeiul sincronizării sale cu fazele II și III ale ceramicii șnurate din Bohemia.

Dificultatea realizării unei periodizări supraregionale este de înțeles dacă avem în vedere că: 1. Documentarea și aprofundarea sînt inegale de la regiune la regiune; 2. Procesul de dezintegrare pe de o parte și de formare pe de alta a grupelor etno-culturale nu implică peste tot aceleași elemente componente și nici aceleași ritmuri; 3. Pătrunderile de grupe etno-culturale străine acestui spațiu nu pot fi negate; 4. Teza distrugerii „Europei vechi" de către elementele „curganice" este în clară contradicție cu documentarea care ne stă la dispoziție; 5. Un proces de mixtare a grupelor culturale din spațiul sud-est european, în zone mai largi sau mai restrînse, cu ritmuri și la intervale diferite, este, de asemenea, evident.

În periodizarea fenomenului, pornim de la o etapă a evoluției tradiționale care — pe întregul spațiu analizat — atinsese deja stadiul de dezvoltare eneolitic și ne oprim în momentul cînd evoluția nou constituitelor grupe etno-culturale, care reprezintă fundamentul nemijlocit pentru acelea ale perioadei „clasice" a epocii bronzului, se încheie. Într-un studiu anterior (Roman 1974, 166—167), am raportat descoperirile de ceramică ornamentată cu șnurul, făcute la sud de Dunăre, la periodizarea stabilită pentru teritoriul României, deoarece această specie apare pentru prima dată și are cea mai lungă evoluție, în raport cu celelalte regiuni, la nord de Dunăre. Nici astăzi nu avem motive întemeiate să renunțăm la această schemă, pe care o punem însă în acord cu noul stadiu al cercetărilor, operație ce presupune corecții și, mai ales, completări cu descoperiri nemenționate în 1974.

O primă perioadă a ceramicii ornamentate cu șnurul corespunde (pe cvasitotalitatea spațiului cercetat, cu excepția poate a Greciei de sud unde Helladicul timpuriu a putut evolua și pe parcursul unei părți a acestei perioade) încă unui stadiu eneolitic. Limita inferioară coincide cu cea indicată mai sus pentru întregul fenomen; limita superioară poate fi marcată de sfîrșitul culturilor Cucuteni și Cernavodă I.

Extinderea spre vest și sud a culturilor Usatovo (sub forma Folteşti I), Gorodsk (sub forma Horodiștea) și a amforelor sferice marchează începutul perioadei a II-a. În această a doua perioadă are loc procesul de constituire a culturilor Cernavodă II și III; acum evoluează cultura amforelor sferice și cultura Rachmani în etapa sa tîrzie. Tot acum se face, probabil, trecerea de la Helladicul timpuriu I la Helladicul timpuriu II, în timp ce la Sitagroi evolua cultura stratului IV, iar la Dikili Tash aceea a „sols" 12—16. Perioada pare să-și încheie evoluția odată cu apariția Thessalicului timpuriu I, sfîrșitul Troiei I și extinderea spre sud a comunităților Cernavodă II care au provocat mișcarea unor comunități Cernavodă III spre vest și Dunărea mijlocie.

Perioada a III-a a ceramicii ornamentate cu șnurul poate fi socotită „clasică". Acum se creează centre regionale, originale. Procesul de constituire a unor noi grupe etno-culturale, cu caracteristici ale epocii bronzului timpuriu, se extinde. Limita inferioară a perioadei coincide cu perioada de constituire a grupelor Orlea-Sadovec, Celei, Thessalic timpuriu I, Ezero, Ezerovo. În cursul perioadei evoluează Helladicul timpuriu II, Coțofeni, Baden, Kostolac, Vučedol, Ezero, Ezerovo, Dikili Tash (sols 2—11), Sitagroi Va—Vb, Glina (fazele I — III), Schneckenberg A, B, Jigodin etc.

Perioada IV, finală, este marcată de orizontul Glina tîrzie (etapa de la Ostrovu Corbului), Bela Crkva, Ezero I — IV (III?), Helladic timpuriu III.

Aparițiile ulterioare acestui orizont pot fi considerate retardări sau pătrunderi nesemnificative din medii epișnurceramice. Ele se înscriu însă la granița dintre perioadele timpurie și mijlocie a epocii bronzului sud-est europene.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

★

Din Tracia, așezarea cea mai bogată în ceramică ornamentată cu șnurul este tell-ul de lîngă *Ezero*, situat la 3 km sud-est de Nova Zagora (Ezero, 7, 535).

Despre Ezero s-au scris mai multe rapoarte preliminare (Georgiev, Merpert 1965; Georgiev 1967; Merpert, Georgiev 1969; Katinčarov 1974; idem 1975; idem 1978), iar în final o cuprinzătoare monografie. În monografie, materialul arheologic nu este publicat pe complexe, ci pe orizonturi de construcții; formele ceramice nu sînt ilustrate prin tipuri concrete, ci abstracte (Ezero, pl. 40); reproducerile foto nu sînt suficient de clare. Cititorului i se reduce deci posibilitatea de analiză proprie. Noi am suplinit aceste deficiențe prin studierea nemijlocită, în două rînduri, a materialului rezultat din săpături.

La Ezero s-au făcut săpături în două perioade: a) În 1952—58, sub conducerea lui V. Mikov, perioadă în care, pe o adîncime de 1 m, s-au săpat depunerile superioare aparținînd unor așezări medievale, romane tîrzii și din epoca bronzului (Ezero, 8—9). Materialele nu au fost stratigrafiate pe orizonturi de construcții, ci au fost adunate pe adîncimi (*ibidem*, 12); b) În 1961—71, de către un colectiv bulgaro-sovietic, timp în care s-au săpat trei mari secțiuni: sud-vestică (120 m²), nord-estică (450 m²) și centrală (2800 m²). Tell-ul este înalt de 10 m și s-a format prin depunerile a aproximativ 29 așezări succesive, cele mai vechi aflîndu-se sub nivelul pînzei freatice. Primul strat precizat aparține culturii Karanovo III, al doilea culturii Karanovo IV, al treilea culturilor Karanovo V și VI (în grosime de 2,60 m), al patrulea, gros între 2,50—3,80 m, perioadei timpurii a epocii bronzului. Stratul perioadei timpurii a epocii bronzului este reprezentat prin 6 orizonturi de construcții în suprafața nord-estică, prin 9 în cea sud-vestică, prin 13 în cea centrală. La început, s-a locuit partea cea mai înaltă a tell-ului, cu un diametru de 90 m. Această parte a fost înconjurată cu ziduri succesive din piatră, construite în orizonturile XIII, X, VII. În orizontul VI, locuirea a depășit incinta și a ocupat și părțile joase ale tell-ului. Aceasta a impus construirea, în orizontul V, a unui nou zid de apărare, exterior (Ezero, fig. 81), și astfel partea centrală a devenit un fel de „Akropole", iar așezarea, în întregul ei, o cetate puternică, cu dublu sistem de apărare. În vecinătatea tell-ului s-au găsit și așezări mai mici, nefortificate, desprinse din cea principală (Ezero, 99—100).

Înainte de a analiza ceramica ornamentată cu șnurul și poziția cronologică a așezării în raport cu lumea carpato-dunăreană și cea vest-anatoliană, vom prezenta, rezumativ, principalele date asupra așezărilor de la Ezero, cuprinse în textul în limba bulgară din monografie [2].

Secțiunea sud-vestică a fost săpată în 1952—1958 pînă la 1 m adîncime, dezvelindu-se resturile feudale, romane și depunerea superioară a stratului din perioada timpurie a epocii bronzului (Ezero, 14) secționat, pe mari porțiuni, de gropi medievale (Ezero, 16). În zonele rămase intacte s-au păstrat patru straturi (Karanovo III, IV, V—VI, bronz timpuriu), ultimul cu 9 orizonturi de construcții (numerotarea făcîndu-se de sus în jos, cu cifre romane) și o grosime de 2,50 m (Ezero, 17). Orizontul II al stratului din epoca bronzului avea la bază urme de podine și vetre de foc. Sub o vatră, într-un vas (oală cu toartă, înaltă de 30 cm și diametrul maxim de 30 cm, ornamentată cu hașuri oblice pe umeri, neilustrată) s-a găsit scheletul unui copil. Din orizont provin oale mari cu pereți groși, oale mici cu pereți subțiri, căni cu toarte înalte ce se termină cu butoni, urcioare cu turtur. Ca tehnici de ornamentare au fost folosite: inciziile, hașurile, brîurile în relief. Ornamentele cu șnur nu sînt menționate. Orizontul III a conservat resturi ale unei locuințe incendiate. Ceramica este aceeași ca în orizontul II. Se semnalează fragmente ceramice cu impresiuni de șnur (Ezero, 18). Întrucît pentru orizonturile mai vechi se subliniază lipsa canilor și paharelor cu torți înalte, de tipul celor din orizonturile II — III (Ezero, 19), ne întrebăm dacă nu cumva orizonturile I — III formează în realitate un strat distinct, aparținînd bronzului mijlociu (în acest sens: Roman 1978, 72 și o propunere asemănătoare la Katinčarov 1981, 134). Din orizontul V, cel mai bine păstrat, provin resturile unei locuințe dreptunghiulare a cărei parte sud-estică era lungă de 6 și lată de 4 m. În centrul ei se găsea un cuptor și în apropiere o piatră de măcinat, vase întregi și fragmentare, fusaiole. Ornamentele șnurate sînt mai răspîndite. În orizontul VI s-au găsit două morminte de copii, fără vase, sub podeaua și respectiv vatra unei locuințe (Ezero, 19, 20). În 1961, la nivelul orizonturilor V — VI s-au descoperit două fragmente de *depas amphikipellon*. După autori, ele nu ar fi suficient de concludente și nu „ne permit să susținem cu fermitate cele afirmate". S-au găsit în gropi și nu se știe dacă au

[2] Traducerea celei mai mari părți a volumului o datorăm lui Veselin Draganov (Sofia), student al Facultății de istorie București.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

aparţinut respectivelor orizonturi (Ezero, 507, 508). Fragmentele nu sînt reproduse. Din orizontul VII s-a păstrat baza unui cuptor cu diametrul intern de 2 m şi baza cupolei făcută pe pietre mari legate cu lut. În jurul său, sînt găuri de pari ordonaţi în cerc, iar mai spre sud un vas de provizii şi o rîşniţă de mînă (Ezero, 20). Resturile arheologice sînt trecute prin foc. În strat s-au găsit multe străchini de culoare neagră, cenuşie şi cafenie; urne; oale cu pereţi drepţi sau curbaţi. Se întîlnesc frecvent ornamente cu brîuri în relief, găuri perforate, ornamente şnurate, incizii, impresiuni punctiforme, aplicaţii în forma boabelor de linte. Apar şi torţi tubulare. De asemenea, discuri de lut folosite, probabil, la confecţionarea vaselor cu roata înceată (Ezero, 21). În orizontul VIII, ceramica este ornamentată cu brîuri în relief, puncte, incizii, găuri perforate. Snurul lipseşte complet (Ezero, 22). Nici orizontul cel mai de jos, IX, nu are ornamente şnurate. În secţiunea sud-vestică s-au conturat şi ruinele fortificaţiei: un zid de incintă între orizonturile IV — IX, cu mai multe refaceri (Ezero, 22) şi un zid exterior care s-a construit în orizonturile mijlocii sau superioare (Ezero, 23).

În secţiunea nord-estică s-au găsit doar straturile I (Karanovo III) şi IV (bronz timpuriu) separate printr-un steril (Ezero, 23). Stratul bronzului timpuriu era format din şase orizonturi de construcţii. În orizontul superior (I) s-au găsit fragmentele a trei vase mari (două reproduse, foarte probabil, la fig. 35/d, e) şi o ceaşcă caracteristică şi pentru orizonturile superioare ale secţiunii sud-vestice (reprodusă, probabil, la fig. 36/d). În acelaşi orizont mai apar două străchini (una cu patru apucături: fig 33/a ?, alta cu două torţi orizontale şi creste verticale), vase cu fund inelar, străchini cu tub de scurgere şi torţi tubulare. Orizontul II are resturi de la două construcţii mari (locuinţe), în interiorul cărora s-au aflat cele mai multe materiale. Enumerăm: Ezero, fig. 33/e; 34/e; 36/v, g; două reprezentări antropomorfe la fig. 199—201. Pe podina unei locuinţe, într-o groapă umplută cu cenuşă, s-a găsit un vas cu scheletul unui copil de 2—3 luni. Noi înclinăm să credem că aceste două orizonturi se ataşează mai curînd la cultura epocii mijlocii a bronzului. Şi în monografie se evidenţiază (p. 508) că în orizonturile superioare ale suprafeţei nord-estice s-au descoperit, în număr mare, vase întregi şi fragmentare, cu una sau două torţi cu butoni cilindrici, precum şi alte descoperiri care se aseamănă cu cele din epoca bronzului mijlociu din tell-ul de la Nova Zagora. Pentru exemplificare, autorii monografiei trimit la fig 38/v; 39/a, b. În orizontul III s-au găsit resturi de locuinţe, incendiate, precum şi vase întregi sau fragmentare (după legenda fig. ar putea fi 33/b; 34/a, d; 35/g = la pag. 68, vas nr. 16; 36/b) şi un cuţit de bronz (fig. 109/z). În pătratul 4 al suprafeţei, pe o platformă de lut, s-au găsit un cuptor, fragmente ceramice şi vasul din fig. 35/g. Vasul este de culoare neagră, a fost lustruit şi canelat vertical. Torţile şi fundul inelar au fost găurite (Ezero 57). Despre aceeaşi descoperire, căreia i s-a acordat o importanţă cronologică deosebită, la pag. 508 se spune că a fost găsit în „context stratigrafic indiscutabil, în locuinţa din orizontul IV de construcţie din suprafaţa nord-estică". Pentru acest vas, noi reţinem orizontul III. În orizonturile IV — VI s-au găsit resturi de locuinţe, dar descoperirile sînt puţine (Ezero, 57). În orizontul V s-ar fi construit zidul de incintă exterior (Ezero, 58—60, fig. 40; 81) dar atît profilele din suprafaţa sud-vestică (Ezero, fig. 8; 9) cît şi din cea nord-estică (fig. 31; 32) nu sînt concludente.

În anii 1952—1958, suprfaţa centrală a fost săpată, pe întreaga zonă, pînă la adîncimea de 1 m, cercetîndu-se depunerile feudale, romane tîrzii şi cele superioare ale stratului din epoca bronzului. Aceste ultime depuneri au fost socotite orizontul I de construcţie al stratului din perioada timpurie a epocii bronzului şi a fost marcat numai prin desen (Ezero, 70). La reluarea săpăturilor, s-au putut cerceta puţine resturi din orizontul II şi ceva mai mult din orizontul III care fusese în parte înlăturat şi secţionat de numeroase gropi (Ezero, 73). Orizontul IV are o zonă liberă de construcţii în partea centrală a secţiunii (Ezero, 73; fig. 48). În zona nordică s-au conturat bazele a patru locuinţe dreptunghiulare (Ezero, fig. 48; 60/a; 61), lipite una de alta, cu dimensiuni de 10 × 4 m. S-au găsit şi peste 50 de cuptoare şi vetre, unele dintre ele avînd în jur platforme şi vase de provizii îngropate în pămînt. Orizontul V (Ezero, 74) are construcţii dense, constînd din peste 40 cuptoare şi vetre, platforme de lut, vase de provizii îngropate, multe gropi de pari (Ezero, fig. 49). S-au putut contura numai patru locuinţe, deşi numărul a fost mai mare. Centrul aşezării a rămas nelocuit. Orizontul VI (Ezero, 74, 75; fig. 50) nu se detaşează prea clar de V. A avut peste 30 vetre şi cuptoare, majoritatea în afara locuinţelor, în aer liber sau sub acoperiş uşor. În asociere cu cuptoarele apar şi chiupuri. Orizontul VII (Ezero, 75, 78, 80, 90; fig. 51; 66/a, b; 67/v), gros de 20—25 cm, cu cca 70 cuptoare şi vetre este cel mai bogat în descoperiri. Densitatea cuptoarelor era aşa de mare încît posibilitatea ca ele să fie în interiorul locuinţelor se exclude. În unele cazuri, ele se asociază cu resturi de podine, chiupuri şi vetre, indicînd locuinţe al căror contur nu s-a putut stabili decît în patru situaţii. Centrul aşezării a rămas liber. Orizontul VII este ultimul în care locuinţele sînt limitate doar

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

la „Akropole". Un drum, orientat est-vest, ducea spre poarta unui nou zid de incintă. Tot acum s-a construit poarta de nord, sub forma unui coridor lung de 7 m (Ezero, fig 51). În spatele acestei porți s-ar fi construit o palisadă (Ezero, 90; fig. 51) dar plasamentul ei nu susține această interpretare. Orizontul VIII (Ezero, 90; fig. 52) se observă pe aproape întreaga suprafață. Are circa 50 de cuptoare și vetre și mai multe locuințe. Complexele de locuire lasă liber centrul așezării, concentrîndu-se în zonele de sud și de nord. Prin cele 8 locuințe (numărul și conturul lor neputîndu-se stabili cu precizie) și cele 50 vetre și cuptoare, orizontul IX (Ezero, 90, 92; fig. 53) s-a putut urmări pe toată suprafața săpată. Cuptoarele erau asociate cu chiupuri. Pe toată suprafața centrală a putut fi urmărit și orizontul X (Ezero, 92; fig. 54). După gropile de pari, s-au putut contura 7 locuințe. De asemenea, unele șiruri de pietre par să stea în legătură cu fundații de locuințe. Acestui orizont îi aparțin resturile a 70 de cuptoare și vetre. Zidul de incintă a fost total reconstruit și deplasat puțin spre est. Din orizontul XI (Ezero, 92, 93; fig. 55), gros de 20—25 cm, cu resturi de reconstrucții și incendii, au putut fi conturate limitele parțiale a 10 locuințe. Au fost însă mai multe. Destul de multe cuptoare și chiupuri erau în afara locuințelor. Centrul așezării era liber, iar spre nord și vest duceau drumuri. Orizontul XII (Ezero, 93; fig. 56) are locuințele dispuse după un plan diferit față de cel mai vechi (XIII). Acesta din urmă (Ezero, 93, 97—99, fig. 57) suprapune nemijlocit stratul eneolitic, de care se deosebește foarte clar prin culoarea sa cenușiu-închisă cu nuanțe cafenii. În el s-au observat resturi de locuințe, 50 cuptoare și vetre precum și gropi care, adîncindu-se în stratul eneolitic, produc amestecuri de materiale. Zidul de incintă, gros de 2 m, s-a putut urmări pe o lungime de 35 m.

De la Ezero sînt menționate 230 fragmente ceramice ornamentate cu impresiuni de șnur (Ezero, 318). În tabelele formelor (Ezero, tab. 50, 57, 60, 66, 75, 84, 93, 96, 99, 102, 104, 105, 108, 111, 114, 119, 122, 127, 130, 133, 135, 142) sînt consemnate 151 fragmente, iar în cele ale ornamentelor (Ezero, tab. 189—199; 217) un număr de 242. Plusul rezultă, probabil, din aceea că fragmentele de torți (tab. 217) au fost numărate și pentru ornamentele păstrate pe corpul vaselor de la care provin.

În rezumatul monografiei se afirmă că „ornamentul șnurat lipsește practic din primele două orizonturi de jos; el începe să apară, în descoperiri izolate, din orizontul XI" (Ezero, 540). Și în subcapitolul dedicat cronologiei se spune că ornamentarea cu șnurul este aproape absentă în etapa A și crește brusc la începutul perioadei de trecere (orizonturile VIII—VII), apărînd pe străchini, căni, urne, pe gîtul, marginea, fundul sau torțile vaselor. În orizonturile VIII — V ar apare 40% din ceramica ornamentată cu șnurul (Ezero, 503) iar 45% în etapa B_2 (Ezero, 507). În orizonturile VIII — V, compozițiile în tehnica șnurului repetă motivele care, în orizonturile mai vechi ale fazei A, au fost obținute cu alte procedee tehnice (Ezero, 503). Tehnica impresiunilor de șnur apare pe forme tradiționale și astfel autorii monografiei cred că pot vorbi „despre răspîndirea tehnicii ornamentale specifice și nu despre un nou complex ceramic" *(ibidem)*. Pe orizonturi de construcții situația se prezintă astfel: În orizontul XIII s-ar fi găsit un fragment (noi am înregistrat însă și alte cîteva fragmente de străchini ornamentate cu impresiuni de șnur); în XII: 1; în XI: 9; în X: 11; în IX: 13; în VIII: 17; în VII: 31; în VI: 32; în V: 14; în IV: 40; în III: 60; în II: 3; în I: 0. Așadar, în faza A (orizonturile XIII—IX) s-au găsit 35 fragmente; în faza de tranziție (orizonturile VIII—VII) și etapa B_1 (orizonturile VI—V) 94 fragmente cu ornamente șnurate, iar în orizonturile IV—III: 103 fragmente. În comparație cu ceramica ornamentată cu brîuri în relief (2300 fragmente: Ezero, 317), aceea cu ornamente șnurate este de 10 ori mai puțină. De trei ori mai redusă este în comparație cu aceea ornamentată cu impresiuni triunghiulare și alveolare (920 bucăți: Ezero, 318) dar în proporție aproape egală este cu aceea ornamentată cu incizii (250 bucăți: Ezero, 317) sau cu incizii și puncte (250 bucăți: *ibidem*). Ultimele două oferă însă, cel mai ades, motive ornamentale identice cu cele realizate în tehnica impresiunilor de șnur. Din lectura cifrelor rezultă că tehnica impresiunilor de șnur este cunoscută din cele mai vechi orizonturi de construcții. Și la Ezero, ca și în celelalte ținuturi sud-est europene, ea este foarte rar folosită la începutul perioadei tîrzii („clasice") a ceramicii ornamentate cu șnurul, continuînd astfel o tendință care, la nord de Dunăre, a devenit vizibilă încă din a doua parte a perioadei mijlocii a ceramicii ornamentate cu șnurul. Crește apoi numeric și atinge apogeul în orizonturile IV—III. Nu ne este clar ce se întîmplă după aceea. Avem de-a face cu o dispariție bruscă, cu o descreștere numerică bruscă sau cu o lacună documentară? În monografie, ultimul orizont (I) nu este luat în considerație, iar orizontul II, păstrat pe mici segmente, nu ar avea decît trei fragmente cu ornament șnurat (Ezero, tab. 127 și 189), dar ele puteau să ajungă acolo din intervenții ulterioare. Am evidențiat mai sus și o altă problemă: atribuirea

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

orzonturilor I — III perioadei mijlocii a epocii bronzului însemnează, implicit, că aceste orizonturi sînt contemporane și identice în conținut cu cele inferioare de la Nova Zagora? În acest caz, nivelul cel mai vechi al perioadei mijlocii a epocii bronzului, aparținînd culturii Nova Zagora și desemnat acolo cu cifra VII, conține sau nu ceramică ornamentată cu impresiuni de șnur [3]? Într-o majoritate covîrșitoare, la Ezero întîlnim impresiuni de șnur și, ca excepții, impresiuni de șnur înfășurat sau fals (Ezero, fig. 157/a_3 = b_3 în tab. 183, tip 21; Georgiev, Merpert 1965, fig. 26). Foarte adesea, ceramica șnurată păstrează urme de incrustație cu alb, deci avem de-a face cu ceramică incrustată pe impresiuni de șnur. Ornamentele sînt dispuse pe partea exterioară a vaselor de provizii, a cănilor, a străchinilor cu marginea îndoită spre interior și pe ambele fețe, inclusiv pe funduri, cînd este vorba de străchini tronconice cu marginea îngroșată sau lățită. Motivele ornamentale obținute prin tehnica impresiunilor de șnur nu sînt deosebite și nu apar pe forme speciale în comparație cu cele ornamentate prin alte tehnici. Predomină triunghiurile hașurate, simple sau etajate, benzile orizontale și oblice. Ceramica ornamentată cu impresiuni de șnur este într-adevăr o componentă a complexului ceramic din cultura Ezero. Ea nu este un import și nu apare ca urmare a influențelor exercitate din alte centre cu ornamente șnurate. Tehnica în sine este o moștenire datorată componentei nord-dunărene din cultura Ezero și ea a fost folosită mai intens atunci cînd au fost necesare procedee tehnice adecvate și variate pentru ornamentarea ceramicii prin incrustație.

Dată fiind multitudinea de conexiuni pe care așezarea de la Ezero și, implicit, cultura Ezero, le reflectă cu toate cercurile culturale ale perioadei pe care o analizăm, poziția ei cronologică prezintă un interes special. O analiză amănunțită a concluziilor consemnate în monografie (Ezero, 497 și urm.) am făcut-o deja (Roman 1982). De această dată, evidențiem doar cîteva aspecte. Dacă luăm drept reper cronologic orizontul Gumelnița-Karanovo VI, atunci constatăm că la nord de Dunăre succesiunea culturală se desfășoară conform schemei cronologice de la fig. 1. Unde este locul așezării de la Ezero în acest cadru cronologic? Merpert (Ezero, 497 și urm.) ne spune că Ezero A (adică orizonturile XIII — IX) este sincron cu Baden C/D, cu Folteşti și Cernavodă III (Ezero, 502), iar Ezero mijlociu (orizonturile de tranziție VIII — VII și etapa B_1: orizonturile VI — V) cu Baden D/E, Celei, Cernavodă III și Usatovo (Ezero, 506, 542). Pentru noi este însă evident că *Baden C—E nu poate fi sincronizat cu nici una dintre culturile de la Cernavodă care sînt, fără îndoială, mai vechi.* Reamintim, în acest sens, sincronismul Cernavodă III cu Boleráz (= Baden A). Tot astfel, așezarea de la Usatovo, parțial sincronă cu Cernavodă I și Cucuteni B, nu are cum să fie contemporană cu Baden D/E. Așezarea de la Folteşti are o evoluție mai îndelungată dar abia sfîrșitul ei s-ar putea atinge cu începutul așezării de la Ezero.

Care este deci poziția cronologică a așezării de la Ezero?

Îndeosebi prin categoria ornamentată în tehnica IV, cu impresiuni (Ezero, 318, 331—334; tab. 181—182), care formează 23% din întreaga cantitate a ceramicii ornamentate, așezarea de la Ezero conține în structura sa o puternică componentă nordică, de caracter Cernavodă II. Această constatare este un indiciu prețios căci, în sud-estul României și nord-estul Bulgariei — teritoriu cu care Ezero avea contacte directe și peste care puteau sosi elementele „nordice" — „comunitățile Cernavodă II sînt mai recente decît cele ale culturii Cernavodă III pe care le-au dislocat și le-au împins mai spre vest (Roman 1982, nota 1). Cele mai vechi niveluri de locuire de la Ezero ne arată o cultură unitară, deplin constituită, în care toate elementele componente sînt perfect îmbinate. Deci nu orizontul cronologic Cernavodă II este reprezentat la Ezero, ci unul mai tîrziu. Faptul că în cele mai vechi niveluri ale bronzului timpuriu de la Ezero găsim analogii frapante pentru descoperiri de tip Orlea-Sadovec (Roman 1976, 163) pare să indice relativ exact punctul de început al așezării de la Ezero. În sudul Olteniei, grupul Orlea-Sadovec este mai nou decît cultura Cernavodă III. Odată cu apariția grupei Orlea-Sadovec își încheie evoluția și cultura Cernavodă II, ultima fiind

[3] După cum citim la Katinčarov (1974, 17; 1975, 104), la începutul culturii Nova Zagora (idem 1972, 242 și urm.), din perioada mijlocie a epocii bronzului de la sud de Balcani, s-ar întîlni încă ceramică ornamentată cu șnurul dar cu ornamente mult simplificate și ar dispare încetul cu încetul. Din cele publicate nu rezultă însă dacă cele afirmate se referă la orizonturile de construcții mai vechi decît nr. V de la Nova Zagora, respectiv la nr. VI și VII (Katinčarov 1975, 96, scrie despre șapte orizonturi de construcții descoperite pînă la acea dată). Nici dacă, depunerea sterilă, asupra căreia ni s-a atras atenția în timpul vizitei la Nova Zagora (oct. 1978) că ar separa stratul din perioada mijlocie de acela de tip Michalič, se plasează într-o perioadă mai veche decît orizontul VII sau între orizonturile V și VI de construcții. Respectiv, ar fi important să se precizeze dacă ornamentarea cu șnur se mai menține sau nu în niveluri de tip Nova Zagora propriu-zise, pentru a căror ceramică se apelează la analogii în Troia V—VI (Katinčarov 1975, 106). Prin intermediul lui Veselin Draganov (vezi, supra, nota 2), R. Katinčarov a avut amabilitatea să ne comunice următoarele detalii: „cel mai vechi nivel (VIII) de construcție conține ceramică șnurată și este separat de următorul (VII) printr-un steril".

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

integrată în cercul cultural vest-pontic. Din punct de vedere cronologic, grupa Orlea-Sadovec se situează la începutul culturii Coţofeni, iar din punct de vedere cultural ea reprezintă un nou şi puternic impuls cultural sudic, transmis prin intermediul cercurilor culturale vest-pontic şi sud-balcanic (de tip Ezero). Tot acum se va fi transmis spre Europa est-centrală (şi cercul cultural central-peninsular) acel „complex sud-estic" din conţinutul culturii Baden despre care scrie Pavúková (1982, 151,

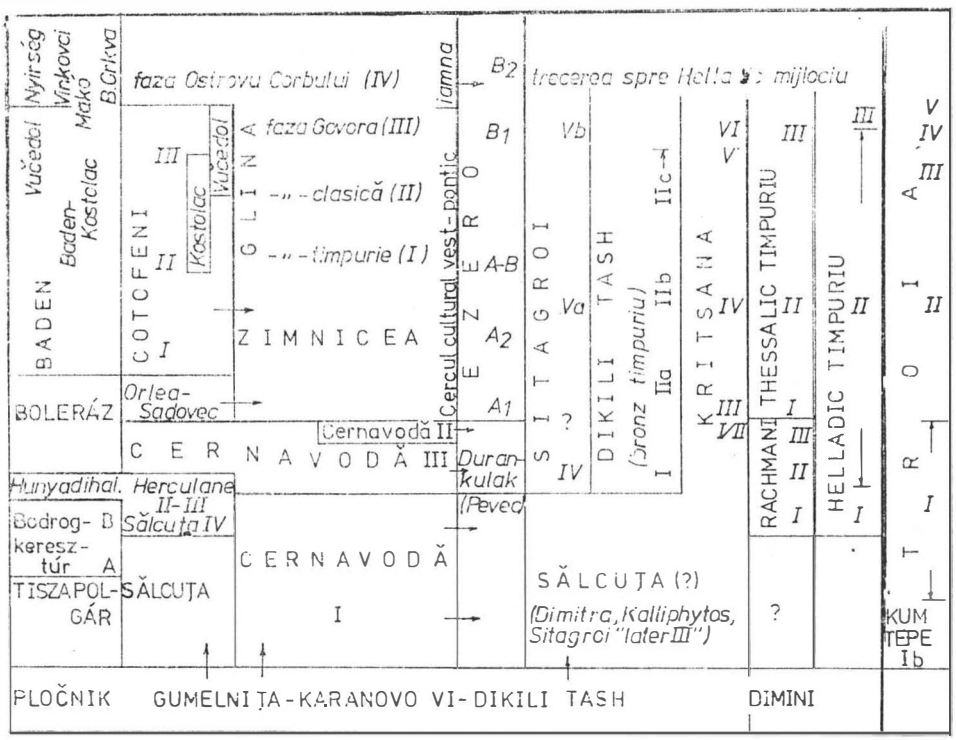

Fig. 1. Tabel cronologic

152) că s-ar fi produs la sfîrşitul „grupei Boleráz şi la începutul etapei vechi a ceramicii canelate clasice" (*ibidem*, 152; vezi şi p. 169—170). Deci, începutul aşezării de la Ezero nu ar avea cum să fie fixat în perioada Baden C/D, adică într-o perioadă Coţofeni I tîrziu — II, cînd începuseră să apară descoperiri marcate deja de stilul Kostolac (Roman 1980).

Sfîrşitul culturii bronzului timpuriu de la sud de Balcani a căpătat un nou reper cronologic în urma descoperirilor din centrul Munteniei. Aici, la Odaia Turcului (Tudor 1982, 59 şi urm.), un strat de cultură, cu analogii evidente în depunerile superioare de la Ezero (orizonturile I — II şi III?) şi inferioare de la Ciganska Mogila de lîngă Nova Zagora, suprapune un strat aparţinînd fazei Govora-Runcuri a culturii Glina în care, precum se ştie (Roman 1985), apar influenţe Vučedol. În acelaşi timp, stratul superior al aşezării de la Odaia Turcului corespunde celui mai vechi nivel al aşezării din epoca bronzului de la Sărata Monteoru, adică Monteoru IC_{4c} (Zaharia 1982; Tudor 1982, nota 66).

Cultura Ezero a bronzului timpuriu de la sud de Balcani s-ar întinde deci de la sfîrşitul culturilor Cernavodă III şi II şi pînă în timpul etapei Monteoru IC_{4c}. Deci cultura Ezero ar fi contemporană, succesiv, cu grupa Orlea-Sadovec, cu Coţofeni, Glina, Schneckenberg, Baden B—E, Kostolac şi Vučedol. Culturile Cernavodă I, III, II, Usatovo, Foltești I, II sînt mai vechi. Dacă atribuim bronzului timpuriu nivelurile III — I de la Ezero, atunci cultura Ezero se încheie odată cu orizontul cronologic Odaia Turcului — Monteoru IC_{4c}. Dacă, dimpotrivă, nivelurile III — I de la Ezero aparţin bronzului mijlocu, atunci orizontul cronologic Odaia Turcului-Monteoru IC_{4c} este mai nou decît cultura noastră.

Din cele prezentate rezultă, mai întîi, că evoluţia culturii Ezero nu are loc decît la o distanţă de timp apreciabilă de aceea a culturii Karanovo VI. Acest hiatus a fost evidenţiat, în mod constant, de arheologia românească din ultimii 15 ani (vezi, spre exemplu, Morintz, Roman 1969, fig. 1) şi începe să fie recunoscut ca atare şi de cea bulgară (vezi, de exemplu, Todorova 1978, tabl. 16 şi 33).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Relațiile cronologice dintre cele trei culturi reprezentate prin așezările cercetate la Cernavodă, îndeosebi III, cu Troia au fost, de asemenea, invocate (Morintz, Roman 1969, 65 și urm.). Merpert însuși nu se îndoiește de faptul că Cernavodă III „conține elemente troiene mai clare și mai numeroase" decît Cernavodă II (Ezero, 502). Despre Usatovo, același autor (Ezero, 506) afirmă că „în așezările și mormintele de la Usatovo sînt elemente caracteristice Troiei I dezvoltate". Usatovo este însă mai vechi decît Cernavodă III. Deci, în regiunile de la nord de Balcani, sînt documentate orizonturi culturale mai vechi decît Ezero care evidențiază strînse relații cu lumea troiană. În această situație, plasarea fazei Ezero A (parțial sau în cea mai mare parte) într-o perioadă pretroiană este absolut imposibilă. Noi rămînem așadar la convingerea că Ezero nu poate începe decît cel mai devreme la sfîrșit de Troia I. A fost și părerea anterior exprimată de autorii cercetărilor de la Ezero (vezi, spre exemplu, Georgiev 1967, 125; Merpert, Georgiev 1969, 247). „Lipsa" elementelor troiene din orizonturile etapei Ezero A_1 a constituit temeiul pentru care această etapă a fost situată înainte de Troia (Ezero, 316, 500, 502, 542). Noi am arătat însă că „lipsa" este doar aparentă, că elementele troiene apar la Ezero chiar din orizontul XIII de construcție (Roman 1982, 410). Așadar, nu atît „absența" unor astfel de elemente trebuie explicată, ci doar numărul redus al celor troiene, după o perioadă de timp în care ele fuseseră, mai ales prin Cernavodă III, „mai clare și mai numeroase". Explicația o găsim în componenta „nordică" a culturii Ezero care trădează o participare Cernavodă II. Deci, între Ezero și Cernavodă III s-au interpus comunități de tip Cernavodă II care au produs nu numai o perioadă de instabilitate, ci și o eclipsare a relațiilor cu lumea vest-anatoliană. Odată cu formarea culturii Ezero, în care s-au integrat și elementele Cernavodă II, bunurile de cultură „troiene" vor reapare pe două căi: prin renașterea substratului, de caracter Cernavodă III în cazul de față, și prin contacte directe. Produsele „troiene" se înmulțesc mai ales în perioada mijlocie de la Ezero, dar ele nu sînt importuri, ci produse locale. În acest caz, trebuie admis un decalaj cronologic, situație cînd doar „monedele" mai noi și nu materialul „de masă" datează întregul strat (Roman 1982, 410, 411).

★

Asupra ceramicii ornamentate cu impresiuni de șnur din Macedonia ultima privire de ansamblu o datorăm Evei Hanschmann (Milojčic, Hanschman 1976, 232). Date în plus posedăm asupra descoperirilor de la Dikili Tash și Sitagroi. În ambele puncte s-au efectuat sondaje restrînse, astfel că ele ar putea să reflecte doar parțial succesiunea de locuiri de pe respectivele magule, mai ales în cazul așezărilor de scurtă durată. Tot astfel, absența anumitor categorii de obiecte din diferitele niveluri s-ar putea să fie întîmplătoare.

Deshayes (1962, 932; fig. 23; idem 1968, 1064; idem 1970, 32) a publicat ceramică ornamentată cu impresiuni de șnur din nivelurile 8—6 (din stratul bronzului vechi IIb) de la Dikili Tash (idem 1970, 32; cu toate că au fost ilustrate și descoperiri din „sol" 4, adică bronz timpuriu IIc: idem 1962, fig 23; un fragment cu triunghiuri hașurate obținute prin impresiuni de șnur s-a găsit în suprafețele E — H = W — X 28—29, deasupra nivelului de destrucție care aparține neoliticului recent: Deshayes 1968, 1064, deci fără o încadrare stratigrafică precisă și pentru el s-au indicat analogii la Milojčic 1959, fig. 21/1). După el, „prezența în argilă a numeroase paiete de aur ce se regăsesc chiar și în ceramica comună ... pare să excludă posibilitatea unui import" (Deshayes 1962, 932). La Dikili Tash este vorba de ceramică incrustată pe impresiuni de șnur (cel puțin în cazul Deshayes 1970, fig. 27) care se înscrie în modul de ornamentare și motivistica locală. Fragmentele Deshayes 1962, fig. 23, publicate în poziție inversă, provin de la umărul unor amfore cu analogii, pentru formă mai ales, în vasul Coțofeni de la Vădastra (Roman 1974, fig. 6/1). Două fragmente, cu pietricele amestecate în pastă, cenușii, cu slip subțire, nepublicate, cu ornamente șnurate, într-un caz cu urme de incrustație, își au corespondențe absolut similare, în forme și ornamente, la Ezerovo (Tončeva 1981, fig. 15/8, 9, 11).

De la Sitagroi, „foarte rarele" (Renfrew 1979) descoperiri de ceramică șnurată au fost adunate de A. G. Sherrat care a întocmit o notă pe care o reproducem în continuare (Sherrat 1979, fragmente ilustrate la noi în fig. 2/1—6): „Fragmentele cu decor șnurat formează un element foarte restrîns în ceramica bronzului timpuriu de la Sitagroi. Au fost găsite în trei secțiuni: ROc nivel 34, PNa nivel 92, LN nivel 1. Cele din primele două secțiuni aparțin fazei Va, ultimul este în context Vb. Diferența de datare este confirmată de diferențe tipologice și tehnice.... Tehnica de impresiuni cu șnur apare în contextul unei proliferări de metode care constau din incrustație cu alb

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

a motivelor pe un fond închis. Această incrustaţie pe un fond închis înlocuieşte, în faza Va, pictura. Multe din motivele apărute în această fază constau din impresiuni repetate produse prin împungere sau adînciturі de vîrfuri care formează linii şi metope. Folosirea şnurului oferă un mijloc convenabil pentru producţie masivă. Ceramica pe care apare impresiunea cu şnur reprezintă o ceramică tipică pentru aşezare şi nu este cazul să credem că este vorba de importuri. Este vorba de o tehnică foarte rar folosită în cadrul unui repertoriu generalizat de motive imprimate. Pe cînd această tehnică este mai comună pe ceramica fină din Va, totuşi se pare că a supravieţuit şi în faza Vb, dar mai rar şi pe produsele ceramice mai grosiere". Semnificaţia şi originea ceramicii ornamentate cu şnurul din cele două staţiuni nu pot fi explicate fără corelarea succesiunii culturale din Macedonia răsăriteană cu aceea din celelalte cercuri culturale. Din păcate, lipsesc rapoarte de săpături detaliate asupra cercetărilor de la Dikili Tash şi Sitagroi. În ambele staţiuni există straturi de cultură atribuite culturii Gumelniţa (Deshayes 1968, 1064, 1068; idem 1970, 27) sau „Culturii Dikili Tash"-ca variantă macedoneană a culturii Gumelniţa (idem 1968, 1072; idem 1972, 205). Avem deci un punct de pornire, aparent foarte precis. Şi totuşi, pînă la publicarea descoperirilor,sincronizarea variantei Dikili Tash a culturii Gumelniţa cu restul teritoriilor gumelniţene de la sud sau nord de Balcani rămîne nesigură. Vl. Dumitrescu (1970, 7—9) era înclinat să situeze descoperirile macedonene într-o fază destul de veche a culturii Gumelniţa. Constatările făcute de Renfrew asupra ceramicii stratului III de la Sitagroi şi anume: „graphite-painted ware appears in small quantities at first, and then becomes very frequent before declining again in quantity" (Renfrew 1969, 429) par să fie însă o dovadă că sincronismul variantei Dikili Tash se referă la întreaga evoluţie a culturii Gumelniţa. Tot astfel vede lucrurile şi Demoule (1982). Totodată, comunităţile macedonene ale culturii Dikili Tash (= Gumelniţa) au putut simţi mai tirziu efectele presiunii triburilor nord-pontice, astfel încît este posibil ca ele să-şi fi continuat evoluţia, în forme tradiţionale, şi după încetarea multor aşezări gumelniţene de la nord de Rhodope, Balcani şi Dunăre. Prezenţa ceramicii de tip Galepsos în cele mai de sus niveluri ale stratului „neolitic recent" de la Dikili Tash (Deshayes 1968, 1068; idem 1972, 202), ca şi în stratul III de la Sitagroi (unde ea „este precis contemporană cu ceramica pictată cu grafit": Renfrew 1969, 429) ar putea susţine o asemenea concluzie dacă avem în vedere faptul că ceramică în stil Galepsos a fost descoperită şi în cel mai de jos strat al culturii Rachmani de la Pevkakia-Magula (Weisshaar 1977; idem 1979, 385 şi urm.; idem 1979a, 114—130). Ar rezulta deci „o nemijlocită legătură între Sitagroi III, orizontul de incendiu de la Dikili Tash şi începutul perioadei Rachmani pe Magula de la Pevkakia" (Weisshaar 1979, 390). Sincronismele propuse de Weisshaar întîmpină totuşi serioase dificultăţi, deoarece în timp ce analogiile aşezărilor Sitagroi III şi Dikili Tash-neolitic recent duc spre Gumelniţa, cele ale culturii Rachmani, chiar din cea mai veche fază, converg spre Sălcuţa IV. Între Gumelniţa şi Sălcuţa IV se interpun fazele clasice ale culturii Sălcuţa (Roman 1978a). Resturi asemănătoare Sălcuţei clasice s-au descoperit, după ştiinţă noastră, şi la Kalliphiton şi Dimitra, dar nu ştim dacă ele aparţin unor orizonturi independente sau sînt caracteristice şi depunerilor neolitice tîrzii de la Dikili Tash şi Sitagroi, depuneri care, la rîndul lor, ar urma să fie mai noi decît ale culturii Gumelniţa din aria cedată purtătorilor triburilor nord-pontice, de tip Cernavodă I. În acest din urmă caz, resturile Sălcuţa clasice din Macedonia ar trebui să apară numai în nivelurile mai vechi decît cele în care s-a găsit ceramică pictată în stil Galepsos. Altfel, prezenţa ceramicii Galepsos în depuneri ale culturii Rachmani ar deveni contestabilă pe temeiul sincronizării acesteia din urmă cu Sălcuţa IV şi, parţial, Cernavodă I. Renfrew (1971, 279) nu a ilustrat noţiunea de „later phase III" de la Sitagroi, astfel încît nu ne dă posibilitatea să apreciem dacă această „later phase III" se datează în perioada post-gumelniţeană sau nu. Rămîn deci în suspensie încă multe probleme obscure.

Şi noi, ca şi Pavúková (1982, 171, 175), sîntem de părere că între locuirile gumelniţene de la Sitagroi (stratul III) şi Dikili Tash (stratul „neolitic recent") pe de o parte şi cele care le suprapun stratigrafic (stratul IV în primul caz şi „bronz vechi I" în al doilea) este un hiatus, interval evidenţiat dealtfel şi de datele C_{14} (vezi, la Renfrew 1969, pag. 439; idem 1971, tab. 1; 2 şi fig. 2), dar şi de analogiile pe care materialele din ultimele depuneri menţionate le arată cu descoperiri *nu mai vechi* de sfîrşitul culturii Cernavodă I şi începutul culturii Cernavodă III.

O discuţie asupra sincronismelor între locuirile post-gumelniţene din Macedonia (de la Dikili Tash, Sitagroi şi Kritsana) cu cele din restul cercurilor culturale sud-est europene nu poate avea loc înainte de precizarea relaţiilor dintre staţiunile macedonene citate. Sarcină dificilă, din cauza puţinului material publicat.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Hanschmann (Milojčić, Hanschmann 1976, 199, nota 839) vede bune elemente de legătură între Dikili Tash-bronz vechi I și Sitagroi IV, iar între Dikili Tash-bronz vechi II cu Sitagroi Va și Vb. Tot după Hanschmann *(ibidem*, nota 839 și 933), torțile trompetiforme de la Dikili Tash, ilustrate de Deshayes (1970, fig. 21) pentru nivelul 12, și-ar găsi cele mai bune corespondențe în Kritsana IV. Pe baza cestilor cu toartă, Hanschmann (Milojčić, Hanschmann 1976, nota 839) sincronizează Bronz timpuriu I de la Dikili Tash cu Thessalicul timpuriu I. Implicit, Bronz timpuriu II cade mai mult în perioada Kritsana III decît în I/II *(ibidem*, fig. 9 și 10). Pentru Hanschmann *(ibidem*, 213) „faza cea mai veche a Bronzului timpuriu a fost cel mai bine reprezentată prin primele două așezări de la Kritsana (I și II) la care se adaugă încă cîteva descoperiri răzlețe din cele mai vechi straturi de la A. Mamas", dar nici la Kritsana, nici la A. Mamas nu este reprezentată ceramica canelată, element care pare să indice mai corect distanța care separă o stațiune arheologică de fondul neolitic. Din acest punct de vedere, așezările de la Sitagroi (IV) și Dikili Tash („Bronz timpuriu I") par să fi început mai de timpuriu ca cele din Kritsana I/II. Este deci posibil ca ele să fi fost fundate simultan, într-o perioadă care n-ar putea fi numită, după părerea noastră, nici „neolitic final" (Renfrew 1969, 436, fig. 1; idem 1971, 279), nici „Bronz vechi I" (Deshayes 1970, 28—30), ci *perioadă de trecere* ca pe teritoriul României și Bulgariei.

Nu ne este clar dacă trecerea de la Sitagroi IV la Va, respectiv de la Dikili Tash-Bronz timpuriu I la Bronz timpuriu II, se face organic sau implică, din cauza rupturii tipologice, un alt hiatus. Începînd cu Sitagroi Va și Bronz timpuriu II de la Dikili Tash, evoluția culturală din Macedonia răsăriteană se individualizează și reflectă parcă mai strînse legături cu ținuturile nordice decît cu cele de pe țărmul Chalkidik. Din cele publicate, Bronzul timpuriu II b, c, de la Dikili Tash (Deshayes 1970, îndeosebi fig. 32—39) are bune corespondențe în Sitagroi Va (Renfrew 1969, fig. 3). În schimb, dacă avem în vedere formele de vase cu două torți și cestile cu fund ascuțit, Sitagroi Vb *(ibidem*, fig. 2) pare să-și continue evoluția mai mult decît așezarea Bronz timpuriu II de la Dikili Tash.

Raportul cronologic dintre Sitagroi și Dikili Tash pe de o parte și Ezero pe de alta este ușurat prin publicarea monografiei despre Ezero. O primă schemă comparativă a dat-o Deshayes (1970, fig. 41). El a situat al său „Bronz timpuriu I" (niv. 16—12) de la Dikili Tash înainte de Ezero, Bronzul timpuriu IIa (niv. 12—8) l-a paralelizat cu Ezero X—VII (pe atunci cele mai vechi niveluri cunoscute în așezarea de la Ezero), Bronz timpuriu IIb cu Ezero VI — V și, s-ar putea subînțelege, că Bronz timpuriu IIc îl socotea sincron cu Ezero IV — I. Oscilant în 1969 (p. 436), Renfrew va sincroniza, doi ani mai tîrziu (1971, 280, tab. 3), Sitagroi IV cu Ezero, Sitagroi Va cu Michalić și Sitagroi Vb cu o perioadă post-Ezero, contemporană cu Periam și Nagyrév. După Merpert (Ezero, 510) în Sitagroi IV, în comparație cu Sitagroi III, descresc simțitor asemănările cu culturile balcanice. În Sitagroi Va, elementele comune ar reapare dar sînt slabe; ele s-ar întări, în schimb, în Sitagroi Vb. Concretizînd cele afirmate, el va compara Sitagroi V (a și b) cu perioada de tranziție (orizonturile VIII — VII) și cu perioada B de la Ezero. Pavúková (1982, 171) va sincroniza Ezero XIII—VII cu Sitagroi IV, Ezero VI — IV cu Sitagroi Va și Ezero III — I cu Sitagroi Vb. După părerea noastră, Sitagroi IV și Dikili Tash-Bronz vechi I preced, în totalitate sau în cea mai mare parte, întemeierea așezării de la Ezero. Aceasta deoarece materiale caracteristice, atît cîte au fost publicate, celor două stațiuni susmenționate nu sînt reprezentate la Ezero. Etapele ulterioare din așezările macedonene nu sînt nici ele prea ușor de fixat pe scara cronologică de la Ezero. Ceramica din nivelurile 8—2 (Bronz timpuriu IIb—c) de la Dikili Tash arată o predilecție pentru ornamentarea interioară și exterioară a vaselor în tehnica inciziei, împunsăturilor, impresiunilor cu șnur și chiar exciziei în care se aplică incrustație cu alb, situație analoagă și în așezarea de la Ezero, chiar dacă, uneori, motivele și chiar procedeele tehnice sînt întrebuințate în proporție diferită. Sitagroi Vb, ca și Kritsana VI, pare a se situa în perioada Michalic (orizonturile VI — IV de la Ezero), în timp ce Sitagroi Va, Dikili Tash-Bronz timpuriu IIb—c și Kritsana IV — V ar corespunde spațiului Ezero A_2 și A—B. Perioadei Ezero A_1 i-ar fi sincrone Dikili Tash-Bronz timpuriu IIa și Kristsana III. Prezența ceramicii șnurate la A. Mamas, Kritsana, Sitagroi Va—b și Dikili Tash-Bronz timpuriu IIb—c se poate explica așadar prin relațiile pe care purtătorii acestor culturi le-au avut cu grupele situate la nord de munții Rhodope.

Există elemente de convergență care permit paralelisme tipologice (ce pot avea și valoare cronologică) între evoluția culturală post-gumelnițăeană (respectiv post-varianta Dikili Tash) din Macedonia cu ținuturile nord-balcanice și central-peninsulare. Legăturile Macedoniei răsăritene cu nordul par a se realiza îndeosebi pe Strymon pînă în bazinul sofiot și, în continuare de-a lungul Nišavei, spre Morava, iar pe Isker spre Oltenia. Pentru perioada Sitagroi Va-Dikili Tash-Bronz

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

timpuriu IIb—c (niv. 8—2) jalonarea drumului este foarte expresiv marcată prin descoperirile de la Pernik (Pernik I, 51; fig. 28/5; 29/5, 6; 30/1—6; 31/1, 4; 33/1, 2; 34/1—3).

Descoperirile din stratul Sitagroi IV-Dikili Tash-Bronz timpuriu I (niv. 16—12) au analogii în orizonturi precoţofeni (Roman 1979, 309 şi nota 15), începînd din perioada Cernavodă I tîrzie-Sălcuţa IV şi terminînd cu Cernavodă III. Avem în vedere ceramica canelată, căucele cu toartă în bandă apărute încă din etapa Ulmeni a culturii Cernavodă I (Morintz, Roman 1968, fig. 16/9) şi dezvoltate, în forme apropiate acelora macedonene, în Renie II *(ibidem*, fig. 26/7, 19, 20). De asemenea, ornamentele constînd din triunghiuri umplute cu puncte (Deshayes 1970, fig.13; 14) ca şi motivele ornamentale de pe vasele reproduse de Renfrew (1969, fig. 1/5, 7).

Orizontul Sitagroi Va şi Dikili Tash-Bronz timpuriu IIb—c (niv. 8—2) indică legături clare cu Kostolac şi Vučedol (Deshayes 1970, 33 şi urm.; Renfrew 1971, 280; Séfériades 1981, 60; idem 1982) iar Sitagroi Vb cu complexe Coţofeni finale, eventual şi puţin după, pînă în vremea fazei Ostrovu Corbului a culturii Glina. Întrebarea pe care ne-o punem: acoperă oare Dikili Tash-Bronz timpuriu IIa (niv. 11—9), împreună cu Kritsana III, spaţiul cronologic corespunzător orizonturilor Orlea—Sadovec, Baden timpuriu (post Boleráz), Coţofeni I sau stilul „Kostolac" a apărut mai de timpuriu în sud şi s-a transmis spre nord mai tîrziu? Indiferent care dintre alternative este adevărată, pentru cultura Baden din regiunile sudice rămîne o perioadă de evoluţie foarte scurtă. Noi înclinăm să credem că în aceste regiuni, la scurt timp după orizontul Cernavodă III, va apare stilul Kostolac care s-a interferat, progresiv, mai întîi cu fenomenul Coţofeni şi apoi cu cel Baden (Roman, Németi 1978, 54). Chiar dacă prin descoperirile din bazinul sofiot (Pernik) şi zona Niš (Čardak şi Bubanj: Milojčić 1949—1950, pl. 10/1, 9—11; Garašanin 1958 a, pl. 4/1, 2; Jelenac: Galović 1960, pl. I/5—9; II/4—6; VII) cele două manifestări culturale se apropie mult una de alta (ceramica ambelor zone prezentînd spaţii largi acoperite cu materie albă), complexele de tip Sitagroi Va-Dikili Tash-Bronz timpuriu IIb-c reprezintă o sinteză locală, originală, care nu poate fi cuprinsă în aceeaşi arie culturală cu staţiunile Kostolac.

Elementele de comparaţie cu Vučedol se referă îndeosebi la tehnica de ornamentare constînd din impresiuni triunghiulare (Deshayes 1970, fig. 35—36) sau impresiuni perpendiculare de-a lungul unei linii incizate (Renfrew 1970, pl. XXIc). Împresiunile sînt umplute cu alb. Şi unele forme de străchini *(ibidem*; idem 1969, fig. 3) permit analogii cu Vučedol. S-ar putea însă ca folosirea unor tehnici de ornamentare asemănătoare să se datoreze nevoilor legate de tehnica incrustaţiei şi nu unor contacte directe. Că zona de manifestare a stilului Vučedol a înglobat totuşi şi ţinutul în care sînt prezente deopotrivă şi elemente înrudite cu cele din cîmpia Dramei o dovedesc descoperirile de la Pernik unde s-a găsit şi un fragment ceramic de tip Vučedol (Pernik I, fig. 31/1). Tot de acolo provine şi un fragment şnurat cu motive în „laţ" (Pernik I, 44, fig. 30/1 stînga sus) asemănătoare celor de pe ceramica din nivelul 4 de la Dikili Tash (Deshayes 1962, fig. 23). Motive asemănătoare am menţionat deja din aria culturii Glina (Roman 1976a, fig. 8/1) şi din stratul superior al aşezării de la Michailovka (Michailovka, pl. XV/3).

Raportul cronologic dintre Sitagroi şi Dikili Tash pe de o parte şi cultura Baden pe de alta a fost invocat în mai multe rînduri. După Deshayes (1970, 28, 37), elemente apropiate sau „proprii culturii Pecel" ar apare la Dikili Tash „înaintea distrugerii locuirii neolitice" *(ibidem*, 37) şi ar fi vorba de o fază mijlocie a culturii Baden (faza D după Neustupný 1969, 324—325, fig. 3 dacă se iau în consideraţie trimiterile la Hódmezövásarhely-Bodzáspart şi Palotabozsok pe care le face Deshayes 1970, notele 35, 36). Afluxul de elemente Baden ar fi continuat pe toată durata Bronz timpuriu I şi la început de Bronz timpuriu II *(ibidem*, 37; la fig. 41 sincronizează ultima fază Baden cu Bronz timpuriu IIa de la Dikili Tash).

Renfrew (1971, 280 şi tab. 3) a sincronizat a sa „later phase III" de la Sitagroi cu Boleráz, dar noţiunea de „later III" nu poate fi luată în consideraţie cîtă vreme nu este ilustrată. Teoretic, ea ar putea să fie: Gumelniţa, Sălcuţa clasică, Sălcuţa IV sau Cernavodă III. Tot Renfrew *(ibidem)* a paralelizat Baden propriu-zis cu Sitagroi IV şi a plasat Sitagroi V după sfîrşitul culturii în discuţie.

Pentru V. Pavúková (1981; 1982, 171, 175), Sitagroi IV are legături cronologice cu Boleráz; Sitagroi Va cu Baden II, iar orizontul Sitagroi Vb cu Baden III „oder noch eher IV (keinesfalls später)" (Pavúková 1981).

În lumina datelor pe care le-am expus, nici una din schemele cronologice menţionate nu ni se pare acceptabilă. În primul rînd, noi nu vedem cum ar putea fi vorba de prezenţa unor elemente Baden în mediul gumelniţean de la Dikili Tash. Apoi, dacă elementele „Pecel" din Bronz tim-

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

puriu I de la Dikili Tash sînt într-adevăr Baden mijlociu, atunci hiatus-ul dintre stratul „neolitic recent" și „Bronz timpuriu I" ar crește și mai mult, pentru a corespunde întregii perioade ocupate de culturile dintre orizonturile Gumelnița pe de o parte și Baden pe de alta. De aceea, noi credem că așezările Bronz timpuriu I de la Dikili Tash și IV de la Sitagroi au fost întemeiate într-o perioadă corespunzătoare sfîrșitului culturii Cernavodă I și fazei Renie II de la Dunărea de Jos și că ele s-au dezvoltat în paralel cu manifestările de tip Cernavodă III — Boleráz. Sfîrșitul culturii Baden (fără Kostolac și Bošaca) trebuie plasat în cursul unei perioade vechi a așezării

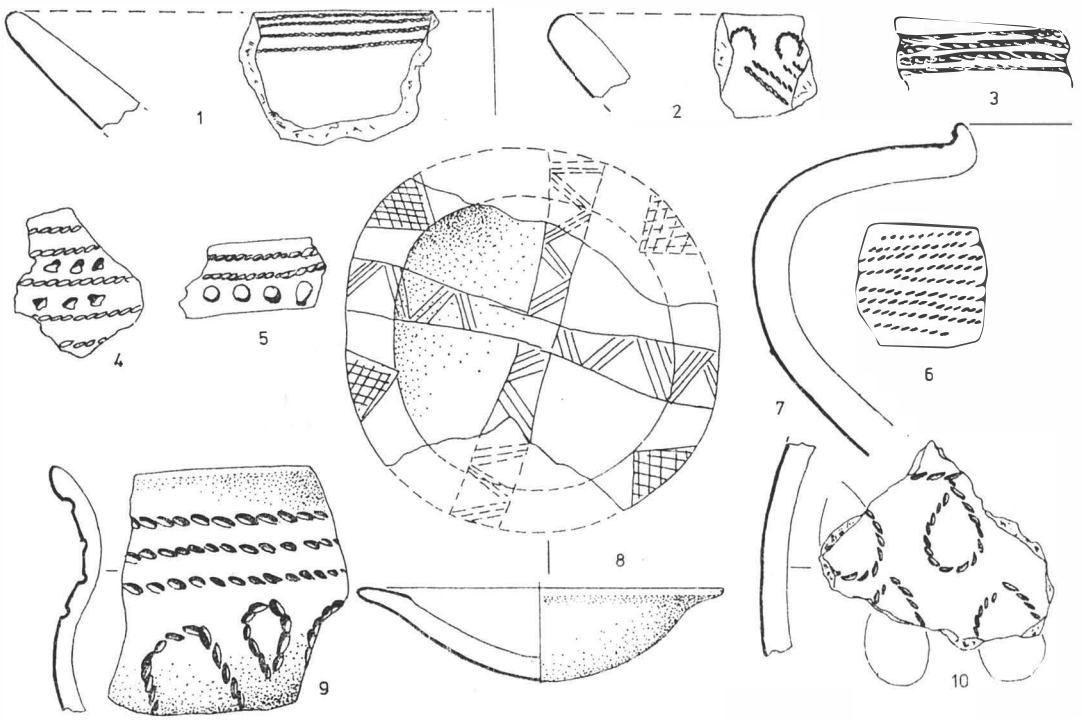

Fig. 2. Ceramică șnurată. 1—6 ~~Dikili Tash~~ (1,3 PNa 92; 2 LN niv. 1; 1,3,4 ~~Dikili Tash~~ Va; 2 ~~Divili Tash~~ Vb; 5,6 nestratigrafiate); 7 ~~Sitagroi~~, cu ornamente șnurate pe umăr; 8 Ariușd, strat Schneckenberg, cu analogii la Ezero (Muz. Transilvaniei, inv. III 109 = 1 515); 9 București — „Roșu"; 10 Sărata Monteoru (strat IC_{1c}?). Scara 1:2.

Sit
Dik

Va de la Sitagroi. Deci, prin orizontul Sitagroi IV-Dikili Tash (Bronz timpuriu I) — Kritsana I/II, Macedonia poate fi integrată în aria de manifestare a fenomenului cultural Cernavodă III — Boleráz. Începînd, mai ales, cu perioada Sitagroi Va, acest ținut s-a individualizat din punct de vedere cultural, chiar dacă a menținut strînse legături cu regiunile central-peninsulare. Din evoluția culturală a Macedoniei lipsesc încă verigile documentare care ne-ar arăta mai clar etapele constituirii culturii bronzului timpuriu macedonean. În clipa de față, nu ne este clar cum anume s-au adăugat și integrat, la și în substratul local, noi elemente etnice (venite mai ales dinspre nord) și culturale (în bună măsură egeice și vest-anatoliene). A explica apariția culturii bronzului timpuriu macedonean numai printr-un proces de imigrare ni se pare simplist. În așezările macedonene, ceramica ornamentată cu șnurul apare abia în perioada ei tîrzie de evoluție sud-est europeană. Ea este, aici și acum, un produs local, ornamentele imprimate cu șnurul fiind incrustate, cel mai adesea, cu alb. Prezența ei nu dovedește deci sosirea unor comunități din stepele nord-pontice (Deshayes 1970, 38; Theocharis 1971, 25) în Macedonia ei, cel mult, a unor comunități central-peninsulare care integraseră, cu mult timp în urmă, și elemente de îndepărtată origine nord-pontică și chiar volino-podolică.

★

Din Thessalia, noi descoperiri de ceramică șnurată provin de la Pevkakia-Magula formată dintr-o succesiune de așezări fortificate și cimitire, atribuite perioadelor hellenistică, Helladică

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

mijlocie și tirzie, Bronz timpuriu, Rachmani și Dimini. Acolo s-au descoperit 21 de fragmente ceramice din categoria care ne interesează, reproduse de noi la fig. 3. Nr. 1, 19, 21 sînt nestratigrafiate (vezi Hanschmann, Milojčić 1976, II, pl. 64/14 pentru nr. 19); nr. 14 provine dintr-un strat de nivelare a unor vechi construcții ce pot fi Rachmani, dar nivelarea se putea face de cei mai vechi locuitori ai Bronzului timpuriu; nr. 3 s-a descoperit la baza stratului, pe stîncă; nr. 5 pe stîncă sub o locuință a Bronzului timpuriu, iar nr. 13 sub o groapă a Bronzului timpuriu, tot spre stîncă. Ultimele trei pot așadar aparține, teoretic, fie locuirii Rachmani fie celei mai vechi a Bronzului timpuriu. Nr. 4, 10, 12 aparțin unui nivel vechi al Bronzului timpuriu, dinaintea construcției unui zid de apărare care, la rîndul său „este mai vechi decît locuința troiană cu megaron" (Milojčić 1974, 50). În locuința cu megaron s-au descoperit fragmente de la cel puțin cinci pahare cu torți duble (Milojčić, Bericht 1972; idem 1974, 46). Nu am identificat însă la care fragmente se referă Milojčić cînd afirmă că provin „din distrugerea zidului de apărare" (idem 1974, 50). Nr. 9 provine din stratul superior al Bronzului timpuriu, dintr-un nivel care suprapune o succesiune de locuințe și este suprapus de încă o locuință a Bronzului timpuriu. Nr. 17 s-a descoperit peste dărîmăturile zidului de apărare (care aparține etapei mijlocii a Bronzului timpuriu), deci se atribuie celei de a doua jumătăți a stratului Bronz timpuriu și este probabil sincron cu locuința cu Megaron (locuința 323) în care s-au aflat resturile de depas-uri. Peste locuința cu megaron și aceea cu absidă (ultima socotită mai recentă: Milojčić, Bericht 1972) a urmat un strat de nivelare care separă stratul Bronzului timpuriu de cel al Bronzului mijlociu. Cu toate că nivelarea s-a putut face în Bronzul mijlociu, materialul din stratul de nivelare aparține Bronzului timpuriu. În el s-au aflat fragmentele nr. 2, 15, 16, 18, 22. În nivelarea de sub o locuință aparținînd Bronzului mijlociu s-a descoperit nr. 7 în timp ce nr. 8 s-a aflat „pe podina celei mai vechi locuințe a Bronzului mijlociu" însă „nu se exclude posibilitatea ca el să provină din depunerile mai vechi ale Bronzului timpuriu" (Milojčić, Bericht 1977). G. Hüttel și P. Marzolff ne-au precizat că nr. 8 s-a descoperit la partea inferioară a podinei locuinței, lutul putînd fi adus din apropiere, eventual din Petro-Magula unde sînt locuiri Rachmani și ale Bronzului timpuriu. Aparținînd aceluiași strat al Bronzului timpuriu, fără alte precizări, rămîn nr. 6 (secțiunea F VIII, zid 346), 11 (secțiunea E VIII 49, nivel XXX) și 20 (secțiunea E VIII 39, nivel XXIX_3). Cît privește datele emanate de la Milojčić (1972) și relatate de Roman 1976b, 64 (= Roman 1977, 75, 76), ele se referă foarte probabil la descoperirii din stratul de nivelare și locuința megaron, respectiv și cu absidă. Ceramica ornamentată cu șnurul sau cea incrustată, de la Pevkakia-Magula, aparține deci, din punct de vedere stratigrafic perioadei de timp cuprinsă între cultura Rachmani la partea inferioară (și dacă avem în vedere poziția cronologică a culturii Rachmani și relațiile pe care ea le are cu evoluția culturală de la nord de Balcani și Dunărea de Jos, posibilitatea descoperirii unor fragmente ceramice ornamentate cu șnurul, măcar în maniera Šuplevec-Bakarno Gumno, în complexe Rachmani este absolut normală) și cel mai vechi orizont al Bronzului mijlociu, la partea superioară. Analiza tipologică permite însă o diviziune în două grupe: una, constituită din fragmentele ceramice descoperite în jumătatea inferioară a stratului de cultură a Bronzului timpuriu (nr. 3—5, 10, 12—14, provenind de la o strachină, de la vase bitronconice și vase cu torți late, ornate cu impresiuni de șnur: nr. 4 și 10 fiind incrustate cu alb; cu motive triunghiulare sau cu alternanțe de benzi oblice) și alta cuprinzînd materialele descoperite la partea superioară a stratului de cultură al Bronzului timpuriu și în stratul de nivelare (nr. 2,7 —9, 15—18, 22, de la vase bitronconice, vase de agățat: 2, 7, 9 incrustate cu alb; cu motive triunghiulare și, într-un caz, cu motive în formă de laț: nr. 17, vezi Milojčić 1977, 216).

Două asemenea etape a deosebit la Pevkakia-Magula și Hanschmann (Hanschmann, Milojčić 1976, I, 233). Pe cea mai veche a atribuit-o Thessalicului timpuriu I, corespunzător unei faze mai timpurii a Helladicului timpuriu II (în care încadrează și descoperirile cu ceramică șnurată de la Argissa, A. Mamas și pe cele mai vechi de la Dikili Tash), iar etapa mai nouă Thessalicului timpuriu III (împreună cu fragmentul Helladic timpuriu III de la Eutresis, cu descoperirile de la Sitagroi și cu cele mai noi de la Dikili Tash).

Importanța descoperirilor de ceramică șnurată la Pevkakia-Magula este deosebită, căci în baza datelor stratigrafice și importurilor se poate realiza și încadrarea lor în raport cu Helladicul timpuriu și cu Troia. Astfel, importurile de Saucieres, care apar și în stratul Rachmani (Milojčić 1974, 50), sincronizează depunerile Thessalice timpurii cele mai vechi cu Helladicul timpuriu II, deci grupa veche se poate înscrie în acest cadru. Importurile troiene, printre care și depas-uri (unele în locuința cu megaron 323), datează acest orizont (și cu el, eventual, fragmentul cu moti-

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

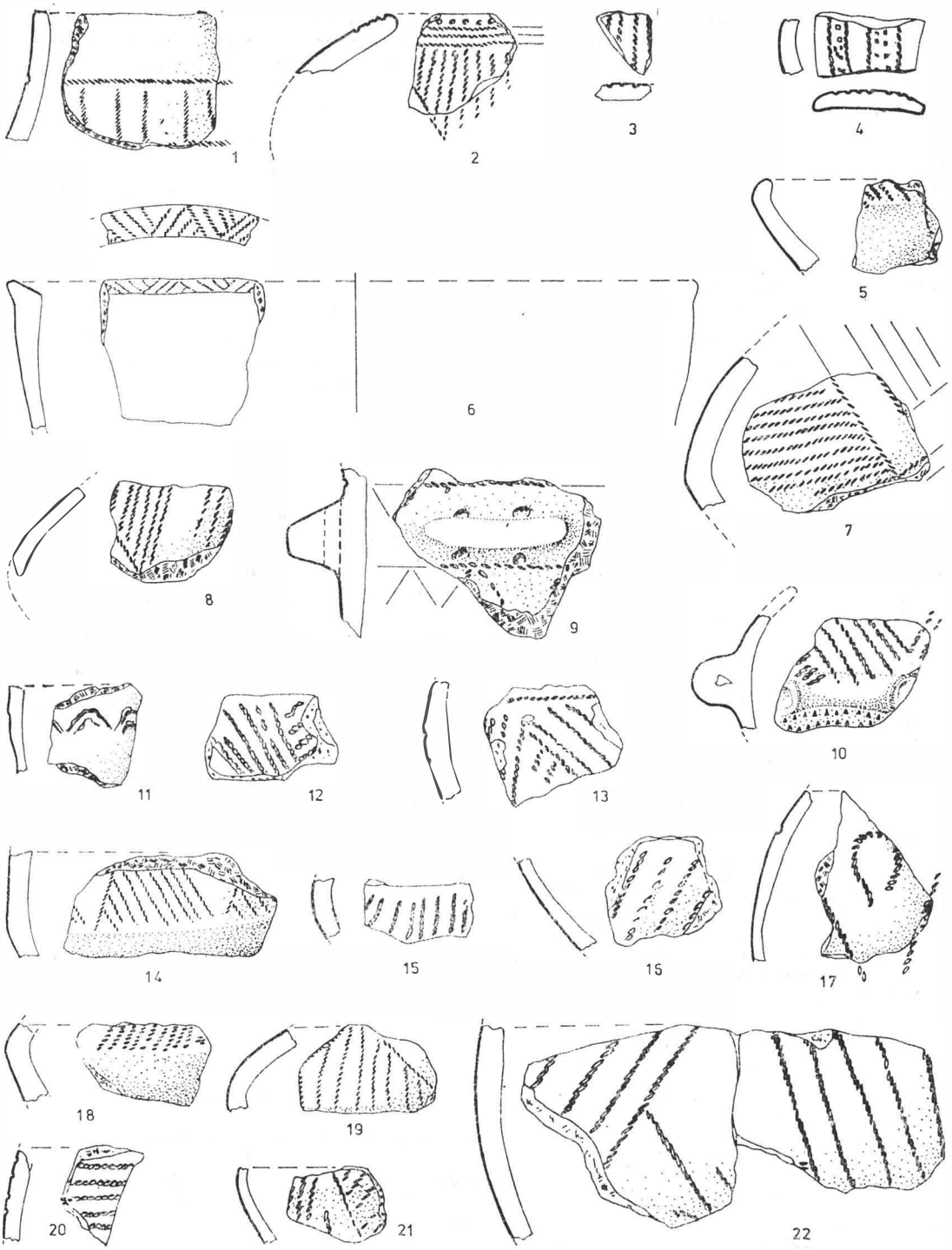

Fig. 3. Ceramică ornamentată cu șnurul de la Pevkakia-Magula (Thessalia). Scara 1 : 2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

în formă de laţ) în perioada Troia III (Milojčić 1972; Podzuweit 1979a, 147—148; idem 1979b, 363—365), iar următorul (cel cu locuinţă cu absidă), pe baza altor importuri troiene, cu Troia III — IVa—c (Podzuweit 1979b). În acest fel, se asigură un cadru cronologic care trebuie privit cu toată atenţia.

Ceramica ornamentată cu şnurul sau cea incrustată pe impresiuni de şnur de la Pevkakia-Magula oferă analogii, generale, cu cea similară din Bulgaria (tehnică de ornamentare, incrustaţie, unele forme de vase), dar ea nu poate constitui, prin ea însăşi, deocamdată cel puţin, un element de sincronizare cu anume niveluri de la Ezero fără evidenţierea şi altor elemente de comparaţie, prezente deopotrivă atît în culturile Bronzului timpuriu din Grecia de nord şi centrală cît şi la Ezero. Dacă avem în vedere situaţia generală din Balcani şi de la nord de Dunăre (descreşterea treptată a folosirii tehnicii şnurate în partea finală a perioadei mijlocii şi la începutul celei tîrzii), analogiile pe care ceramica şnurată de la Pevkakia-Magula le are în maniera de ornamentare a culturii Coţofeni din fazele II şi III timpurie, ar trebui să admitem sincronizarea descoperirilor perioadei vechi de la Pevkakia-Magula cu începutul perioadei Michalic (niv. IX — VIII de la Ezero). Descoperirile din etapa tîrzie îşi găsesc însă bune analogii, unele frapante (cp. fig. 3/17 cu Roman 1976, fig. 8/1), cu cele din orizontul Schneckenberg B—Jigodin.

PRESCURTĂRI

Demoule 1982 = Paul Jean Demoule, *La „culture de Dikili Tash" en Macédoine grecque: périodisation et synchronismes*, Simposion Novi Sad — Vrdnik.

Deshayes 1962 = Jean Deshayes, BCH, 86, p. 922 şi urm.

Idem 1968 = Idem, BCH, 92, 2, p. 1062 şi urm.

Idem 1970 = Idem, Zbornik Narodnog Muzeija, Belgrad, 6, p. 21 şi urm.

Idem 1972 = Idem, Archaeology, 25, 3, p. 198 şi urm.

Dumitrescu 1970 = Vl. Dumitrescu, *Coraport la al II-lea congres de studii sud-est europene*, Atena.

Ezero = G. Georgiev, N. Merpert, R. Katinčarov, D. Dimitrov, *Ezero. Rannobronzovata selišce*, Sofia, 1979.

Galović 1960 = Radoslav Galović, Zbornik Narodnog Muzeija, Belgrad, 3, p. 329 şi urm.

Garašanin 1958 = Milutin Garašanin, 39. Ber RGK, p. 1 şi urm. ; 1958a = PZ, 36, p. 223 şi urm.

Georgiev 1967 = G. Georgiev, ArchAustriaca, 42, p. 120 şi urm.

Georgiev, Merpert 1965 = G. Georgiev, N. Merpert, Izvestija — Sofia, 28, p. 129 şi urm.

Hanschmann, Milojčić 1976 = Eva Hanschmann, Vladimir Milojčić, *Die deutschen Ausgrabungen auf der Argissa-Magula in Thessalien. III. Die Frühe und beginnende Mittlere Bronzezeit*, BAM 13/14.

Katinčarov 1972 = R. Katinčarov, SA, 1, p. 242 şi urm.

Idem 1974 = Idem, Arheologija — Sofia, 16, 1, p. 1 şi urm.

Idem 1975 = Idem, ActaArchCarp, 15, p. 85 şi urm.

Idem 1978 = Idem, Pulpudeva, 2, p. 277 şi urm.

Idem 1981 = Idem, Izvestija — Sofia, 36, p. 117 şi urm.

Liddell 1929 = Dorothy M. Liddell, Antiquity, 3, p. 283 şi urm.

Merpert, Georgiev 1969 = N. Merpert, G. Georgiev, *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*, Bratislava, 1973, p. 215 şi urm.

Michailovka = O. F. Lagadovskaia, O. G. Šapošnikova, M. L. Makarević, *Mihailivske poselenija*, Kiev.

Milojčić 1949—1950 = Vladimir Milojčić, PZ, 34/35, 2, p. 151 şi urm.

Idem 1959 = Idem, JahrbRGZM, 6, p. 1 şi urm.

Idem 1972 = Idem, Scrisoare către autor din 23 noiembrie.

Idem 1974 = Idem, Athens Annals of Archaeology, 7, fasc. 1, Atena, p. 43 şi urm.

Idem 1977 = Idem, Germania, 55, 1—2, p. 212—218.

Idem, Bericht 1972 = Idem, *Bericht über die deutschen archäologischen Ausgrabungen in Thessalien 1972*, pentru D.F.G.

Idem, Bericht 1977 = Idem, *Bericht über die archäologischen Forschungen in Thessalien 1977*, pentru D.F.G.

Milojčić, Hanschmann 1976 = vezi Hanschmann, Milojčić 1976.

Morintz, Roman 1968 = Sebastian Morintz, Petre Roman, Dacia, N. S., 12, p. 45 şi urm.

Idem, 1969 = Idem, Dacia, N. S., 13, p. 61 şi urm.

Neustupný 1969 = Evžen Neustupný, *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*, Bratislava, 1973, p. 317 şi urm.

Pavúková 1981 = Viera Pavúková, *Die Badener Kultur und Ägäis*, Symposium Xanthi.

Idem, 1982 = Idem, Pulpudeva, 3, Sofia, p. 150 şi urm.

Pernik = J. Čangova, A. Radunčeva, V. Ljubenova, V. Gerasimova-Tomova, J. Jurukova, *Pernik, Tom I, Poselišcen žinot na hălma krakra ot V hil. pr. n.e. do VI v. na n.e.*, Sofia, 1981.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Podzuweit 1979a = Christian Podzuweit, *Trojanische Gefässformen der Frühbronzezeit in Anatolien, der Ägäis und angrenzenden Gebieten*, Mainz.
Idem 1979b = Idem, Bibliotheca Orientalis, 36, 5—6, p. 361—368.
Renfrew 1969 = C. Renfrew, *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*, Bratislava, 1973.
Idem, 1971 = Idem, Antiquity, 45, p. 275 și urm.
Idem 1979 = Idem, Scrisoare către autor din 8 martie.
Roman 1974 = Petre Roman, Jschr. mitteldt. Vorgesch., 58, Halle/Saale, p. 157—174.
Idem 1976 = Idem, SCIVA, 27, 2, p. 147 și urm.
Idem 1976a = Idem, PZ, 51, Heft 1, p. 26 și urm.
Idem 1976b = Idem, *Cultura Coțofeni*, București.
Idem 1977 = Idem, *The Late Copper Age Culture of South-East Europe*, B.A.R., 32, Oxford.
Idem 1978 = Idem, *Simposion Plovdiv*, vezi Thraco-Dacica, 4, 1982, 1—2, p. 69—72.
Idem 1978a = Idem, SCIVA, 29, 2, p. 215 și urm.
Idem 1979 = Idem, Dacia, N. S., 23, p. 307 și urm.
Idem 1980 = Idem, PZ, 55, Heft 2, p. 230 și urm.
Idem 1982 = Idem, SCIVA, 33, 4, p. 402—414.
Idem 1985 = Idem, SCIVA, 36, 4, p. 279—297.
Roman, Németi 1978 = Petre Roman, Ioan Németi, *Cultura Baden în România*, București.
Semenov 1955 = S. A. Semenov, KS, 57, p. 137 și urm.
Séfériades 1981 = Michel Séfériades, Archéologia, 153, aprilie, p. 48.
Idem 1982 = Idem, *Le rol déterminant des éléments Baden, Kostolac et Vučedol dans la genèse et le développement du bronze ancien de la Macédoine orientale grecque*, Simposion Novi Sad — Vrdnik, oct.
Sherrat 1979 = Andrew Sherrat, Notă asupra ceramicii șnurate de la Sitagroi, trimisă autorului în 8 martie 1979.
Theocharis 1971 = D. Theocharis, *Prehistory of Eastern Makedonia and Thrace*, Atena.
Todorova 1978 = Henrieta Todorova, *The Eneolitic in Bulgaria*, B.A.R., 49, Oxford.
Tudor 1982 = Ersilia Tudor, Dacia, N. S., 26, p. 59 și urm.
Weisshaar 1977 = H. J. Weisshaar, *Die Funde der Rachmanizeit von der Pevkakia-Magula bei Volos*, Disertație Heidelberg.
Idem 1979 = Idem, ArchKorrespondenzblatt, 9, Heft 4, p. 385 și urm.
Idem 1979a = Idem, Jahrb. RGZM, 26, p. 114 și urm.
Zaharia 1982 = Eug. Zaharia, *Comunicare la Inst. de arheologie despre faza cea mai veche a culturii Monteoru*.

Établissements à céramique décorée à la corde de Thrace, Macédoine, Thessalie et leurs rapports avec l'évolution culturelle des régions carpato-danubiennes

RÉSUMÉ

L'auteur analyse les rapports chronologiques des établissements d'Ezero, Dikili Tash, Sitagroi, Kritsana, Pevkakia-Magula avec l'évolution culturelle des régions du Moyen et du Bas-Danube par le biais des apparitions de céramique décorée à la corde.

Sont définies tout d'abord quelques notions comme : céramique décorée d'impressions à la corde enroulée et tordue, céramique incrustée sur impressions de corde. Sont ensuite fixées les limites chronologiques (supérieure et inférieure) de l'apparition de la céramique décorée à la corde dans le sud-est de l'Europe, et la relation chronologique avec l'Europe centrale et orientale. Toujours dans le cadre de l'introduction, l'auteur distingue quatre grandes périodes du décor à impressions de corde dans la zone prise en considération. L'analyse proprement-dite présente les éléments à signification chronologique des établissements mentionnés ci-dessus, dont il résulte à la fin le schéma chronologique de la fig. 1. Les fig. 2 et 3 reproduisent des fragments céramiques décorés à la corde de Dikili Tash et Pevkakia-Volos, offerts en vue de leur étude et publication par C. Renfrew et A. Sherrat dans le premier cas, et Vl. Milojčić et col. dans le second.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

La présente étude est la variante roumaine de certains des chapitres d'une étude monographique intitulée „Beiträge zur Problematik der Schnurverziertenkeramik Südosteuropas", réalisée en collaboration avec Ann Dodd-Oprițescu et János Pál.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Tableau chronologique.

Fig. 2. Céramique décorée à la corde. 1–6 ~~Dikili Tash~~ (1,3 PNa 92 : 2 LN niv. 1 ; 1, 3, 4 ~~Dikili Tash~~ Va ; 2 ~~Dikili Tash~~ V b ; 5, 6 non stratigraphiées) ; 7 ~~Sitagroi~~, avec ornements à la corde sur l'épaule ; 8 Ariușd, niveau Schneckenberg avec des analogies dans Ezero (Musée de Transylvanie, inv. III 109 = 1 515) ; 9 București-Roșu ; 10 Sărata Monteoru (strate IC_{4c}?). Echelle 1 : 2.

Fig. 3. Céramique décorée à la corde de Pevkakia-Magula (Thessalie). Echelle 1 : 2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Contribuții la cunoașterea culturii Noua în sud-vestul Transilvaniei

IOAN ANDRIȚOIU

Așa cum este cunoscut, cultura Noua, caracteristică perioadei de sfîrșit a epocii bronzului [1], a cuprins un întins spațiu geografic, delimitat la est de cursul mijlociu și superior al Nistrului [2], iar la vest de Munții Apuseni. Spre nord înglobează regiunea subcarpatică a R. S. S. Ucrainiene, iar spre sud atinge marginile zonei de silvostepă [3].

Pe teritoriul României, cultura Noua este răspîndită în Moldova [4], Podișul Transilvaniei și partea de nord-est a Munteniei [5]. Ea cuprinde regiuni ocupate anterior de purtătorii culturilor Monteoru, Costișa și Wietenberg.

Cercetările arheologice întreprinse în Transilvania, ca și descoperirile fortuite, au adus importante contribuții la cunoașterea caracterului locuirii și la stabilirea limitei vestice de răspîndire a culturii Noua. Repartizarea monumentelor culturii Noua în Transilvania indică o înaintare a purtătorilor ei dinspre răsărit în spațiul intracarpatic [6], precum și pierderea treptată a puterii ei de expansiune manifestată prin rărirea așezărilor ce-i sînt caracteristice.

În sud-vestul Transilvaniei cele mai vechi materiale de tip Noua, constînd din piese ceramice, provin din descoperiri izolate, apărute la începutul sec. XX în localitățile Alba Iulia, Sebeș și Petrești.

Lucrările de modernizare a șoselei naționale Sebeș-Deva, desfășurate în anul 1942, au condus la descoperirea la Tărtăria, în punctul „Valea Rea", a unei mici necropole aparținînd purtătorilor culturii Noua [7]. În ultimele două decenii numărul relativ restrîns al punctelor cu descoperiri de tip Noua cunoscute în spațiul în discuție a crescut simțitor ca rezultat al unor apariții fortuite de vase

[1] Lucrările mai importante ale cercetătorilor români care se ocupă cu cultura Noua : I. Nestor, *Stand*, p. 116—118 și nota 481 ; idem, ESA, 9, 1934, p. 183, nota 47 ; idem, *Ist Rom*, p. 113—114 ; K. Horedt, *Cercetări*, p. 806—810 ; idem, *Problemele*, p. 139—141 ; idem, *Moreşti*, p. 25—33 ; M. Petrescu-Dîmboviţa, SCIV, 4, 1953, 3—4, p. 443—480 ; E. Zaharia, Dacia, N.S., 7, 1963, p. 139—176 ; A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 143—216 ; idem, *Problèmes*, p. 59—94). Z. Szekely, StComSibiu, 12, 1965, p. 21—34 ; T. Soroceanu, *Obreja*, p. 498—500 ; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, *Aşezările din Moldova*, p. 39—45.

[2] Numeroasele elemente comune cu cultura Sabatinovka (cf. I. N. Šarafutdinova, SA, 3, 1968, p. 16—34, fig. 1), răspîndită în zona de stepă dintre Nistru și Nipru, au dus la formarea conceptului de complex cultural Sabatinovka-Noua (cf. A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 190—193 ; idem, *Problèmes*, p. 75—78, 92—93) sau Sabatinovka-Noua-Coslogeni (cf. I. Nestor, *Epoca aramei şi a bronzului*, în *Istoria poporului român*, Bucureşti, 1970, p. 31 ; S. Morintz, *Contribuţii*, p. 85, 155—160 ; M. Petrescu-Dîmboviţa, ArhMold, 9, 1980, p. 66).

[3] A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 190, fig. 26 ; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, *Aşezările din Moldova*, harta nr. 5 ; S. Morintz, *Contribuţii*, p. 118, fig. 60).

[4] O tratare cuprinzătoare a descoperirilor de tip Noua pentru Moldova a dat-o prof. M. Petrescu-Dîmboviţa (SCIV, 4, 1953, 3—4, p. 443—486 ; idem, Dacia, N.S., 4, 1960, p. 139—159). Cf. și A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 143—216 ; T. Udrescu, Carpica, 6, 1973—1974, fig. 1.

[5] O nouă ipoteză este formulată de Al. Oancea (SCIVA, 31, 1980, 4, p. 620) ; idem, Dacia, N. S., 25, 1981, p. 185—186) potrivit căreia nord-estul Munteniei, sudul Moldovei și sud-estul Transilvaniei s-au dezvoltat pe parcursul bronzului tîrziu independent de cultura Noua, în cadrul aspectului cultural înrudit Petrișoru-Racoviţeni.

[6] Pentru perioada de timp cînd are loc această pătrundere și răspîndire a descoperirilor de tip Noua în Transilvania cf. K. Horedt, *Cercetări*, p. 798—800, 806—810 ; A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 197—198 ; T. Soroceanu, *Obreja*, p. 497—500, 515, pl. 9 (catalogul descoperirilor și harta).

[7] K. Horedt, *Săpături*, p. 57 ; D. Berciu, I. Berciu, *Săpături*, p. 30, 32—33.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, Bucureşti, 1986, p. 31—45

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

ceramice sau ca urmare a unor cercetări sistematice. În anul 1957, la Alba Iulia, pe traseul conductei de gaz metan, la piciorul pantei platoului „Podei", a fost descoperit un vas de tip Noua, împreună cu părţi ale unui schelet uman, fapt care constituie un indiciu sigur al apartenenţei vasului la inventarul funerar al unui mormînt de înhumaţie [8]. Acelaşi caracter pot să-l aibă şi cele două vase apărute întîmplător la Vinţu de Jos, în punctul „Trei poduri". În această localitate, cu prilejul unor lucrări de construcţie efectuate în anul 1970, în perimetrul gării C.F.R., au fost descoperite cîteva fragmente ceramice provenind, probabil, dintr-o aşezare de tip Noua.

În categoria descoperirilor întîmplătoare intră şi dezvelirea în localitatea Vinerea, în primăvara anului 1984, cu prilejul unor lucrări de construcţie, a unui mormînt de înhumaţie avînd ca inventar patru vase ceramice.

Cercetarea colecţiilor muzeului din Sebeş a dus la identificarea unui vas de tip Noua descoperit la o dată neprecizată în localitatea Petreşti.

Spre deosebire de descoperirile cunoscute anterior, apărute fortuit şi de caracter exclusiv funerar, sondajul arheologic întreprins în 1962 de către I. Paul la sud-est de localitatea Sibişeni, în punctul „Lisca", pe marginea unui întins platou, în apropierea confluenţei pîriului Lisca cu valea Pianului, a dus la descoperirea primei aşezări aparţinînd culturii Noua cunoscută în sud-vestul Transilvaniei [9]. Caracterul sărăcăcios al materialului arheologic atestă aici o locuire sporadică, de scurtă durată. Cîţiva ani mai tîrziu, în 1966—1967, cercetările arheologice desfăşurate la Sebeş-Podul Pripocului au avut ca rezultat identificarea unei noi aşezări aparţinînd acestei culturi [10].

Descoperirile de tip Noua din sud-vestul Transilvaniei, puţine la număr (Alba Iulia, Petreşti, Sebeş, Şard, Vinţu de Jos, Tărtăria şi Vinerea), au fost interpretate fie ca puncte ce marchează limita vestică de răspîndire a culturii Noua [11], fie ca apariţii izolate, aflate în afara spaţiului propriu-zis de răspîndire a acesteia [12]. Identificarea şi cercetarea la Sibişeni şi Sebeş a două aşezări cu locuiri de scurtă durată ne determină să apreciem că purtătorii culturii Noua nu pătrund decît în extrema estică (Alba Iulia-Sebeş) a zonei de care ne ocupăm. Cel mai înaintat punct spre vest în acest teritoriu a fost semnalat la Tărtăria şi, recent, la Vinerea. Aceste descoperiri fixează, pentru spaţiul cercetat, limita vestică a ariei de răspîndire a culturii Noua [13] la zona de contact dintre Podişul Transilvaniei şi culoarul Mureşului, cu o uşoară pătrundere spre vest pe aliniamentul acestuia (fig. 1).

Cunoaşterea în prezent doar a două aşezări aparţinînd culturii Noua în sud-vestul Transilvaniei (cea de la Vinţu de Jos este nesigură), ne împiedică să tratăm detaliat acest subiect. În timpul cercetărilor au fost efectuate şi cîteva observaţii stratigrafice. La Sibişeni [14] stratul de cultură este subţire (0,15 m) şi sărăcăcios în material arheologic. Aşezarea nu are caracter de cenuşar, element definitoriu al locuirilor de tip Noua. Ea nu suprapune un nivel de cultură anterior. Caracterul sporadic al materialelor arheologice denotă o locuire de scurtă durată. La Sebeş-Podul Pripocului [15] stratul de cultură are mai multe niveluri de locuire. Cel aparţinînd culturii Noua, surprins în S I. V—VI, VIII, suprapune o aşezare a purtătorilor culturii Wietenberg, faza a II-a şi este urmat de o locuire din Hallstattul mijlociu (cultura Basarabi). Observaţiile stratigrafice au fost mult îngreuiate datorită deranjării nivelului de cultură Noua de către locuirile ulterioare. În acelaşi timp, cantitatea mare de cenuşă, coloritul şi compoziţia asemănătoare a pămîntului în nivelurile aparţinînd culturilor Noua şi Basarabi fac imposibilă stabilirea cu exactitate a grosimii stratului de cultură din epoca bronzului. Cu aproximaţie el poate fi socotit ca avînd grosimea de 0,20—0,25 m. Pe baza răspîndirii şi a cantităţii materialului arheologic descoperit, putem stabili că aşezarea de tip Noua de la Sebeş-Podul Pripocului cuprindea o suprafaţă mai întinsă decît cea de la Sibişeni şi o locuire, probabil, mai îndelungată.

Numărul descoperirilor cu caracter funerar în sud-vestul Transilvaniei este mic. Ele se reduc la cîteva apariţii izolate de vase ceramice, socotite ca piese de inventar ale unor morminte (Alba Iulia, Sebeş, Vinţu de Jos, Vinerea) şi la o mică necropolă de înhumaţie (Tărtăria — Valea Rea). În anul 1942, lucrările de modernizare a şoselei naţionale Sebeş-Deva au dus la descoperirea, lîngă staţia C.F.R. Tărtăria, în punctul „Valea Rea", a patru morminte de înhumaţie [16]. Ulterior, în taluzul

[8] I. Berciu, Al. Popa, Apulum, 5, 1965, p. 548, fig. 2.
[9] Informaţie amabilă primită de la I. Paul.
[10] K. Horedt şi colab., Apulum, 6, 1967, p. 11—27; I. Al. Aldea, I. Andriţoiu, *Aşezarea din epoca bronzului de la Sebeş-Podul Pripocului* (mss.).
[11] K. Horedt, *Cercetări*, p. 809, fig. 13.
[12] A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 196—198.
[13] Vezi *supra* nota 6.
[14] Informaţie amabilă primită de la I. Paul.
[15] I. Al. Aldea, I. Andriţoiu, *Aşezarea din epoca bronzului de la Sebeş-Podul Pripocului* (mss.).
[16] K. Horedt, *Săpături*, p. 57.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

drumului, a fost observat încă un mormînt de inhumație [17], descoperire ce ridică la cinci numărul total al mormintelor cunoscute la Tărtăria. Necropola se găsea plasată pe a doua terasă de pe malul

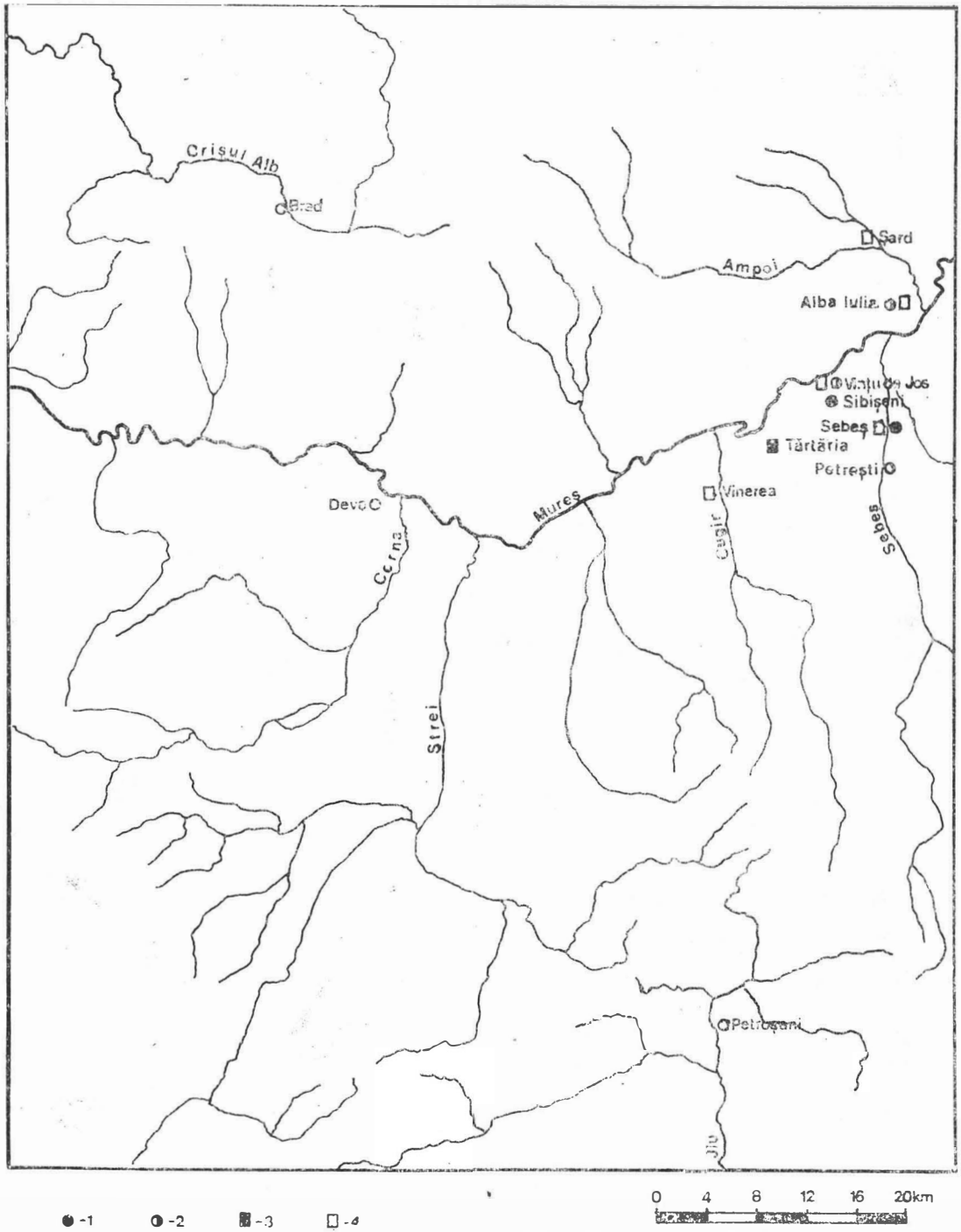

Fig. 1. Harta descoperirilor de tip Noua din sud-vestul Transilvaniei : 1 așezări Noua : 2 descoperiri izolate de tip Noua : 3 necropole Noua, 4 morminte izolate Noua.

[17] Mormîntul este atribuit de către descoperitori (D. Berciu, I. Berciu, *Săpături*, p. 30) culturii Coțofeni, iar un vas bitronconic cu torți suprainălțate prevăzute cu butoni, provenind din același loc, este încadrat în epoca hallstattiană (*ibidem*, p. 32—33, fig. 26).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

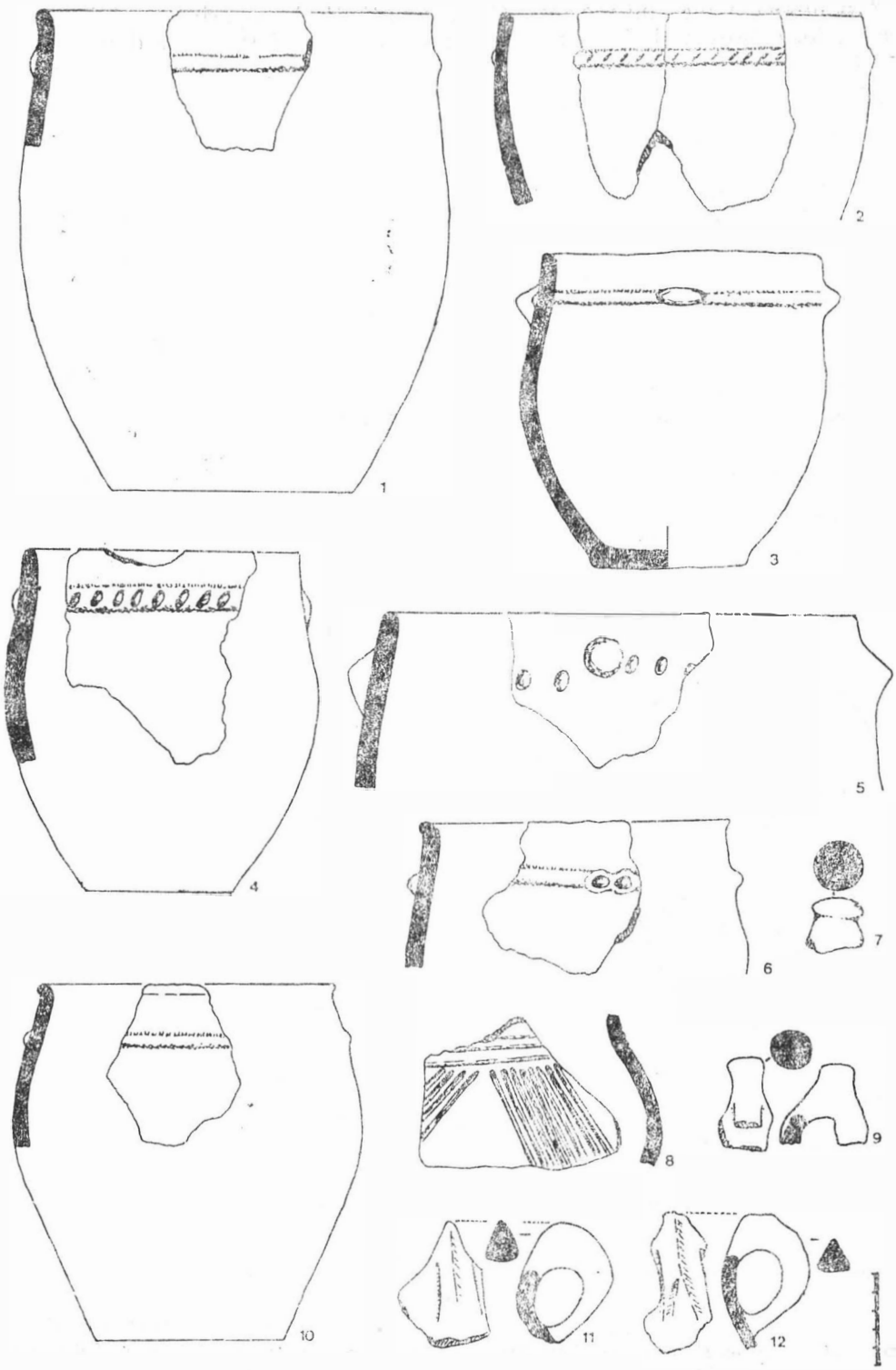

Fig. 2. Cultura Noua. Ceramică: 1—2, 4, 6—7, 9—12 Sebeș-Podul Pricopului; 3 Vințu de Jos-La trei poduri; 8 Vințu de Jos-Gară.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

stîng al Mureșului. Observațiile sumare făcute cu prilejul descoperirii mormintelor ne oferă puține date concrete cu care să putem opera. Mormintele, apărute la adîncimea de —1,20 m sub nivelul vechi al șoselei, erau de înhumație în poziție chircită, cu groapa de formă, probabil, rectangulară. Se precizează că unul dintre morminte avea capul orientat spre est. Datorită caracterului fortuit al descoperirii, nu putem preciza întinderea necropolei, numărul mormintelor, numărul exact și carac-

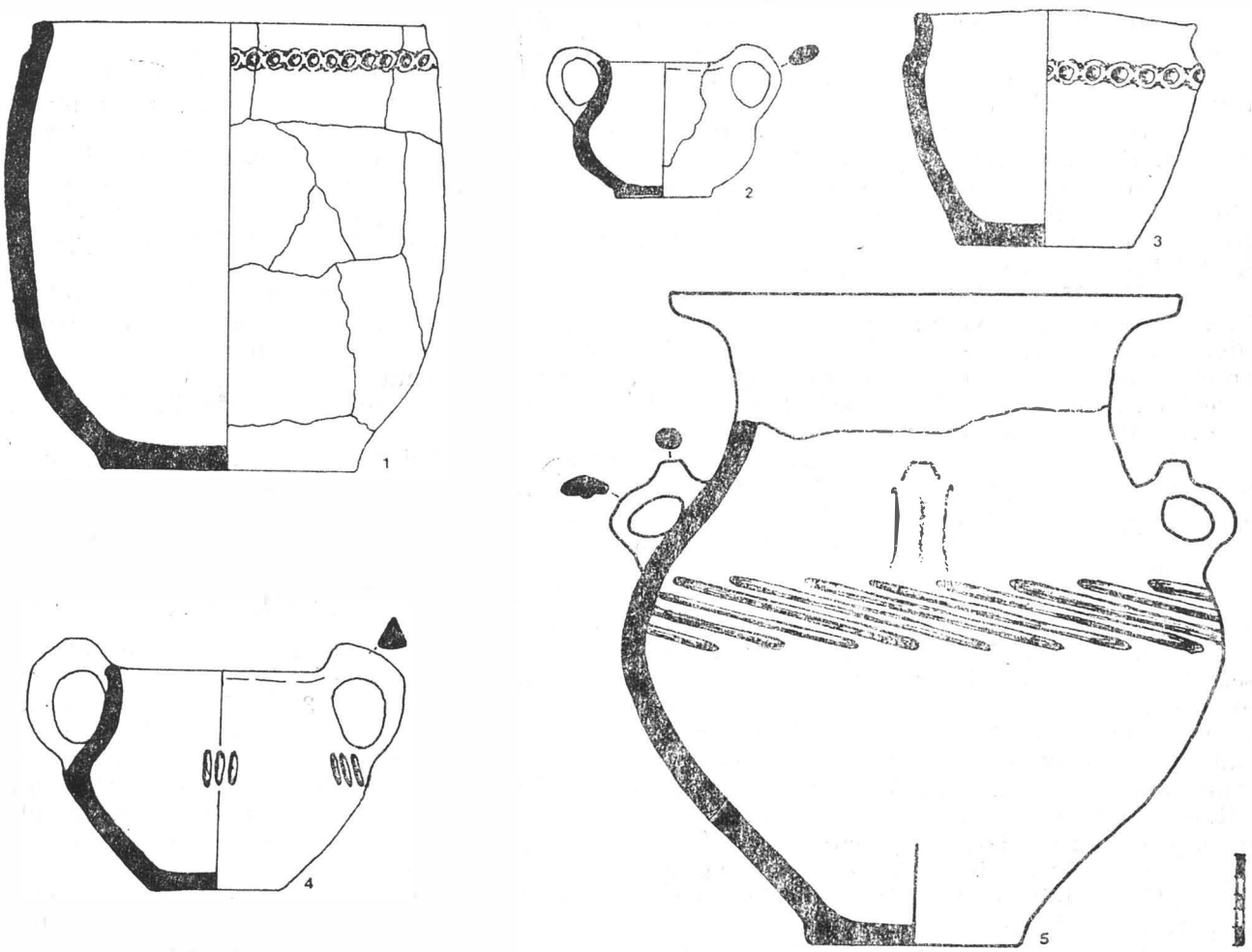

Fig. 3. Cultura Noua. Ceramică : 1—4 Vinerea-Zăvoi. 5 urnă Wietenberg IV cu butoni pe torți — Băcăinți.

terul pieselor de inventar, precum și dispunerea lor în gropile sepulcrale [18]. Aflarea necropolei de la Tărtăria, cu un număr redus de înmormîntări, în zona de margine a ariei de răspîndire a culturii Noua, asociată cu apariția sporadică aici a unor morminte izolate, ne îndreptățește a o considera ca aparținînd unei comunități a cărei așezare nu a fost identificată.

Observații sumare s-au făcut și asupra unora din descoperirile izolate. La Alba Iulia — Podei[19], în peretele șanțului săpat pentru montarea conductei de gaz metan, la —1,30 — 1,50 m adîncime, au fost observate părți ale unui schelet uman (craniu, bazin și femur) distrus în timpul lucrărilor de excavații, fără a putea fi stabilite poziția și orientarea lui. Din inventarul funerar al mormîntului a fost recuperat un vas cu două torți supraînălțate, ornamentat. Inventarul funerar al mormîntului de la

[18] Au fost recuperate patru vase cu torți supraînălțate prevăzute cu butoni care n-au putut fi identificate în Muzeul de istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca.

[19] I. Berciu, Al. Popa, Apulum, 5, 1965, p. 547—549, fig. 2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Vinţu de Jos-Trei poduri se compunea din două recipiente, un vas sac şi altul cu torţile supraînălţate. Mormîntul descoperit la Vinerea în punctul „Zăvoi", în extrema sudică a localităţii, pe prima terasă de pe malul stîng al rîului Cugir, parţial distrus, avea scheletul dispus în poziţie chircită pe partea dreaptă, orientat cu capul spre est. Cele patru vase (fig. 3/1—4) care compuneau inventarul funerar al mormîntului erau plasate în apropierea craniului, în zona bazinului şi la picioarele scheletului. Conturul gropii funerare nu a putut fi stabilit.

Materialul ceramic de tip Noua descoperit în sud-vestul Transilvaniei nu se deosebeşte de ceramica întîlnită în ansamblul culturii. Putem stabili două mari categorii : a) *Ceramica fină*, lucrată dintr-o pastă relativ bună, de culoare negricioasă sau brun închisă, acoperită cu un strat de slip şi lustruită la exterior (vase bitronconice, străchini) ; b) *Ceramica de uz comun*, cu suprafaţa aspră la pipăit, avînd pereţii mai groşi din pastă poroasă de culoare variabilă între cărămiziu-cenuşiu şi negru-cenuşiu. Forma cea mai frecventă este vasul borcan sau în formă de sac, de dimensiuni mijlocii.

Cu toate că întocmirea repertoriului de forme al ceramicii de tip Noua din zona cercetată întîmpină dificultăţi din cauza stării fragmentare a ceramicii din cele două aşezări, cît şi a numărului restrîns de forme şi variante ale recipientelor ce formează inventarul funerar al mormintelor, au putut fi stabilite următoarele forme de vase :

I. *VASUL BORCAN* (fig. 6 I/1—7) sau în formă de sac, cu corpul alungit şi uşor bombat. Prezintă următoarele variante : *Ia* — cu marginea dreaptă (fig. 2/1) ; *Ib* — cu marginea uşor răsfrîntă (fig. 2/4, 6, 10) ; *Ic* — cu marginea trasă spre interior (fig. 2/3,5 ; 3/1) ; *Id* — tronconic, cu o uşoară arcuire a pereţilor în treimea superioară (fig. 2/2 ; 3/3). Sînt ornamentate cu brîie simple, crestate sau alveolate, de pe care se desprind, în unele cazuri, două proeminenţe dispuse simetric (fig. 2/1— 4, 6, 10 ; 3/1, 3) sau cu şiruri de alveole (fig. 2/5).

Acest tip de vas, de o mare diversitate atît sub aspectul tehnicii de prelucrare a pastei, cît şi al formei în sine, reprezintă o formă comună pentru culturile Noua [20], Coslogeni [21] şi Sabatinovka [22]. În inventarul funerar al mormintelor se întîlneşte mai rar [23]. Se apreciază că exemplarele lucrate din pastă mai bună, de culoare brună, cu pete gri-negricioase şi luciu la exterior, indică o tradiţie de nuanţă Monteoru sau Costişa [24].

II. *VASE* cu aspect bitronconic [25] (fig. 6 II/8—17) avînd fund plat sau uşor adîncit (fig. 3/2) şi două torţi supraînălţate, trase din buză, cu creastă sau cu butoni.

IIa. Reprezintă o formă mai simplă. Au putut fi stabilite următoarele subvariante : *IIa1*— scundă, cu pereţii arcuiţi, fund uşor marcat şi marginea puţin trasă în interior (pl. IV/5) ; *IIa2* — cu gît scurt, marginea aproximativ dreaptă sau uşor răsfrîntă şi rotunjită (fig. 3/2, 4/7). Sînt exemplare neornamentate ; *IIa3* — partea inferioară, tronconică, mai înaltă, gît uşor marcat, marginea rotunjită este trasă spre exterior (fig. 4/9). Pe umăr sînt plasate caneluri verticale ; *IIa4*— cu o talie mai înaltă decît precedentele, pîntecul bombat, gîtul arcuit şi marginea rotunjită, trasă în exterior (fig. 3/4, 4/1, 2). Sînt ornamentate cu caneluri orizontale sau cu un şir de adînciturî, dispuse pe umăr, sub care, pe corpul vaselor, sînt plasate caneluri verticale, grupuri de caneluri oblice despărţite de cîte o adîncitură de formă circulară sau numai cu grupe de caneluri verticale, scurte.

IIb. Recipiente de mărime mijlocie, avînd gîtul arcuit. Butonii, cilindrici sau conici, sînt plasaţi pe partea superioară a torţilor ce au secţiunea triunghiulară. Prezintă mai multe subvariante : *IIb1*— pîntecul rotunjit, aproape globular. Sînt neornamentate sau decorate pe gît cu caneluri verticale scurte şi pe corp cu grupuri de caneluri oblice (fig. 4/1). Exemplarele de dimensiuni ceva mai mari (fig. 4/6, 8, 10) au suprafaţa acoperită cu slip avînd un luciu metalic [26] ; *IIb2* — cu corpul bombat şi umărul prelins. Sînt decorate la baza gîtului cu caneluri orizontale, sub care, pe umăr, sînt dispuse grupuri de caneluri oblice, paralele şi opuse (fig. 4/3) ; *IIb3* — bitroncenismul corpului este mai accentuat. Sînt ornamentate cu caneluri orizontale pe gît şi oblice pe corp (fig. 4/4).

[20] A. C. Florescu, *Contribuţii*, fig. 5/1—11, 7/1—2, 5—11 ; idem, *Problèmes*, fig. 1/1,3,6,8, 10—12, 2/1—13, 3/1—19.

[21] S. Morintz, N. Angelescu, SCIV, 21, 1970, 3, fig. 3/1—2, 4, 6, 4/1—2, 4—6, 11/1—4, 12/1—6, 13/1—3, 16/1, 3, 6, 8—12 ; S. Morintz, *Contribuţii*, fig. 62/1—3, 63/2, 64/6, 66/1—2, 69/1—12, 75/1—12.

[22] I. N. Şarafutdinova, SA, 3, 1968, p. 24, fig. 2/14, 20, 26—27.

[23] În Transilvania asemenea vase apar în necropolele de la Teiuş (I. Berciu, Al. Popa, Apulum, 5, 1965, fig. 2/2), Moreşti (K. Horedt, *Moreşti*, fig. 11/4, 12/8), Tîrnava (I. Andriţoiu, SCIVA, 32, 1981, 4, fig. 2/4—6) şi în mormintele de la Apahida (M. Roska, *Rep*, p. 24, nr. 92, fig. 16/3) şi Şoptereu-Finaţe (G. Marinescu, SCIVA, 26, 1975, 3, fig. 1/1, 2/1).

[24] I. Nestor, *IstRom*, p. 105 ; A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 152 ; idem, *Problèmes*, p. 61, 66.

[25] Considerăm improprie denumirea de ceaşcă dată acestei forme ceramice.

[26] Elemente ce-l determină pe K. Horedt (*Problemele*, p. 152—153 ; idem, *Moreşti*, p. 32—33) să admită o contemporaneitate relativă a culturii Noua cu orizontul canelat hallstattian.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

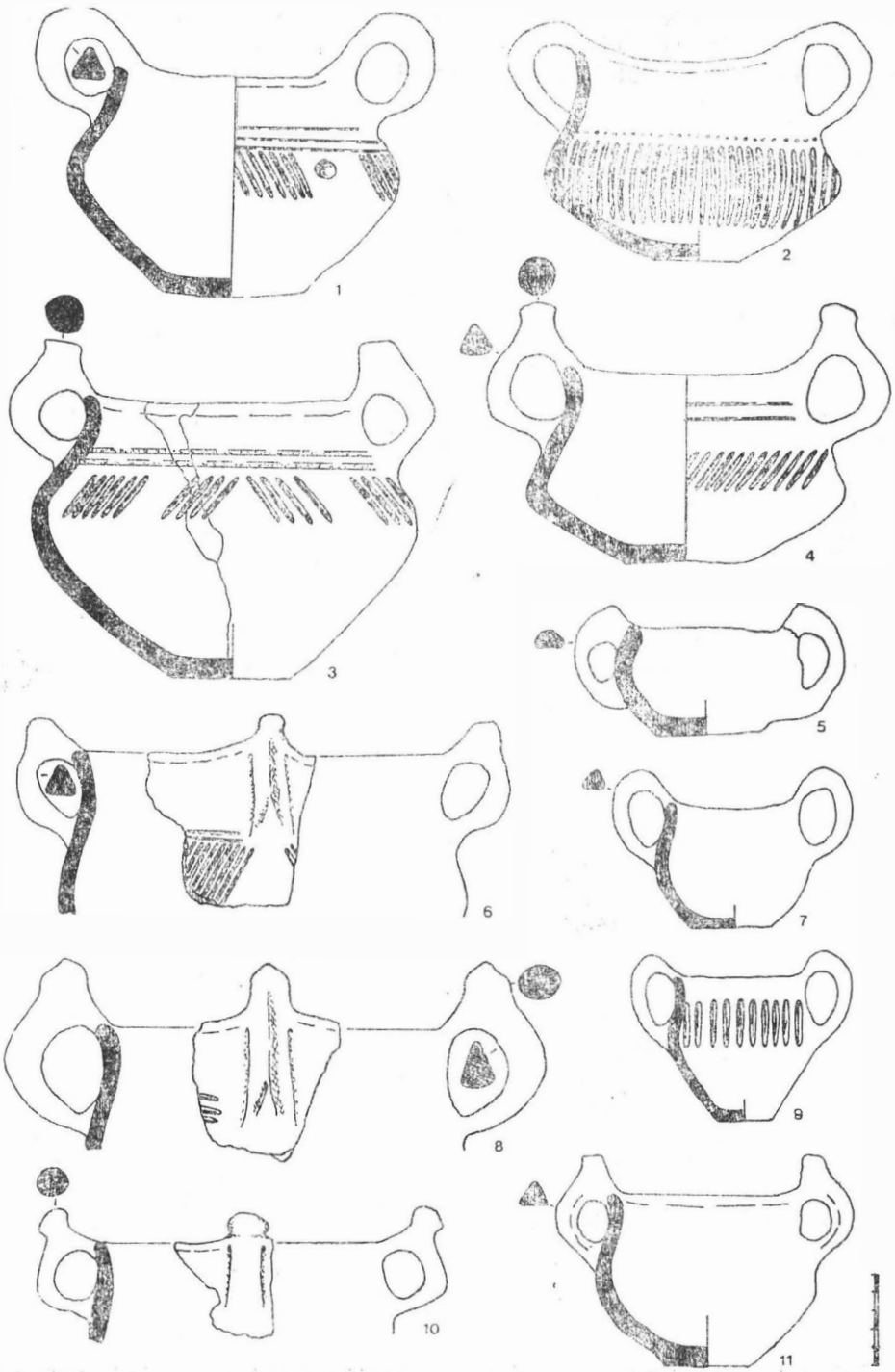

Fig. 4. Cultura Noua. Ceramică : 1, 11 Alba Iulia ; 2 Șard ; 3 Vinţu de Jos — La trei poduri ; 4 Tărtăria — Valea Rea ; 5 — Sebeș ; 6 — 8, 10 Sebeș — Podul Pripocului ; 9 — Petrești.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Vasele cu corpul globular sau bitronconic şi torţi suprainălţate, cu creastă sau butoni, frecvent întîlnite atît în aşezări cît şi în complexe funerare, reprezintă forme dezvoltate, moştenite din fondul Monteoru şi Costişa [27]. În Transilvania acest tip de vas apare gata constituit [28]. Privitor la originea torţilor cu butoni [29], specifice mediului Noua, se apreciază că ele sînt un rezultat hibrid al combinaţiei

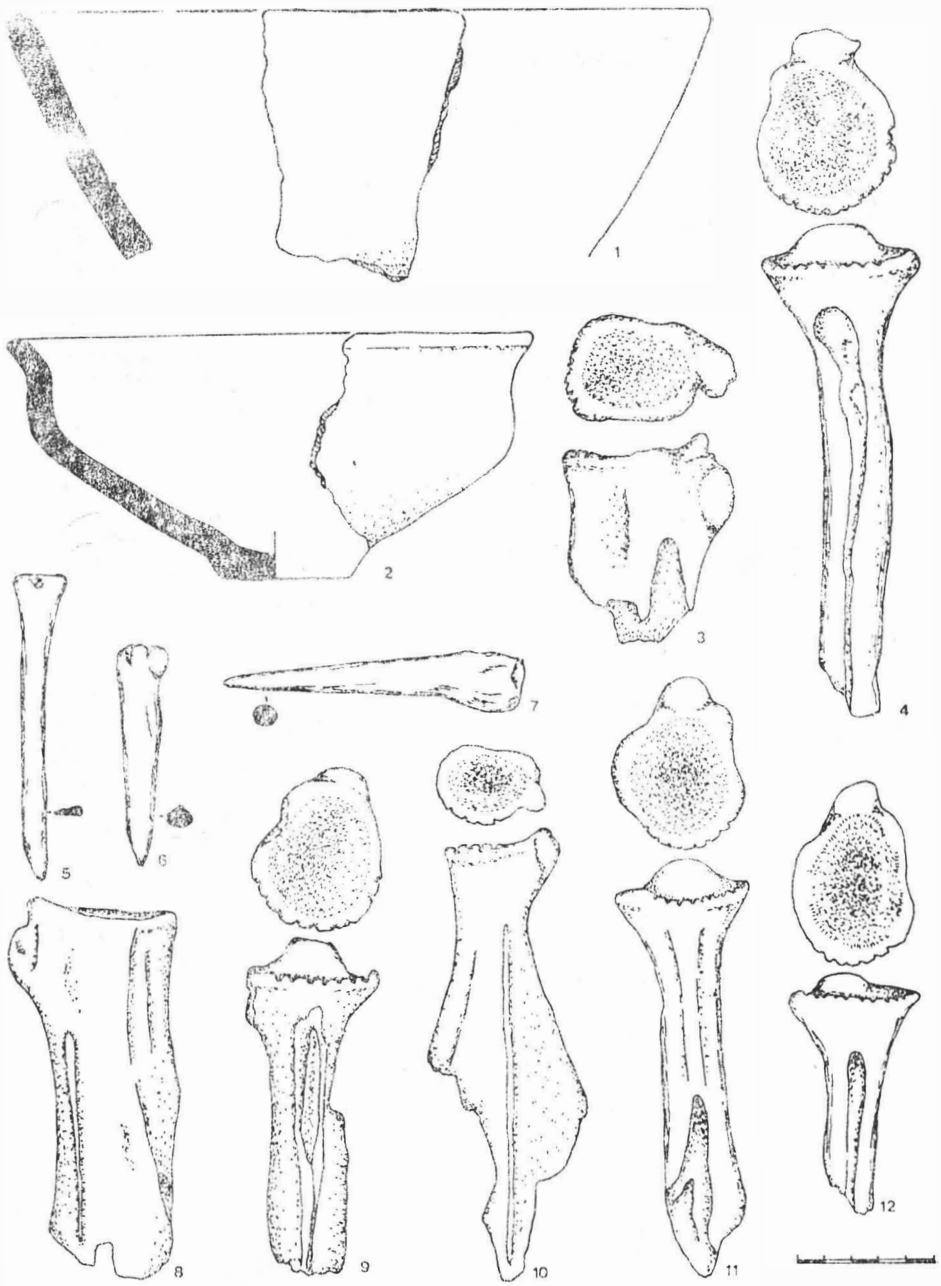

Fig. 5. Cultura Nouă. Ceramică : 1 — 2 Sebeş-Podul Pripocului ; piese din os : 3— 12 Sebeş — Podul Pripocului

[27] A. C. Florescu, *Problèmes*, p. 68.

[28] Participarea culturii Wietenberg la formarea ei nu poate fi susţinută documentar (K. Horedt, *Wietenbergkultur*, p. 124 ; idem, *Moreşti*, p. 27).

[29] E. Zaharia, Dacia, N. S., 7, 1963, p. 169—170 ; A. C. Florescu, *Problèmes*, p. 67—68.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

torţilor masive cu butoni cunoscute în faza Fundeni a culturii Tei (Tei V)[30] cu cele în bandă de factură Monteoru şi Costişa [31]. Un tip asemănător de toartă apare şi în cultura Verbicioara, preluat prin intermediul culturii Tei sau nemijlocit din sud [32].

III. *STRĂCHINI* (fig. 6/III/18—19) cu buza rotunjită, fundul drept şi pereţii : *IIIa* — tronconici, cu marginea dreaptă (fig. 5/1) ; *IIIb* — arcuiţi şi marginea uşor trasă spre exterior (fig. 5/2). Forma este cunoscută în culturile bronzului mijlociu din bazinul carpato-dunărean.

Decorul ceramicii purtătorilor culturii Noua este relativ sărac, constînd dintr-un număr limitat de motive. Putem deosebi două moduri diferite de ornamentare şi anume : a) în relief şi b) prin adîncire.

a) Ornamentarea în relief constă din : *a1* — brîie simple, crestate sau alveolate (fig. 2/1—4, 6, 10, 3/1,3) ; *a2* — proeminenţe (fig. 2/3, 5) ; *a3* — butoni cilindrici sau discoidali, cu parte superioară convexă (fig. 2/7, 9, 4/3—4, 6, 8, 10—11), dispuşi pe torţi.

b) Procedeul prin adîncire cuprinde următoarele maniere : *b1* — incizii sau crestături oblice pe brîie (fig. 2/2) ; *b2* — canelare. Ca element decorativ canelurile, înguste sau mai late, apar pe partea centrală a vaselor sau pe umeri. Dispuse oblic, orizontal, mai rar vertical, ele formează o bandă continuă sau sînt organizate în grupuri opuse, realizînd triunghiuri ce alternează cu vîrful sau baza pe liniile canelate (fig. 2/8, 4/1, 3, 6). Acestea din urmă apar, în număr de două sau trei, pe gîtul vaselor ; *b3* — alveole simple organizate în şir orizontal (fig. 2/5) sau plasate pe brîie (fig. 2/4, 3/1,3) şi proeminenţe (fig. 2/6) ; *b4* — adînciturі rotunde, mari (fig. 4/1) sau mai mici (fig. 4/2), dispuse pe umărul vaselor. Motivele ornamentale întîlnite pentru decorarea ceramicii Noua apar independent sau în asociere.

În repertoriul uneltelor şi obiectelor caracteristice culturii Noua un rol important îl deţin cele confecţionate din os[33]. Uneltele realizate din os, descoperite în sud-vestul Transilvaniei, sînt reprezentate de două tipuri de piese aflate numai în aşezarea de la Sebeş — Podul Pripocului : a) *Omoplaţi* de animale (vită, cal sau porc) avînd marginea cavităţii glenoide crestată. Au fost descoperite 7 asemenea exemplare[34]. Doar partea utilizabilă a piesei s-a bucurat de atenţie în timpul confecţionării ei, restul suprafeţei fiind prelucrat superficial[35] (fig. 5/3—4, 8—12). Această unealtă, a cărei utilizare nu a fost încă precizată cu certitudine [36], apare frecvent în aşezările culturii Sabatinovka[37], în faza finală a culturii Tei [38] şi, rar, în cultura Coslogeni [39] ; b) *Sule*, de mărimi variabile, lucrate din oase lungi într-o manieră destul de primitivă. Vîrful, prin şlefuire, este ascuţit. De la Sebeş—Podul Pripocului sînt cunoscute 3 exemplare (fig. 5/5-7).

Cercetările întreprinse în ultimii ani, cu precădere cele din Moldova, au permis cunoaşterea evoluţiei interne şi stabilirea cronologiei relative şi absolute a culturii Noua. Nu intenţionăm să reproducem opiniile exprimate în acest sens de diferiţi cercetători care s-au ocupat de problemele culturii Noua decît în măsura în care ele ne sprijină în lămurirea aspectelor ce le ridică descoperirile atribuite acestei culturi aflate în sud-vestul Transilvaniei. Se apreciază că ea este o cultură reprezentativă pentru perioada tîrzie a epocii bronzului (Br. D), fiind plasată între culturile clasice ale bronzului mijlociu (Monteoru, Costişa) şi orizontul canelat hallstattian. Cultura Noua a fost datată între sfîrşitul secolului al XIV-lea şi a doua jumătate sau sfîrşitul secolului al XII-lea î.e.n.[40]

[30] V. Leahu, *Tei*, fig. 32/8, 35/1—3, 36/5.

[31] E. Zaharia, A. Alexandrescu, SCIV, 2, 1951, 1, p. 165, fig. 5 ; Al. Vulpe, Dacia, N.S., 5, 1962, fig. 5/1—3 ; Al. Vulpe, M. Zamoşteanu, Materiale, 8, 1962, fig. 4/3, 5/3, 5/5 ; M. Florescu, ArhMold, 4, 1966, fig. 11/3, 6—7, 9—11, 23/5—6, 24/4—6, 38/2—4 ; idem, *Bogdăneşti*, fig. 11/11, 14—15, 12/9, 11, 18, 13/1—2 ; Al. Oancea, Dacia, N. S., 25, 1981, fig. 23/V 2a-b.

[32] D. Berciu, *Zorile istoriei*, p. 211, nota 3 ; idem, SCIV, 12, 1962, 2, p. 236, fig. 3/1—6 ; idem, *Verbicioara-Kultur*, fig. 3/2, 5/1—3, 8/3—4, 10/3 ; S. Morintz, *Contribuţii*, fig. 36/7, 41/3—4. În cultura Sabatinovka torţile cu buton constituie apariţii rare (cf. I. N. Şarafutdinova, SA, 3, 1968, p. 25, fig. 2/32).

[33] Preferinţă determinată, probabil, de rolul deţinut de creşterea animalelor în viaţa comunităţilor Noua, precum şi de depărtarea de marile centre metalurgice (cf. A. C. Florescu, *Problèmes*, p. 75 şi nota 47).

[34] Unealta este considerată ca unul din elementele fundamentale care definesc conţinutul culturii Noua.

[35] În Transilvania asemenea piese sînt cunoscute la Apahida (E. Orosz, ArchÉrt, 28, 1908, p. 172—179, fig. de la p. 177, poziţia 1 : I. Kovacs, DolgCluj, 1911, 1, p. 17, fig. 13/1—5), Peteni (Z. Szekely, StComSibiu, 12, 1965, p. 22), Ormeniş (H. Ciugudean, Apulum, 17, 1979, p. 75, fig. 8/11), Miercurea Ciuc (copită de cal crestată).

[36] Se consideră că a putut fi folosită fie la prelucrarea pieilor de animale, fie la tratarea preliminară a ceramicii (cf. A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 195 cu bibliografia problemei).

[37] A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 159 ; I. N. Şarafutdinova, SA, 3, 1968, p. 16—34 ; S. Morintz, *Contribuţii*, p.120.

[38] V. Leahu, CercArhBuc, 1963, p. 339 şi urm. ; idem, SCIV, 20, 1969, 1, p. 21 (Fundenii Doamnei şi Otopeni).

[39] S. Morintz, *Contribuţii*, p. 136—137, fig. 80/9—10 (Lupşanu).

[40] M. Petrescu-Dîmboviţa, Dacia, N.S., 4, 1960, p. 151 ; idem, *Depozitele*, p. 30 ; A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 185, 189—200 (tabel cronologic) ; idem, *Problèmes*, 89—93 ; B. Hänsel, *Beiträge II*, p. 73.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Despre geneza şi locul de formare a culturii Noua au fost exprimate păreri diferite [41]. Documentaţia arheologică actuală atestă participarea culturilor Monteoru[42], Costişa[43] şi Komarov la formarea culturii Noua, fără a fi neglijat nici aportul unei componente răsăritene de aspect Srubnyi-Hvalinsk [44].

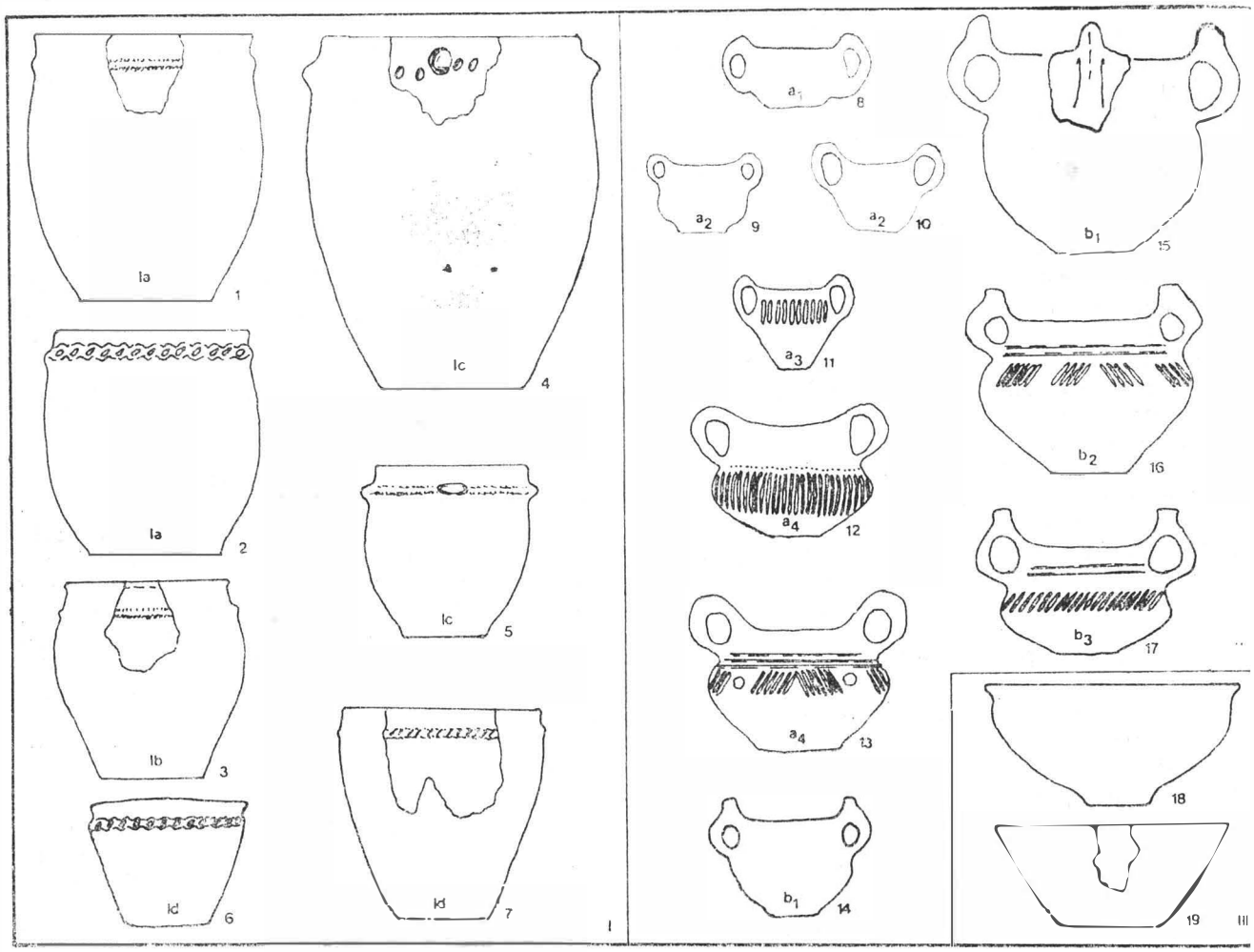

Fig. 6. Tipologia formelor ceramice ale culturii Noua din sud-vestul Transilvaniei.

În evoluţia internă a culturii a fost sesizată existenţa a două faze distincte [45]: I — de formare, în cadrul căreia diferitele componente ale culturii se contopesc într-o unitate [46]. Ea poate fi încadrată

[41] Pentru discuţiile mai vechi şi bibliografia cf. A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 183, 197—198; idem, *Problèmes*, p. 61—65; S. Morintz, *Contribuţii*, p. 152—160.

[42] Aportul culturii Monteoru la geneza culturii Noua a fost evidenţiat de cercetările de la Cavadineşti (I. T. Dragomir, Materiale, 6, 1959, p. 459, fig. 5/2), Bălinteşti (E. Zaharia, Dacia, N.S., 7, 1963, p. 174—176) şi Girbovăţ (A. Florescu, St. Ruginä, D. Vicoveanu, Danubius, I, 1967, p. 75—87).

[43] Aspectul general al culturii Noua în jumătatea de nord a Moldovei, ca şi observaţiile făcute la Truşeşti, Corlăteni (A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 164) sau descoperirile fortuite (N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, *Aşezările din Moldova*, p. 173, pl. 16/15) arată moşteniri din cultura Costişa.

[44] A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 143 şi urm.; idem, *Problèmes*, p. 59 şi urm.; M. Petrescu-Dîmboviţa, ArhMold, 9, 1980, p. 66.

[45] M. Petrescu-Dîmboviţa, Dacia, N. S., 4, 1960, p. 151; A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 169—181; idem, *Problèmes*, p. 68—72, D. Berciu (*Zorile istoriei*, p. 212; idem, *Romania*, p. 109, fig. 51) a propus chiar împărţirea în trei faze, dintre care cel puţin prima o sincronizează cu cultura Suciu de Sus, iar ultima cu orizontul canelat hallstattian. Un punct de vedere asemănător are şi K. Horedt (*Problemele*, p. 152—153; idem, *Moreşti*, p. 32—33), faza numită Noua-Teiuş fiind parţial contemporană cu orizontul hallstattian.

[46] Numită uneori şi Proto-Noua (D. Berciu, *Verbicioara-Kultur*, p. 160; E. Zaharia, Dacia, N. S., 7, 1963, p. 168).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și începutul sau chiar prima jumătate a secolului al XIII-lea î.e.n.[47]; II — care corespunde culturii deplin dezvoltate[48], datată în sec. XIII—XII î.e.n.

Una din problemele îndelung dezbătute în cadrul discuțiilor privitoare la cultura Noua stă în legătură cu implicațiile ce le are pătrunderea triburilor Noua în Transilvania (momentul cînd a avut loc, durata în timp, caracterul și întinderea locuirii, relațiile dintre purtătorii culturilor Noua și Wietenberg).

Referitor la perioada de timp cînd s-a desfășurat acest fenomen, părerile sînt împărțite. A. C. Florescu[49] apreciază că etapa de formare a culturii Noua a cuprins întreg spațiul ocupat de purtătorii culturii, inclusiv Transilvania sau, cel puțin, partea ei estică. Pătrunderea triburilor Noua în interiorul arcului carpatic o fixează într-o perioadă corespunzătoare cu ultima fază de existență a așezării de la Sărata Monteoru (IIb)[50]. Z. Székely apreciază că cele două faze ale culturii Noua sînt atestate și în sud-estul Transilvaniei, în așezările de la Nicoleni și Peteni[51]. Un punct de vedere diferit privind această problemă este susținut de M. Rusu[52] și acceptat de K. Horedt[53], după care cultura Noua ar fi pătruns în Transilvania gata formată, abia în a doua sa etapă de evoluție (Noua II).

Cît privește aprecierea caracterului descoperirilor de tip Noua, în special cele aflate în partea vestică a Podișului transilvănean, acestea au fost considerate fie ca dovezi certe care justifică includerea întregului spațiu intracarpatic în aria de răspîndire a culturii[54], fie ca apariții izolate, aflate în afara ariei Noua propriu-zise[55].

Ca durată în timp, locuirea grupului Noua din Transilvania este considerată, cu unele excepții[56], că s-a desfășurat pînă la sfîrșitul secolului al XIII-lea î.e.n., fiind suprapusă de orizontul canelat hallstattian. Pe baza materialului scos la lumină din necropolele de la Teiuș și din așezarea de la Sebeș—Podul Pripocului, K. Horedt admitea ca posibilă dezvoltarea culturii Noua în Transilvania și pe parcursul unei a treia faze, denumită Noua-Teiuș, parțial contemporană cu cultura Gáva. Cultura Noua ar fi suportat din partea celei din urmă o influență culturală sesizată prin: ceramica lucrată mai îngrijit și lustruită, culoarea vaselor neagră la exterior și roșie (roșcată) în interior, schimbarea dimensiunii unor recipiente[57].

Strîns legată de acest fenomen este cunoașterea caracterului raporturilor existente între culturile Noua și Wietenberg, care constituie una dintre problemele cele mai importante pe care le ridică sfîrșitul epocii bronzului în interiorul arcului carpatic. Acest aspect a determinat luări de poziții și opinii diferite[58]. Dintre acestea, două ipoteze credem că sînt de luat în considerare: fie că apariția culturii Noua în Transilvania a determinat sfîrșitul culturii Wietenberg, fie că cele două culturi coexistă în bronzul tîrziu pentru o anumită perioadă[59].

Fără să intrăm în discutarea detaliată a celor enunțate, vom face cîteva observații pe marginea lor, în strînsă legătură cu descoperirile din sud-vestul Transilvaniei. Datorită caracterului restrîns al cercetărilor ce vizează monumentele culturii Noua din Transilvania (așezări și necropole),

[47] Identificarea mai multor niveluri de locuire în unele așezări Noua I din Moldova (Trușești-Movila din Șesul Jijiei, Girbovăț) pledează, după A. C. Florescu (*Contribuții*, p. 90), pentru o extindere în timp a acestei faze pînă spre mijlocul sec. XIII î.e.n. sau chiar să depășească această limită.

[48] Încadrare cronologică realizată de prof. M. Petrescu-Dîmbovița (Dacia, N. S., 4, 1960, p. 151; idem, *Depozitele*, p. 30, nota 178, cu bibliografia problemei) pe baza unei minuțioase analize a depozitelor de obiecte din bronz și a frecvenței unora din elementele ce compun aceste descoperiri în inventarele așezărilor și al mormintelor și de A.C. Florescu (*Contribuții*, p. 200, 202). Ulterior, A. C. Florescu (*Problèmes*, p. 93, nota 143) și-a nuanțat punctul de vedere, afirmînd că sfîrșitul culturii Noua ar putea fi plasat la sfîrșitul secolului al XII-lea î.e.n., datare acceptată și de B. Hänsel (*Beiträge II*, p. 73).

[49] A. C. Florescu, *Contribuții*, p. 182, 196—198.

[50] *Ibidem*.

[51] Z. Szekely, StComSibiu, 12, 1965, p. 21—32.

[52] M. Rusu, ArhMold, 2—3, 1964, p. 247—248.

[53] K. Horedt, *Moreşti*, p. 32—33; S. Morintz, *Contribuții*, p. 159.

[54] Conform cartării efectuate de K. Horedt (*Cercetări*, p. 809, fig. 13).

[55] A. C. Florescu, *Contribuții*, p. 197—198.

[56] Deși manifestă unele rezerve datorită caracterului limitat al cercetării așezărilor și necropolelor grupului Noua din Transilvania, A. C. Florescu (*Problèmes*, p. 93, nota 143) plasează și aici apariția premizelor orizontului hallstattian spre sfîrșitul sec. XII î.e.n. Cf. și V. Vasiliev, ActaMN, 20, 1983, p. 37—39.

[57] K. Horedt, *Problemele*, p. 152—153; idem, *Moreşti*, p. 32—33.

[58] Acestea au fost analizate în mai multe rînduri (A. C. Florescu, *Contribuții*, p. 196—198; idem, *Problèmes*, p. 61—66; M. Rusu, ArhMold, 2—3, 1964, p. 247—248; I. Berciu, Al. Popa, Apulum, 5, 1965, p. 44—48; T. Soroceanu, *Obreja*, p. 498—500; I. Andrițoiu, SCIVA, 32, 1981, 4, p. 558—560) și sintetizate de către K. Horedt (*Problemele*, p. 139—141; idem, ActaArchCarp, 9, 1967, p. 9; idem, *Moreşti*, p. 32—33).

[59] I. Andrițoiu, SCIVA, 32, 1981, 4, p. 558—560; T. Soroceanu, Al. Retegan, Dacia, N. S., 25, 1981, p. 206 și nota 55).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

al volumului relativ redus al cunoştinţelor noastre privind diferitele aspecte pe care acestea le ridică, la care se adaugă şi absenţa datelor stratigrafiei verticale, ipotezele ce sînt formulate cu privire la această problemă conţin un oarecare grad de probabilitate. Profundele mutaţii ce au avut loc la sfîrşitul epocii bronzului, determinate de apariţia unor populaţii sau a unor noi influenţe care produc schimbări importante în viaţa comunităţilor locale, ne obligă să privim această problemă ca un fenomen dinamic.

Cunoaşterea exactă a momentului cînd a avut loc pătrunderea triburilor Noua în Podişul Transilvaniei este greu de stabilit datorită caracterului limitat al datelor oferite de cercetările arheologice. Cuprinderea zonei intracarpatice în aria culturii Noua, cu toată mobilitatea ce o aveau triburile acestei culturi, credem că a necesitat o anumită perioadă de timp[60] datorită mai multor motive. Dintre acestea apreciem că nu poate fi exclusă opoziţia comunităţilor culturii Wietenberg, aflate spre sfîrşitul fazei a III-a de evoluţie şi începutul celei finale (IV)[61]. Din acest motiv pare puţin probabilă ipoteza susţinută de A.C. Florescu potrivit căreia cultura Noua ar fi cuprins în aria sa şi Transilvania încă din perioada de formare (Noua I)[62]. Unele date arheologice vin să susţină acest punct de vedere. Dacă numărul redus al monumentelor culturii Noua din partea vestică a Transilvaniei ar putea fi interpretat ca o lacună a cercetării actuale şi nu ca o reflectare a unei realităţi, grosimea mică a straturilor de cultură, cu un singur nivel de locuire, din aşezările de la Sibişeni şi Sebeş[63], absenţa unei stratigrafii verticale care să releve suprapunerea unei aşezări de tip Noua peste o locuire Wietenberg III constituie argumente, credem, convingătoare pentru a le aprecia ca locuiri de scurtă durată. În acelaşi timp, aceste descoperiri arată că doar extrema răsăriteană a zonei noastre a fost afectată de pătrunderea comunităţilor de tip Noua[64]. Analiza materialului ceramic provenit din cele două aşezări şi din morminte nu ne oferă argumentele necesare pentru a încadra monumentele din sud-vestul Transilvaniei în etapa timpurie a culturii Noua.

Mai puţin evidentă este participarea culturii Wietenberg la formarea culturii Noua[65]. Pătrunderea purtătorilor culturii Noua în Transilvania nu a putut afecta fundamental viaţa comunităţilor Wietenberg. În prezent această problemă este departe de a fi cunoscută satisfăcător, însă mărturiile arheologice încep să vorbească tot mai mult despre o întrepătrundere şi conviecţuire a celor două culturi, cel puţin pentru o perioadă de timp[66]. Situaţia creată în bronzul tîrziu (Br. D) în interiorul arcului carpatic credem că trebuie privită diferenţiat. Pe de o parte în zonele mărginaşe (sud-vestul[67] nordul şi nord-estul[68] Podişului Transilvaniei) comunităţile Wietenberg îşi continuă existenţa într-un spaţiu restrîns în cadrul celei de a IV-a faze de evoluţie a culturii[69], mai mult sau mai puţin afectate de noii veniţi. În podişul central şi poate şi în zona estică a zonei noastre, asistăm la o interpătrundere a triburilor celor două culturi. Astfel apreciem că trebuie interpretată descoperirea în 36 de localităţi (în zona noastră Sibişeni, Sebeş, Petreşti, Alba Iulia, Şard) a vestigiilor aparţinînd purtătorilor celor două culturi. Mai mult chiar, în cinci localităţi (Cluj-Napoca, Nicoleni

[60] Sud-vestul Transilvaniei, prin poziţia sa geografică, a fost zona care a suportat printre ultimele contactul cu noii veniţi.

[61] Descoperiri recente pun în evidenţă cu argumente de ordin material existenţa unei faze tîrzii a culturii Wietenberg, datată în Br. D (cf. T. Soroceanu, Al. Retegan, Dacia, N. S., 25, 1981, p. 195 şi urm., mai ales p. 205–207, notele 55–58). A se vedea şi N. Chidioşan, *Istoria tracilor*, p. 7–10, 81–84; I. Andriţoiu, SCIVA, 32, 1981, 4, p. 558–559; A. Hochstetter, *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, B_1, 1982, p. 110, 114.

[62] Ea ar putea fi luată în considerare cel mult pentru sud-estul Transilvaniei.

[63] Situaţie întîlnită şi în aşezările de la Cicău (I. Winkler, M. Takács, Apulum, 18, 1980, p. 32–33), Petreni (Z. Szekely), *Şantierul arheologic Petreni*, comunicare susţinută la Sesiunea de rapoarte arheologice, Braşov, 1981).

[64] Aceste descoperiri, asociate cu cele de la Cicău (I. Winkler, M. Takács Apulum, 18, 1980, p. 32–33), Ormeniş (H. Ciugudean, Apulum, 17, 1979, p. 75, fig. 8/3, 8–9, 11) argumentează înaintarea triburilor Noua pînă la poalele Munţilor Apuseni.

[65] I. Nestor, *IstRom*, p. 113; Z. Székely, Materiale, 1961, p. 188; A. C. Florescu, *Contribuţii*, p. 196–197; idem *Problèmes*, p. 61–65.

[66] K. Horedt, *Problemele*, p. 140–142; idem, *Moreşti*, p. 32–33; T. Soroceanu, *Obreja*, p. 497; T. Soroceanu, Al. Retegan, Dacia, N. S., 25, 1981, p. 207; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 96–97. Chiar şi A. C. Florescu (*Contribuţii*, p. 183, 197–198) înclină să admită o anumită contemporaneitate între culturile Wietenberg şi Noua.

[67] M. Rusu, Sargetia, 4, 1964, p. 31–32; I. Andriţoiu, ActaMN, 15, 1978, p. 75; T. Soroceanu, Al. Retegan, Dacia N.S., 25, 1981, p. 206, nota 55.

[68] N. Vlasa, ActaMN, 10, 1973, p. 11–19; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 94–101; T. Soroceanu, Al. Retegan, Dacia, N. S., 25, 1981, p. 205–207 şi notele 55–58.

[69] Pentru faza finală a culturii Wietenberg cf. T. Soroceanu, M. Istrate, StComSibiu, 19, 1975, p. 21–26; N. Chidioşan, *Istoria tracilor*, p. 81–84; T. Soroceanu, Al. Retegan, Dacia, N. S., 25, 1981, 195–207, 211; I. Andriţoiu, SCIVA, 32, 1981, p. 558–559 cu bibliografia problemei.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Obreja, Simonești și Ungheni)[70] a putut fi stabilită o legătură nemijlocită, dar nesigură din punct de vedere stratigrafic, între cele două culturi [71].

Contactele directe stabilite între cele două culturi s-a presupus că au putut duce la apariția unor elemente hibride care ar fi dat o nuanță aparte sfîrșitului epocii bronzului [72]. Pînă în prezent sînt cunoscute puține elemente care să argumenteze această ipoteză [73]. Detaliile unui astfel de fenomen rămîn de precizat prin descoperiri și cercetări viitoare. Schimbările observate în ritul funerar al comunităților Wietenberg prin adoptarea și a înhumației (în necropola de la Sibișeni sînt patru asemenea morminte) pot fi socotite ca un rezultat al influențelor suportate de triburile Wietenberg din partea noilor veniți[74]. Convețuirea comunităților Wietenberg și Noua și un posibil amestec de populații pare să fie sugerată și de rezultatele analizelor antropologice[75]. Ca o influență emanată din mediul Noua apreciem că poate fi interpretată decorarea celor patru torți ale unei urne de factură Wietenberg IV de la Băcăinți cu butoni cilindrici (fig. 3/5). Nesesizarea unor influențe culturale reciproce mai concludente în cadrul materialului arheologic cunoscut s-ar putea datora și faptului că comunitățile celor două culturi au avut moduri de viață total diferite.

În ce privește sfîrșitul culturii Noua în sud-vestul Transilvaniei, datele de care dispunem nu ne permit a formula concluzii definitive. Existența unei a treia faze de evoluție (Noua-Teiuș) a culturii Noua, parțial contemporană cu orizontul canelat hallstattian[76], este greu de dovedit în stadiul actual al cunoașterii. Schimbările observate de K. Horedt la ceramica din așezarea de la Sebeș-Podul Pripocului, care ar arăta un aspect de „hallstattizare", au fost sesizate și în cadrul unor culturi sau grupuri culturale contemporane[77].

O descoperire importantă care nu poate fi exclusă din discuția privind cronologia culturii Noua a fost făcută la Kastanas[78], în nordul Greciei. Este vorba de un ac de os cu protuberanțe, asemănător unuia din tipurile de ace caracteristice culturii Noua (Warzennadel)[79], datat în heladicul tîrziu IIIC1 (prima jumătate a sec. XII î.e.n.) pe baza asocierii cu ceramică miceniană. Deși pe baza acestei piese nu se poate fixa limita finală a culturii Noua în aria carpatică, ea reprezintă totuși un prețios reper cronologic[80]. El trebuie confirmat și prin alte descoperiri pentru a fi luat în considerare în vederea stabilirii datei finale a culturii Noua.

[70] T. Soroceanu, *Obreja*, p.497; K. Horedt, *Moreşti*, p. 33. Acestora li se mai adaugă: Cicău, Ormeniș și unele din așezările semnalate în nord-estul Transilvaniei (G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 96—100 și nota 21).

[71] Considerăm că datele problemei nu trebuie absolutizate.

[72] S. Morintz, *Contribuții*, p. 159.

[73] Situație interpretată ca fiind datorată rolului jucat de cultura Noua în încetarea existenței culturii Wietenberg (K. Horedt, *Moreşti*, p. 33). Nu se poate stabili dacă forma de vas cu corpul ușor bombat și buza dreaptă sub care se află două torți în bandă, întîlnită în repertoriul ambelor culturi (I. H. Crișan, Materiale, 9, 1970, fig. 9/B/1; B. Bassa, Sargetia, 5, 1968, p. 16 sus; T. Soroceanu, Al. Retegan, Dacia, N. S., 25, 1981, fig. 22/13, 23 pentru cultura Wietenberg și A. C. Florescu, *Contribuții*, fig. 2/3, 3/1, 4/5 pentru cultura Noua) este rezultatul unei înrudiri sau constituie o asemănare formală. În schimb, prezența pe materialul ceramic al așezării de la Tîrpești, jud. Neamț (Noua I) a unor elemente decorative caracteristice culturii Wietenberg (cf. S. Marinescu-Bîlcu, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 148—151, fig. 2/4, 11, 13, 6/10, 14, 24) credem că poate fi interpretată ca o influență suportată de către purtătorii culturii Noua din partea contemporanilor lor din Podișul Transilvaniei.

[74] Considerăm nu lipsită de interes remarca potrivit căreia mormintele de înhumație cunoscute ca aparținînd etapei tîrzii a culturii Wietenberg (Obreja, Bernadea, Ocnița, Sibișeni) sînt plasate în zone unde poate fi presupus un contact direct între purtătorii celor două culturi.

[75] Structura antropologică a comunității Noua din cimitirul de la Cluj-Napoca (I. G. Russu, M. Șerban, N. Miloc, T. Farkas, *Date antropometrice asupra populației vechi (epoca tîrzie a bronzului) din regiunea Cluj*, în Morfologia normală și patologică, 1, 1958, p. 61—131; M. Cristescu, ArhMold, 1, 1960, p. 141) denotă un amestec de caractere, în cadrul cărora domină brahicrania (33%), tip neîntîlnit în necropolele din spațiul extracarpatic, unde preponderentă este dolicocrania. El poate fi observat însă în cimitirul de la Pir aparținînd culturii Otomani (O. Necrasov, M. Cristescu, ASU-Iași, 1, 1960, p. 39 și urm.; M. Cristescu, ArhMold, 1, 1960, p. 141—142. Cf. și I. Andriționiu, SCIVA, 32, 1981, 4, p. 559—560).

[76] K. Horedt, *Problemele*, p. 152—153; idem, *Moreşti*, p. 32—33; D. Berciu, *Zorile istoriei*, p. 211—213, fig. 12.

[77] Situație observată la cultura Mureș (T. Soroceanu, *Cultura Mureș*, teză de doctorat, mss.), grupul Igrița (I. Emődi, SCIVA, 31, 1980, 2, p. 231 și urm.), în așezările de la Deva, Simeria, Hunedoara (I. Andriționiu, Sargetia, 16—17, 1982—1983, p. 125—137), precum și în necropolele de la Cruceni și Bobda (O. Rada, SCIV, 24, 1973, 3, p. 503—520; S. Morintz, *Contribuții*, p. 40—45).

[78] A. Hochstetter, Germania, 59, 1981, 2, p. 239—259. În vehicularea piesei spre sud rolul de intermediar l-au putut juca purtătorii culturii Coslogeni.

[79] O piesă de bronz asemănătoare în depozitul Deva II (M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele*, p. 57; I. Andriționiu, Sargetia, 11—12, 1974—1975, p. 397—398, pl. 5/3). Pentru tipologia și aria de răspîndire a acului de bronz cu protuberanțe (Warzennadel), cf. A. Hochstetter, Germania, 59, 1981, 2, p. 253—259, fig. 6.

[80] Datarea lui pe baza ceramicii miceniene cu care s-a găsit împreună în nivelul XIII b al așezării de la Kastanas constituie un argument pe baza căruia se poate aprecia că, în fosta arie a culturii Noua, Hallstattul timpuriu nu poate începe înainte de mijlocul secolului al XII-lea î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Stabilirea momentului în care încetează cultura Noua în Transilvania este în funcţie şi de datarea ce se atribuie apariţiei aici a culturii hallstattiene (definită prin ceramica neagră canelată), apariţie pusă pe seama penetraţiei dinspre nord-vest a culturii Gáva, fenomen care, după unii cercetători, s-a petrecut în secolul XII î.e.n.[81].

Pe aceste considerente, apreciem că stabilirea pentru zona de sud-vest a Transilvaniei a mijlocului secolului al XII-lea î.e.n. ca moment în jurul căruia a avut loc procesul treptat de înlocuire a culturii Noua cu orizontul hallstattian constituie o dată în concordanţă cu realităţile istorice.

ABREVIERI

D. Berciu, *Verbicioara-Kultur* = *Die Verbicioara-Kultur*, Dacia, N. S., 5, 1961.
D. Berciu, *Zorile istoriei* = *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Bucureşti, 1966.
D. Berciu, *Romania* = *Romania before Burebista*, Londra, 1967.
D. Berciu, I. Berciu, *Săpături* = *Săpături şi cercetări arheologice în anii 1944 — 1947*, Apulum, 3, 1947—1949.
N. Chidioşan, *Istoria tracilor* = *Contribuţii la istoria tracilor din nord-vestul României. Aşezarea de la Derşida*, Oradea, 1980.
A. C. Florescu, *Contribuţii* = *Contribuţii la cunoaşterea culturii Noua*, ArhMold, 2—3, 1964.
A. C. Florescu, *Problèmes* = *Sur les problèmes du bronze tardif carpato-danubien et nord-ouest pontique*, Dacia, N. S., 11, 1967.
M. Florescu, *Bogdăneşti* = M. Florescu, C. Buzdugan, *Aşezarea din epoca bronzului de la Bogdăneşti*, ArhMold. 7, 1972.
K. Horedt, *Săpături* = *Săpături privitoare la epoca neo- şi eneolitică*, Apulum, 3, 1947—1949.
K. Horedt, *Cercetări* = *Cercetări arheologice din regiunea Hoghiz-Ugra şi Teiuş*, Materiale, 1, 1953.
K. Horedt, *Wietenbergkultur* = *Die Wietenbergkultur*, Dacia, 4, 1960
K. Horedt, *Problemele*, = *Problemele ceramicii din perioada bronzului evoluat*, StComSibiu, 13, 1967.
K. Horedt, *Moreşti* = *Moreşti, Grabungen in einer vor-und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen*, Bucureşti, 1979.
B. Hänsel, *Beiträge II* = *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, Bonn, 1976.
S. Morintz, *Contribuţii* = *Contribuţii arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, Bucureşti, 1978.
I. Nestor, *Stand* = *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, BerRGK, 22, 1932.
M. Petrescu-Dîmboviţa, *Depozitele* = *Depozitele de bronzuri din România*, Bucureşti, 1977.
T. Soroceanu, *Obreja* = *Descoperirile din epoca bronzului de la Obreja*, ActaMN, 10, 1973.

Contributions à la connaissance de la culture Noua dans le sud-ouest de la Transylvanie

RÉSUMÉ

L'auteur présente les monuments de la culture Noua trouvés dans le sud-ouest de la Transylvanie. Au nombre des découverts fortuites qui sont connues, maintenant (6), la plupart avec le caractére funéraire, on ajoute la recherche de deux habitats (Sebeş et Sibişeni). Elles sont placées, aussi la pluspart des habitats Noua, sur les basses terrasses, dans voisinage, tout prés, des cours des eaux. La grosseur réduite de la couche de culture (0,15 — 0,20 m) et le caractère discontinu des materiaux archéologiques dénotent les habitats d'une courte durée. De ces découvertes avec le caractère funéraire, ils ont resultés, des vases céramiques, qui ont été compté des piéces d'inventaire des tombeaux (Alba Iulia, Sebeş, Vinerea, Vinţu de Jos), aussi à une petite nécropole d'inhumation (Tărtăria).

Les matériaux céramiques découverts ne présentent pas des différences en comparaison avec la céramique trouvée dans l'ansamble de la culture. Les piéces d'os (des omoplates entaillés et des poinçons) ont été découverts dans l'habitat de Sebeş—Podul Pripocului.

[81] M. Petrescu-Dîmboviţa, Dacia, N.S., 4, 1960, p. 151 ; idem, *Depozitele*, p. 30. şi nota 148 ; S. Morintz, Revist, 30, 1977, 8, p. 1481 ; idem, *Contribuţii*, p. 155 ; V. Vasiliev, ActaMN, 20, 1983, p. 37—40.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Pour expliquer le caractère des découvertes de type Noua trouvées dans le sud-ouest de la Transylvanie, l'auteur met en évidence les divers opinions en ce qui concerne la genèse de la culture Noua, à son évolution interne et aussi la pénétration des tribus Noua dans le Plateau de Transylvanie.

Probablement, dans l'étape de sa formation, la culture Noua (Noua I) n'a pas été compris le Plateau de la Transylvanie. La grosseur réduite de la couche de la culture dans les habitats de Sebeș et Sibișeni, avec un seul niveau d'habitation, ausi l'analyse du matériel céramique n'offre pas les arguments nécessaires pour encadrer les découvertes analysées dans l'étape de début de la culture Noua. Les communautés Noua affectent seulement la partie de l'est de la zone recherché (fig. 1). La contribution génétique de la culture Wietenberg à la formation de la culture Noua n'est pas soutenu conformément aux materiuax archéologiques connus.

Les témoignages archéologiques parlent d'une interpénétration et d'une cohabitation des communautés des cultures Noua et Wietenberg dans l'éspace intercarpatique, dans le bronze tardif (Br. D), au moins pour une période de temps. Dans les zones environantes (sud-ouest, nord et nord-est) les communautés Wietenberg continuent l'existence dans une éspace limité dans le cadre de la IV-ème faze d'évolution de la culture, affectés, plus ou moins, de ces nouveaux arrivés.

Quoique réduits, les unes témoignages archéologiques illustrent les influences réciproque d'entre les deux cultures : l'adoptation d'inhumation par les communautés Wietenberg, un possible mélange de population, suggéré par les résultats des analyses anthropologiques (la nécropole de Cluj-Napoca), la décoration des anses d'une urne funéraire de Băcăinți (Wietenberg IV) avec les boutons cylindriques (fig. 3/5). Les unes des influences plus concludentes ne sont pas saisies parce que les porteurs de ceux deux cultures ont eu les manières du vie, totalement, diffrérents.

L'éxistence d'une III-ème faze (Noua-Teius) d'évolution de la culture Noua, partiellement contemporaine avec l'horizon de Hallstatt, il est difficil d'argumenter. Les échanges observés de K. Horedt dans la céramique de l'habitat de Sebeș, qui trahirait un aspect de „hallstattisation", des échanges observés aussi dans le cadre des groups culturels contemporaines, nous considerons qu'elles offrent plutôt la possibilité de la surprendre du procés évolutif de transformation à sens de Hallsttat, qui se dévelloppe à la fin du bronze tardif dans l'intérieur de l'arc carpathique. Pour notre zone, le procés de remplecement de la culture Noua avec l'horizon de Hallstatt a lieu vers au milieu du siècle XIII a.n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. La carte des découvertes de type Noua du sud-ouest de la Transylvanie : 1 les habitats Noua ; 2 les découverts isolés de type Noua : 3 les nécropoles Noua ; 4 les tombeaux isolés Noua.
Fig. 2. La Culture Noua. La céramique : 1—2, 4, 6—7, 8—12 Sebeș — Podul Pripocului ; 3 Vințu de Jos — La trei poduri : 8 Vințu de Jos-Gară.
Fig. 3. La culture Noua. La céramique : 1—4 Vinerea-Zăvoi ; 5 l'urne Wietenberg IV avec des boutons sur les anses (Băcăinți).
Fig. 4. La culture Noua. La céramique : 1,11 Alba Iulia ; 2 Sard : 3 Vințu de Jos—La trei poduri ; 4 Tărtăria — Valea Rea ; 5 Sebeș ; 6 — 8, 10 Sebeș Podul Pripocului ; 9 Petrești.
Fig. 5. La culture Noua. La céramique : 1—2 Sebeș-Podul Pripocului ; des piéces d'os : 3—12 Sebeș-Podul Pripocului.
Fig. 6. La typologie des formes céramiques de la culture Noua de sud-ouest de la Transylvanie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Necropola de la sfîrșitul epocii bronzului (cultura Noua) de la Archiud, comuna Teaca, județul Bistrița-Năsăud

GEORGE MARINESCU

Începînd cu anul 1977, Muzeul din Bistrița a executat ample lucrări de dezvelire a celor patru cimitire antice [1] ce au fost depistate în punctul „Hînsuri", loc situat la circa 7 km NE de centrul satului Archiud, com. Teaca, jud. Bistrița-Năsăud. Întrucît săpăturile noastre au epuizat, după toate probabilitățile, zona cu înmormîntările din epoca bronzului, iar cercetarea celorlalte necropole continuă, am socotit util să prezentăm mai repede rezultatele și unele din concluziile ce se desprind din dezvelirea și analizarea materialelor provenite din necropola aparținînd purtătorilor culturii Noua.

Terenul cercetat prin săpături sistematice se prezintă ca un platou oval-alungit, orientat aproximativ pe direcția est—vest și avînd dimensiunile de circa 200/50 m. Necropola Noua (vezi fig. 1) a fost amplasată în partea vestică și sud-vestică a platoului. Deoarece în suprafața cercetată au fost găsite morminte aparținînd mai multor epoci, mormintele Noua vor fi prezentate în ordinea descoperirii lor :

1. *M 22* — 70 cm. Groapa n-a putut fi conturată [2]. Într-un vas de tip sac se afla depus un craniu uman și un fragment de tibie. Oasele aparțineau unui adult, probabil bărbat[3]. *1* — vas-sac (fig. 2/1), pastă grosieră, cărămizie, slab arsă. Dimensiuni :[4] Î=37 cm ; Muzeul Bistrița, inv. 13066 ; *2* — lîngă vasul-sac se afla o ceașcă (fig. 2/2) cu o toartă, depusă fragmentar, pastă brun-cărămizie cu nisip : Î = 7,6 cm ; inv. 14503 ; *3* — la circa 30 cm E de vasul-sac am găsit, la aceeași adîncime cu vasele, un toporaș de calcar perforat cenușiu-albicios, de formă ovoidală (fig. 2/3) : L = 7 cm ; inv. 14894.

2. *M 23* — 80 cm. Oasele umane, de copil, slab conservate, se aflau depuse în poziție chircită pe dreapta. Orientare : SE—NV. Fără inventar.

3. *M 24* — 70 cm. Schelet de copil aflat în poziție chircită pe dreapta, aproape integral descompus. Orientare : SE—NV. Fără inventar.

4. *M 25* (fig. 2) — 106 cm. Schelet de matur, probabil femeie, accentuat chircit pe dreapta, cu palmele mîinilor pe față. Orientare : SE-NV. *1* — lîngă genunchi se afla depusă o ceașcă (fig. 2/5), brun-cenușie, cu două torți terminate în muchie ; Î = 13 cm ; inv. 13067.

5. *M 28* — 35 cm. Schelet de copil, rău conservat, aflat în poziție chircită pe dreapta. Orientare est-vest. *1* — în stînga capului se afla depus un văscior tronconic (fig. 2/4), cărămiziu, pastă grosieră, slab arsă. Î = 8,8 cm ; inv. 13078.

6. *M 31* (fig. 2) — 60 cm. Schelet de matur, probabil femeie, aflat în poziție accentuat chircită pe dreapta. Orientare : SE-NV. *1* — lîngă genunchi se afla o ceașcă (fig. 2/6) modelată dintr-o pastă brun-cenușie, cu nisip, și prevăzută cu două torți terminate în muchie ; Î = 9 cm ; inv. 14504.

7. *M 32* — 80 cm. Schelet de copil foarte rău conservat, aflat în poziție chircită pe dreapta. Orientare : SE-NV. Fără inventar.

8. *M 33* (fig. 2) — 140 cm. Schelet bine conservat, de matur, probabil bărbat, aflat în poziție accentuat chircită pe

[1] Cercetările au fost începute în vara anului 1977 de către Vl. Zirra și Șt. Dănilă cu un mic sondaj arheologic efectuat în capătul estic al platoului. Săpăturile au fost apoi continuate, an de an cu excepția anului 1984, de către G. Marinescu și C. Gaiu. Un *Raport preliminar* privind rezultatele principale ale săpăturilor efectuate între anii 1977—1980 a fost făcut de noi la Sesiunea anuală de rapoarte arheologice de la Brașov în anul 1981. Vezi *Materiale și cercetări arheologice*, 15, 1983, p. 130 sqq. și fig. 1.3.

[2] Gropile mormintelor au fost săpate într-un strat compact brun-cafeniu fiind astfel imposibil de conturat.

[3] Nu dispunem, din păcate, de o analiză de specialitate a materialului osteologic. Toate considerațiile privind vîrsta și sexul celor înmormîntați în necropola de la Archiud ne aparțin și au deci un caracter ipotetic.

[4] Pentru dimensiuni folosim următoarele abrevieri : Î = înălțime ; L = lungime ; inv. = inventar.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, București, 1986, p. 46—58

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

dreapta. Orientare : SE-NV. În groapa mormîntului, la diferite nivele, am găsit mai multe fragmente ceramice din care am întregit două vase : *1* — ceașcă (fig. 2/7) cu două torți, probabil în muchie, rupte din vechime, brun-cenușie ; Î = = 7 cm ; inv. 14505 și *2* — ceașcă (fig. 2/8) cu două torți, rupte din vechime, decorată pe umăr cu benzi de caneluri dispuse oblic ; Î = 10,4 cm ; inv. 14507.

9. *M 34* — 90 cm. Schelet de copil, rău conservat, aflat în poziție chircită pe dreapta. Orientare : est-vest *1* — lîngă cap se afla o ceașcă (fig. 3/1) brun-cenușie, slab arsă și prevăzută cu două torți terminate în muchie : Î = 6,6 cm ; inv. 14509.

10. *M 35* (fig. 3) — 130 cm. Schelet de matur, probabil bărbat, aflat în poziție chircită pe stînga. Orientare : est-vest. Fără inventar.

11. *M 36* (fig. 2) — 50 cm. Schelet de matur, probabil femeie, aflat în poziție accentuat chircită pe stînga. Orientare : aproximativ sud-nord. Fără inventar.

12. *M 37* — 100 cm. Schelet de matur, probabil bărbat, depus fragmentar (doar femurele). Orientare : SE-NV. Fără inventar.

13. *M 38* — 115 cm. Schelet de matur, depus fragmentar (tibiile) Orientare : est-vest. *1* — lîngă tibia stîngă se afla un văscior brun-cărămiziu (fig. 3/2), nisipos și prevăzut cu doi butoni perforați vertical : Î = 6,2 cm ; inv. 14510.

14. *M 39* — 50 cm. Schelet de adolescent, rău conservat, aflat în poziție chircită pe stînga. Orientare : SE-NV. Fără inventar.

15. *M 40* — 50 cm. Mortul a fost depus fragmentar (capul și brațul sting). Oasele aparțineau unui matur. Orientare : est-vest. Fără inventar.

16. *M 43* — 110 cm. Schelet de copil descompus aproape integral și din care se păstrau doar urme din craniu (sau poate a fost depus fragmentar). *1* — lîngă cap se afla o ceașcă cu două torți (fig. 3/3) rupte din vechime, brun-cenușie, slab arsă : Î = 7,5 cm ; inv. 14574.

17. *M 44* (fig. 3) — 80 cm. Schelet de matur, aflat în poziție chircită pe stînga, cu palmele spre față. Orientare : est-vest. *1* — lîngă genunchi se afla o ceașcă (fig. 3/4) cu o toartă, modelată dintr-o pastă grosieră, brună, potrivit arsă ; Î = 13 cm ; inv. 14511.

18. *M 48* — 135 cm. Craniu de individ matur. Fără inventar.

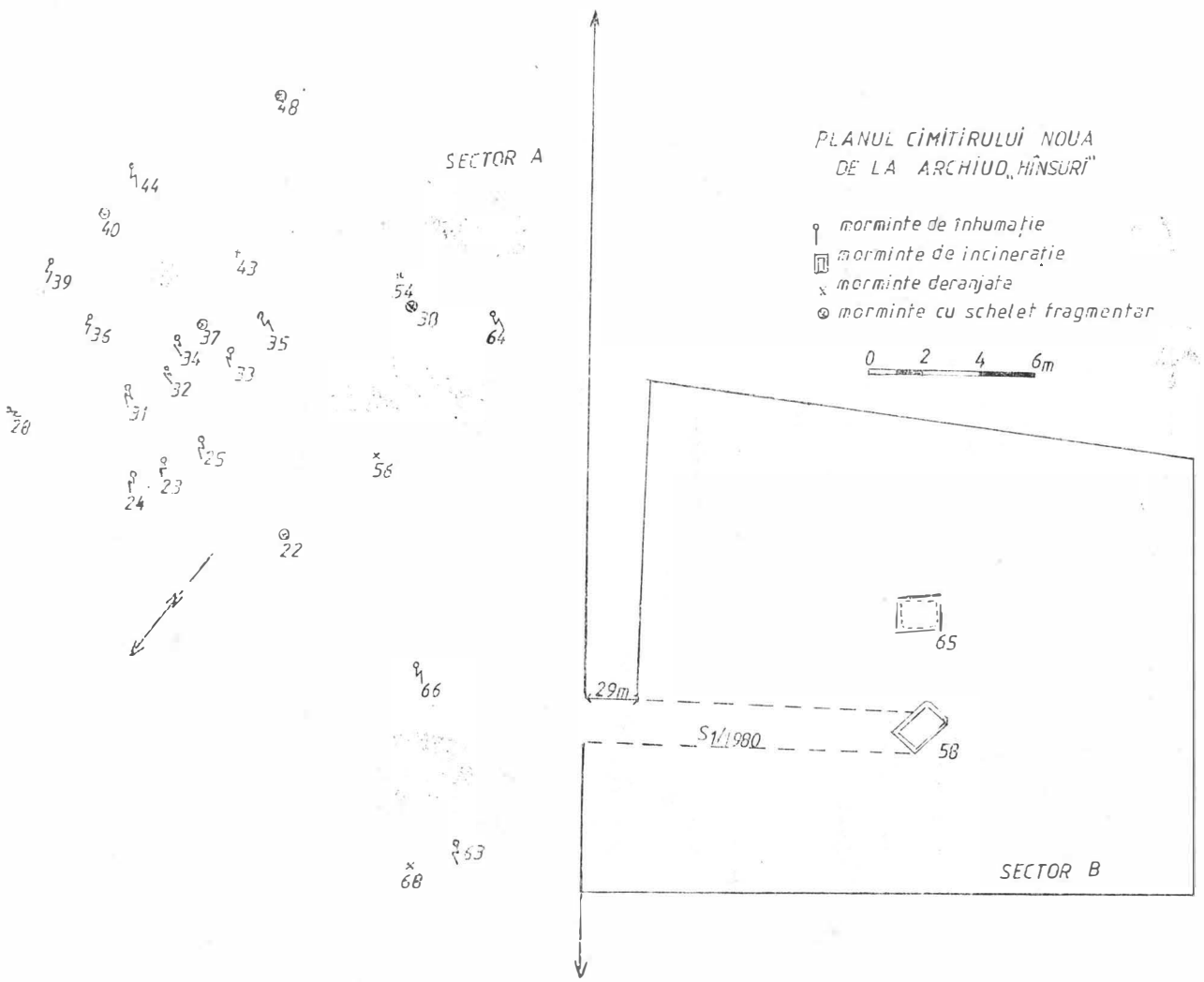

Fig. 1. Planul cimitirului Noua de la Archiud „Hînsuri".

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

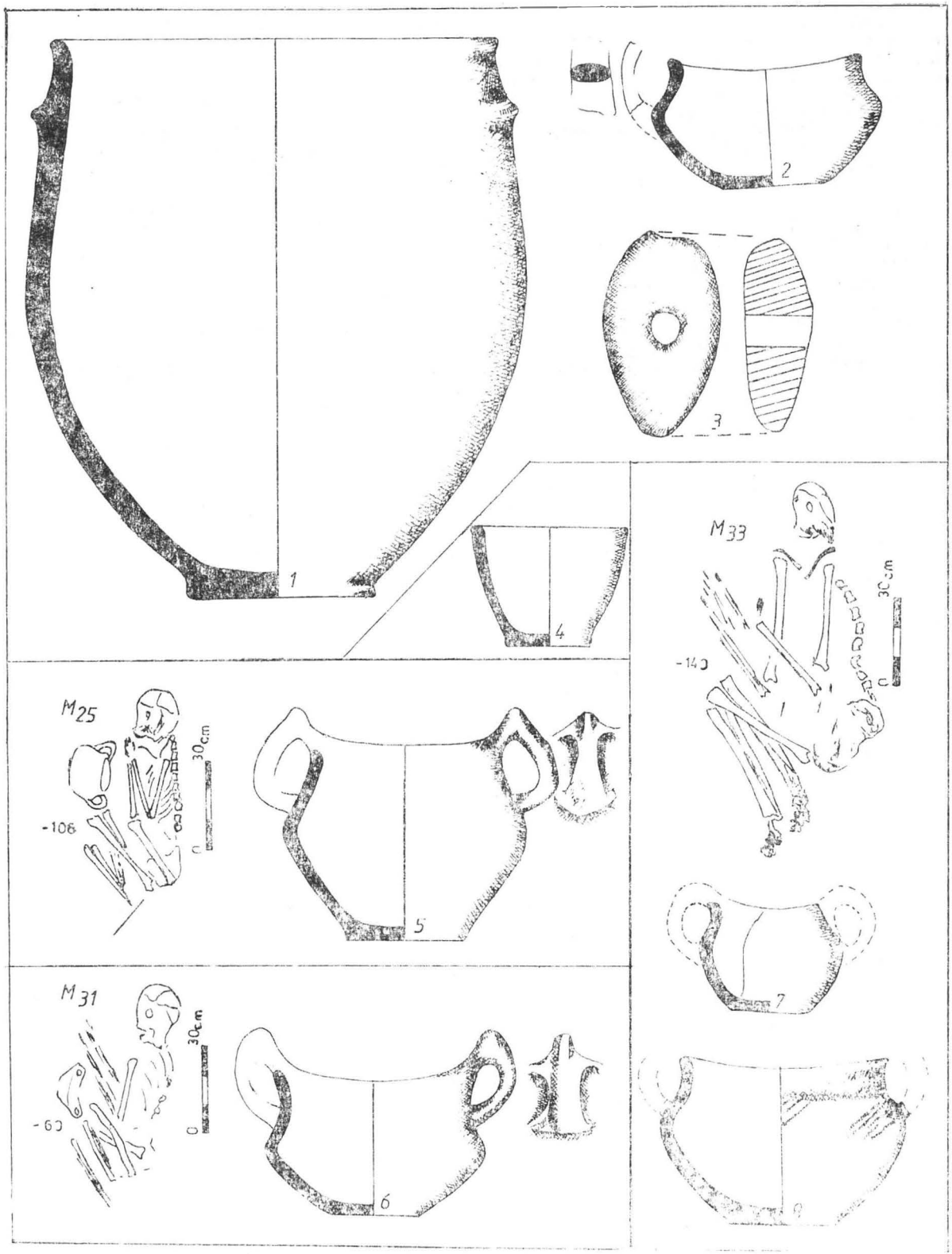

Fig. 2. Archiud „Hînsuri". 1—3 M_{22}; 4 M_{28}; 5 M_{25}; 6 M_{31}; 7—8 M_{33}(1, 2, 4—8 mărimea 1/4; 3 mărimea 1/2)

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

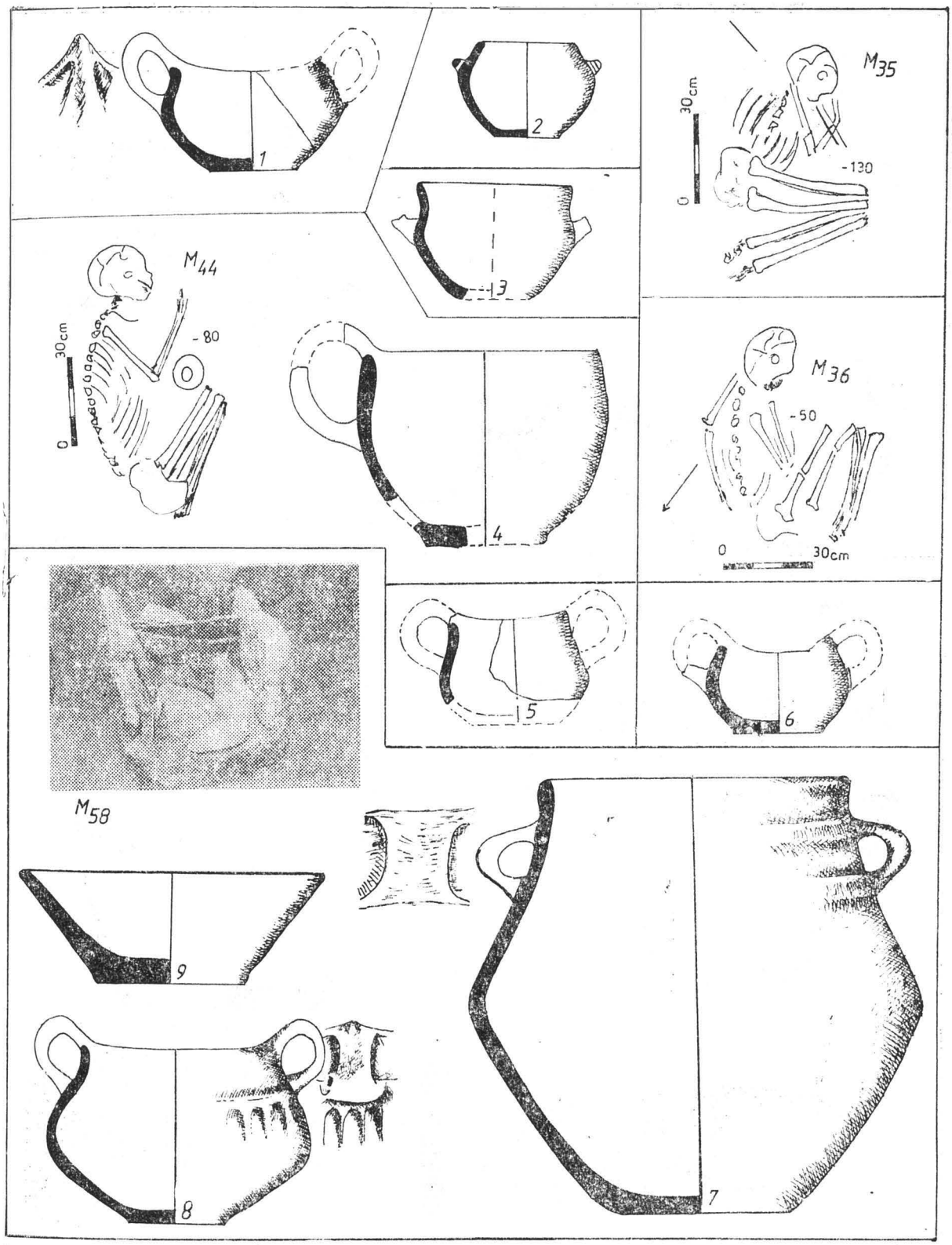

Fig. 3. Archiud „Hinsuri". 1 M_{34} ; 2 M_{38} ; 3 M_{43} ; 4 M_{44} ; 5 M_{54} ; 6 M_{56} ; 7—9 M_{58} (mărimea 1/4).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

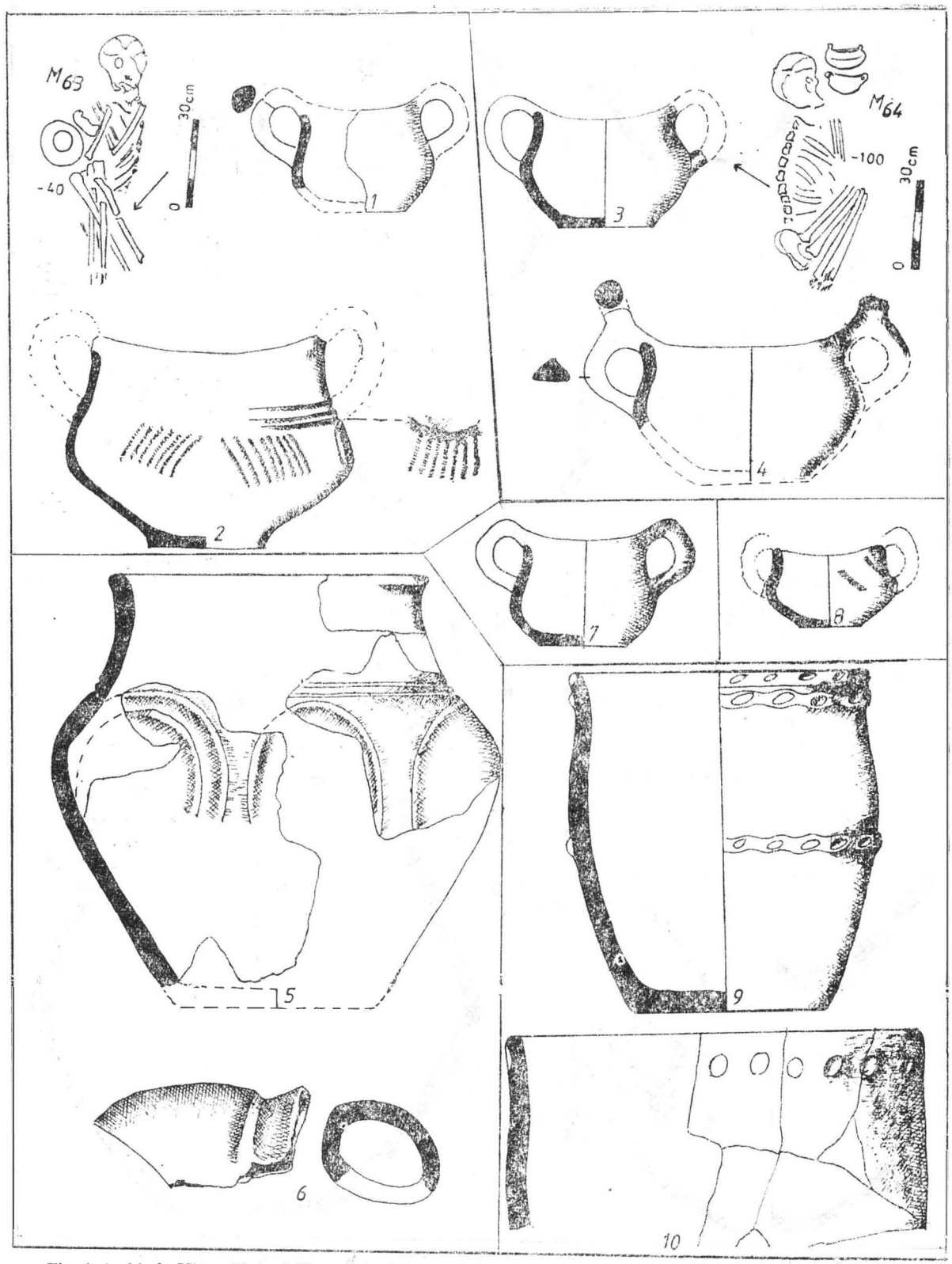

Fig. 4. Archiud „Hinsuri". 1—2 M_{63} ; 3—4 M_{64} 5—6 M_{65} ; 7 M_{63} ; 8—10 descoperiri izolate (1—5 ; 7—10 mărimea 1/4 ; 6 mărimea 1/2).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

19. *M 54* — 160 cm. Groapa mormîntului a fost tăiată cu ocazia săpării gropii M_{53} (sec. VI e.n.). S-au păstrat doar capetele inferioare ale tibiilor și labele picioarelor. Oasele aparțineau unui adult. În pămîntul de umplutură al gropii M_{53} am găsit fragmente dintr-o ceașcă (fig. 3/5) cu două torți terminate probabil în muchie. Pastă cu nisip, brună, slab arsă; Î = 7 cm; inv. 14512.

20. *M 56* Schelet de adolescent deranjat cu ocazia săpării G_{91} (sec. V e.n.) și a M_{55} (sec. VI e.n.). Mormîntul a avut ca inventar o ceașcă cu două torți (fig. 3/6) terminate probabil în muchie, găsită în pămîntul de umplutură al G_{91}. Pastă brun-roșcată, cu nisip; Î = 5,4 cm; inv. 14513.

21. *M 58* (fig. 3). La 39 m SV de sectorul A în care au apărut mormintele de înhumație Noua, o secțiune de control (S_1/1980) trasată spre sectorul B al săpăturilor a interceptat o cutie dreptunghiulară (140/120 cm) lucrată din lespezi de gresie și avînd axul lung orientat aproximativ pe direcția sud-nord. Fundul cutiei, de asemenea placat cu piatră, se afla la — 90 cm. Capacul cutiei, realizat tot din lespezi, a fost demontat în sec. IV e.n. pentru improvizarea vetrei unei locuințe de suprafață din imediata vecinătate a mormîntului.

Mormîntul propriu-zis, care a scăpat neatins, conținea oase incinerate depuse într-o grămăjoară pe sol, iar alături trei vase de lut: *1* — o oală pîntecoasă (fig. 3/7) prevăzută cu două torți late, lucrată dintr-o pastă grosieră brun-roșcată; Î = 29,5 cm; inv. 14005; *2* — o ceașcă cu două torți (fig. 3/8) terminate în muchie decorată cu caneluri late ușor oblice; Î = 11,6 cm; inv. 14456; *3* — un castron tronconic (fig. 3/9) modelat dintr-o pastă brun-negricioasă, cu nisip, ars foarte slab; Î = 7,4 cm; inv. 14514.

22. *M 63* (fig. 4) — 40 cm. Schelet de matur, probabil femeie, aflat în poziție chircită pe dreapta. Orientare: SE-NV. Lîngă genunchi se aflau depuse două vase: *1* — ceașcă (fig. 4/1) cu două torți terminate probabil în muchie, brun-cenușie; Î = 6,8 cm; inv. 14516 și *2* — ceașcă (fig. 4/2) cu torțile lipsă din vechime, modelată dintr-o pastă brun-roșcată, slab arsă și decorată cu caneluri orizontale pe gît și benzi de caneluri oblice pe umăr; Î = 13,5 cm; inv. 14515.

23. *M 64* (fig. 4) — 100 cm. Schelet de matur aflat în poziție chircită pe stînga. Orientare: est-vest. În stînga capului au fost depuse două vase și anume: *1* — ceașcă (fig. 4/3) cu două torți terminate în muchie, brun-roșcată; Î = 7 cm; inv. 14518 și *2* — ceașcă (fig. 4/4) cu două torți terminate în butoni, modelată dintr-o pastă grosieră brun-cărămizi foarte slab arsă; Î = 9 cm; inv. 14517.

24. *M 65* — 50 cm. Mormînt de incinerație în cutie de piatră, similar M_{58}. Cutia a fost în cea mai mare parte demontată pentru amenajarea vetrei locuinței de sec. IV e.n. amintite Mormîntul propriu-zis a scăpat și în acest caz neatins. Oasele umane incinerate, de adult, au fost depuse într-o oală pîntecoasă (fig. 4/5) modelată dintr-o pastă grosieră brun-roș cată, foarte slab arsă din care cauză s-a și recuperat doar parțial. Vasul era decorat cu două caneluri orizontale, plasate la baza gîtului, și un șir de arcade ușor adîncite, marcate prin false caneluri. Vasul întregit avea o înălțime de circa 30 cm; inv. 14895; *2* — printre cioburile vasului descris mai sus se afla și fragmentul unui tub(?) de scurgere (fig. 4/6) modelat din aceeași pastă grosieră brun-roșcată. Piesa are o formă ușor arcuită pe axa longitudinală și este prevăzută cu un „cioc" de scurgere profilat. Lipsa părții inferioare îngreuiază mult stabilirea cu certitudine a destinației și funcțiunii „vasului" respectiv; L. actuală = 7,5 cm; inv. 14896.

25. *M 66* — 90 cm. Schelet de adult aflat în poziție chircită pe stînga. Orientare: SE-NV. În zona bazinului am găsit două fragmente ceramice mărunte ce făcuseră parte dintr-un vas-sac.

26. *M 68* Mormîntul a fost deranjat în sec. IV—V e.n. cu ocazia săpării G_{99}. În umplutura gropii am găsit oase umane gracile și albicioase, similare celor din mormintele Noua și o ceașcă (fig. 4/7) cu două torți terminate în muchie; Î = 7 cm; inv. 14520.

27. Un alt mormînt a fost distrus de lucrările agricole în apropierea M_{33}. Aici am găsit oase umane și fragmente dintr-o ceașcă (fig. 4/8) cu două torți; Î = 55 cm; inv. 14508

Alte descoperiri. În suprafața cercetată prin săpături sistematice din zona necropolei Noua au mai apărut și alte materiale ceramice (funduri, pereți, buze și torți de cești etc.), precum și oase umane ce proveneau probabil din morminte Noua distruse (fig. 4/9—10).

Luînd în considerare numărul mormintelor depistate prin săpături sistematice (27) și ținînd seama de suprafața în care au fost sesizate urmele altora distruse anterior, sintem de părere că necropola de la Archiud a avut inițial circa 40 de morminte. În sfîrșit, mai facem tot aici precizarea că așezarea contemporană se afla la circa 300 m N de necropolă.

În zona necropolei stratigrafia era următoarea: sub humusul actual, gros de circa 25 cm, se afla un strat brun-cafeniu compact ce se adîncea pînă la 120—150 cm, după care urma un strat cafeniu-gălbui argilos. Toate mormintele au fost plane. Înmormîntările au fost făcute desigur după o anumită ordine prestabilită, dar pe care n-am mai putut-o sesiza din cauza deranjărilor ulterioare. Adîncimea de depunere a mormintelor variază între —35 cm (M_{28}) și —160 cm (M_{54}), observîndu-se însă că cele mai multe morminte au adîncimi cuprinse între —50 și 110 c n. Remarcăm, de asemenea, un fapt ce nu pare a fi întîmplător[5] și anume acela că mormintele adînci ($M_{25, 33, 35, 38, 46, 54}$) aparțin, de regulă, maturilor. Pe baza conformației oaselor opinăm că în necropola de la Archiud 14 morminte au aparținut unor adulți, 6 aparțineau unor copii, iar restul (7) au fost atribuite unor adolescenți, deși ele pot aparține tot maturilor, respectiv femeilor, avînd în vedere că, cu puține excepții ($M_{22, 33, 44}$) gracilitatea excesivă pare să fie o caracteristică a indivizilor înmormîntați la Archiud.

Din cele 26 de morminte descoperite prin cercetări sistematice 24 erau de înhumație și 2 de incinerație.

În cadrul ritului înhumației distingem două *tipuri* de morminte care, la rîndul lor, prezintă forme sau variante rituale: **1.** Morminte cu scheletul întreg aflat în poziție chircită: *a*) Cu scheletul chircit pe stînga ($M_{35, 36, 39, 44, 64, 66}$); *b*) Cu scheletul chircit pe dreapta ($M_{23-25, 28, 31-34, 63}$);

[5] O situație similară s-a constatat la *Trușești* (M. Petrescu-Dîmbovița, SCIV, 3, 1952, 1, p. 77.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

2. Morminte cu schelet fragmentar : *a*) Cu fragmente de oase umane depuse în urnă (M_{22}) ; *b*) Cu fragmente de oase umane depuse pe sol ($M_{37, 38, 40, 48}$).

În cazul mormintelor cu schelete întregi depunerea înhumatului chircit, pe stînga sau pe dreapta într-o proporție aproximativ egală [6], nu ne permite să facem pe această cale nici o deosebire de sex, vîrstă sau poziție socială a decedaților. Dimpotrivă, folosirea aproximativ egală a celor două poziții pare să sugereze, mai degrabă, că depunerea, pe o parte sau pe alta, nu era strict reglementată ci era lăsată, probabil, la libera alegere a celor care executau înhumarea propriu-zisă.

În privința mormintelor în care s-a sesizat depunerea fragmentară a decedaților, din datele care ne stau la dispoziție, se pare că *doar* maturii [7] erau supuși unei astfel de practici ce avea, desigur, o semnificație magico-rituală bine precizată[8]. Dealtfel, practica înhumării incomplete nu pare să fie specifică doar culturii Noua, ea fiind atestată, ce-i drept mai rar, și în alte culturi ale epocii bronzului ca de pildă în cultura Wietenberg [9] sau Monteoru [10], pentru a nu cita decît descoperirile din culturile cele mai apropiate în timp și spațiu de cultura Noua.

În cadrul ritului de incinerație, deși dispunem doar de două morminte, distingem și aici două variante rituale : *a*) Mormînt în cutie de piatră cu oasele depuse pe sol (M_{58}) ; *b*) Mormînt în cutie de piatră cu oasele depuse în urnă (M_{65}).

După cum se știe, apariția mormintelor de incinerație în cadrul culturii Noua este rară. Se citează în acest sens doar mormintele (?), încă inedite, de la Piatra Neamț [11] la care mai trebuie adăugate cele din necropola tumulară de la Cașolț „Trei morminți" [12], poate, prin analogie cu cel de la Cașolț, mormîntul cu cistă de piatră de la Șerbănești [13], mormîntul în urnă de la Trușești [14] precum și cel găsit mai recent la Gherla [15]. Ca morminte de incinerație Noua pot fi, cu probabilitate, luate în discuție și descoperirile mai vechi de la Apahida, Band și Brăduț [16]. În sfîrșit, revenind la mormintele de incinerație de la Archiud mai trebuie să remarcăm plasarea lor *în afara* necropolei principale, precum și faptul că ceramica găsită în cutiile de piatră diferă întrucîtva atît calitativ, cît și ca forme și decor de cea găsită în mormintele de înhumație.

Orientarea mormintelor de la Archiud, deși nu este categoric constantă [17] gravitează totuși spre plasarea capului înhumaților către E sau SE. Deviațiile, mai mari sau mai mici, de la axa est-vest trebuie puse pe seama anotimpurilor diferite în care s-a făcut înhumarea și, poate, datorită dif

[6] Idem, SCIV, 4, 1953, 3—4, p. 457.

[7] La mormintele de copii ipoteza depunerii fragmentare este plauzibilă dar mai greu de verificat cunoscută fiind conservarea, totdeauna precară, a scheletelor de copii.

[8] Depuneri fragmentare par să fie, de fapt, cele din necropola de la *Tîrnava* (I. Andrițoiu, SCIVA, 32, 1981, 4, p. 553 sq., fig. 1) unde în 3 morminte de adulți (după dimensiunile gropilor) se păstrau *doar* părțile inferioare ale scheletelor,la *Teiuș* (K. Horedt, Materiale, 1, 1953, p. 800) unde M_2, poate și M_3, avea un inventar relativ bogat depus de o parte și de alta a tibiilor unui individ *matur* (vezi fig. 10/2, p. 801) : mormîntul avea adîncimea de — 90 cm fapt ce ne îndreptățește să nu credem că avem de-a face cu o deranjare ulterioară, cum credea K. Horedt, cu atît mai mult cu cît alături de M_2 se afla, la — 40 cm, un alt mormînt Noua (M_1) cu scheletul întreg sau la *Bădragii Vechi* (G. I. Smirnova, ArhSbornik, 11, 1969, p. 48 sqq.), localitate situată la est de Săveni, pe malul Prutului, în R.S. S. Moldovenească, unde din cele 54 de morminte publicate, în cel puțin două, credem că trebuie să presupunem că avem de-a face cu depunerea fragmentară a cadavrului și anume în M_{27} (fig. 4/27) unde dintr-un mormînt *de matur* „s-au păstrat doar *craniul și femurele* !" și în M_{43} (fig. 3/43) unde într-un mormînt *de copil* „s-a păstrat craniul și cîteva oase".

[9] Vezi îngroparea unui craniu de *adult* în așezarea de la *Derșida* (N. Chidioșan, *Contribuții la istoria tracilor din nordvestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida*, Oradea. 1980, p. 23, M_2) precum și pe cea a craniului înmormîntat în mantaua unui tumul eneolitic de la *Cheile Aiudului* (T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *File de istorie*, Bistrița. 4, 1976, p. 65, după o informație furnizată de N. Vlassa).

[10] În necropola de la *Cîndești* (M. Florescu, A. C. Florescu, în Materiale, 15, 1983, p. 115) unde s-a constatat înhumarea unui copil într-un vas de lut. Pentru înhumări de capete *maturi* la *Cîndești* vezi M. Florescu, Carpica, 10, 1978, 116 sqq.

[11] A. C. Florescu, ArhMold, 2—3, 1964, p. 145 (unde citează pe A. Nițu, M și I. Zamoșteanu, Materiale, 6, 1960, 360 sq, care însă nu menționează în raportul lor descoperirea unor morminte de incinerație) ; Idem, MemAntiq, 1, 196 p. 83 ; Sb. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, București, 1978, p. 154.

[12] M. Macrea, Materiale, 4, 1957, p. 134 sqq ; 5, 1959, 410 sqq. ; 6, 1959, p. 419 sqq.

[13] M. Ignat, D. N. Popovici, Suceava, 6—7, 1979—198 p.657. Pentru numărul relativ mare al descoperirilor Noua zonă vezi M. Ignat, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 136 și n.

[14] M. Petrescu-Dîmbovița, SCIV, 5, 1954, 1—2, p. fig. 14.

[15] D. Protase, R. Ardevan, Materiale, 15, 1983, p. 30 fig. 3/1. Mormîntul aparține culturii Noua. Informație amabilă T. Soroceanu care va publica descoperirea.

[16] Pentru toate vezi M. Rusu, ArhMold, 2—3, 1964, 248, n. 46. Notăm că doar la Apahida și, foarte probabil, Brăduț (din desenul publicat de M. Roska, *Rep.*, p. 33, fig. 28 se vede clar că toarta de oală de la nr. 28/3 aparține vasului cu nr. 28/2 și astfel întregirea duce la o obținere a unui pre de oală-sac cu două torți similară celei de la Apahida și chiud, M_{36}) apar oale-sac cu două torți similare celei găsite în mormîntul de *incinerație* de la Archiud.

[17] La *Morești* (K. Horedt, *Morești. Grabungen in einer -und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen*, Bucure 1979, p. 27, fig. 9) și *Trușești* (M. Petrescu-Dîmbovița, SC 3. 1952, 1, p. 77) mormintele aveau o orientare diferită timp ce la *Teiuș „Sub drum"* (I. Berciu , Al. Popa, Apulu 5, 1955, p. 40 sqq.) acestea erau constant orientate est-v

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

cultății orientării precise a unui trup puternic arcuit prin chircire. Desigur că altele ar fi fost datele problemei în condițiile conturării precise a gropilor mormintelor.

Inventarul funerar găsit în mormintele dezvelite sistematic, sau recuperat din zona celor distruse, este sărăcăcios și, cu excepția toporașului de calcar din M_{22}, se rezumă doar la ceramică. Lipsesc cu desăvîrșire obiectele de podoabă, oasele de animale sau depunerile de cenușă și cărbune. Ceramica a fost așezată fie lîngă capul mortului ($M_{28;34;43;64}$) fie lîngă genunchi ($M_{25;31;44;63}$), adică în poziții similare cu cele constatate și în alte necropole Noua [18]. Într-un singur caz (M_{38}), care este special întrucît scheletul era fragmentar, vasul a fost depus lîngă tibii [19]. Din cele 26 de morminte descoperite sistematic, 9 n-au avut nici un fel de inventar, 9 au avut ca inventar un singur vas, în 5 morminte am găsit cîte 2 vase iar în M_{58} se aflau 3 vase.

În linii generale, ceramica descoperită în mormintele de la Archiud se înscrie, atît în ceea ce privește formele cît și tehnica de execuție și ornamentație, în repertoriul binecunoscut al culturii Noua. Cestile cu una sau cu două torți terminate la partea superioară în bandă, în muchie sau în butoni, specifice culturii Noua, sînt forme frecvent întîlnite atît în necropole cît și în așezări, fapt ce ne scutește de reluări și trimiteri la vasele similare cunoscute și des citate. O atenție specială merită totuși să acordăm, pentru forma îngrijită și decorul ceva mai bogat, cestilor găsite în M_{58} (fig. 3/8) și în M_{63} (fig. 4/2) pentru care semnalăm ca analogii mai apropiate cestile găsîte doar în Transilvania [20] la Adămuș [21], Alba Iulia [22], Cașolț [23], Morești [24], Săbed [25] și Boarta [26]. Observăm, de asemenea, că ceașca, ca și în alte necropole [27] este tipul de vas cel mai folosit în necropola de la Archiud (din cele 23 de vase găsite 17 sînt cești).

Celelalte 6 vase care au mai rămas de discutat apar în cîte un singur exemplar confirmînd și prin aceasta depunerea mai rară a acestui tip de vase în morminte. Astfel, vasul-sac (fig. 2/1) din M_{22} este o formă comună în așezări [28] dar care apare, ce-i drept mai rar, și în morminte [29]. Castronul tronconic din M_{58} (fig. 3/9) apare în forme similare, de regulă cu o tortiță sub buză, în așezări și uneori în morminte [30], pentru văsciorul tronconic din M_{28} (fig. 2/4) se pot cita ca bune analogii vasele similare de la Bădragii Vechi [31] sau Tîrnava [32]. Pentru văsciorul cu butoni perforați din M_{38} (fig. 3/2), o apariție într-adevăr rară pentru ceramica Noua, bune analogii oferă vasele similare de la Adămuș [33], Cluj [34] sau Bădragii Vechi [35]. În sfîrșit, oala pintecoasă cu două torți (fig. 3/7) găsită în M_{58}, o variantă a vasului-sac, este o formă frecventă în așezări [36] dar care apare extrem de rar în morminte [37].

O problemă cu totul specială o ridică însă ceramica găsită în M_{65}. Oala (fig. 4/5) ca profil se apropie de cea din M_{58} cu care se aseamănă și în privința pastei și a tehnicii de ardere. Ornamentul însă, constituit din arcade adîncite, este, după cîte știm, necunoscut în ceramica culturii Noua. Apariția acestui motiv decorativ pe un vas *sigur* Noua poate fi explicată fie printr-o perpetuare a unei tradiții Monteoru [38], fie pe baza preluării, în Transilvania, a unui element decorativ larg folosit

[18] Vezi, spre exemplu, cazul necropolelor de la *Morești* (K. Horedt, *op. cit.*, p. 29, fig. 10) sau *Bădragii Vechi* (G. I. Smirnova, ArhSbornik, 11, 1969, p. 48 sqq., fig. 2—4.

[19] O depunere similară la *Teiuș*, M_2 (K. Horedt, Materiale, 1, 1953, p. 800); *Supra*, n. 8.

[20] Din bibliografia consultată se desprinde impresia că în descoperirile din Transilvania ceramica, respectiv cestile, este ceva mai bogată în decor. Dacă această constatare este adevărată, atunci va trebui să se găsească și o explicație plauzibilă. În ce ne privește sugerăm, ca ipoteză de lucru, luarea în considerare a unei influențe Wietenberg sau Otomani asupra olarilor din cultura Noua.

[21] T. Soroceanu, M. Istrate, StComBrukenthal, 19, 1975, p. 23, pl. VI/11—12.

[22] I. Berciu, Al. Popa, *Apulum*, 5, 1965, p. 546 sqq, fig. 2.

[23] M. Macrea, Materiale, 4, 1957, p. 136, fig. 13/3.

[24] K. Horedt, *Morești*..., p. 27, fig. 12/2,7.

[25] M. Roska, *Rep.*, p. 179, nr. 204, fig. 217. K. Horedt, Materiale, 1, 1953, p. 807, nr. 39 plasează descoperirea la Voiniceni, adică în satul învecinat cu Săbed, din motive necunoscute nouă.

[26] M. Roska, *Rep.*, p. 182, nr. 229, fig. 220.

[27] Vezi cazul necropolei de la *Bădragii Vechi* (G. I. Smirnova, ArhSbornik, 11, 1969, p. 56 sqq.,) unde din cele 39 de vase ilustrate 23 erau cești cu una sau cu două torți. Aceeași situație pare să fi fost și la *Trușești* după cum reiese din textul raportului publicat în 1952 (SCIV, 3, 1952, 1, p. 78).

[28] A. C. Florescu. ArhMold, 2—3, 1964, p. 149, fig. 2/8; E. A. Balaguri, ArhKiev, 21, 1968, p. 135 sqq., fig. 4/1.

[29] G. Marinescu, SCIVA, 26, 1975, 3, p. 403.

[30] La *Cașolț* (M. Macrea, Materiale, 4, 1957, p. 136, fig. 13/1), la *Morești* (K. Horedt *Morești*..., p. 27 sqq., fig. 12/10) sau la *Fintînele* (G. Marinescu, Apulum, 22, 1985.

[31] G. I. Smirnova, ArhSbornik, 11, 1969, p. 53 sqq., fig. 8/4,6.

[32] I. Andriționiu, SCIVA, 32, 1981, 4, p. 555 sqq., fig. 2/4,6.

[33] T. Soroceanu, M. Istrate, StComBrukenthal, 19, 1975, p. 23, pl. VI/1—2.

[34] *Ibidem*, p. 24, n. 14.

[35] G. I. Smirnova, ArhSbornik, 11, 1969, p. 56, fig. 7/1.

[36] A. C. Florescu, ArhMold, 2—3, 1964, p. 152, fig. 4/5.

[37] *Supra* n. 16. Pentru ilustrație vezi M. Roska, *Rep.*, p. 24, nr. 92, fig. 16/1.

[38] Ne gîndim, eventual, la decorul întrucîtva asemănător de pe vasele de la *Pietroasa Mică* (Al. Oancea, Dacia, N.S., 25, 1981, p. 131 sqq., fig. 5/4 : 6/5 : 8/12 etc. Nu trebuie scăpat din vedere că potrivit unor cercetări mai recente (Al. Oancea, SCIVA, 31, 1980, 4, p. 615 sqq : Dacia, N. S., 25, 1981, p. 184 sqq. : Cerc. Arh., 5, 1982, p. 53 sqq.) cultura Monteoru încetează la începutul Bronzului tîrziu, faza Mon-

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

în ceramica Otomani (sau Suciu) tîrzie [39]. Din păcate, starea fragmentară în care s-a păstrat vasu precum și lipsa unei analogii directe și foarte convingătoare nu ne îngăduie să atribuim vasu cu certitudine uneia sau alteia dintre culturi. În ceea ce ne privește credem că, mai degrabă, trebuie s avem în vedere o influență Otomani sau Suciu [40], care ni se pare mai probabilă atît datorită urm lor care atestă influența sau chiar prezența efectivă a purtătorilor acestor culturi în zona de nor est a Transilvaniei [41], cît și datorită prelungirii existenței acestor culturi pînă în Bronzul final

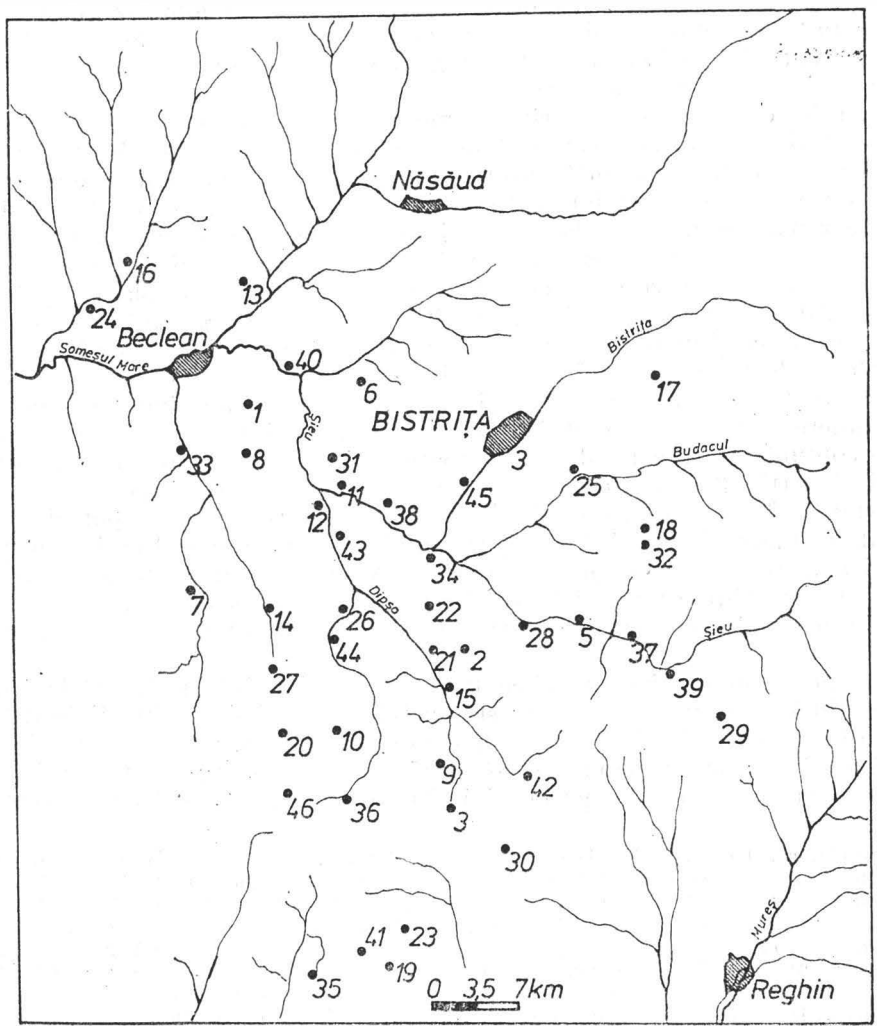

Fig. 5. Harta descoperirilor de tip Noua din nord-estul Transilvaniei.

teoru II-Balinteşti, fiind treptat înlocuită, sub impulsuri etnice şi culturale răsăritene, pe parcursul sec. XIV—XIII î.e.n., de aspectul cultural Petrişoru-Racoviţeni.

[39] Vezi de pildă vasele similare ca profil şi cu decor apropiat de la *Hunedoara* (M. Roska, *Rep.*, p. 296, nr. 6, fig. 357; I. Andriţoiu, *ActaMN*, 15, 1978, p. 63 sqq., pl. III/7), *Suciu de Sus* (M. Roska, *Rep.*, p. 90, fig. 110 sau *Săcueni* (T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, Bucureşti, 1978, p. 48, pl. 26/2. Trebuie să remarcăm însă calitatea mult inferioară (pastă grosieră, ardere slabă, lipsa lustruirii etc.) a vasului de la Archiud, mult sub „norma" obişnuită a vaselor de tip Otomani sau Suciu „clasice" dar absolut normală pentru ceramica de tip Noua.

[40] Un contact direct Suciu-Noua pare să fi fost surprins în mormintele de incineraţie? de la Band (I. Kovács, Dolgozatok, IV, 1913, p. 268sqq., fig. 3 şi 5; M. Roska, *Rep.*, p. nr. 174, fig. 206; M. Rusu, ArhMold, 2—3, 1964, p. 248, unde alături de vase tipice pentru cultura Suciu apar Noua. Pentru contacte Noua-Suciu vezi încă C. Kacsó, Da N. S., 19, 1975, p. 60 şi G. Marinescu, Apulum, 17, 197 97 sqq.

[41] Chestiunea a fost abordată de noi mai amplu în lum, 17, 1979, p. 97 sqq. cu bibliografia.

[42] Asupra relativei contemporaneităţi a culturilor, res tiv a fazelor tîrzii ale acestora, Otomani, Wietenberg, S de Sus şi Noua şi a prelungirii existenţei lor pînă în Bro final, eventual pînă la începutul Ha. timpuriu, vezi în sp M. Rusu, *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 247 sqq.; A. C. Flore *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 180sqq.; K. Horedt, StComBru thal, 13, 1967, p. 139sqq.; T. Soroceanu, ActaMN, 10,

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Cel de-al doilea vas din M_{65} (fig. 4/6) a putut servi fie ca tub de scurgere, „țiță", al vasului mare, fiindu-i atașat acestuia undeva pe maxima rotunjime [43], fie că reprezintă un fragment de vas miniatural de tip askos [44] sau rython [45] sau, eventual, de vas de cult ce imită un corn de animal [46]. Oricum, pentru cultura Noua vasul este un unicat și trebuie considerat tot ca o preluare din culturile tracice locale (Monteoru, Wietenberg sau Otomani).

Toporul de calcar găsit în M_{22} (fig. 2/3), singurul de acest fel descoperit pînă în prezent în morminte Noua, dată fiind calitatea mediocră a materialului din care a fost confecționat, este de presupus că a fost folosit ca amuletă și nu ca armă sau unealtă.

Datarea necropolei de la Archiud, în cadrul larg al datărilor propuse pentru cultura Noua [47], adică în Bronz D (sec. XIII — XII î.e.n.) este asigurată. Publicarea necropolei ne prilejuiește revenirea asupra chestiunii mult discutate [48] a contactelor Noua-Wietenberg, asupra cărora noi înșine am mai făcut unele referiri [49], raliindu-ne în fapt ipotezei privind convietuirea purtătorilor culturii Wietenberg, faza tîrzie (IV), cu noii veniți, purtătorii culturii Noua.

Bazîndu-ne pe creșterea substanțială a numărului descoperirilor de tip Noua din Transilvania [50], precum și pe descoperirile proprii făcute în aria județului Bistrița-Năsăud [51] (vezi fig. 5), ce-i drept multe fiind rezultatul unor periegheze, credem că, pe de o parte, putem renunța definitiv la ideea pătrunderii succesive a purtătorilor culturii Noua în Transilvania [52], iar, pe de altă parte, credem că putem emite, ca ipoteză de lucru, ideea că uniformizarea culturală pe fondul decăderii calitative și tipologice a ceramicii Bronzului tîrziu [53] se datorește uniformizării și nivelării culturale și probabil etnice în întreg spațiul intra- și extracarpatic sub influența și în directă legătură cu cultura Noua. S-a creat astfel un complex cultural comun și unitar [54] care evoluează spre orizontul canelat hallstattian și de care va fi înlocuit la începutul Ha. timpuriu.

Catalogul descoperirilor de tip Noua din județul Bistrița-Năsăud

1. *Agrișu de Jos (com. Șieu-Odorhei)*, în vatra satului, în jurul casei locuitorului Pompei Pop, se află o așezare cu material Wietenberg și Noua. Material ceramic în colecția Muz. Bistrița și în colecția sătească Șicu-Odorhei organizată de Martian Luscan.

2. *Albeștii Bistriței (com. Galații Bistriței)*, *a* — așezare N+W? situată în jurul bisericii evanghelice. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 5695—5702; *b* — așezare N. situată la est de sat în punctul „Poderei", material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 5514—5515. Ambele puncte au fost depistate prin cercetări de suprafață de către Șt. Dănilă.

3. *Archiud, com. Teaca*, *a* — „Fundătura", așezare W+N, săpături D. Protase și Șt. Dănilă. Material ceramic, 2 omoplați crestați și un ac de bronz de tip Rollenadel în

p. 497 sqq.; Sb. Morintz, *Contribuții arheologice*..., p. 159 sqq.; N. Chidioșan, *Contribuții*..., p. 95 sqq.; T. Soroceanu, Dacia, N. S. 25, 1981, p. 205sqq.,; Idem, PZ, 59, 1984, 1, p. 108sq.

[43] Ar pleda pentru o astfel de plasare forma arcuită a tubului ca și calitatea identică a pastei și arderii celor două vase.

[44] Vasele-askos din cultura *Monteoru* (M. Florescu, *Carpica*, 11, 1979, p. 93 sqq., fig. 16—17, cu bibliografia și discuția problemei) ni se par a fi cele mai apropiate de piesa noastră.

[45] Vezi de pildă vasul miniatural descoperit în așezarea Otomani de la *Sălacea* (T. Bader, *Epoca bronzului*..., p. 51, pl. 29/20.

[46] Un vas de lut asemănător, dar ceva mai mare, care imită un corn de bour? a fost găsit pe un altar de cult, datat într-o fază Monteoru timpurie, la *Mănăstirea-Fitionești* (M. Florescu, Carpica, 11, 1979, p. 65, fig. 9/4 și fig. 30/12.

[47] Pentru plasarea în timp a descoperirilor de tip Noua vezi studiile lui A. C. Florescu, ArhMold, 2—3, 1964, p. 190sqq; Idem, Dacia, 11, 1967, p. 93 și n. 143; M. Rusu, ArhMold, 2—3, 1964, p. 247 sqq.; M. Petrescu-Dîmbovița, Dacia, N. S., 4, 1960 p. 151; Idem, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 30sq.; B. Hänsel, Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau, Bonn, 1976, p. 71sqq. etc.

[48] *Supra* n. 42.

[49] G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 96sqq. și n. 21, 24; SCIVA, 26, 1975, 3, p. 403; Apulum, 22, 1985.

[50] De la ultimul catalog al descoperirilor Noua din Transilvania întocmit de T. Soroceanu, ActaMN, 10, 1973, 498sqq.) referirile bibliografice au dublat practic localitățile cu noi descoperiri de acest tip.

[51] În *Catalogul* descoperirilor Noua din județul Bistrița-Năsăud menționăm 46 de localități dar socotim necesar să precizăm că, de fapt, numărul punctelor cu materiale Noua este *în mod sigur mult mai mare*. Ne bazăm în această afirmație pe următoarele considerente: din materialele ceramice ce ne-au stat la dispoziție nu am menționat decît descoperirile *sigure* ca aparținînd culturii Noua deși dispunem de materiale databile în Bronz D din care multe aparțin foarte probabil c. Noua; în unele localități avem depistate frecvent 2—3 așezări Noua situate la 6—10 km una de alta și care aparțin, evident, unor comunități diferite Noua; în sfîrșit, mai precizăm că periegheze noastre n-au acoperit nici măcar o treime din zonele potențial bogate în descoperiri arheologice ale județului.

[52] S-a invocat, ca argument al pătrunderii treptate Noua în Transilvania, raritatea așezărilor Noua (K. Horedt, St-ComBrukenthal, 13, 1967, p. 140). Credem că numai catalogul descoperirilor Noua prezentat de noi infirmă într-o măsură mai mult decît suficientă această presupunere.

[53] Despre această chestiune vezi și T. Soroceanu, M. Istrate, StComBrukenthal, 19, 1975, p. 25 și I. Andriționiu, SCIVA, 32, 1981, 4, p. 559, n. 27.

[54] Un punct de vedere întrucîtva asemănător la M. Florescu, Carpica, 10, 1978, p. 101, n. 6.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Muz. Bistrița; *b* — „Hînsuri", necropolă N. și așezarea aferentă.

4. *Bistrița, a* — „Cighir", așezare N.+W sporadic. Săpături G. Marinescu, C. Gaiu în 1979. Ceramică, un toporaș de marnă neperforat, un cuțit curb de argilit, un ac de bronz de tip Rollenadel: G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 96, n. 21/4; Idem, Marisia, 10, 1980, p. 34, pl. I/7; *b* — Morminte Noua distruse cu ocazia săpării fundațiilor fabricii de sticlă: G. Marinescu, Arhiva Someșană, Năsăud, 3, 1975, p. 303/2, fig. 4.

5. *Bîrla, com. Mărișelu;* așezare distrusă în 1981 cu ocazia executării de arături adînci pentru plantația intensivă. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu; Material ceramic și un cuțit curb de silex în Muz. Bistrița: G. Marinescu, Marisia, 10, 1980, p. 36, pl. I/9.

6. *Blăjenii de Jos, com. Șintereag* „La cruce", așezare N+W sporadic, depistată prin cercetări de suprafață de G. Marinescu și C. Gaiu în 1981.

7. *Bozieș, com. Chiochiș* „Valea Bozieșului", așezare N. depistată prin cercetări de suprafață în 1980. Material ceramic în Muz. Bistrița.

8. *Bretea, com. Șieu-Odorhei, a* — „Valea Bretei", așezare N., situată la intrarea în sat. Cercetare de suprafață Lușcan Marțian și Șt. Dănilă. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 5419—5424 și în col. Șieu-Odorhei; *b* — „În pruni", la SV de punctul *a* așezare W+N, material ceramic în Muz. Bistrița inv. 9689—9695 și în col. Șieu-Odorhei: G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 96, n. 21/5; *c* — „Coasta lui Balint", așezare N., material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 5415—5418: *d* — „Fîntîna Jugastrului", așezare N., material ceramic în Muz. Bistrița și în col. Șieu-Odorhei; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 97, n. 24/2.

9. *Budurleni, com. Teaca „Între păraie"*, așezare N. material ceramic culeș de Șt. Dănilă în 1962, Muz. Bistrița, inv. 5392—5400.

10. *Bungard, com. Lechința* „După deal", așezare W+N, cercetare de suprafață Șt. Dănilă în 1962, material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 8709.

11. *Chintelnic, com. Șieu-Măgheruș* „Știubei", așezare W+N și morminte N. distruse de arături adînci pentru o plantație intensivă. Cercetare de suprafață în 1979 G. Marinescu și C. Gaiu. Material ceramic, unelte de piatră (topoare, cuțite curbe etc.) în Muz. Bistrița: G. Marinescu, Marisia, 10, 1980, p. 38, pl. II/5.

12. *Chirales, com. Lechința* „Pe deal", așezare N. depistată de Șt. Dănilă în 1961 prin cercetări de suprafață. Material ceramic în Muz. Bistrița.

13. *Chiuza*, așezare de Bronz D (N+W?) distrusă de arături adînci pentru plantația intensivă. Cercetare de suprafață efectuată în 1980 de G. Marinescu și C. Gaiu.

14. *Corvinești, com. Matei* „La moară", așezare W+N și morminte N. distruse de arături adînci efectuate în 1980 pentru plantația intensivă. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu; G. Marinescu, Marisia, 10, 1980, p. 40, pl. III/6—7.

15. *Dipșa, com. Galații Bistriței* „Hodaie", așezare N. Material ceramic în Muz. Bistrița.

16. *Dobric, com. Căianu Mic*, morminte? N.: M. Roska, *Rep.*, p. 187, nr. 18, fig. 223/1; K. Horedt, Materiale, 1, 1953, p. 806/12; A. C. Florescu, ArhMold, 2—3, 1964, fig. 26/64; T. Sorocceanu, ActaMN, 10, 1973, p. 499, nr. 18.

17. *Dorolea, com. Livezile* „Valea lui Tănase", așezare N. depistată în 1962 de Șt. Dănilă. Material ceramic și un cuțit curb de andezit în Muz. Bistrița, inv. 6008—6019 și respectiv 5318.

18. *Dumitrița, com. Cetate* „CAP", în 1965 a fost descoperit întîmplător un vas-sac de mari dimensiuni cu trei torți databil în Bronz D. Un sondaj arheologic pe care l-am efectuat în 1977 a arătat că vasul provine dintr-o așezare N. Material ceramic în Muz. Bistrița; G. Marinescu, Apulum, 17, p. 97, n. 24/3.

19. *Finațe, com. Urmeniș* „Dealul Urmenișului", necropolă? N.: G. Marinescu, SCIVA, 26, 1975, 3, p. 404sqq.

20. *Fintinele, com. Matei* „Pe rît", așezare N+W sporadic: G. Marinescu, Apulum, 22, 1985.

21. *Galații Bistriței* „Hrube", așezare N+W sporadic. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 2353—2362; 10309—10334.

22. *Herina, com. Galații Bistriței* „Dealul morii", așezare N distrusă în 1979 de arături adînci. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu. Probabil din această așezare provine aceea materialele Noua menționate de Șt. Dănilă în Materiale, 9, 1970, p. 443.

23. *Hirean, com. Milaș* „Pe față", așezare N. depistată prin cercetări de suprafață de G. Marinescu și C. Gaiu.

24. *Ilișua, com. Uriu. a* — În săpăturile efectuate de K. Torma, în a doua jumătate a secolului trecut, în castrul roman au apărut și materiale preromane între care și un ac de bronz cu protuberanțe de tip Noua. Vezi I. Hica-Cîmpeanu, ActaMN, 17, 1980, p. 656 după o determinare de T. Sorocceanu.

b — la circa 200 m N de castru se află o mică așezare N. de pe suprafața căreia am culeș în 1978 material ceramic. Este posibil ca din această așezare să provină și acul menționat la punctul *a*.

25. *Jelna, com. Budacu de Jos,* la intrarea în sat și în jurul bisericii evanghelice se află o așezare N. depistată de Șt. Dănilă în 1963. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 6327—6330; 10913—10920.

26. *Lechința, a* — „Poderei", așezare W+N și morminte? N. Cercetare de suprafață Șt. Dănilă, 1963. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 6295—6297; 6351—6370; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 96, n. 21/12; *b* — „Fizeș", așezare N., material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 6331—6335; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 97, n. 24/5; *c* — „La Savinca", așezare N, cercetare C. Gaiu în 1977; *d* — așezare N. situată la ieșirea din sat spre Matei: *e* — așezare N. distrusă cu ocazia săpării fundațiilor fabricii de zahăr din localitate. Material ceramic în col. școlii din Căianu Mic, organizată de Al. Retegan.

27. *Matei* „Valea lui Trifan", așezare N. depistată de C. Gaiu în 1984 prin cercetări de suprafață.

28. *Mărișelu* „CAP", așezare depistată de Șt. Dănilă în 1963. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 6388—6391.

29. *Monor*, vatra satului, așezare N., material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 6379—6382.

30. *Ocnița, com. Teaca, a* — „Osteze", așezare N., material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 2168: G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 97, n. 24/6; *b* — „La Ștefălucu", așezare W+N distrusă de arături adînci în 1981. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu. Material ceramic, topoare de piatră și un cuțit curb de andezit în Muz. Bistrița.

31. *Podirei, com. Șieu-Măgheruș,* așezare W+N situată în vatra satului, în dreapta șoselei ce duce spre Bistrița. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 5773—5806. Tumulul amintit în literatura de specialitate (M. Roska, *Rep.*, p. 126 nr. 78, cu bibliografia mai veche) se află în așezarea de Bronz D și ar putea aparține culturii Noua.

32. *Ragla, com. Cetate* „După grădini", așezare N. Material ceramic în Muz. Bistrița. Cercetare G. Marinescu, 1973.

33. *Rusu de Sus, com, Nușeni* „După Iauri", așezare W+N. Cercetare G. Marinescu în 1982. Material ceramic și un ac de bronz de tip Rollenadel în Muz. Bistrița.

34. *Sărățel, com. Șieu-Măgheruș* „După grădini", așezare W+N, Cercetare G. Marinescu, C. Gaiu în 1979. Material ceramic în Muz. Bistrița.

35. *Silivașul de Cîmpie „Budiște"*, așezare N. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu în 1977; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 96, n. 21/18.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

36. *Sînmihaiul de Cîmpie* „Podișele", așezare N. distrusă în 1981 de arături adînci. Cercetare G. Marinescu, C. Gaiu.

37. *Șieu*, la ieșirea din sat spre Reghin, așezare N. Material ceramic în col. școlară Șieu.

38. *Șieu-Măgheruș* „Între hotare", așezare W+N descoperită de Șt. Dănilă în 1962 și distrusă în 1970 de o plantație intensivă. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 8963–8970 etc.; Șt. Dănilă, Materiale, 9, 1970, p. 439; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 97, n. 21/21.

39. *Șieu*, vatra satului, așezare W + N și morminte (?) N. Material ceramic în muzeul Bistrița. Cercetare de suprafață G. Marinescu în 1975.

40. *Șintereag*, „Livada intensivă", așezare W + N distrusă în 1980 de arături adînci. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu. Material ceramic și unelte de piatră în Muz. Bistrița.

41. *Șopteriu, com. Urmeniș*, *a* — „La Romonți", așezare W + N, săpături G. Marinescu, C. Gaiu în 1977; *b* — „Mireș", așezare N., cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu în 1977.

42. *Teaca*, *a* — „Grajdurile IAS", așezare N. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 3688–3758. Șt. Dănilă, Materiale, 9, 1970, p. 437 sqq. publică materialul ceramic ca fiind „hallstattian" și un ac de bronz cu patru protuberanțe Warzennadel); T. Soroceanu, ActaMN, 10, 1973, p. 550, nr. 47 pentru ac; *b* — „Bloc IAS", așezare N. depistată de Șt. Dănilă în 1962, Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 8764.

43. *Țigău, com. Lechința* „La dîmburi", așezare N. și morminte?. În așezare a fost descoperit un depozit de bronzuri (G. Marinescu, Marisia, 9, 1979, p. 39 sqq.) care poate aparține așezării fiind databil în Bronz D — Ha. A; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 97, n. 24/8.

44. *Vremeș, com. Lechința*, *a* — „Pe toacă", așezare W + N, cercetare de suprafață G. Marinescu și C. Gaiu; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 97, n. 21/22 *b* — „Silozuri" așezare W + N depistată de Șt. Dănilă în 1965. Ceramică și un ac de bronz de tip Rollennadel în Muz. Bistrița.

45. *Viișoara, oraș Bistrița* „Livada intensivă", așezare W + N distrusă în 1981 de arături adînci. Cercetare de suprafață G. Marinescu și C. Gaiu. Material ceramic și un omoplat crestat în Muz. Bistrița.

46. *Zoreni, com. Sînmihaiul de Cîmpie*, *a* — „Fața zorii", așezare W + N. Cercetare Șt. Dănilă în 1960, material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 10119–10243; *b* — „La fabrică", așezare W + N, material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 9169–9183. Pentru ambele puncte vezi G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 97, n. 21/24–25.

Das spätbronzezeitliche Gräberfeld der Noua-Kultur von Archiud, Gem. Teaca, Jud. Bistrița-Năsăud

ZUSAMMENFASSUNG

Verf. berichtet über die Ergebnisse der systematischen Ausgrabungen eines bronzezeitlichen Friedhofes des Noua-Kultur im Gelände des Dorfes Archiud, Gem. Teaca, in NW-Transsilvanien.

Es wurden insgesamt 27 Gräber freigelegt, davon 25 Körper- und 2 Brandbestattungen. Die Skelette in den Körpergräbern waren linke oder rechte Hocker mit dem Kopf gewöhnlich in O — oder SO — Richtung. Äußerst interessant sind einige Gräber von *Erwachsenen* ($Gr._{22,37,38,40,48}$), von denen der Autor auf Grund seiner Beobachtungen bei den Grabungen und zitierter Analogien (s. Anm. 7–10) glaubt, daß sie auf eine fragmentarische Deponierung der Toten nach besonderen rituellen Praktiken hinweisen.

Die Brandgräber ($Gr._{58}$ und $Gr._{65}$) lagen abseits des Körpergräberfeldes. Die eigentlichen Gräber (Steinkästen aus Sandsteinplatten) ähneln sich, die Knochen sind aber verschiedenartig deponiert: im $Gr._{58}$ lagen sie auf dem Boden neben den Gefäßen, im $Gr._{65}$ dagegen in der Urne.

Die Beigaben sind dürftig und bestehen, mit Ausnahme des Kalksteinbeilchens aus $Gr._{22}$, nur aus Keramik.

Die Tonware ist mit einigen Ausnahmen für die Entdeckungen aus der Noua-Kultur typisch. Ein besonderes Augenmerk widmet Verf. den etwas reicher mit Kannelur verzierten zweihenkeligen Tassen (Taf. III/8) und IV/2, 7), von denen er annimmt, daß sie neben den ähnlichen transsilvanischen Funden (s. Anm. 21–26) eine Bereicherung des Repertoires der Noua-Keramik unter dem Einfluß von Wietenberg oder Otomani bedeuten.

Besondere Fragen erheben jedoch die Gefäße aus dem Brandgrab 65. Dem Verf. zufolge belegt das Urnengefäß (Taf. IV/5) wegen seiner Arkadenverzierung einen Einfluß von Otomani oder Suciu de Sus, obwohl er auch die Möglichkeit der Fortsetzung einer Monteoru-Tradition nicht völlig aussch-

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

ließt. Dieselben Schlußfolgerungen scheinen auch für das im Gr.$_{65}$ geborgene Miniatur-Gefäß (Taf. IV/6) zu gelten.

Der Friedhof gehört der Noua-Kultur an und ist in die ausgehende Bronzezeit (13.—12. Jh v.u.Z.) datiert, also in einen Zeitraum kultureller und vielleicht auch ethnischer Vereinheitlichung der thrakischen Stämme im inner- und außerkarpatischen Gebiet, der dem Auftreten des kannelierten Hallstatt-Horizontes nur um ein Weniges voranging.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Plan der Noua — Nekropole von Archiud „Hinsuri".
Abb. 2. 1—3 Gr$_{22}$; 4 Gr$_{28}$; 5 Gr$_{25}$; 6 Gr$_{31}$; 7—8 Gr$_{33}$ (1, 2, 4 —8 Maßstab 1/4; 3 Maßstab 1/2).
Abb. 3. Archiud „Hinsuri" 1 Gr$_{34}$; 2 Gr$_{38}$; 3 Gr$_{43}$; Gr$_{44}$; 5 Gr$_{54}$; 6 Gr$_{36}$; 7—9 Gr$_{58}$ (Maßstab 1/4)
Abb.4. Achiud „hinsuri" 1—2 Gr$_{63}$; 3—4 Gr$_{64}$; 5—6 Gr$_{65}$; 7 Gr$_{66}$; 8—10 Einzelfunde (1—5, 7—10 Maßstab 1/4; 6 Maßstab 1/2).
Abb. 5. Verbreitung der Funde der Noua Kultur in Nordostsiebenbürgen.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Mormîntul princiar getic de la Peretu (jud. Teleorman)

EMIL MOSCALU

La 7 noiembrie 1970 se descoperea întîmplător la Peretu un tezaur getic de argint aparținînd unui mormînt, care constituie un important monument arheologic. El s-a descoperit cu prilejul nivelării unui tumul aflat lîngă serele C.A.P. din localitate de către tractoriștii Alexandru Trînă și Gheorghe Lișu [1]. Tumulul avea înălțimea de cca 1,25 m și diametrul de cca 30 m. El se afla la 500 m spre sud de satul Peretu și la 2,5 km spre vest de cetatea getică de la Albești, care datează din secolul IV î.e.n., săpată în anii 1967 și 1968 [2].

Tezaurul a fost recuperat de inginerul agronom Gheorghe Georgescu și predat profesorului Petre Voievozeanu de la Muzeul din Roșiorii de Vede, care m-a anunțat telefonic despre această descoperire. La 11 noiembrie am început săpăturile de salvare în resturile tumulului de la Peretu cu fonduri puse la dispoziție cu generozitate de către Consiliul Popular al Municipiului Roșiorii de Vede.

Cu prilejul săpăturilor am mai descoperit încă 25 de piese din tezaur, ceea ce face ca el să fie recuperat în întregime, cu excepția unei psalii de zăbală și a unui inel dublu de bronz tot de la zăbală. Săpăturile au dus la descoperirea contextului arheologic în care a fost depus, ceea ce îi păstrează intactă valoarea științifică. În luna iunie a anului 1971 am mai săpat o zonă circulară în

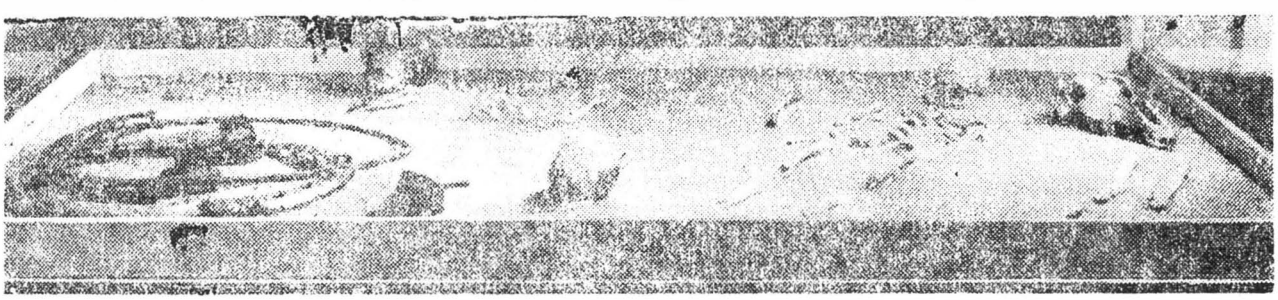

Fig. 1. Peretu. Reconstituirea mormîntului în sala nr. 10 a Muzeului de istorie al R. S. România (383—340 î.e.n.).

jurul complexului în care s-a descoperit tezaurul, cu fonduri puse la dispoziție de către Muzeul de istorie al R.S. România din București, săpătură la care a participat și George Trohani. Cu acest prilej s-a descoperit o vacă sacrificată, încă un ciine, un cîrlig de fier pentru atelarea cailor la car, un cui de osie și un cuțit de fier îndoit care a fost aurit. După descoperire întregul material a fost preluat de către Muzeul de istorie al R. S. România unde a fost restaurat și reconstituit în sala nr. 10 a Secției de istorie străveche (fig. 1).

[1] P. Voievozeanu, E. Moscalu, Comunicare la Colocviul „Aria nord tracică în secolele VIII—IV î.e.n.", Institutul de Arheologie, 12 noiembrie, 1974; idem, Comunicare la Colocviul „Geto-dacii în secolele IV—III î.e.n.", Cluj-Napoca, 17 noiembrie 1975; idem, Comunicare la Institutul de Arheologie din Sofia, 25 decembrie 1975; idem, Comunicare la al doilea Congres internațional de tracologie București, 8 septembrie 1976; idem, „Carul getic cu roți de fier de la Peretu", la al VIII-lea Simpozion de tracologie, Constanța 26 noiembrie 1985; idem, Comunicare la Sesiunea Muzeului Piatra Neamț, 14 decembrie 1985; idem, Comunicare la Sesiunea Muzeului din Vaslui, 7 decembrie 1985; P. Voievozeanu și E. Moscalu, CA, 3, 1979, p. 353—360; E. Moscalu, P. Voievozeanu, Apulum, 17, 1979, p. 103—110; idem, *Actes du IIe, Congres International de Tracologie, 1976*, București, 1980, p. 383—390; Ann E. Farcaș, Metropolitan Museum Journal, 16, 1982 New York, p. 38.

[2] D. Berciu, E. Moscalu, SCIV, 23, 1972, 4, 624; E. Moscalu, CA, 3, 1979, p. 339.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, București, 1986, p. 59—70

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Tot în anul 1971 s-a săpat și un al doilea tumul situat la numai 50 metri spre sud de tumulul cu tezaur, care avea numai 70 cm înălțime. În acesta nu s-a găsit decît o cană din pastă roșie lucrată la roată care datează din secolul XV e.n. și cîteva fragmente ceramice aparținînd fazei clasice a culturii Basarabi, care datează din secolul VII i.e.n. Nu s-a găsit nici un mormînt, ceea ce ne face să credem că a fost un cenotaf.

Tezaurul este format dintr-un coif de argint aurit care cîntărește 754 g (fig. 5). Este o greutate foarte apropiată de cea a coifului din tumulul de la Agighiol. Din tezaur mai făceau parte un cazan din bronz, o tavă din bronz, un sceptru rhyton de argint aurit, un arybalos, 3 phiale, o strecurătoare, o țeavă, o aplică frontală, piesele unei zăbale din fier placate cu o foaie de argint, un inel de chingă din fier placat cu argint, un colier de mărgele din argint cu o piesă terminală, 46 de aplice și o piesă convexă din tablă de bronz cu un orificiu de la un vas (fig. 6.2). În total sînt 61 de piese. Tezaurul cîntărește 2568, 95 ± 24 g de argint. Coiful, vasele și sceptrul rhyton au fost turtite la depunerea în mormînt fiind scoase din uz odată cu decesul stăpînului lor. Întreg tezaurul a fost depus în cazanul de bronz, care a fost acoperit cu tava de bronz. Partea inferioară a cazanului era puternic oxidată și s-a sfărîmat atunci cînd a fost atins de lama tractorului, tezaurul împrăștiindu-se.

Prin săpăturile din 1970 desfășurate între 11 și 22 noiembrie, la numai 0,40 m adîncime a fost descoperită o suprafață care avea urme de arsură marcate prin pămînt ars și multă cenușă, de formă ovală, cu diametrul de 6 m. Pe ea a fost așezat defunctul care nu a fost incinerat. Scheletul avea orientarea SV 225° — NE 69°. În partea dreaptă a corpului se afla un vîrf de lance din fier îndoit. Între genunchi se afla o cataramă din fier cu spini de un tip necunoscut. Aceasta ne face să credem că picioarele defunctului au fost legate cu o curea. El a fost depus pe nivelul de arsură cu cărbuni și cenușă aflat pe solul pe care se călca în antichitate, care, în acest unic caz cunoscut pînă acum în cultura traco-getică, nu a avut funcția de rug de incinerație, ci doar funcția de a purifica locul viitorului mormînt. Lîngă tibia piciorului drept se afla un cuțit din fier.

În partea stîngă a defunctului erau oasele unui cal, dar aceasta nu a fost depus în întregime, așa cum se întîmplă în majoritatea mormintelor traco-getice din secolul IV i.e.n. de la Agighiol, Vrața, Zimnicea, Iancovo, Gorniani și Liliace, ci numai capul și picioarele. În mediul getic practica înmormîntării capului și picioarelor cailor se cunoaște în necropola de la Zimnicea (jud. Teleorman), în tumulul de la Topraisar (jud. Constanța) și în așezarea de la Cătunu (jud. Dîmbovița) din secolele II — I i.e.n. [3]. Părțile moi ale calului au fost consumate probabil la banchetul funerar.

Scheletul omului ca și al calului erau foarte friabile din cauza umezelii în care au stat. Capul, coastele și degetele omului s-au sfărîmat. S-au păstrat numai dinții omului, oasele mîinilor, humerus și radius, și oasele picioarelor, femurele și tibiile. Și capul calului s-a sfărîmat păstrîndu-se numai dinții și oasele picioarelor. De aceea la reconstituirea mormîntului la Muzeul de istorie al R.S. România a trebuit să înlocuim oasele bazinului, coastele și craniul omului ca și craniul calului cu altele moderne (fig. 1). Calul nu a fost depus harnașat ca în necropolele de la Szentes — Vekerzug din secolele VI — V i.e.n. sau ca în mormintele scitice. Zăbala și aplicele au fost depuse la un loc cu tezaurul în cazanul de bronz.

Aproape de picioarele defunctului, dar tot în limitele zonei arse și pe suprafața acesteia se afla o cană getică cu mîner supraînălțat și butoni la partea superioară, lucrată cu mîna din pastă cărămizie. Ea aparține tipului XIV/c al ceramicii traco-getice (fig. 2/2 și 3/2). O altă cană lucrată cu mîna din pastă cărămizie de formă bitronconică am găsit într-o groapă. Ea are un mîner și aparține tipului XVII/b al ceramicii traco-getice (fig. 2/1). Am mai găsit și două străchini lucrate cu mîna din pastă cărămizie și cenușie deschisă. Una aparține tipului XI/d (fig. 2/4), iar cealaltă tipului XI/b (fig. 2/3). În mantaua păstrată intactă a tumulului am mai găsit un fragment de crater din pastă cenușie deschisă lucrat la roată (fig. 2/5) și fragmente din mai multe vase de tip III. De asemenea am mai găsit și un fragment dintr-o amforă grecească, foarte probabil de Thassos [4]. Ceramica descoperită în tumulul cu tezaur de la Peretu este getică ceea ce ne asigură arheologic apartenența culturală a monumentului de aici.

[3] D. Berciu, *Arta traco-getică*. București, 1969, p. 38; idem, *Contribution a l'étude de l'art traco-gète*, București, 1974, p. 45; idem, 50. BerRGK, 1969, p. 214; M. Parducz, Acta-Arch Hung, 18, 1966, p. 51, pl. 34/2; idem, ActaArch Hung, 1952, 1—3, p. 156; M. Irimia, Pontice, 9, 1976, p. 89; P. Alexandrescu, StCL, 12, 1970 p. 15; idem, *Histria*, II, 1966, p. 156; E. Moscalu, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 28; idem, *Ceramica traco-getică*, București 1983, p. 163; A. D. Alexandrescu, Dacia, N.S., 27, 1983, p. 67; C. Stoica, Thraco-Dacica, 5, 1984, p. 138.

[4] E. Moscalu, *op. cit.*, p. 74, 79, 84, pl. 52/9, 54, 12, 58/10.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Sub nivelul de construcție al tumulului se afla un nivel de locuire aparținînd culturii Gumelnița, marcat prin fragmente ceramice și unelte de silex specifice [5]. Într-o groapă am găsit scheletul unei vaci care a fost sacrificată la funeralii. De asemenea am mai găsit scheletele a 3 cîini sacrificați. Capul unuia dintre ei era spart, ceea ce însemnă că el a fost sacrificat prin lovire cu un corp dur. Trebuie menționat și faptul că strachina de tip XI/d (fig. 2/4 și 3/2) era spartă în două bucăți. Una se afla depusă la coada unui cîine, iar cealaltă la capul altui cîine. Această situație stratigrafică ne asigură contemporaneitatea cîinilor cu complexul funerar din tumulul nr. 1 de la Peretu.

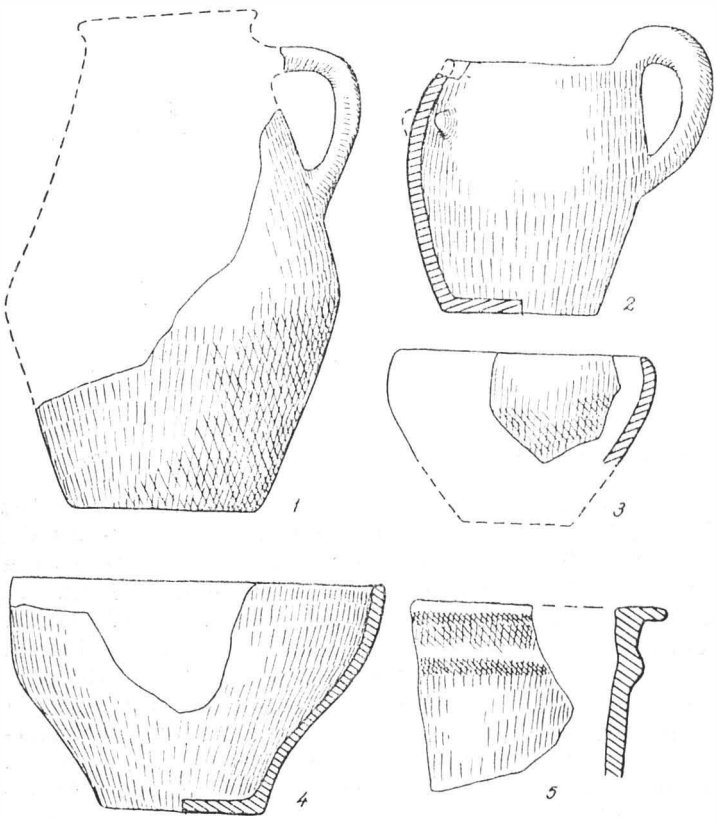

Fig. 2. Peretu 1—4 ceramică getică lucrată cu mîna 5 fragment de crater din pastă cenușie lucrat cu roata (383—340 î.e.n.).

Fig. 3. Peretu. Vase getice din tumulul nr. 1 lucrate cu mîna 383—340 î.e.n.).

La 2,5 m de mormînt, în limitele zonei arse se afla o groapă de formă ovală cu dimensiunile de 1 × 0,75 m. În ea se aflau depuse grupat cu părțile convexe în exterior șinele, obezile și bucșele de fier ale unui car. Poziția pieselor în momentul descoperirii arată clar că întregul car a fost ars pe rug, iar părțile de lemn combustionate de foc. Piesele de fier ale roților astfel demontate au fost depuse în groapa de pe rug, după stingerea acestuia. Cu acest car defunctul a fost adus la locul înmormîntării.

În groapă am găsit 6 șine mari, 8 șine mici, 4 bucșe mari, 8 bucșe mici, și 16 obezi din fier. Faptul că două șine, o obadă și o bucșă mare au fost îndoite, iar două șine nu au fost depuse, subliniază ideea că de fapt contemporanii defunctului au dorit ca acest car să nu mai fie utilizat niciodată după decesul stăpînului său. Același lucru reiese și din îndoirea lăncii, a coifului, sceptrului rhyton și a phialelor. Aceasta este o practică rituală care marca încetarea funcționării pieselor menționate odată cu decesul stăpînului lor. Este omagiul celor care rămîneau față de defunct. Practica rituală de care am amintit nu este specifică numai geților, ci o întîlnim în Orient încă de pe la mijlocul mileniului II î.e.n. în necropola de la Tepe Gyan, iar în Europa ea apare în necropole încă din epoca Hallstattiană și continuă și în Latène. Și aici practica rituală se concretiza prin îndoirea săbiei și a lăncii.

[5] A. Păunescu, *Evoluția uneltelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 50, fig. 30/12, fig. 31/3, 11.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Tezaurul de la Peretu nu era depus în mormînt, cum poate ar fi fost de așteptat, ci se afla la o distanță de cca 7,5 m de acesta. Descoperirea sa cu prilejul nivelării tumulului cu lama tractorului ne indică faptul că a fost depus abia după ce mormîntul, cîinii, carul și zona arsă au fost acoperite cu un strat de pămînt gros de cca 0,40—0,60 m. Această situație a și salvat dealtfel complexul funerar din tumulul de la Peretu de distrugere. Acesta împreună cu inventarul său este unul

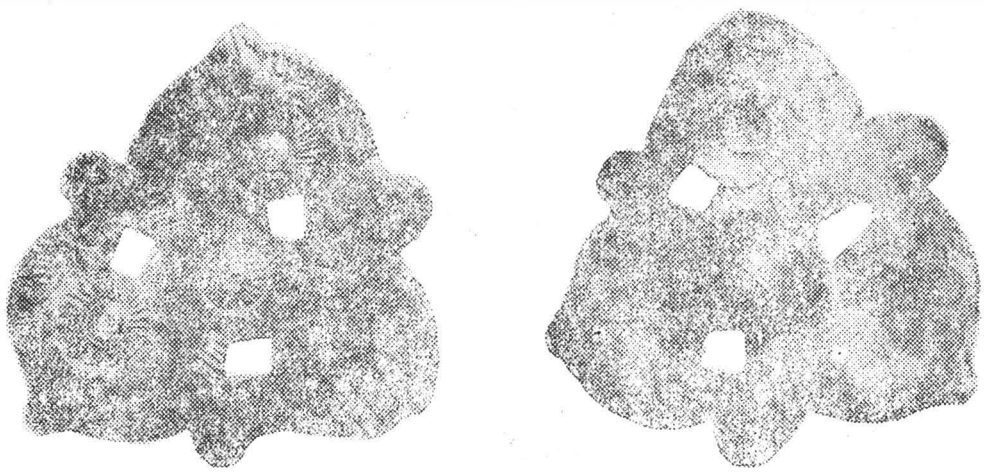

Fig. 4. Peretu. Aplică de argint (383—340 î.e.n.).

din cele mai mari monumente ale culturii getice. Ceea ce îi sporește valoarea este faptul că a fost studiat și recuperat în întregime. El indică ritualul fastuos cu care a fost onorat acest rege get din zona de vest a cîmpiei Munteniei din perioada 383—340 î.e.n. Aceasta este perioada în care geții se afirmă ca o putere importantă în zona Balcanilor în timpul atacului regelui Macedoniei Alexandru cel Mare în 335 î.e.n. în timpul luptelor dintre armatele regelui get Dromichaites și cele ale regelui Traciei Lysimach. Putem astăzi reconstitui etapele ceremoniei funerare care a avut loc la Peretu. După alegerea locului înmormîntării aflată în imediata vecinătate a cetății getice de la Albești a fost adus defunctul pe car, tezaurul și animalele de sacrificiu, urmat de cortegiul funebru. Apoi s-a construit rugul, a fost aprins și s-a ars carul funerar. După stingerea rugului a fost depus defunctul cu inventarul său și sacrificate animalele. Piesele de fier ale carului au fost depuse în groapă. S-au deformat șinele, lancea, coiful și vasele marcîndu-se astfel încetarea funcționării lor. Apoi a început construirea movilei care a durat mai multe zile.

Trei aplice de argint și două mărgele din colier au fost trecute prin focul purificator, dar n-au fost lăsate pe rug, ci au fost depuse împreună cu tezaurul în cazan și acoperite cu tava de bronz.

Cazanul de bronz este o piesă rară în lumea traco-getică. El este un produs grecesc, pentru că un exemplar asemănător a fost găsit în mormîntul regelui Macedoniei Filip II (356—336 î.e.n.), descoperit de profesorul Manolis Andronicos în tumulul de la Vergina [6]. Partea sa inferioară s-a distrus în timpul descoperirii cu lama tractorului. El are două mînere cu baza în formă de floare. De aceasta este prins cîte un inel cu cap de lebădă și un inel tot din bronz. Tava de bronz este tot un produs grecesc și are analogii în exemplarele identice descoperite în mormintele tracice de la Seuthopolis și Alexandrove, ca și în mormîntul regelui Filip II de la Vergina [7]. Ele permit datarea tumulului cu tezaur de la Peretu în al doilea sfert și după mijlocul secolului IV î.e.n.

Dar tezaurul de la Peretu mai are și alte elemente de datare. Carul cu roțile de fier de la Peretu este un unicat în cultura getică. Dar un car cu roți din fier identic s-a descoperit în mormîntul princiar traco-tribalic de la Vrața. Cele două care sînt contemporane, ceea ce ne duce la ideea lucrării lor în același atelier. Carul de la Peretu a avut 4 roți, două mai mici și două mai mari. În mormîntul iliric de la Atenica, care datează din al doilea sfert al secolului VI î.e.n. există șine

[6] Manolis Andronicos, Magazin istoric, 13, 2 (143), februarie, 1979, coperta 1, p. 12; idem, *The Royal tomb at Aigai (Vergina)*, în *Philip of Macedon*, SA, Athena, 1980, p. 199, fig. 103.

[7] C. Juglev, GFIF, 47, 2, 1952, p. 259, 283, fig. 36; Manolis Andronicos, *op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

de car din fier care au la partea exterioară cuie de fier cu cap romboidal, ca şi la Peretu [8]. Care cu şine identice există în mediul etrusc din Italia, la Populonia, unde datează din secolele VI—V î.e.n. [9] şi în mormîntul de la Groseibstat unde datează din secolele VIII—VII î.e.n. [10]. Dar care ce au şine prevăzute cu cuie ce au capul proeminent există în Asiria, figurate pe relieful de la Til Barşib şi în Asia Mică la Axakal Daskileion, care datează de pe la 500 î.e.n. Un car mai există şi în mormîntul geto-dacic de incineraţie de la Cugir din secolul I î.e.n. Şi aici într-unul din morminte se afla o lance îndoită. În tumulul scitic de la Elisavetovskaja se aflau 6 roţi de car [11]. Prin urmare care de tipul celor de la Peretu există, atît în Orient, cît şi în Europa. Obiceiul depunerii carului în mormînt are o vastă arie de răspîndire în lumea antică, dar ea nu este mai veche de epoca bronzului cînd în Europa apare acest vehicul.

Piesa cea mai importantă din tezaurul de la Peretu este coiful de argint aurit. El se încadrează în seria celor 5 coifuri de metal preţios cunoscute în cultura getică din secolul IV î.e.n de la Poiana Coţofeneşti, Agighiol, Porţile de Fier (Detroit) şi Cucuteni-Băiceni. Coifuri asemănătoare nu se cunosc încă în arta popoarelor din Orient, Grecia şi a popoarelor din jurul Mării Negre. De aceea el a fost numit justificat coif de tip getic [12]. Forma conică a calotei coifurilor de tip getic poate fi inspirată din cele de tip calcidic. Pînă la descoperirea unui coif de acest tip în Grecia sau la popoarele vechi din Orient denumirea se menţine.

Coiful de argint aurit de la Peretu este identic ca formă şi prin multe ornamente cu coifurile de argint aurit de la Agighiol şi Porţile de Fier. Coiful de la Agighiol este ornamentat în partea superioară cu o friză formată din palmete haşurate terminate cu volute. Un ornament identic există pe coiful de aur al regelui Mescalamdoug din faza Ur I (2700 î.e.n.) şi pe un akinakes de pe friza darurilor de la Persepolis din epoca ahemenidă [13]. Este uimitoare asemănarea celor două ornamente care nu trebuie să ne mire prin distanţa în timp şi spaţiu dintre piesele menţionate, pentru că, aşa cum vom vedea, şi alte ornamente de pe coifurile getice au analogii tot în Orient, de unde au fost preluate de arta traco-getică prin intermediul artei greceşti. Acestea sînt embleme regale heraldico-sacerdotale. Aşa se explică longevitatea impresionantă a acestor embleme. Mai trebuie subliniată şi identitatea modului de realizare a ochilor şi urechilor la coifurile de la Agighiol, Peretu şi Porţile de Fier. Dar acelaşi tip de ureche este figurat şi pe coiful de aur al regelui Mescalamdoug din faza Ur I. Coifurile de la Agighiol şi Peretu se deosebesc prin ornamentarea apărătorilor din spate şi apărătorilor de obraz, care la Agighiol constau din motivul călăreţului cu lance, iar la Peretu din ţapi, cerbi şi vulturul cu iepurele în gheare şi peştele în cioc. Şi aceste ornamente au o semnificaţie heraldico-sacerdotală.

Coiful de argint aurit de la Porţile de Fier are toate ornamentele identice cu ale coifului de la Peretu, cu excepţia apărătorilor din spate. Dar ornamentele realizate în tehnica „au repousèe" au fost realizate cu matriţe diferite. Vulturul cu peştele în cioc şi iepurele în ghiare semnifică forţa ce stăpîneşte tot ce trăieşte în apă şi pe pămînt. Motivul acesta se găseşte pe una din cupele de la Agighiol şi pe cupa ce se păstrează la Metropolitan Museum din New York.

Tratarea părului ţapilor de pe coifurile de la Peretu, Porţile de Fier, cupele de la Agighiol, cnemida de la Vraţa, pe aplicele de la Letniţa ca şi pe fruntea viţelului de pe rhytonul de la Poroina îşi găseşte o bună analogie în tratarea părului leului figurat pe cupa de la Kalar Dascht din Iran care datează din secolul IX î.e.n. [14] Un leu de pe una din piesele din tezaurul celtic de la Gudenstrup are coama tratată în aceeaşi manieră [15].

Bărbile de deasupra şi de dedesubtul gurii şi de pe spatele ţapilor figuraţi pe coifurile de la Peretu, Porţile de Fier şi de pe cupele de la Agighiol sînt de acelaşi tip cu cele de pe animalele figurate pe cupele iraniene de la Marlik şi Kalar Dascht. Dar acest motiv este mult mai vechi în Mesopotamia. El apare pe vasul regelui Entenema al Lagashului datat pe la 2450 î.e.n. Pe acelaşi

[8] M. Djucnič, B. Iovanovič, AI, 6, 1965, p. 14, pl. 10/18/1—10, fig. 6.

[9] E. Minto, *Populonia*, Firenze, 1943, fig. 39/ a şi b. Mulţumesc şi pe această cale profesorului H. O. Frey, de la Universitatea din Marburg care în 1971 a avut amabilitatea de a-mi trimite un xerox.

[10] G. Kossak, *Graberfeld der Hallstattzeit an Main und Frankischen Saale*, Kallmunz, 1970, p. 124, fig. 23, 124/8, 9, 125/16.

[11] N. Sanders, Thracica, 3, 1974, Sofia, p. 197, fig. 2-4; I. Zick Nissen, AA, 1966, 4, fig. 9; I. H. Crişan, Apulum 18, 1980, p. 82; M. Rostovtzev, *Iranians and Greeks*, Oxford, 1922, p. 49, fig. 5.

[12] D. Berciu, *Arta*..., p. 105.

[13] E. Strommenger M. Hirmer, *Mesopotamien*, 1968, pl. 15; Rolf A. Stuky, AA, 1976, 1, p. 14, fig. 1.

[14] Y. Andre Godard, *Arheologia*, Paris, 43, octobre — novembre, 1971, p. 28, fig. 7.

[15] T. G. E. Powel, *From Urartu to Gudenstrup the agency of Tracian metal work. The European Comunity in Later Prehistory Studies in Honour of C. F. Hawkes*, p. 202, fig. 7.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

vas se remarcă un alt ornament care ne interesează aici. La baza frizelor ornamentale pe care sînt cizelate zeul fertilității pămîntului Imdugud se află un ornament compus din 3 linii dispuse în unghi. Același tip de ornament se află și la baza frizei superioare de pe coiful de la Peretu ca și pe falera de la Surcea din secolul I î.e.n. Dar semnificația sa ne scapă [16].

Motivul ochilor figurați pe partea frontală a coifurilor de argint de la Peretu, Agighiol, Porțile de Fier, ca și de cele de aur de la Poiana Coțofenești și Cucuteni Băiceni au un stil și o formă unică, deși ștanțele cu care au fost realizate sînt diferite. Acest motiv este figurat și pe garda săbiei de la Vetersfelde (Witascovo) care datează de pe la 525 î.e.n. [17] Una din semnificațiile prezenței ochilor pe aceste coifuri poate fi aceea că purtătorul lor ca și zeii văd totul și departe, prin știința și puterea oferită de funcție. Motivul ochilor este prezent și pe ceramica greacă arhaică de la Histria [18] și desigur și în zona Mării Negre și Mediterane unde s-a răspîndit ceramica grecească. Dar motivul ochilor este figurat și pe mînerele akinakesurilor scitice la Jurovka (tumulul nr. 401) care datează din perioada 450—400 î.e.n., Pilikovko, Elețiovo, Staikin Verh, Talarovo Viazovka, Afanasievo (500—450 î.e.n) Minusinsk ca și pe akinakesurile din mediul tracic sud dunărean de la Goznița (Loveč), Devene (Vrața) și Azatovo (Sevlievo) care datează din secolele VI—V î.e.n. În Dacia ca apare pe sabia de fier de la Doboli de Jos și Petricani [19]. Prof. D. Berciu s-a gîndit la un rol apotropaic care este real [20]. Nu este de neglijat nici efectul pe care îl producea privitorului suprapunerea ochilor purtătorului de ochii figurați pe coif (fig. 5).

Importantă este și problema vulturului cu corn care ține în cioc un pește și un iepure în ghiare figurat pe apărătoarea de obraz dreaptă a coifului de la Peretu. Același motiv este figurat pe coiful de la Porțile de Fier, pe cupa nr. 1 de la Agighiol și pe cupa de la Metropolitan Museum. Aceasta înseamnă că cele 4 piese au fost lucrate în același atelier pe care l-am denumit de tip Agighiol. Motivul păsării cu corn există în Tibet, Luristan, în Grecia în secolul XI î.e.n., în Hallstattul prescitic nord pontic ca și în mediul iliric [21].

Motivul păsării acvatice este cunoscut în mediul tracic încă de la sfîrșitul epocii bronzului pe ceramica culturii Verbicioara la Vulturești (jud. Vîlcea) [22] ca și în cultura Basarabi pe carul votiv de la Bujoru recuperat de C. Beda și care datează din secolul VII î.e.n. S-a arătat că motivul vulturului își are originea în arta hitită din mileniul II î.e.n. și în cea iraniană, ceea ce constituie o observație judicioasă [23] de vreme ce la Gordion în secolul VII î.e.n. este o placă de fildeș avînd reprezentarea unui griphon cu ciocul curb care ține un pește [24].

Merită atenție și maniera de tratare a penelor vulturului de pe seria de piese din mediul getic. Cea mai veche atestare este tot pe vasul regelui Entenema al Lagashului. Acesta este ornamentat cu 3 reprezentări identice ale păsării cu cap de leu Imdugud, ținînd cu ghiarele 2 țapi care este emblema zeului Nin-Girsu, zeul fertilității pămîntului. Această reprezentare devine și emblema națională a Lagashului. Reprezentarea este figurată și pe placa de bitum a lui Dudu, preot al zeului Nin-Girsu în timpul domniei regelui Entenema [25]. Același mod de ornamentare îl găsim și în Iran pe cupa de electrum de la Marlik din secolele XIII—XII î.e.n. pe reprezentările divinităților din Asiria, în arta ahemenidă din secolele VII—IV î.e.n., ca și în Egipt în templul de la Karnak construit în timpul regelui Amenophis I (1567—1530 î.e.n.) [26]. Și în Dacia ornamentul acesta îl găsim pînă în secolul I î.e.n. pe cantharoii de la Sîncrăeni și candelabrul de la Tinosu (jud. Prahova) [27] care pot fi produse greco-romane. Modul acesta de redare a penelor este preluat și de cultura romană care îl difuzează și în provinciile vestice ale imperiului pînă în Galia în secolele I—III î.e.n. pe reprezentările zeiței Victoria înaripate. Exemplele pe care le-am selectat din lumea mesopotamiană ne permit să credem că vulturii de pe coifurile și cupele din mediul getic ca și de pe matrița de la Garcinovo și medalionul de la Pazargic sînt embleme heraldice și sacerdotale care s-au păstrat în heraldica de stat pînă în epoca contemporană.

[16] E. Moscalu, *Arta traco-getică. Tumulul princiar getic cu tezaur de la Peretu*, nota 5, mss.

[17] Furtwangler, Vetersfelde, 1912; B. Filov, IBAI, 6, 1919, p. 49; N. Fetich, Acta Arch Iung, 1953, p. 251, fig. 3.

[18] S. Dumitriu, *Histria*, II, București, 1966, p. 43, fig. 3/33, 11/160, 163.

[19] E. Moscalu, *op. cit.*

[20] D. Berciu, *Arta...*, p. 86.

[21] E. Moscalu, *op. cit.*

[22] D. Berciu SCIVA, 27, 1976, 2, p. 174, fig. 4/3—4.

[23] I. Venedikov, IMV (4), 19, 1968, p. 14; I. Marazov, *Iskustvo*, Sofia, 1975, 3, p. 56; idem, *Thracica*, Serdica 1977, p. 20.

[24] D. Berciu, *Arta...*, p. 118, idem, *Contribution...* p. 131; P. S. Young, JNES, 1967, p. 153, fig. 22.

[25] E. Moscalu, *op. cit.*

[26] H. Chevrier, Arheologia, Paris, 1972, 51, oct., p. 49 fig. 20.

[27] D. Popescu, Dacia, N. S., 2, 1958, p. 157; idem, Inventaria arheologica, București, 1967, pl. 3; R. și E. Vulpe, Dacia 1, 1924, p. 211, fig. 45-46; V. Pîrvan, *Getica*, București 1926, p. 618, fig. 461.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Fig. 5. Peretu. Coiful de argint aurit (383—340 i.e.n.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Fig. 6 Peretu 1 inel dublu de bronz. 2 fragment de tablă de bronz de la un vas. 3 inel de fier de la zăbală (383—340 î.e.n.). 4. Porțile de Fier (Ditroit) arybalos de argint (383—340 î.e.n.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Fig. 7. Peretu Sceptru-rhyton de argint aurit (383—340 i.e.n.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

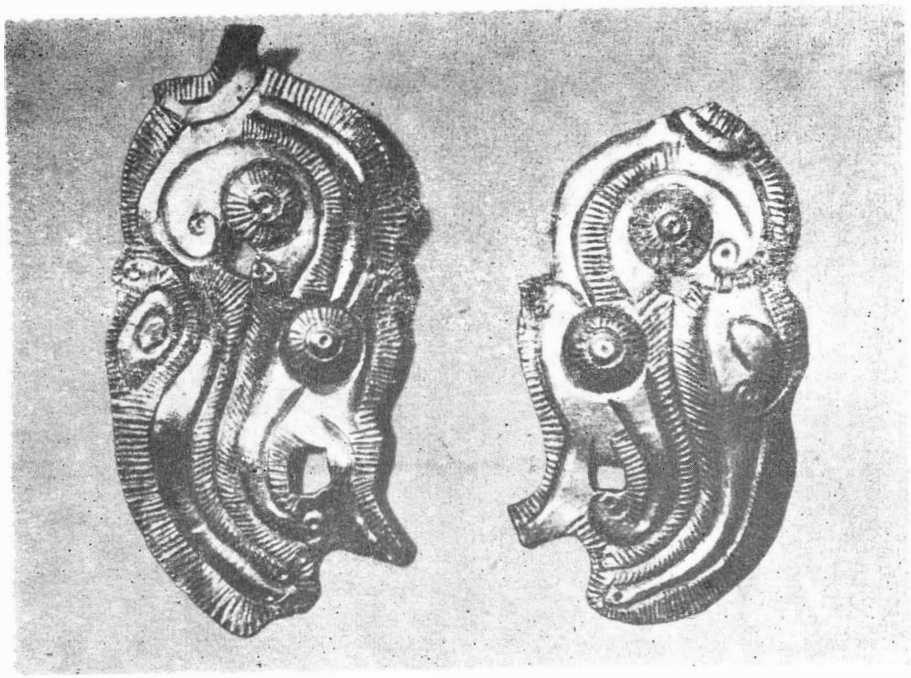

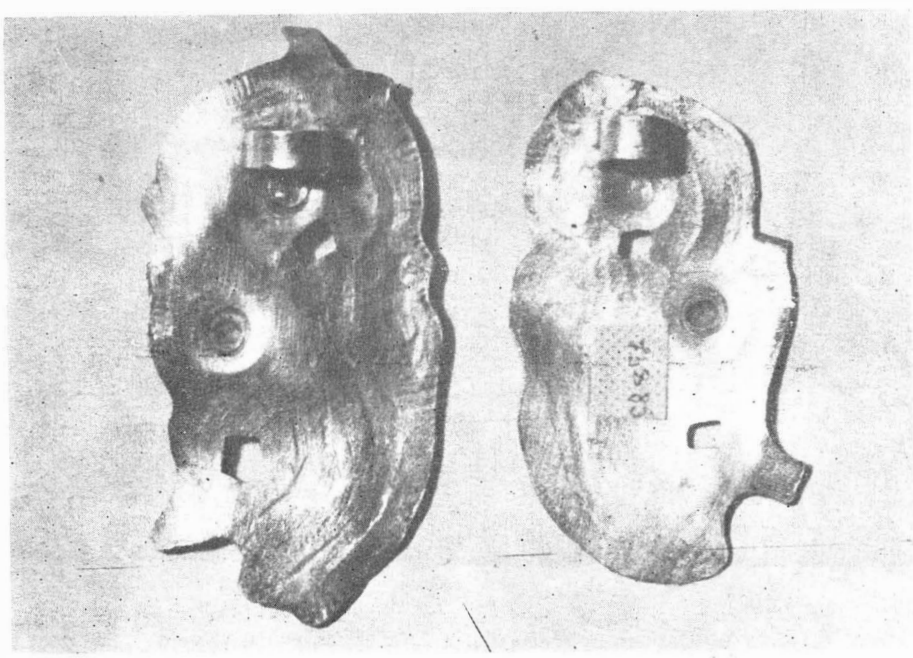

Fig. 8. Peretu. Aplice de argint aurit (383—340 i.e.n.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Vulturul cu peștele în ghiare apare pe monedele cetății grecești Histria, dar același motiv apare și pe aplice de metal prețios din mediul scitic în tumulul de la Sedenbratia [28].

Cnemidele de argint cu mască umană de la Agighiol și Vrața [29] reprezintă un unicat în arta scitică și traco-getică. Masca umană de pe sceptrul rhyton de la Peretu (fig. 7) este identică ca detalii anatomice și ca expresie cu măștile figurate pe cnemidele din tezaurele de la Agighiol și Vrața. Această constatare impune concluzia că tezaurele de la Agighiol, Vrața și Peretu au fost lucrate în același atelier și foarte probabil de același meșter care a gravat matrițele la o dată foarte apropiată. Această realitate tipologică implică și una cronologică, datarea tezaurelor de la Agighiol și Vrața în al doilea sfert al secolului IV î.e.n. atrăgînd astfel după sine și datarea mormîntului princiar getic cu tezaur de la Peretu în aceeași perioadă. Dintre cele 3 tezaure numai tezaurul de la Peretu pare a fi lucrat în set complet. La Agighiol numai piesele de argint aparțin aceluiași atelier pe cînd piesele de aur pot fi achiziții din alte surse. Aceeași situație există și în tezaurul de la Vrața unde piesele de aur sînt produse grecești ale unui alt atelier.

Dar matrițele cu care au fost lucrate fețele umane de pe cele 4 piese sînt diferite prin unele detalii ca și prin dimensiuni. Ele reproduc chipul unei divinități. Sceptrul rhyton de la Peretu are în partea inferioară un colier de perle amforete identic cu cel figurat pe cnemida de la Agighiol. Perle amforete de același tip există și în necropola getică de la Zimnicea [30], ca și la cerceii grecești cu figura Atenei din tumulul scitic de la Bolșaja Bliznica. La Olbia și Histria există tipare pentru turnarea lor în secolele VI—IV î.e.n. [31] Un alt element comun între sceptrul rhyton de la Peretu și cnemidele de la Vrața și Agighiol îl constituie părul realizat sub forma unor bucle, motiv care are de asemenea o semnificație regală heraldică. S-a arătat că această manieră de redare a părului există pe basorelieful regelui Darius I de la Bihistum [32]. Modul acesta de redare a părului personajelor apare și pe relieful regelui Asiriei Asurnazirpal (885—860 î.e.n.). Din Orient ea este preluată și de arta greacă pe piesele sculpturale ale zeităților și pe coifurile grecești din bronz difuzate în mediul tracic și scitic [33].

În tezaurul de la Peretu este și un arybalos de argint care are fundul ornamentat cu o rozetă cizelată. Arybalosul este un vas de tip grecesc care se lucrează atît din bronz și argint sau aur, cît și din lut și este răspîndit în lumea tracică din Balcani și în mediul scitic. Un arybalos de argint există în tezaurul de la Porțile de Fier [34] și în tezaurul scitic de la Kul Oba [35] lucrat din aur. Și în cetatea getică de la Albești din secolul IV î.e.n. am găsit un exemplar imitat în pastă cenușie lucrat la roată [36]. Rozeta de pe arybalosul de la Peretu apare încă în arta hitită, în arta iraniană, iar la greci apare din epoca miceniană și continuă a fi utilizată pînă în epoca romană pe ceramică cu firnis negru și roșu, pe amfore thasiene și sinopeene și pe vasele de metal. Tracii și geții preiau acest ornament pe ceramica proprie lucrată la roată și mai rar pe cea lucrată cu mîna din a doua jumătate a secolului IV î.e.n. și îl folosesc pînă în secolul I î.e.n. [37].

O phială de argint de la Peretu are în jurul omphalosului o ghirlandă de frunze de viță aurite. Acest ornament este legat de cultul lui Dionisos [38]. Frunzele de viță erau utilizate la împodobirea capului zeului ca și a menadelor și a participanților la sărbătorile dionisiace, așa după cum se vede pe un stamnos care datează din perioada 420—410 î.e.n. [39]. Phiala este un vas de cult care împreună cu rhytonul sînt considerate ca insigne ale puterii. Phialele apar în Asia în secolul IX î.e.n. iar în Grecia în secolul VI î.e.n. fiind larg difuzate în cultura traco-getică și cea scitică. Geții au fost receptivi la valorile culturii universale pe care le-au asimilat în propria cultură.

Din tezaur mai face parte și o zăbală din fier placată cu o foaie de argint avînd un cap de animal fantastic, asemănătoare cu o zăbală de la Agighiol care nu s-a păstrat [40]. Tot de la zăbală

[28] C. Preda H. Nubar, *Histria*, III, București, 1973, p. 19, pl. 3; M. Rostovtzev, *op. cit.*, pl. 8.

[29] D. Berciu, *Arta*..., p. 46, fig. 12—15; idem, *Contribution*..., p. 52, fig. 8,9; idem, 50; BerRGK, 1969, p. 218, fig. 112—114; I. Venedikov, T. Gherasimov, *Trakiiskoto Iskusbo*, Sofia, 1973, 231—234.

[30] A. D. Alexandrescu, Dacia N. S., 24, 1980, p. 51, fig. 50/1,5,6; fig. 56/6.

[31] A. I. Furmanskaja, AP, 7, 1958, pl. 3/2; M. Coja, Dacia N.S., 6, 1952, p. 135, fig. 12/2.

[32] D. Berciu, *Arta*..., p. 109; idem, *Contribution*..., p. 122.

[33] E. Moscalu, *op. cit.*

[34] L. Roșu, BMI, 1975, 3, fig. 5.

[35] E. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, fig. 92.

[36] E. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, București, 1983, p. 413, fig. 103/8.

[37] *Ibidem*, p. 95.

[38] I. Marazov, Arheologia, Sofia, 4, 1973, p. 7, fig. 6—13.

[39] P. E. Arias, M. Himmer, *Mille ani di ceramica greca*, Sansoni, pl. 30/124, fig. 152, 206.

[40] D. Berciu, *Arta*..., p. 38.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

provine un inel dublu de bronz (fig. 6/1) asemănător cu inelele duble de la zăbalele getice găsite în necropola de la Zimnicea [41] și un inel de curea din fier (fig. 6/3).

Cele 46 de aplice de argint se grupează în 5 tipuri. Ele sînt întotdeauna perechi și au capetele lucrate în stil animalier, ca și cele de la Agighiol și Craiova. Două din aceste aplice sînt puternic stilizate, încît nu se mai distinge animalul pe care îl reprezintă (fig. 8).

Mormîntul tumular getic cu tezaur de la Peretu, tezaurul de la Stînceşti, Cucuteni Băiceni, Buneşti — Averești, Poiana Coţofeneşti, Agighiol, Poroina, Medgidia, Craiova, Găvani-Brăila și Chirnogi ne arată puternica diferențiere socială care se produsese în societatea getică și care a avut ca urmare apariţia unei puternice aristocraţii militare ce se înmormînta cu un ritual fastuos. Mormîntul princiar cu tezaur de la Peretu aparţine unui şef de uniune de triburi din vestul cîmpiei Munteniei din al doilea sfert al secolului IV î.e.n. Am văzut că el este legat de cetatea getică contemporană de la Albeşti. În această zonă numai în judeţul Teleorman au fost descoperite și cercetate 5 cetăţi getice la Zimnicea, Albeşti, Orbeasca de Sus, Trivalea Moşteni și Lunca Pleașovului [42]. Ele sînt centre ale aceleiași uniuni de triburi care funcţionează de la sfirșitul secolului V și secolul IV î.e.n. Cu aceştia a luptat regele Macedoniei Alexandru cel Mare în 335 î.e.n.

Datarea tezaurelor și a mormîntului princiar de la Peretu se întemeiază pe mai multe elemente. Tipologia vaselor de bronz de la Peretu ne oferă un prim element pe baza analogiilor din mormîntul regelui Macedoniei Filip II de la Vergina (359—336 î.e.n.). Coiful și sceptrul-rhyton de la Peretu au bune analogii în coiful și cnemidele din tezaurul de la Vraţa și Agighiol. Tezaurul de la Agighiol a fost datat pe baza ceramicei greceşti în a doua jumătate a secolului IV î.e.n. și pe la mijlocul acestui secol [43].

Este interesantă și problema gravării numelor de : Kotyos Egbeo și Etbeoi pe phialele de la Vraţa și Agighiol. Pe rhytonul cu protomă de sirenă din tezaurul de la Borovo (Ruse) descoperit recent există gravată inscripţia Kotyos Ebeo și Kotyo Eibeo [44]. Aceste inscripţii au litere greceşti, tehnica de scriere prin punctare este grecească, dar numele sînt tracice. Ele ridică importante probleme de atribuire, de cronologie și probleme istorice. Ivan Venedikov a socotit că numele de Kotyos gravat pe piesele din cele 3 tezaure aparţine regelui tracilor odrizi de la sud de munţii Balcani Kotyos I care a domnit între 383—359 î.e.n. [45]. Această atribuire își are semnificaţia sa. În primul rînd ea dă celor 3 tezaure în discuţie o dată de cronologie absolută independentă de datarea obţinută pe baza ceramicei greceşti sau pe baza pieselor din tezaurul de la Vraţa. Această atribuire ne dă posibilitatea să confirmăm datarea pe cale arheologică. Atribuirea acestor 3 tezaure regelui Kotyos I care le dăruieşte vecinilor, aliaţilor sau guvernatorilor săi traco-geţi și tribali sud dunăreni implică și datarea lor în perioada 383—359 î.e.n. Ele au fost lucrate pe parcursul perioadei cuprinse în anii de domnie ai regelui Kotyos I. Aceasta înseamnă că trebuie să acceptăm ideea că tezaurele menţionate au o origine sud-balcanică. Dacă tezaurele de la Agighiol, Borovo și Vraţa au fost lucrate la curtea regelui Kotyos I, atunci perioada producerii lor se situează între limitele cronologice menţionate. Recent mormintele de la Agighiol și Peretu au fost datate în secolele VI—V î.e.n. poate printr-o greşeală de tipar [46].

Regele Kotyos I a fost cel mai important rege din Tracia în al doilea sfert al secolului IV î.e.n. I. Venedikov a tradus inscripţia Kotyos Etbeo prin : Etbeo (a făcut pentru) Kotyos. Știm că Tucydide, II, 95, 96 spune că pe la 429 î.e.n. stăpînirea regatului odrid se întindea pînă la gurile Dunării, iar tributul pe care îl primeau regii odrizi se ridica la suma enormă de 400 de talanţi plătiţi în aur și argint, ceea ce însemna o cantitate de 10 400 kg de metal preţios sau echivalentul în produse.

Tezaurul de la Peretu cîntărea 1/10 dintr-un talant, ceea ce înseamnă că era destul de scump. El valora 591,55 drahme. Este foarte probabil că dependenţa regilor traci și geţi nord-balcanici

[41] Al. D. Alexandrescu, Dacia, N. S., 24, 1983, p. 73, fig. 4/1,2 ; Vlad Zirra, HBA, 8, 1981, p. 161.

[42] Cf. nota 2 ; A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 19 ; E. Moscalu, C. Beda, CA, 3, 1979, p. 361. La Lunca Pleașovului săpăturile au fost făcute de dr. C. Preda.

[43] P. Alexandrescu, SCIV, 22, 1971, 4, p. 660.

[44] D. Ivanov, *Iskustvo*, Sofia, 1975, 3/4, p. 18.

[45] I. Venedikov, Arheologia, Sofia, 1972, 2, p. 1 ; idem, Numismatica, 1971, 1, p. 11—15 ; idem, Numismatica, 1970, p. 7 ; I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 82.

[46] H. Daicoviciu, *Iliri și daci*, Cluj—Bucureşti, 1972, p. 67 ; idem, Thracica, 4, Serdicae, 1977, p. 5, I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, Bucureşti, 1977, ed. a II-a, p. 35 ; Idem, AIIA, Cluj—Napoca, 17, 1974, p. 27, E. Moscalu, *op. cit.*, p. 105.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

față de regii odrizi s-a perpetuat și în perioada regelui Kotyos I. În acest caz ar trebui să credem că regii traci și geți de la Agighiol, Borovo, Vrața și Peretu erau dependenți față de regele Kotyos I în cadrul unor relații de tipul vasalilor din evul mediu, dar luptele dintre regele Traciei Lysimah și armatele regelui Dromichaites din cîmpia Munteniei pe la 300 î.e.n. ne arată că geții nord-dunăreni în această perioadă erau independenți. Pornind de la alte considerente, unii autori au ajuns la concluzia că mormintele de la Agighiol și Peretu au aparținut unor regi odrizi [47]. Numai că această ipoteză a fost emisă înainte și de alți învățați [48]. Unii au socotit că mormîntul de la Agighiol poate fi al unui scit bazîndu-se pe realitatea existenței în Dobrogea a sciților conduși de regele Ateas care luptă cu Filip II în 339 î.e.n. Am arătat că nu avem motive să considerăm mormintele de la Peretu și Agighiol ca aparținînd unor regi sciți sau odrizi cîtă vreme ele se situează în zona unor puternice cetăți getice ca cea de la Mahmudia care se afla la 20 km de mormîntul de la Agighiol și cetățile cercetate din județul Teleorman. Important este faptul că pe phialele și rhytonul menționate există gravat un nume tracic acela de Kotyos. În tezaurele de la Agighiol, Craiova și Peretu există piese care descind din cultura tracică cu origini pînă în epoca bronzului.

S-a afirmat că aceste tezaure sînt lucrate pe gustul clienților în funcție de cerințele acestora [49]. Dar din această scurtă prezentare a reieșit că întreaga ornamentică de pe tezaurele traco-getice constituie embleme heraldice regale și sacerdotale care apar în statele mesopotamiene și se păstrează fără modificări pînă în epoca romană pe parcursul a 3 milenii. Așadar nu este vorba de o artă lucrată pe gustul clienților, ci este o artă care devenise canon. Cei ce au lucrat tezaurele traco-getice le-au preluat întocmai perpetuînd această artă. Este adevărat că pe vasele de electrum de la Kul-Oba din mediul scitic sînt reprezentați sciți, dar forma vasului este grecească, de arybalos. Prin urmare sciții și traco-geții au asimilat valorile culturii universale. În aceasta constă valoarea istorică a seriei de tezaure din mediul traco-getic.

Același autor arată că nu poate fi vorba de ateliere care să producă podoabe de aur și argint în stil animalier în mediul getic [50]. Numai că există două ateliere în mediul getic din sudul Dobrogei. Unul dintre ele este publicat încă de acum 50 de ani. Este vorba de ștanțele de la Garcinovo și Pîrjoaia care datează din secolele VI—V î.e.n. În așezarea getică de la Cățelu Nou-București care datează din secolul I î.e.n. Valeriu Leahu a găsit o ștanță de bronz cu o mască umană care marchează existența în această modestă așezare a unui atelier toreutic. Atelierele care au funcționat la Garcinovo și Pîrjoaia au puternice legături stilistico-tipologice cu piesele din tezaurele de tip Agighiol, deși acestea sînt mai noi cu mai mult de un secol. La aceste ateliere se adaugă și un alt atelier sigur de producere a metalelor prețioase în cetatea getică de la Poiana-Tecuci de unde provine o placă de argint lipită pe o bucată de bitum pentru a fi ornamentată [51]. În aceste condiții avem dovada că în fiecare cetate getică există meșteri și ateliere pentru prelucrarea metalelor, inclusiv a metalelor prețioase.

Problema apartenenței acestor tezaure are două aspecte. Unul privește posesorul acestor piese de artă. Aici este clar că posesorii sînt geți și traci și din acest punct de vedere putem afirma că există o artă traco-getică. Producătorii pot fi greci sau orientali, dovadă fiind seria de ornamente și vasele menționate. La curtea regelui Kotyos I puteau lucra și meșterii greci și meșteri traci care au perpetuat și preluat fără modificări o artă de curte cu tradiții milenare în Mesopotamia și Asia Mică. Se vede bine că aceștia nu au modificat nimic din canoanele artei în discuție. Dar ateliere itinerante puteau exista la curtea oricărui rege trac sau get nu numai la curtea regelui Kotyos I. Trebuie să introducem în discuție o situație care nu a fost avută în vedere pînă acum. Herodot, IV, 94, 95, ne spune că Zamolxis care a fost mare preot și apoi zeu la geto-daci era în secolul V î.e.n. sclavul filozofului grec Pitagora și apoi studiază în Egipt însușindu-și filozofia, astronomia, religia și alte cunoștințe cu care s-a întors în patrie. Această informație ne îndeamnă să vedem un fenomen curent care a existat de-a lungul timpului pretutindeni. De aici reiese că geții își instruiau unele cadre ca preoți, ostași, meșteri în prelucrarea metalelor și a metalelor prețioase în orașele grecești sau în Egipt, plătindu-și învățătura cu aurul regalității tracice și getice. De aici ei și-au adus „caiete de modele" după care au lucrat în patrie.

[47] D. M. Pippidi, D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, București, 1965, p. 115

[48] E. Moscalu, *op. cit.*, p. 83.

[49] I. H. Crișan, Apulum, 18, 1980 ; Idem, AIIA, 17, 1974, p. 32.

[50] Idem, *op. cit.*, p. 33.

[51] R. și E. Vulpe, SCIV, 3, 1952, p. 158, fig. 83.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Legat de această problemă trebuie readusă în discuţie şi originea pieselor de metal cum sînt akinakesurile, aplicele, săgeţile cu 3 muchii şi vîrfurile de baldachine din aspectul cultural Ciumbrud din zona intracarpatică, Szentes — Vekerzug — Chotin din zonele tiso-slovace şi Cimbala — Trestiana din Moldova şi Ferigile Bîrseşti din Muntenia şi Oltenia care datează din secolele VI—V î.e.n. S-a mers atît de departe cu interpretarea încît s-a socotit că acestea aparţin sciţilor şi oriunde găsim astfel de piese trebuie să credem că e vorba de o prezenţă scitică efectivă. Nu s-a ţinut seama că majoritatea acestor piese de metal sînt produse greceşti [52]. De asemenea nu s-a văzut că de fapt producătorii unei mari părţi din aceste piese de metal puteau fi şi greci de la Histria, Tomis, Callatis, Odessos, Mesembria şi Apollonia şi trebuie să ţinem seama de aceasta. Altfel spus trebuie să deplasăm centrele producerii acestor piese de la Olbia şi Panticapeum în oraşele greceşti de pe litoralul traco-getic al Mării Negre. Este o realitate istorică care trebuie să ne reţină atenţia şi care trebuie adusă în discuţie. Astăzi cunoaştem elementele scitice, traco-getice, greceşti şi mesopotamiano-ahemenide.

Mai trebuie readusă în discuţie şi problema termenului de „artă traco-getică" pusă pentru prima dată de profesorul Dumitru Berciu odată cu publicarea volumului *Arta traco-getică* în 1969. O lucrare mai recentă nu mai poate subscrie termenului de „artă traco-getică" [53]. Dar ideea este mai veche [54]. Am analizat această problemă şi am arătat că termenul de „cultură traco-getică" şi „artă traco-getică" nu reprezintă o creaţie artificială, ci reflectă o realitate arheologică şi istorică. Esenţa culturii materiale din secolele VI—III î.e.n. nu ne mai permite să separăm cultura tracică din sudul Balcanilor de cultura tracică de la nord de Balcani şi de cultura getică nord-balcanică şi nord-dunăreană. Acelaşi tip de artă cu acelaşi stil, tipologie şi funcţionalitate există atît în mediul tracic sud şi nord balcanic cît şi în mediul getic sud şi nord dunărean [55].

Arybalosul de argint din tezaurul de la Porţile de Fier (Detroit) aparţine aceluiaşi tip cu cel de la Peretu şi este ornamentat sub marginea superioară cu palmete haşurate ca şi penele păsării răpitoare de pe coifurile de tip getic (fig. 6/4). El este contemporan cu tezaurele de la Peretu, Agighiol şi Vraţa. Ţapul cu bărbi figurat pe coifurile de tip getic de la Peretu, Porţile de Fier şi cupele de la Agighiol ne poate sugera reprezentarea unuia din principiile generatoare ale fertilităţii, fundamental pentru existenţa vieţii pe pămînt.

Aceeaşi idee o pot sugera şi cei 3 cerbi figuraţi pe apărătoarea din spate a coifului de la Peretu, ca animale foarte preţioase ale naturii. Faptul că sînt reprezentaţi 3 cerbi cu 5, 7, 9 coarne sugerează cele 3 etape din evoluţia materiei vii, copilărie, tinereţe, bătrîneţe.

Această serie de tezaure se leagă de evoluţia aspectului cultural getic de tip Canlia care evoluează între secolul V şi circa 150 î.e.n., reprezentînd faza I a Latèneului geto-dacic. Artadin faza I a Latèneului geto-dacic de stil animalier se continuă şi în faza III după cum indică piesele recent descoperite în cetatea de la Ocniţa — Buridava dacică care datează din secolul I î.e.n.—I e.n. [56]. Tumulii de la Agighiol, Peretu şi tezaurele de la Craiova, Poroina, Poiana Coţofăneşti, Stîncesti, Cucuteni-Băiceni, Bunesti-Averesti şi Găvani-Brăila au semnificaţii fundamentale pentru istoria şi cultura materială şi spirituală a traco-geţilor.

La tombe princière de Peretu (dép. de Teleorman)

RÉSUMÉ

Le 7 novembre 1970, à l'occasion des travaux agricoles, on a découvert à Peretu un important trésor dans un tumulus gétique. Le 11 novembre on a commencé les fouilles de sauvetage et on a découvert tous les éléments de la tombe (fig. 1) [1]. Le trésor est formé d'un casque en argent doré, pesant 754 g, d'un arybalos, de trois phiales, d'un passoir, d'un mors en fer plaqué d'une feuille d'argent, d'un collier de perles avec une pièce terminale, d'un anneau de selle en fer cou-

[52] E. Moscalu, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 27; idem *Ceramica traco-getică*, p. 159;

[53] Ştefan Burda, *Tezaure de aur din România*, Bucureşti, 1979, p. 31.

[54] H. Daicoviciu, Thracica, 4, Serdicae, 1977, p. 5–10.

[55] E. Moscalu, *op. cit.*, p. 198 şi urm.

[56] D. Berciu, *Buridava dacică*, Bucureşti, 1981, pl. 38/2-a, b; idem, Thraco-Dacica, 5, 1981, p. 84 şi urm., fig. 1–4.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

vert d'argent et de 47 appliques ornementées avec de têtes de chevaux et des aigles. Le trésor est formé de 61 pièces. Il a été déposé dans une chaudière en bronze et couvert d'un plateau en bronze. Le casque, le sceptre-rhyton, l'arybalos, les phiales et quelques pièces du char ont été déformés, situation qui signifie la cessation de leur usage au moment même du décès de leur maître. Cette pratique rituelle est commune aux peuples d'Orient du IIe millénaire av.n.è., aux peuples d'Europe en Hallstatt et Latène. Trois appliques et une perle en argent ont été brûlées.

La chaudière en bronze est un produit grec en tenant compte qu'une pièce semblable a été découverte en Macédoine par le professeur Manolis Andronicos dans la tombe du roi Philippe II (359—356 av. n.è.) à Vergina. Le plateau en bronze a des analogies dans la même tombe et dans les tombes thraces de Seuthopolis et Alexandrove en Bulgarie au IVe siècle av.n.è. On a découvert aussi quatre roues en fer, identique à celui de la tombe thraco-tribalique découverte par Ivan Venedikov et Bogdan Nicolov à Vratza. Ils sont contemporains et travaillés dans le même atelier. Les roues ont des clous avec des têtes romboïdales tout à fait semblables à celles du char découvert dans la tombe illyrique de Ateniča qui date du deuxième quart du VIe siècle av.n.è.[8]. Des chars identiques existent dans le milieu étrusque à Populonia aux VIe—Ve siècles av.n.è.[9], en Asyrie sur le relief de Til Barsib en Asie Mineure à Askal Daskyleion qui date d'environ 500 av.n.è.[11], et à Groseibstat aux VIIIe—VIIe siècles av.n.è.[12]. Le casque en argent doré de Peretu a une forme et beaucoup d'ornements semblables à ceux d'Agighiol et Porţile de Fier (Détroit). Le casque d'Agighiol a dans sa partie supérieure une frise ornementale de palmettes terminées en volute. Un ornement identique existe sur le casque en or du roi Meskalamdoug de la phase Ur I (2 700 av.n.è.)[13]. C'est une emblème héraldique sacerdotale mésopotamienne arrivée dans la culture gétique et conservée durant deux millénaires.

Le casque de Peretu a sur le couvre-joue et sur le couvre-nuque des cerfs, un bouc avec des barbes et un aigle à corne avec un poisson dans son bec et un lièvre dans ses serres.

Le motif de l'oiseau à corne existe en Tibet, Luristan en Grèce (XIe siècle av.n.è.), en Hallstatt prescytique nord-pontique et dans le milieu illyrique[21]. L'oiseau aquatique est connu en Hallstatt thrace sur les pendantifs et le char cultuel de la tombe princière de Bujoru qui appartient à la phase classique de la culture Basarabi, qui date du VIIe siècle av.n.è. Il y en a aussi sur l'épée de Hallstatt incipient de Şimleul Silvaniei.

Le motif de l'aigle à corne figuré sur le casque de Peretu est représenté d'une manière identique sur le casque de Porţile de Fier (Détroit), sur les coupes d'Agighiol et de Metropolitan Museum de New York. Mais les matrices utilisées pour la réalisation de ce motif sont différentes. Ce motif est aussi une emblème héraldique sacerdotale et signifie la force qui domine la vie sur la terre et dans l'eau. On a remarqué que le motif de l'aigle existe dans l'art hitite au IIe millénaire av.n.è.[23].

La manière de la réalisation du poil sur le corps du bouc figuré sur les casques de Peretu, Porţile de Fier, sur les coupes d'Agighiol, la cnémide de Vratza, les appliques de Letntza, et sur la tête de veau du ryton de Poroina, il y a une bonne analogie sur le lion figuré sur une coupe en or de Kalar Dascht (Persie) qui date du Xe siècle av.n.è.[14], et sur une pièce du trésor de Gudenstrup qui date du Ier siècle av.n.è.

Les barbes du bouc représenté sur le casque de Peretu, Porţile de Fier et les coupes d'Agighiol sont du même type avec celles de Marlik et Kalar Dascht en Iran. Mais ce motif est plus ancien en Mésopotamie. C'est ici qu'il existe sur le vase du roi Entenema de Lagasch (2450 av.n.è.).

Le motif des yeux figuré sur la partie frontale des casques de Peretu, Agighiol, Porţile de Fier, Cucuteni-Băiceni et Poiana Coţofăneşti est retrouvé sur la garde de l'épée en or de Vetersfelfde, qui date environ de 525 av.n.è. Une signification possible de ce motif est que le porteur du casque a la possibilité comme les dieux de tout voir, par la science et par le pouvoir de leur fonction. Le même motif est présent aussi sur la céramique archaïque grecque d'Histria[18] et sur la garde de l'akinakes du milieu scitique de Jurovka (tumulus nr. 401, 450—400 av.n.è.), Pilikovca, Eletiovo, Talarovo, Visovka, Afanasievo (500—450 av.n.è.), qui datent des VIe, Ve siècles av.n.è. En Dacie le motif existe sur l'épée de Doboli de Jos et Petricani en Moldavie. Le motif existe aussi sur les akinaques du milieu thracique d'Azatovo et Gosnitza.

On retrouve la manière de réalisation du plumage de l'aigle sur la série des pièces du milieu gétique sur le même vase du roi Entenema de Lagasch. Ce vase est ornementé de trois représentations identiques de l'oiseau avec une tête de lion tenant deux boucs, motif qui est aussi l'emblème du dieu Nin-Girsu, le dieu de la fertilité de la terre[25]. Une manière semblable d'ornemen-

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

tation existe en Iran sur la coupe de Marlik (XIIIe—XIIe siècles av.n.è.) sur les reliefs avec les divinités Assyriennes et Ahéménides des VIIe—IVe siècles av.n.è.[26]. Ce type de plumage existe en Dacie sur le kantharoi en argent du Ier siècle av.n.è. de Sîncrăeni et sur le candélabre de Tinosu (dép. de Prahova) [27]. Ce type de plumage est gardé jusqu'à la culture romaine sur les représentations de la déesse Victoire l'ailée.

L'aigle avec poisson et lièvre existe sur les monnaies d'Histria et sur les appliques du milieu scytique dans le tumulus de Sedembratia [28].

Le masque humain du sceptre rhyton de Peretu est identique à ceux des cnémides d'Agighiol et Vratza (fig. 7). Cela signifie que les trois trésors ont été travaillés dans le même ateller et à la même date. Ce masque humain est celui d'une divinité. Les perles amphorette figurées sur la cnémide d'Agighiol sont semblables à celles figurées sur le sceptre-rhyton. Cette catégorie de perles existe dans la nécropole gétique de Zimnicea tout comme à Olbia, Histria et à Bolşaia Bliznitza dans le milieu schytique [30-31].

Un autre élément commun entre les cnémides d'Agighiol et Vratza et le sceptre-rhyton de Peretu est la manière de réalisation de la chevelure, qui a une signification héraldique. Son origine est dans l'art assyrien, persan et grec [32-33]. Une phiale de type grec de Peretu a autour des omphalos des feuilles dorées, qui sont l'emblème du culte de Dyonisos [38]. Les phiales et les rhytons sont l'insigne du pouvoir. Le tumulus de Peretu avec trésor s'attache à la citadelle gétique du IVe siècle av.n.è. d'Albeşti. Dans le département de Teleorman sont connues les citadelles de Zimnicea, Albeşti, Orbeasca, Trivalea Moşteni et Lunca Pleaşovului. Elles sont les centres de la même union tribale qui a lutté avec Alexandre Macédon en 335 av. n.è.

L'inscription sur les phiales d'Agighiol et Vratza et sur le rhyton de Borovo est importante aussi : Kotyos Etbeo (Eibeo). I. Venedikov dit qu'elle se rattache au nom du roi thracique Odride sud balcanique Kotyos I (383—359 av.n.è.), le plus important roi thracique de cette période qui a donné ces trésors à ses voisins et à ses amis. On a dit que cette série de trésors a été travaillé selon le goût de la clientèle [49], mais les ornements figurés sur ces trésors sont des emblèmes héraldiques-sacerdotales mésopotamiennes, gardées jusquà à l'époque romaine du Ier—IIIe siècles de n.è. Le même auteur a dit qu'il n'y a pas d'ateliers dans le milieu gétique. Pourtant deux ateliers sont marqués par les matrices de Garcinovo et Izvoarele (Pirjoaia), ateliers situès dans la zone sud-danubienne, qui datent des VIe—Ve siècles av.n.è. Un autre se trouve aussi dans la citadelle gétique de Poiana-Tecuci [51].

Le problème de l'appartenance de ces trésors a deux aspects. L'un concerne le possesseur et l'autre le producteur. Les possesseurs sont thraco-gètes mais les producteurs peuvent être les Grecs ou les Thraco-Gètes. Herodot, IV, 94, 95 nous donne un information précieuse. Il dit que Zamolxis a été grand prêtre en Dacie et puis dieu, aussi qu'il a été l'élève du philosophe grec Pitagora et puis qu'il a étudié en Egipte. Cette situation signifie que les Gètes ont envoyé des cadres pour s'instruire en Grèce et en Orient.

Le terme de „culture thraco-gétique" et d'„art thraco-gétique" n'est pas une création artificielle mais reflète une réalité archéologique et historique, étant donné l'unité culturelle des VIe-IIIe siècles av.n.è. entre les zones sud et nord balcaniques et nord danubiennes.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Peretu. La reconstitution de la tombe dans le Musée d'histoire de R. S. Roumanie (383—340 av. n. è).
Fig. 2. Peretu. 1—4 céramique gétique travaillée à la main. 5 fragment de cratère en pâte grise travaillée à la roue (383—340 av. n. è).
Fig. 3. Peretu. Vases gétiques du tumulus, travaillés à la main (383—340 av. n. è).
Fig. 4. Peretu. Applique en argent (383—340 av. n. è).
Fig. 5. Peretu. Le casque en argent (383—340 av. n. è).
Fig. 6. Peretu. 1,3 anneau de fer et bronze de mors. 2 fragment de vase en bronze (383—340 va. n.è). 4 Portile de Fier Detroit) arybalos en argent.
Fig. 7. Peretu. Sceptre-rython en argent doré (383—340 av. n. è).
Fig. 8. Peretu. Appliques en argent (383—340 a v.n.è).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Contribuţii la cunoaşterea civilizaţiei geto-dacice —Aşezarea de la Pleaşov, jud. Teleorman

CONSTANTIN PREDA

Introducere

Studiul istoriei şi civilizaţiei geto-dacilor, sub multiplele ei aspecte, s-a situat în rîndul principalelor preocupări ale arheologiei româneşti din ultimele patru decenii. În acest scop s-au continuat investigaţiile în centrele arheologice mai de mult cunoscute şi parţial săpate, printre care se numără cetăţile dacice din Munţii Orăştiei şi *davae*-le de la Popeşti, Zimnicea, Piscul Crăsani, Cetăţeni, Poiana etc., şi s-a trecut totodată la cercetarea unui însemnat număr de alte asemenea obiective, aflate în toate regiunile Daciei preromane. Sînt de pe acum binecunoscute cetăţile nou descoperite de la Băniţa, Tilişca, Polovragi şi Bîtca Doamnei, precum şi centrele întărite şi *davae*-le din Moldova de la Stînceşti, Cotnari, Buneşti, Brad, Răcătău, Cîndeşti, ca şi cele sud-carpatice de la Pietroasele, Cîrlomăneşti, Ocniţa, Sprîncenata, Mărgăriteşti, Coţofenii din Dos, Bîzdana şi cele din Transilvania şi Banat de la Piatra Craivii, Cugir, Pecica, Marca etc. În acelaşi cadru de preocupări se înscrie şi cercetarea necropolelor getice de tip Murighiol-Enisala şi a descoperirilor epigrafice şi monetare, emisiunile locale geto-dacice ocupînd un loc de frunte.

Ca urmare a tuturor cercetărilor întreprinse în acest domeniu s-a ajuns la definirea destul de clară a caracterului culturii geto-dacice, la cunoaşterea originii, evoluţiei şi cronologiei acesteia. Prin identificarea aspectului cultural de tipul descoperirilor de la Ferigile (jud. Vîlcea) şi Bîrseşti (jud. Vrancea) s-a putut stabili că începuturile civilizaţiei geto-dacice datează încă din sec. VII—VI î.e.n., rădăcinile acesteia identificîndu-se în culturile din epoca mijlocie a fierului, în mod deosebit în cunoscutul aspect cultural de tip Basarabi. Rezultatele şi interpretarea acestor noi investigaţii vin să confirme izvoarele scrise, în care geţii de la Dunărea de Jos sînt individualizaţi şi cunoscuţi încă din sec. VI î.e.n.

Descoperirile de la Alexandria (jud. Teleorman), Beidaud (Dobrogea), Curteni (jud. Vaslui) şi Coţofenii din Dos (jud. Dolj) au prilejuit definirea unui nou aspect cultural din sec. VI—V î.e.n., caracteristic în special regiunilor getice din Cîmpia Dunării. Caracteristicile culturale ale sec. IV—III î.e.n., strîns legate şi înrudite cu cele imediat anterioare de tip Alexandria, au putut fi stabilite ca urmare a cercetărilor din centrele întărite din Moldova de tipul celor de la Cotnari, Buneşti şi Poiana, ca şi a celor din necropolele din Dobrogea de tip Murighiol-Enisala şi din dava de la Zimnicea. Studierea inventarelor mormintelor princiare de la Agighiol, Băiceni-Cucuteni, Craiova şi Peretu vine să completeze în mod strălucit nivelul înalt atins de arta getică a acestei epoci. Pentru aceste etape, datînd din sec. VI—III î.e.n., deosebit de interesante se dovedesc relaţiile geto-dacice cu lumea greacă, în special cu coloniile de la Marea Neagră şi influenţele preluate de autohtoni din civilizaţia elenă şi adaptate specificului local. Din conţinutul şi specificul acestei perioade face parte şi prima fază de dezvoltare a monetăriei geto-dace, care va cunoaşte noi aspecte în secolele următoare.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, Bucureşti, 1986, p. 71—100

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Perioada clasică a civilizației și istoriei geto-dacice s-a bucurat de o atenție aparte, rezultatele obținute în acest domeniu fiind cu totul remarcabile. Au fost descoperite așezări noi și importante, printre care se numără *davae*-le de la Răcătău (Tamasidava), Brad (Răcătău), ambele pe valea Siretului, Cîrlomănești și Pietroasele (jud. Bacău), Ocnița și Sprîncenata de pe valea Oltului, Pecica-Arad, Cugir (jud. Alba) și importantele cetăți de la Bănița, Tilișca și Bitca Doamnei — Piatra Neamț. Numărul extrem de mare de descoperiri făcute în aceste centre arheologice, bogăția și varietatea lor demonstrează cu prisosință caracterul unitar și nivelul înalt atins de cultura și societatea geto-dacă în ultimele două secole dinainte de cucerirea romană. Această perioadă importantă din istoria Daciei este dominată de figura celor două mari personalități politice, Burebista și Decebal, și de marile lor înfăptuiri, unirea întregii lumi a geto-dacilor și apărarea împotriva pericolului roman instalat la Dunăre în vremea lui Augustus. Noile cercetări au îmbogățit în mod substanțial conținutul cultural al acestei etape, relevînd importanța factorului autohton-intern și rolul pe care l-au jucat relațiile cu lumea și civilizația greco-romană. Numeroasele așezări, care acoperă întreg teritoriul Daciei, bogatul material arheologic, constînd din ceramică, unelte, arme, obiecte de tot felul, tezaure de obiecte de argint, cantități însemnate de monede, produse de import, scoase la iveală în ultimele decenii, dau dimensiunile reale ale acestei perioade. Toate aceste descoperiri au format obiectul unui însemnat număr de studii și monografii, bază solidă și directă a scrierii istoriei Daciei preromane.

Cu toate rezultatele deosebite obținute pînă în prezent, continuă încă să persiste unele lacune în cunoașterea tuturor verigilor evoluției, caracterului și cronologiei civilizației geto-dacice. Spre înlăturarea unor asemenea lipsuri sînt îndreptate cercetările arheologice prezente și de viitor, din rîndul cărora fac parte și săpăturile din așezarea de la Pleașov.

Istoricul cercetărilor—Săpăturile

Bazinul Oltului inferior a stat multă vreme în afara unor investigații arheologice efective, acestea reducîndu-se, în ultimă instanță, doar la unele semnalări întîmplătoare sau la cercetări de suprafață. Extinderea treptată a săpăturilor arheologice în toate regiunile țării a cuprins în mod necesar și zona inferioară a văii Oltului. Periegezele întreprinse în regiunea respectivă au adus precizări suplimentare la unele informații mai vechi și au prilejuit noi descoperiri de puncte arheologice care vor intra ulterior în sfera cercetărilor efective. Este cazul mai întîi al așezării getice întărite cu caracter de refugiu de la Mărgărițești, situată pe terasa dreaptă a Oltețului, și a *davae*-lor de la Sprîncenata și Milcov, ambele aflate pe terasa stîngă a Oltului.

Printre descoperirile efectuate în perioada din urmă, ca urmare a unor investigații de suprafață, care nu va întîrzia să intre în atenția specialiștilor, se numără și așezarea getică întărită de la Pleașov, com. Lunca (jud. Teleorman). Deși acest punct arheologic a atras atenția celor interesați de mai multă vreme, aceasta, mai ales prin poziția sa dominantă, ca și prin buna conservare a sistemului de apărare, el avea să se impună ca obiectiv de cercetare abia începînd cu anul 1980. În prealabil, respectiv în vara anului 1979, avusese loc o periegheză, pe care am făcut-o pe baza informațiilor furnizate de prof. I. Zorzoliu din Drăgănești (jud. Olt.)

Punctul unde se află așezarea este situat pe terasa stîngă a Oltului, la cca 15 km nord de Dunăre, în marginea imediată de NE a satului Pleașov, fiind cunoscut de localnici sub numele „La Cetate". În acest sector, apa Siiului, care face o mare buclă înconjurînd satul, revine la poalele terasei ceva mai spre sud de locul pe care-l ocupă așezarea. Lunca Oltului, ale cărui ape s-au deplasat mult spre vest, se întinde aici pe o lățime de 4—5 km. Așezarea propriu-zisă ocupă un bot de terasă, destul de mult ieșit din linia obișnuită a acesteia, fiind înconjurat spre vest, sud și nord de pante mult înclinate, greu accesibile și destul de înalte. În sectorul de nord-est, unde inițial se făcea legătura cu terasa și platoul din spatele acesteia, s-a săpat un șanț și cu pămîntul rezultat din escavarea lui s-a ridicat pe latura dinspre așezare un val de pămînt. În felul acesta, așezarea este complet izolată de terasă, prezentînd condiții optime de apărare (fig. 1 și 2).

Suprafața pe care o ocupă este destul de redusă și de formă ușor ovală, lungă de 90 m și lată de 60 m (fig. 3). Între nivelul așezării și vîrful valului continuă și astăzi să existe o diferență destul de mare. Poziția, datorită detașării clare a promontoriului și a retragerii spre est a terasei, din

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Fig. 1. Așezarea getică de la Pleașov. Aerofotografie realizată de Simion Ștefan, Muzeul de istorie al R. S. România.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

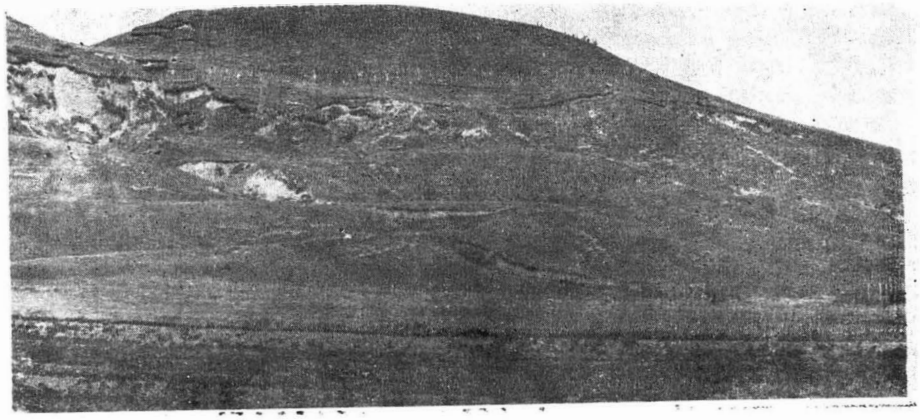

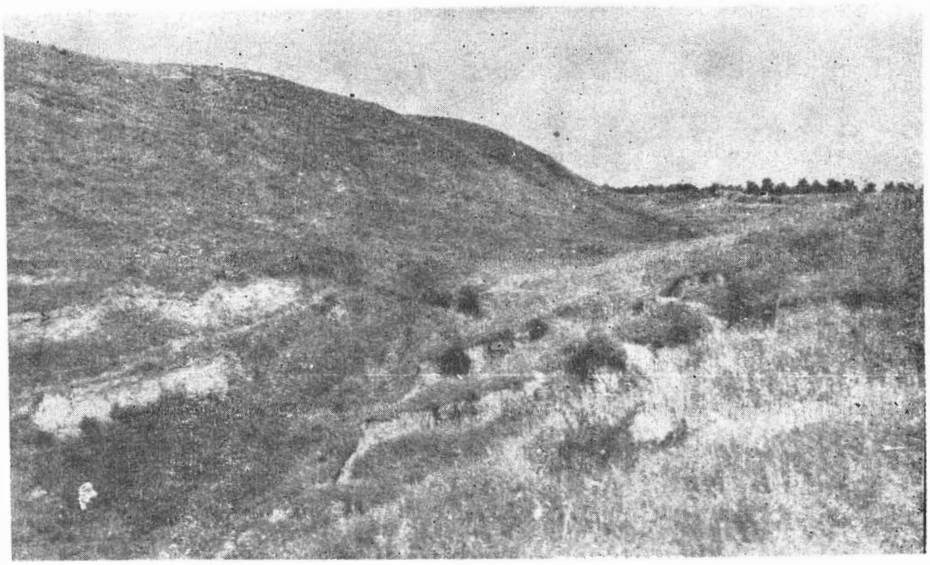

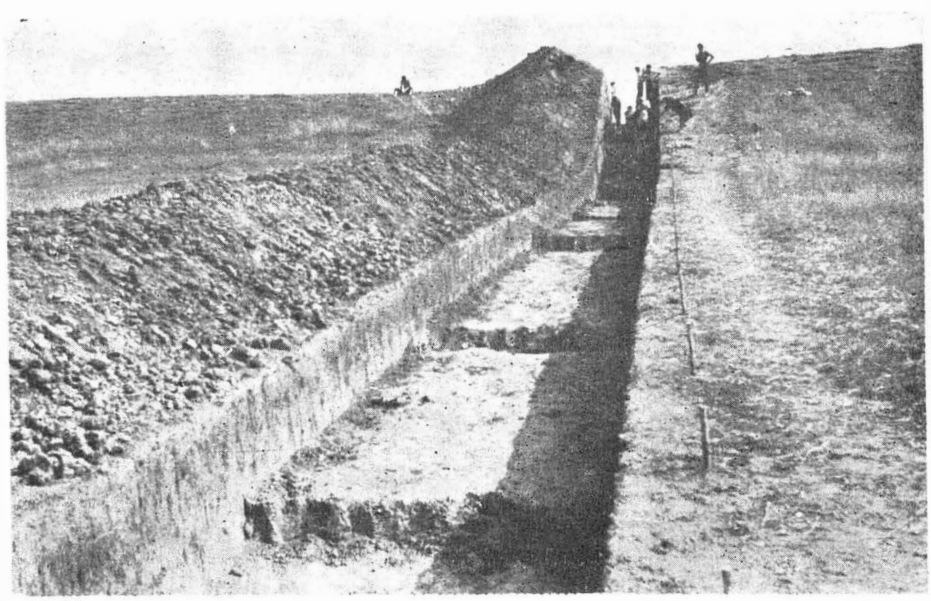

Fig. 2. Pleașov. 1. Vedere dinspre SE a așezării; 2. Vedere a șanțului de apărare; 3. Secțiune peste valul și șanțul de apărare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

marginea de sud a acestuia, este întru totul favorabilă supravegherii întregii văi a Oltului, atît spre sud, pînă la Dunăre, cît și spre nord pe o distanță destul de mare.

Săpăturile. Cercetările din așezarea întărită de la Pleașov au început în vara anului 1980 și au continuat, fără întrerupere, pînă în 1984. Acestea au fost făcute de Institutul de Arheologie cu colaborarea și cu sprijinul material al Muzeului de istorie județean din Alexandria. Investigațiile întreprinse în fiecare campanie au fost de scurtă durată și de proporții reduse, constînd de fapt în efectuarea unor sondaje menite să obțină date și informații cu privire la locuirea și cronologia așezării, precum și la tipul și dimensiunile fortificației. Ținînd seama de aceste obiective, ca și de faptul că era vorba de începerea unor cercetări într-o așezare cu totul nouă, în legătură cu care nu dispuneam de nici un fel de informații anterioare, cu excepția descoperirii la poalele terasei, în 1977, în grădina lui Petre Făinuș, a unui vas-borcan, cenușiu, lucrat la roată (poate o urnă de incinerație), s-a pornit cu sondarea terenului, prin secțiuni plasate perpendicular pe val și care tăiau cetatea de la VSV spre ENE. Una dintre aceste secțiuni avea să taie valul și șanțul de apărare. În continuare, după ce s-a constatat că suprafața așezării a fost mai puțin intens locuită, s-a trecut la cercetarea zonei din apropierea valului, prin mici suprafețe, aici constatîndu-se o prezență mai consistentă de urme arheologice (fig. 3).

Secțiunea I a fost plasată către centrul așezării, pornind de la marginea de VSV a acesteia, și mergînd pînă la poala valului. Are lungimea de 45 m și lățimea de 2 m. A fost săpată pînă la adîncimea de 1 m, urmele de locuire propriu-zisă, respectiv baza stratului de cultură, începînd încă de la —0,50 m, cu excepția gropilor care coboară sub 1 m. Din datele oferite de această primă secțiune, ca dealtfel și de cele care-i vor urma, rezultă că așezarea are doar un singur strat de cultură, cu o grosime de 0,30—0,40 m, în care urmele de cultură apar destul de sporadic, mai ales judecînd în raport cu aspectul impunător al cetății. Stratul de locuire este de culoare maronie-negricioasă, pigmentat cu resturi mărunte de chirpici ars. Stratul vegetal de deasupra, cu o grosime de 0,20 m, are o culoare negricioasă. Cel de sub nivelul de locuire constă din depuneri superioare de culoare gălbuie.

În cuprinsul stratului de cultură s-au găsit fragmente ceramice geto-dacice, provenind atît de la vase lucrate cu mîna, cît și la roată. Mai frecvente se dovedesc resturile de vase tip sac, prevăzute cu butoni și brîu alveolar, și cele de străchini și castroane cenușii, cu buza orizontală, lucrate la roată. În afara ceramicii au mai apărut : o brățară de bronz fragmentară, prevăzută cu grupuri de globule (fig. 20,1), un răzuitor de silex, bucăți de chirpici ars, oase de animale și pietre de riu. În cadrul aceleiași secțiuni au apărut și patru gropi. Prima (gr. 1) este de formă circulară, cu diam. 0,80 m și adîncimea de 1,20 m, avînd în interior doar cîteva urme de chirpici și fragmente ceramice. *Groapa nr. 2*, cu aceeași formă circulară, cu diam. 1,10 m și adîncimea de 1,30 m, conținea resturi ceramice și bucăți mici de chirpici. *Groapa nr. 3*, apărută către mijlocul secțiunii, are formă cuptorită, cu diam. la gură de 0,80 m. iar la bază de 1,70 m și adîncimea de 2,40 m. În partea inferioară, pe o grosime de 0,40 m, a fost umplută cu cenușă și chirpici. În cuprinsul ei s-au găsit : fragmente ceramice, printre care și o buză de chiup decorată cu palmete, buze de castroane, miner de amforă, bucăți de zgură și chirpici, oase de ovi-caprine și pasăre, pietre de riu și cochilii de scoici. *Groapa nr. 4* s-a descoperit în car. 17, către capătul de ENE al secțiunii, și este de formă circulară, cu diam. 1,10 m și adîncimea de 2 m. Este posibil ca aceasta să fie legată de o locuință, ale cărei urme, nu suficient de clare au fost sesizate în acest sector, din zona valului, la —1,10 m, constînd din urme de pămînt ars, chirpici și resturi arheologice. Printre descoperirile din groapă se află și un fragment de buză de chiup cu decor în val, similar cu cel apărut în groapa 3, precum și o lamă de silex.

Secțiunea II s-a trasat și săpat paralel cu prima, fiind plasată în partea de nord a acesteia, despărțite între ele printr-un perete gros de 0,50 m. Are aceleași dimensiuni de 2 m lățime și 45 m lungime. S-a mers cu săpătura pînă la 0,90 m, confirmîndu-se constatările făcute în S. I cu privire la existența unui singur strat de cultură, gros de 0,30—0,40 m și cu aceeași structură și componență a depunerilor de locuire. Din cuprinsul stratului au fost scoase la iveală fragmente ceramice de la vase lucrate cu mîna și la roată, bucăți de chirpici, oase de animale și pietre de riu, unele grupate în suprafețe. Și aici au fost depistate cîteva gropi, de regulă de mici dimensiuni și cu puține materiale arheologice în interior. *Groapa nr. 5*, apărută către mijlocul secțiunii, este de formă circulară, cu diam. de 1,20 m și adîncimea de 1,30 m. Printre descoperirile din interiorul ei se numără cîteva fragmente de castroane și străchini, resturi dintr-un chiup, pietre și oase de animale. *Groapa nr. 6* s-a găsit către capătul de ENE al secțiunii, avînd adîncimea de 1,40 m și diam. de 1,20 m. Și aici se semnalează prezența de fragmente ceramice, oase de animale și pietre de riu. *Groapa nr. 7* a apărut între S.I și S.II spre extremitatea lor de ENE, și are formă de clopot, adîncă de 1,80 m și cu diam. la gură de 0,80 m, iar la bază de 1,20 m. Din interior s-au recoltat fragmente ceramice lucrate cu mîna și la roată, printre care și un kantharos, copie locală (fig. 22, 7), oase de ovi-caprine și pietre de riu. *Groapa nr 8*, apărută în car. 14, parte intrată în peretele despărțitor dintre secțiuni, are diam. de 1 m la gură, 1,40 m la bază și 1,60 m adîncimea. În interior s-au găsit fragmente ceramice, părți dintr-o vatră portativă, chirpici, pietre de riu, oase de animale printre care și un craniu de cîine. *Groapa nr. 9* s-a găsit la capătul de ENE al celor două secțiuni. Are diam. de 1,50 m și adîncimea de 2,40 m. Din cuprinsul gropii s-au scos la iveală : fragmente ceramice, printre care și un miner de amforă de import, oase de animale, alături de care se află și o copilă de cal și un fragment de rișniță simplă.

Secțiunea III, plasată la 0,25 m spre sud de S.II, are lățime de 2 m, iar lungimea de 84 m. Ea secționează valul și șanțul de apărare. Pe distanța de pînă la fortificație, situația nu este schimbată față de cele constatate în secțiunile anterioare. Urmele de locuire se întîlnesc pînă la adîncimea de 0,50—0,60 m, cu excepția zonei de poală a valului, unde stratul de cultură devine mai consistent și mai bogat în urme arheologice, grosimea lui ajungînd pînă la 1,50—1,60 m. La această adîncime au apărut urme de pămînt și de birne arse, care au fost urmărite spre SSV prin săparea unei casete de 4×4 m, în dreptul car. 25—26. Pe toată această suprafață săpată s-au găsit urme de pămînt ars, iar pe latura de ENE, paralel cu valul și sub poala acestuia mult cărbune, provenind de la birne arse, dispuse atît de-a lungul valului, cît și perpen-

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

dicular pe linia acestuia. Au fost surprinse și urmele a doi pari, cu gropi de 0,30 m diam. și 0,80 m adîncime de la nivelul de bază al arsurii și al locuirii. În cadrul aceluiași complex au apărut două suprafețe de pietre de rîu, ceramică, urme de vatră și oase de animale. Suprafața pe care se întind aceste urme măsoară 4 × 3,50 m și aparține, după toate probabilitățile, unei locuințe (L.1) cu unul din pereți lipit de val. Peste depunerile arheologice se constată o clară depunere de pămînt provenind din val, din scurgerea și poate chiar din rostogolirea acestuia odată cu dărîmarea peretelui locuinței, ce servea probabil și de întăritură a pantei valului.

La capătul de S—V al secțiunii, în marginea terasei, a apărut, la —0,20—0,30 m, o suprafață acoperită de pietre de rîu, cu dimensiunile de 2 × 3,50 m, pentru dezvelirea căreia s-a extins săpătura prin deschiderea unei casete. Printre pietre, ca și sub ele dealtfel, s-au găsit fragmente ceramice și destul de multe oase de bovine și porcine. La care se adaugă și un vîrf de săgeată din fier cu trei muchii. Ceramica este reprezentată de fragmente de vase lucrate cu mîna și la roată, de tipurile semnalate și în celelalte sectoare ale săpăturii, printre care se află și un fund de amforă elenistică de import. În sectorul mijlociu al secțiunii s-a găsit și un vîrf de săgeată de silex roșcat, foarte frumos lucrat (fig. 20,6). Este un al doilea obiect de silex, aparținînd probabil unei locuiri mai vechi, adus aici de locuitorii așezării din altă parte.

Secțiunea noastră, așa cum s-a arătat, a tăiat transversal valul și șanțul de apărare. În felul acesta s-au putut culege date cu privire la dimensiunile fortificației în general și la structura valului în special, în ridicarea căreia s-a putut observa o anumită tehnică în depunerea diferitelor structuri de pămînt, pentru a se asigura o cît mai solidă sudură între ele. O prezentare a tuturor acestor observații se va face mai jos, separat, odată cu descrierea întregii fortificații.

Suprafața A. Ținînd seama de rezultatele obținute în primele două campanii de săpături (1980—1981), în urma cărora a rezultat că o locuire mai consistentă se concentrează în apropierea fortificației, cercetările din 1982 s-au limitat la extinderea săpăturilor în zona din imediata vecinătate a valului, precizînd și o bună parte din poala și panta acestuia. Suprafața proiectată, cu lungimea de 14 m și lățimea de 2m, a fost orientată perpendicular pe val și plasată spre nord de capetele secțiunilor săpate anterior. Stratul de cultură crește progresiv de la 0,30—0,40 m, în partea de VSV, pînă la 1,50m în panta valului. În car. 3, la baza stratului s-a găsit o vatră lutuită și bine arsă, de formă circulară, cu diam. 0,60 m. În car. 5—7, deci la capătul dinspre val, s-au găsit destul de multe urme de pămînt și chirpici ars, printre care apar și bucăți mari, fățuite pe unele părți și cu amprente de bîrne și nuiele. În același sector a mai apărut și o vatră, arsă și fățuită, așezată pe un pat de pietre mici de rîu. Asemenea urme s-au întîlnit pe o suprafață de 4 × 4 m, care ar putea să aparțină unei locuințe (L.2), cu limitele exacte dificil de stabilit. Doar latura de N-E, cea paralelă cu valul, apare mai clară, fiind marcată de urme de bîrne arse. (fig. 5).

În cuprinsul acestei suprafețe, foarte probabil o locuință de suprafață de formă rectangulară, s-au descoperit numeroase resturi ceramice, printre care se remarcă: fragmente de castroane și strîchini cenușii, lucrate la roată, cu buza orizontală sau verticală, cu umărul ușor profilat și cu ornamente de linii incizate sub buză, resturi de vase de provizii și o cană bitronconică cu miner. În egală măsură apar și fragmente de vase modelate cu mîna, de tip tronconic și ușor bitronconic sau în formă de sac, decorate cu butoni, briu alveolar, linii incizate și șiruri de alveole. Din aceeași categorie mai fac parte castroane-fructiere cu buza mult evazată și o ceașcă dacică, prima apărută pînă la săparea acestei suprafețe. La acestea se adaugă și cîteva fragmente de amfore elenistice de import. În plus, aici au mai apărut: o lamă de cuțit și un cîrlig de fier și oase de animale.

Stratul de locuire, care, așa cum s-a mai arătat, pătrunde în panta valului, este acoperit de o depunere de pămînt galben-argilos, similar celui folosit la ridicarea valului. O depunere așa de masivă peste urmele arheologice se poate explica pe de o parte printr-o năruire a valului după dezafectarea locuinței și pe de altă prin procesul mai lent și de lungă durată de scurgere a pămîntului dinspre val spre așezare.

Suprafața B s-a trasat și săpat imediat la nord de suprafața A, fiind lungă de 11 m și lată de 4 m. Situația stratigrafică este similară celei constatate în săpăturile alăturate. Urmele de locuire se află la adîncimi de 0,60 m spre capătul de VSV al suprafeței și la 1,50 m la celălalt capăt, care intră sub poala valului. În cuprinsul stratului de locuire s-au găsit fragmente ceramice provenind de la vase lucrate cu mîna și la roată, de tipurile cunoscute, de unde nu lipsesc vasele de tip sac, decorate cu briu alveolar și butoni, și strîchini și castroane cenușii cu buza orizontală. La acestea se adaugă: un capac de vas lucrat la roată (fig. 22,8), fragment de chiup, resturi de amfore elenistice de import, un creuzet, și o vatră, aflată în car. 3, la —0,70 m. Are diam. 0,60 m și este lutuită, fățuită și arsă pînă la roșu. Și aici se observă prezența unui strat gros de pămînt provenind din val, care acoperă depunerile de locuire.

Suprafața C s-a săpat în 1983 în partea de sud a celor trei secțiuni, în continuarea casetei din S. III, perpendiculară pe val, fiind lungă de 9 m și lată de 6 m. La baza săpăturii, care se află la capătul de VSV la — 0,6 m, iar la cel de ENE la —1 m, s-a dat peste o suprafață de chirpici compactă, care aparține desigur unei locuințe (L. 3), fiind destul de bine delimitată. Are lungimea de 5,40 m, pe direcția VNV—SSE, deci paralelă cu direcția valului, și lățimea de 3,60 m. Fața ei era deci spre VSV, adică spre interiorul așezării. Este vorba de o locuință de suprafață, cu pereții din chirpici ars, fixați pe un suport de pari și nuiele. În stratul de chirpici, gros de 0,20—0,30 m și pe podina locuinței s-a găsit o mare cantitate de ceramică. Din rîndul ceramicii modelate cu mîna se remarcă un vas mare, ușor tronconic, cu buza foarte puțin evazată, decorat cu briu alveolar dispus atît orizontal, cît și vertical, butoni (fig. 10,6); cană bitronconică din pastă castanie-roșiatică (fig. 11,2); urnă bitronconică, din pastă cărămizie închisă și resturi din alte tipuri de vase specifice acestei categorii. Din seria ceramicii lucrată la roată se remarcă: vas mare, de formă bitronconică, din pastă cenușie (fig. 16); fragmente de vase cenușii cu minere în formă de potcoavă, plasate pe umăr în poziție oblică, precum și multe alte fragmente de la alte vase. În partea de mijloc a locuinței s-a găsit o vatră fățuită cu diam. de 1,2 m, iar în apropierea ei o piatră de rîșniță, constînd dintr-o placă de formă neregulată, și o mare cantitate de bucăți de zgură, parte din ele dau impresia că ar aparține unui mare recipient vitrificat, cu pereții deformați, parte se prezintă sub formă de bulgări, toate aceste resturi fiind foarte ușoare.

În ceea ce privește situația stratigrafică, se constată și aici prezența a două nuanțe de pămînt, cu structuri similare celor din val, cu grosimi de 0,40—0,50 m, care acoperă stratul de depuneri arheologice, respectiv resturile locuinței. După toate observațiile culese în timpul săpăturilor, această situație stratigrafică urmează să o explicăm ca o scurgere și o prăvălire a marginii valului peste locuința dărîmată și nu ca un raport cronologic invers, adică prin construirea ulterioară a valului. (fig. 6).

Suprafața D s-a săpat în 1984, în continuare spre sud-vest de suprafața C. Are dimensiunile de 8,30 × 4 m, fiind orientată perpendicular pe direcția valului, ca și celelalte săpături. S-a săpat, spre val pînă la adîncimea de 1,40 m, unde s-au surprins din nou bîrne de lemn carbonizate, care merg paralel cu valul, fiind urmărite pe o distanță de 3,50 m. Din loc în loc s-au găsit urme de pari putreziți, cu grosimi de pînă la 0,30—0,35 m (diam.). La 0,60 m spre VSV se află o a doua dungă de bîrne de lemn carbonizate, în continuarea că-

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

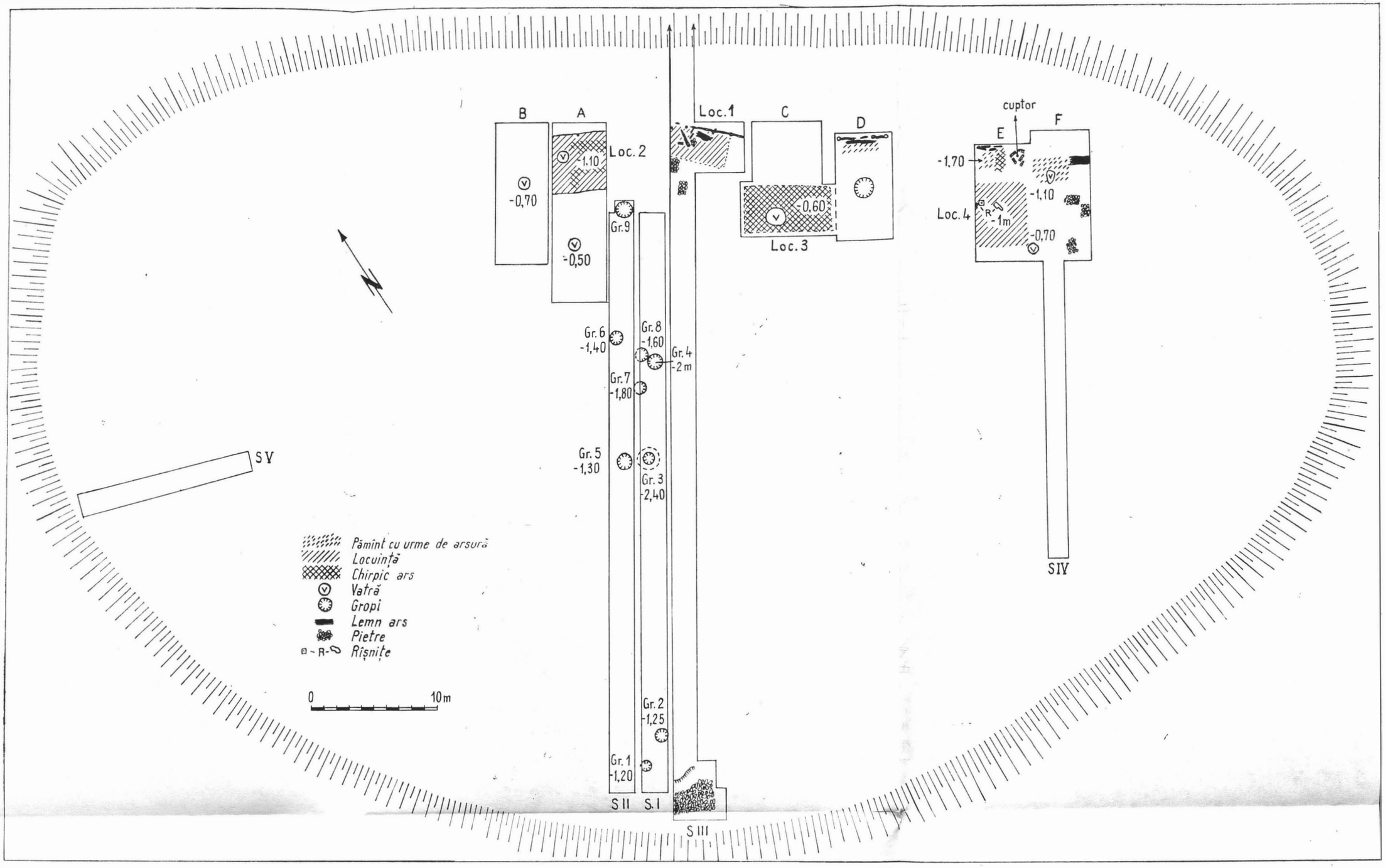

Fig. 3. Pleașov. Planul general al săpăturilor și limitele așezării

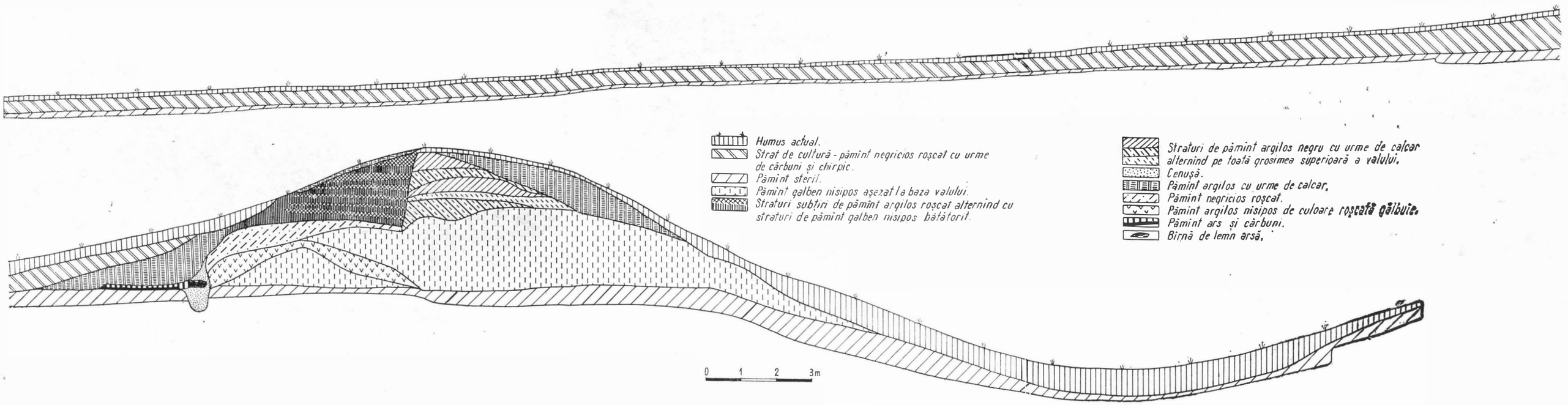
Humus actual.
Strat de cultură - pământ negricios roșcat cu urme de cărbuni și chirpic.
Pământ steril.
Pământ galben nisipos așezat la baza valului.
Straturi subțiri de pământ argilos roșcat alternînd cu straturi de pământ galben nisipos bătătorit.
Straturi de pământ argilos negru cu urme de calcar alternînd pe toată grosimea superioară a valului.
Cenușă.
Pământ argilos cu urme de calcar.
Pământ negricios roșcat.
Pământ argilos nisipos de culoare roșcată gălbuie.
Pământ ars și cărbuni.
Bîrnă de lemn arsă.
0
1
2
3m

Fig. 4. Pleașov. Profilul S. III tratată peste valul și șanțul de apărare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

rora se întinde o suprafață de pămînt ars și cenușă, pe o distanță de 1.80 m. care ar putea fi puse în legătură cu o eventuală locuință. Către mijlocul suprafeței s-a dat peste o groapă circulară, ușor cuptorită, cu diam. de 1,20 m și adîncimea de 2,90 m de la suprafața solului. În interiorul gropii au apărut cîteva fragmente ceramice și un strat de cenușă, gros de 0,20 m, depus pe fundul acesteia.

Apariția și aici a bîrnelor carbonizate și a parilor mari de lemn, toate de dimensiuni apropiate și cu aceeași orientare pe direcția valului și la aceeași distanță sub poala fortificației poate servi ca dovadă că spre așezare se afla un perete-suport de lemn, care susținea pămîntul din val, și care servea și ca perete al locuințelor ce se înșirau de-a lungul acestuia, zona cea mai adăpostită a cetății.

Descoperirile făcute în cadrul acestei suprafețe constau în principal din ceramică de tipuri întîlnite și în celelalte sectoare ale săpăturii. Din rîndul ceramicii lucrate cu mîna sînt de reținut: vas bitronconic cu brîu alveolar și butoni pe umăr, două cești dacice fragmentare, una găsită în zona bîrnelor arse (fig. 12,6—7), fragmente de fructiere, iar din cea lucrată la roată: văsuț bitronconic și buze de castroane, unele decorate cu linii în val. Tot aici s-a descoperit și un fragment de brățară de sticlă albastră, decorată cu o linie în val de culoare galbenă.

Suprafața E s-a trasat la o distanță de 6 m spre S-V de suprafața C, deplasată cu 1 m spre interiorul așezării. Are lungimea de 8,60 m și lățimea de 4 m. La adîncimea de 1 m s-a dat peste podina unei locuințe, constînd din pămînt bătătorit, pe alocuri cu urme de arsură (L.4); a fost urmărită pe o distanță de 5 m pe direcția VSV-ENE și pe toată lățimea săpăturii. Către mijlocul acestei suprafețe s-a dat peste două rîșnițe de piatră, una rectangulară și cu perforație, iar cealaltă o placă neregulată, avînd alături percutorul de zdrobit semințe. În marginea dinspre val a săpăturii s-a dat peste urme de pămînt ars, precum și de o îngrămădire de cărămizi regulate de chirpici, cu dimensiunile de 0,30 × 0,30 × 0,12 m, provenind probabil de la un cuptor sau o altă construcție gospodărească.

Din descoperirile făcute în această suprafață, aparținînd în cea mai mare parte locuinței, reținem: o fructieră cenușie, lucrată la roată, de un tip mai vechi decît cel clasic (fig. 22,9); cupă de tip „megarian", în stare fragmentară (fig. 22,3); resturi dintr-un chiup mare de tip elenistic și o serie de fragmente de străchini, castroane, vase mari etc.

Toate aceste locuințe aparțin tipului binecunoscut și la fel de des întîlnit în lumea geto-dacică. Ne referim la locuințele de suprafață, de formă rectangulară, cu pereți din pari și nuiele, lipiți cu lut amestecat cu pleavă (chirpici). Mai rar se întîlnesc, însă, locuințe cu pereți îmbrăcați cu mult chirpic și arși pînă la roșu, ca în cazul locuinței 3. Una din analogiile cele mai apropiate ar fi de făcut cu „palatul" de la Popești, unde se poate vorbi de folosirea aceluiași procedeu de ardere a pereților[1]. Deosebirea constă doar în proporțiile mai mari și în destinația construcției de la Popești, prevăzută cu mai multe încăperi și podina foarte bine arsă.

Suprafața E s-a săpat în 1985, iar rezultatele obținute nu figurează în prezentul raport.

Fortificația așezării. După cum s-a arătat în introducerea acestei prezentări, așezarea de la Pleașov dispune de un sistem de apărare alcătuit din șanț și val de pămînt, sistem tradițional, binecunoscut și frecvent întîlnit în lumea geto-dacică. Starea de conservare este cu totul remarcabilă. El se află în partea de ENE a așezării, izolînd așezarea de restul terasei din care făcea parte inițial. Spre capete, atît șanțul, cît mai ales valul fac o arcuire spre așezare pentru a se face o cît mai bună legătură cu pantele promontoriului. Acestea au lungimea de 105 m, dimensiune stabilită măsurînd culmea valului. În vederea cunoașterii mai exacte și a celorlalte dimensiuni și a structurii valului s-a procedat la secționarea fortificației, prin prelungirea S.III pînă pe panta exterioară a șanțului (fig. 2 și fig. 4).

În urma datelor oferite de săpături rezultă că valul se mai păstrează pe o înălțime de 4 m, la bază lățindu-se pînă la 14 m. Deschiderea maximă a șanțului, pornind din vîrful valului, ajunge să măsoare aproape 30 m, iar adîncimea lui peste 5 m, de la nivelul de călcare antic. Săparea șanțului este în întregime artificială, aici neexistînd în prealabil vreo viroagă naturală care să fi ușurat această operație.

Din profilul obținut de pe urma secționării fortificației s-a putut constata că valul a fost ridicat după o anumită tehnică, menită să-i asigure o structură solidă și o rezistență mai mare la intemperii. Mai întîi a fost depus, direct pe solul antic, un strat masiv de pămînt nisipos, gros de 2,35 m, destul de compact și pe alocuri de o duritate destul de mare. În partea dinspre așezare a fost ridicat un dîmb (val mic), cu înălțimea de 1,30 m și baza lată de 15 m, probabil cu scopul de a nu permite deplasarea pămîntului din centrul valului. Acesta a fost la rîndul lui suprapus de un strat de pămînt roșu argilos, gros de 0,50—0,70 m, contribuind la întărirea consistenței celui dintîi. Peste stratul nisipos principal de la bază a fost depus un altul, de formă conică, alcătuit din depuneri subțiri, destul de neregulat așezate, constînd din pămînt negru, argilos și calcaros. Totul se prezintă ca un monolit, foarte dur și bine sudat. Către șanț, acest con are latura puțin înclinată, ce se pierde lin, în timp ce spre așezare, cealaltă latură se prezintă mult mai dreaptă, aproape verticală, foarte drept tăiată. De această latură se sprijină și se lipesc, pe o înălțime de 2 m, depuneri de pămînt așezate în straturi subțiri de 0,10—0,15 m de argilă roșcată și pămînt de culoare gălbuie, bine bătătorite, care alternează pe orizontală, ca o „temelie olbiană". Spre așezare, între valul mic de la bază și acest strat cu depuneri alternative, integrîndu-se în panta valului, se situează un strat de pămînt argilos de culoare roșie-negricoasă, ce coboară spre poala valului, pînă la baza

[1] R. Vulpe, Materiale, 6, 1959, p. 307—324.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

urmelor de cultură. În continuarea acestuia, tot către așezare, reprezentînd poala valului, se mai întîlnește un strat de pămînt gălbui-calcaros, care se pierde treptat pe o distanță de 5 m. Sub acest strat se află urme de pămînt ars, depuneri arheologice și birne carbonizate.

La prezentarea săpăturilor am semnalat situația stratigrafică deosebită din zona valului. În toate secțiunile și suprafețele săpate s-a constatat că pămîntul din poala valului, pe grosimi de pînă la 0,80 m și pe o distanță de 4—5 m, acoperă stratul de cultură. Aceleași săpături au cuprins în plină pantă a valului birne de lemn arse și pari groși de lemn, care par să aparțină unui perete special amenajat în vederea susținerii pămîntului din val. Că este vorba de o astfel de construcție ne-o dovedește atît linia de birne arse și de pari care este similară în toate sectoarele cercetate, mergînd de-a lungul valului și la aceeași distanță de la marginea acestuia, cît și masiva scurgere de pămînt de deasupra depunerilor arheologice. Aceleași observații stratigrafice ne arată că acest perete de susținere a fost utilizat ca protecție a locuințelor ce se înșirau în spatele imediat al valului.

Locuințele. În săpăturile de pînă acum au putut fi identificate urmele a patru locuințe, toate de suprafață, întîlnite de-a lungul valului, la marginea imediată a acestuia. Nu pentru toate dispunem de indicii complete asupra dimensiunilor sau a celor mai multe elemente menite să ne dea o imagine a lor exactă. Pentru toateacestea există însă sesizate principalele urme care să le definească tipul și caracteristicile de bază. Din cele observate pînă acum rezultă că locuințele respective se aflau în principal la adăpostul valului, fiind orientate, în mod obligatoriu, impus de poziția fortificației, cu fața spre VSV, respectiv spre valea Oltului. Toate au formă rectangulară, fiind construite în tehnica tradițională, simplă, binecunoscută, din pereți alcătuiți din pari și împletitură de nuiele și acoperiți apoi cu lipitură de pămînt amestecat cu pleavă (chirpici). La unele din locuințe această tehnică se observă clar în amprentele păstrate pe chirpiciul ars. Situațiile mai deosebite, ca și amănuntele privind fiecare locuință în parte le putem urmări odată cu descrierea acestora.

Locuința 1 (L.1) s-a descoperit în S III, în zona valului, pentru dezvelirea căreia s-a săpat o casetă. Lățimea dinspre val este marcată de linia de birne arse și urme de pari de lemn destul de groși (0,20—0,30 m), urmărită pe o distanță de cca 4 m. De la această linie se întind, spre așezare, pe o lungime de 3,50 m, pămînt ars, ceramică, urme de vatră, două suprafețe de pietre de rîu și oase de animale. Este posibil ca locuința să fi fost ceva mai mare, însă întinderea ei a putut fi urmărită doar pe dimensiunile amintite, pe baza frecvenței resturilor de depuneri arheologice și a concentrării lor (fig. 3).

Locuința 2 (L. 2) a apărut în partea dinspre val a suprafeței A, fiind marcată în special de resturile de chirpici ars ale acesteia, care au putut fi urmărite pe o întindere de formă rectangulară cu dimensiunile de 3×4 m. Deși aici nu mai apar atît de evident resturile de lemn ars, se constată, totuși, prezența unor urme de cărbuni și a pămîntului ars, care intră sub poala valului. Latura dinspre val este și aici bine delimitată de linia de arsură, ce a putut fi urmărită clar pe o distanță de 4 m, la capătul ei de NE întîlnindu-se totuși un cap de birnă de lemn arsă. După resturile arheologice am putea vorbi și aici de o locuință de suprafață, de formă rectangulară, cu dimensiunile aproximative de 4 × 4 m (fig. 3). În cuprinsul locuinței, în dărîmăturile de chirpici, ce poartă amprente de pari și nuiele, și pe pămîntul ars s-au descoperit fragmente ceramice de la vase lucrate cu mîna și la roată. Din rîndul acestora se remarcă vasele-sac, decorate cu butoni și brîu alveolar, linii incizate și șiruri de alveole, castroane-fructiere etc., o ceașcă dacică, din seria ceramicii modelate cu mîna, iar din cea la roată : fragmente de castroane și străchini, cu buza orizontală sau verticală, unele cu minere aplicate oblic, pe umăr, indicînd o tradiție mai veche, vase de provizii etc. La acestea se adaugă cîteva resturi de amfore elenistice de import. În plus se mai semnalează prezența unei lame de cuțit și a unui cîlig de fier, precum și a oaselor de animale domestice, ovi-caprine, porcine și bovine. De aceeași locuință se leagă foarte probabil și vatra apărută în car. 5, la — 0,80 m, către colțul de NV al acesteia. Are diam. de 0,80 m, este fățuită, arsă la suprafață și așezată pe un pat de pietre de rîu. O a doua vatră, similară, cu diam. de 0,60 m, s-a descoperit mai spre SV, în afara suprafeței atribuită locuinței.

Locuința 3 (L. 3) s-a descoperit în cuprinsul suprafeței C. Este cea mai bine delimitată și cu elementele cele mai caracteristice urmelor unei locuințe. Aceasta are formă rectangulară, cu dimensiunile de 5,40×3,60 m, lungimea ei fiind paralelă cu linia valului. Limitele și forma ei au fost precizate pe baza dărîmăturilor de chirpici ars, care este compact pe întreaga întindere a acesteia. Podeaua se află la —0,70 m spre așezare și la —1m spre val. După cîte se pare ea nu se

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

mai sprijinea direct pe întăritura valului, latura ei din această parte aflîndu-se la 3 m depărtare de linia bîrnelor arse, deci situată ceva mai spre așezare în raport cu celelalte două locuințe (fig. 3).

Locuința este de tipul celor de suprafață, cu pereții din pari și nuiele, dublat de un strat gros de 0,20—0,30 m, de chirpici ars, pe o parte cu suprafața netedă, iar pe cealată cu amprentele

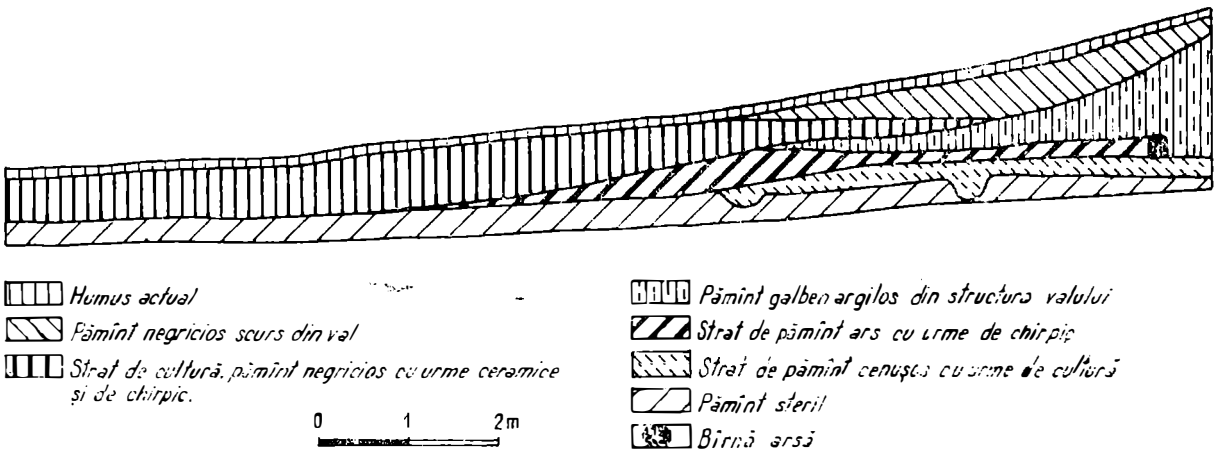
Humus actual
Pămînt negricios scurs din val
Strat de cultură, pămînt negricios cu urme ceramice și de chirpic.
0 1 2m
Pămînt galben argilos din structura valului
Strat de pămînt ars cu urme de chirpic
Strat de pămînt cenușos cu urme de cultură
Pămînt steril
Bîrnă arsă

Fig. 5. Pleașov. Profil al suprafeței A.

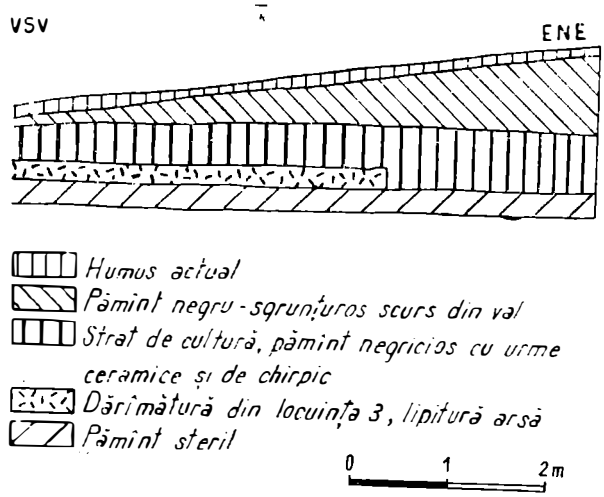

Fig. 6. Pleașov. Profil al suprafeței C.

scheletului de lemn. Cantitatea de chirpici este foarte mare, situație destul de rar întîlnită la locuințele geto-dacice. Acesta este ars în întregime pînă la roșu și are grosimi care variază între 0,07 și 0,12 m (fig. 3 și 6). Faptul că arderea lipiturii este completă și uniformă, pe toată grosimea ei, poate constitui un indiciu că aceasta s-a făcut odată cu construirea locuinței, urmînd a fi explicată prin tehnica specială ce s-a aplicat, cel puțin în acest caz. Arderea puternică și uniformă, cum se constată aici, nu poate fi rezultatul unui simplu incendiu, în urma căruia să fi pierit locuința, așa cum se explică de regulă prezența chirpiciului ars. După toate probabilitățile, mai întîi s-a ridicat scheletul de pari și nuiele al locuinței, peste care s-a aplicat, de o parte și de alta, un strat gros de lipitură din lut, amestecat cu pleavă. Apoi s-a trecut la arderea intenționată a pereților, ardere de lungă durată și intensă, pînă la obținerea unei temperaturi care să poată pătrunde chirpiciul pe toată grosimea lui și a se obține astfel pereți rezistenți, legați între ei ca o cutie masivă. După aceasta s-a trecut la realizarea acoperișului, a intrării și poate și a ferestrelor. Fără admiterea unui astfel de procedeu, care presupune arderea intenționată a pereților, nu se va putea în nici un fel explica arderea completă a chirpiciului, pînă la roșu, uniformă

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

pe toată grosimea lui, pentru care se impune nu numai timp, ci și o anumită temperatură, exact ca în cazul procedeului de obținere a cărămidei.

La demontarea chirpiciului s-a dat peste cantități însemnate de ceramică, iar către mijlocul locuinței de multe bucăți de zgură, peste 20 fragmente, unele prezentîndu-se sub forma unor pereți de vas, poate de la un creuzet foarte mare, cît și sub formă de bulgări informi, destul de ușori, arși pînă la vitrificare. Toate aceste urme s-au găsit în preajma unei vetre, frumos făținite și bine arse, de formă circulară, cu diam. de 1,20 m. Tot în apropierea vetrei a mai apărut și o piatră de rișniță, de formă pătrată, cu laturile de 0,28 m.

Din rîndul ceramicii lucrate cu mîna descoperită în locuință se remarcă : vas mare, ușor bitronconic, bogat decorat cu brîu alveolar, butoni și șiruri de alveole (fig. 10,6) ; cană bitronconică, din pastă castanie (fig. 8,2) și numeroase fragmente de vase tipice acestei categorii. Ceramica lucrată la roată este reprezentată printr-o serie de fragmente de castroane și strachini cenușii și un vas mare, bitronconic.

Locuința 4 (L. 4) s-a găsit în cadrul suprafeței E, fiind delimitată aproape exclusiv pe baza podinei, bine bătătorită și arsă în cea mai mare parte a ei ; deasupra se afla multă cenușă. Ea se întinde pe toată lățimea săpăturii de peste 4 m, iar spre așezare, pe o distanță de cca 5 m. Către mijlocul ei s-au găsit două pietre de rișniță, una de formă rectangulară, cu laturile de 0,35 m, cu perforație la mijloc, iar cealaltă, o placă de piatră, lungă de 0,60 și lată de 0,35 m, avînd alături percutorul de zdrobit semințele. Către marginea dinspre așezare s-a dat peste o groapă circulară, cu diam. 1,20 m și adîncimea de 2,90 m, avînd pe fund un strat de cenușă gros de 0,20 m și în umplutura ei resturi ceramice. Către colțul de SSV al săpăturii, în plină pantă a valului, aparținînd probabil locuinței, s-a găsit o îngrămădire de cărămizi de chirpici, cu dimensiunile de $0,30 \times 0,30$ și grosimea 0,12 m avînd unele din fețe frumos făținite. Acestea provin probabil de la un cuptor sau altă construcție gospodărească. Sub ele au apărut urmele de bîrne arse și de pari de lemn.

În zona locuinței s-au descoperit o serie de fragmente ceramice și chiar vase întregi, tipice orizontului cultural de la Pleașov, similare ca tehnică și forme cu cele întîlnite în celelalte locuințe și săpături. Printre acestea se evidențiază : o strachină cenușie, la roată, cu buza orizontală, o fructieră de tip mai vechi, cu partea superioară ca un castronaș (fig. 22,9) și o cupă de tip megarian (fig. 22,3), prima de acest fel descoperită pînă acum în așezarea de la Pleașov. S-au mai descoperit oase de animale, ovicaprine și porcine, și pietre de rîu izolate.

Descoperirile

Ceramica. În cadrul așezării de la Pleașov, ca dealtfel în cazul tuturor centrelor arheologice geto-dacice, produsele ceramice constituie fondul principal în rîndul descoperirilor. Chiar dacă ceramica din acest centru nu atinge cantitatea celei scoase la iveală în principalele *davae*, totuși aceasta domină autoritar în fața celorlalte categorii de obiecte, ce se întîlnesc cu totul sporadic. Oricum, descoperirile de pînă acum ne permit să ne facem o imagine asupra caracterelor generale ale ceramicii. În funcție de tehnica folosită la realizarea acesteia se constată și aici, ca și în celelalte așezări geto-dacice, prezența a două mari categorii, prima constituind-o ceramica modelată cu mîna, iar cea de-a doua ceramica lucrată la roată. Raportul cantitativ dintre cele două categorii pare să fie relativ egal. La acestea se adaugă și grupa ceramicii elenistice de import, reprezentată doar prin fragmente de vase, amfore în special.

1. *Ceramica lucrată cu mîna*. Din această primă categorie fac parte, ținînd seama de pasta utilizată ca și de unele particularități de tehnică, două grupe principale, fiecare dintre ele cuprinzînd mai multe tipuri de vase.

a. Prima grupă a ceramicii modelate cu mîna, cea mai bine reprezentată, o formează vasele și fragmentele de vase pentru lucrarea cărora s-a utilizat o pastă cu impurități în compoziție, avînd adesea în amestec mici pietricele. Culoarea este cărămizie, cu nuanțe variate, de la cenușie la roșie sau cenușie-negricioasă. În ceea ce privește formele, se constată o preponderență a vaselor de tip „sac" sau urnă, cu pereții drepți, ușor evazați sau strînși spre gură. O variantă a acestor forme o reprezintă vasul-borcan care apare însă destul de sporadic. Diferențele dintre aceste tipuri de vase sînt uneori sensibile și de aceea o prezentare a lor separată se impune de la sine.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Vasele de tip „sac", cum sînt denumite, au de fapt o formă aproape cilindrică, cu unele modificări în zona centrală și la gură, unde linia peretelui se arcuiește ușor, fie spre interior, fie spre exterior. Din această serie s-au putut întregi patru vase, toate de dimensiuni relativ mici. Primul dintre acestea (găsit în S.I, car. 20) are pereții cu o mică curbură spre umăr, fundul plat și buza dreaptă. Este înalt de 0,145 m, diam. gurii de 0,11 m și cel al bazei de 0,105 m. Pe umăr sînt

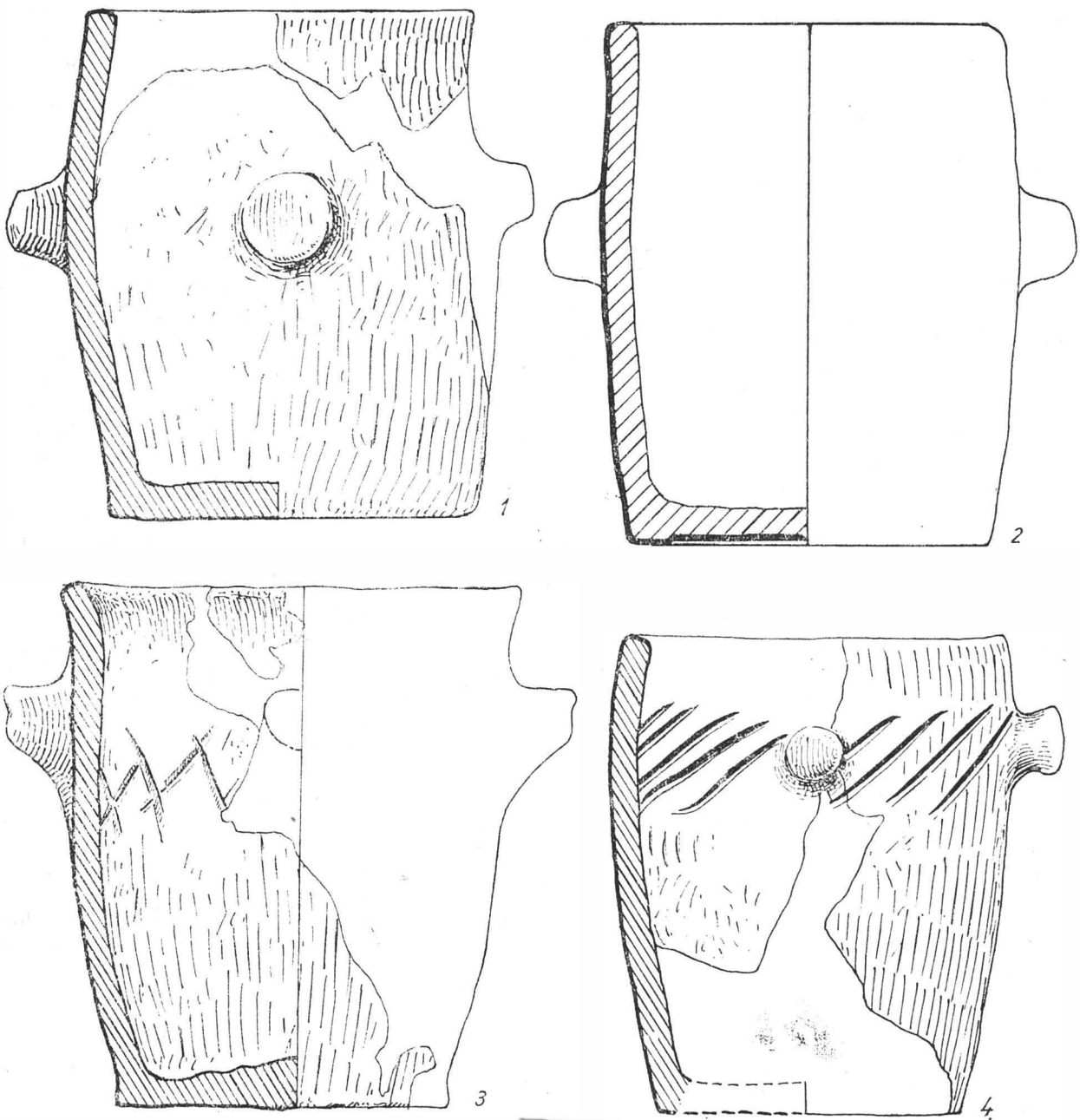

Fig. 7. Pleașov. Vase lucrate cu mîna și decorate cu butoni.

fixați patru butoni cilindrici (fig. 7,1 ; 8,3). Al doilea este similar, dar cu pereții drepți (fig. 7,2). Al treilea vas (găsit S. III, car. 24) are o formă similară dar mai îngust la bază, cu înălțimea de 0,135 m, diam. gurii 0,106 m și cel al bazei de 0,836 m. Pe umăr are ca decor un șir de linii oblice

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

incizate și butoni cilindrici (fig. 7,4; 8,4). Al II-lea recipient (găsit S.III, car. 16), cu formă similară, dar cu gura mai deschisă, buza ușor evazată. Are înălțimea de 0,15 m, diam. la gură 0,124 și la bază 0,092 m. Pe umăr se află un decor de linii incizate în formă de x-uri și butoni cilindrici, cu crestături (fig. 7,3; 8,1).

Printre fragmentele ceramice descoperite mai existau unele care aparțin desigur unor astfel de vase, însă nu este ușor de a le include cu precizie în această serie. Vase de acest tip sînt destul de binecunoscute și frecvent întîlnite în așezările geto-dacice. Unele analogii mai apropiate pot fi stabilite cu descoperiri similare din așezările de la Ocnița[2], Bîzdana[3], Sighișoara, Moigrad, Sf. Gheorghe, Ciumești, Pecica[4] etc. Forma ca atare pare să fie specifică unei faze mai vechi a perioadei clasice și imediat anterioară acesteia, respectiv celei de-a doua jumătăți a sec. II și începutul sec. I î.e.n. Asemenea vase nu apar decît sporadic și nu sînt caracteristice etapei maxime de dezvoltare a civilizației geto-dacice.

În seria următoare a aceleiași prime grupe se includ vasele de dimensiuni mai mari, gen urnă, cu corpul aproape tronconic, mai evazat la partea superioară, cu umărul ușor profilat și buza înclinată spre exterior. Din rîndul acestei serii vom menționa un vas întregit, cu o astfel de formă, găsit în locuința 3. Are înălțimea de 0,396 m, diam. la gură 0,30 m și la bază de 0,1 m. Pe întreg corpul se întîlnește un decor realizat din șiruri de brîie alveolare dispuse, două în poziție orizontală pe umăr și pe gît, cel de pe umăr fiind combinat și cu butoni cilindrici, iar alte trei pe verticală, de la umăr în jos (fig. 10,6). Un al doilea vas cu aceeași formă, dar buza mai scurtă și umărul mai pronunțat, provine din aceeași locuință. Are înălțimea de 0,315 m, diam. la gură de 0,21 m, iar la bază de 0,135 m. Decorul constă din grupe de linii curbe, realizate „cu mătura" și patru butoni cilindrici, dintre care doi crestați (fig. 11,7). La acestea se mai pot adăuga și unele fragmente ce par să aparțină unor vase similare, dar cu decor diferit, constînd din șiruri de alveole și butoni crestați (fig. 9, 1,8; 11,6), din brîu alveolar în ghirlandă (fig. 9,2,4; 10,1; 13,3) sau din linii incizate (fig. 10,2—3; 9,3,5).

Vase de acest tip, atît în privința formei cît și a decorului, se semnalează frecvent în așezările geto-dacice din fazele preclasică și clasică. Din rîndul paralelismelor mai apropiate am cita descoperiri de același gen de la Radovanu[5], Bîzdana[6], Moigrad, Sighișoara, Pecica[7], Poiana[8], Răcătău[9], Crăsani[10] etc.

O variantă ceva mai evoluată o reprezintă tipul de vas-borcan sau piriform, destul de zvelt, cu corpul puțin bombat către umăr și buza arcuită în afară. Din acest tip ceramic, dispunem de un exemplar întreg (găsit în L.1), înalt de 0,33 m, diam. gurii de 0,195 m și al bazei de 0,14 m. Pe umăr are patru butoni, legați între ei cu un brîu alveolar în formă de ghirlandă (fig. 12, 8; 13,3). Alte cîteva fragmente aparțin unor vase similare, dar de dimensiuni mai reduse, la care apare, ca decor, frunza de brad și un șir de creastături sub buză (fig. 9,5; 10,3). Forma și mai evoluată a acestei variante devine curentă în perioada clasică, fiind reprezentată mai ales de vase mici prezente, fără excepție, în toate așezările geto-dacice din această vreme.

În aceeași grupă a vaselor din pastă poroasă se includ și cești dacice. Una dintre ele, găsită în suprafața A, respectiv în locuința 2, are înălțimea de 0,105 m, diam. gurii de 0,21 m și cel al bazei de 0,08 m (fig. 8,5; 11,1). Un al doilea exemplar, apărut în cadrul suprafeței C, este înalt de 0,108 m, diam. gurii de 0,216 m și al bazei de 0,08 m (fig. 12,5). Al III-lea exemplar s-a descoperit în locuința 4 și are înălțimea de 0,10 m și diam. la bază de 0,07 m (fig. 8,6). Alte două exemplare (fig. 12,6—7) provin din suprafața E. Toate cele cinci cești au dimensiuni și forme destul de apropiate între ele și cu mînerul care coboară pînă la nivelul bazei acestora.

[2] D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981, pl. 26, 3; 53, 4.

[3] Cornel Tătulea, Thraco-Dacica, 5, 1984, 1—2, p. 92—110 (fig. 10, 6). Autorul vorbește de un hiatus între primul strat de locuire din sec. IV—III î.e.n. și cel din perioada clasică. După ceramică, asemenea întrerupere nu pare să existe, unele tipuri ceramice, printre care și cel asupra căruia referim, putînd aparține sec. II î.e.n.

[4] I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1969, pl. LXXII—LXXX; cf. și *Ziridava*, Arad, 1978, pl. 112, 2; asemenea tipuri de vase sînt plasate cronologic în sec. III—II î.e.n., mai precis și în perioada preclasică; un vas similar de la Ciumești provine dintr-un complex aparținînd acestei perioade.

[5] M. Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, București, 1979, p. 159, 203 (pl. XXI, 5);

[6] Cornel Tătulea, *op. cit.*, fig. 10, 3.

[7] Pentru toate acestea a se vedea I. H. Crișan, *Ceramica...*, pl. LXXII—LXXV; idem, *Ziridava*, pl. 13—15.

[8] Radu și Ecaterina Vulpe, Dacia, 3—4, 1927—1932, fig. 47—49.

[9] V. Căpitanu și V. Ursachi, Carpica, 2, 1969, fig. 6, 8.

[10] V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, fig. 40, p. 184.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

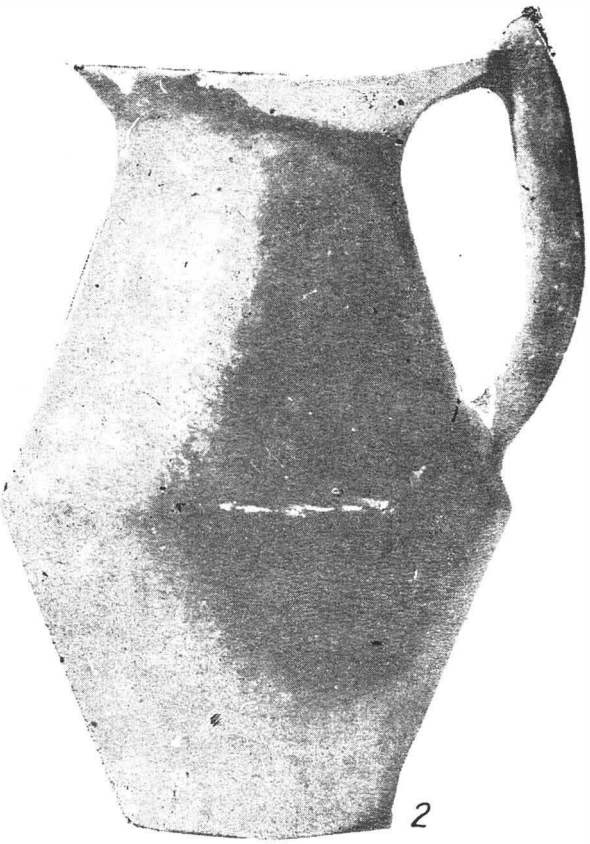

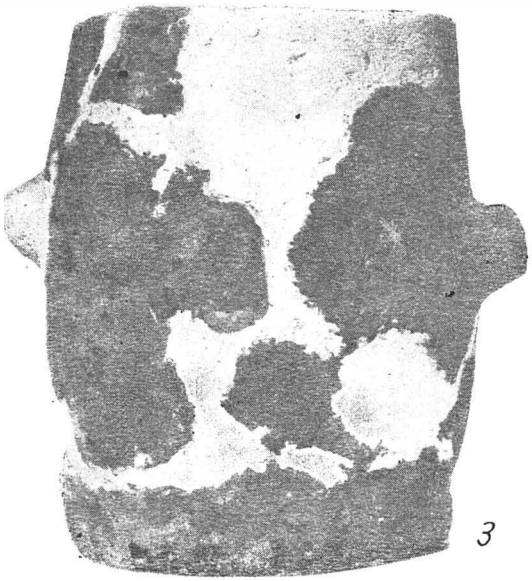

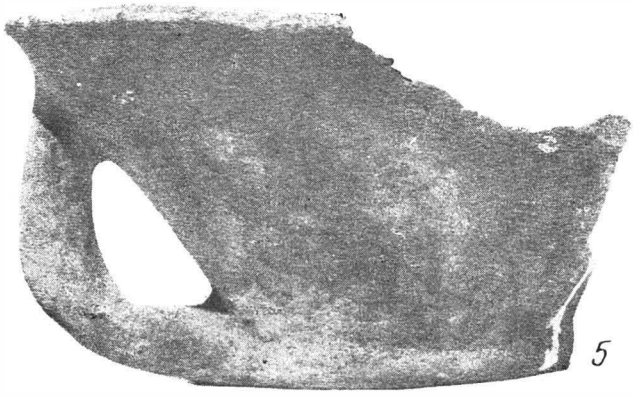

Fig. 8. Pleașov. Vase tip „sac" lucrate cu mîna (1, 3—4), cană (2) și cești (5—6).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

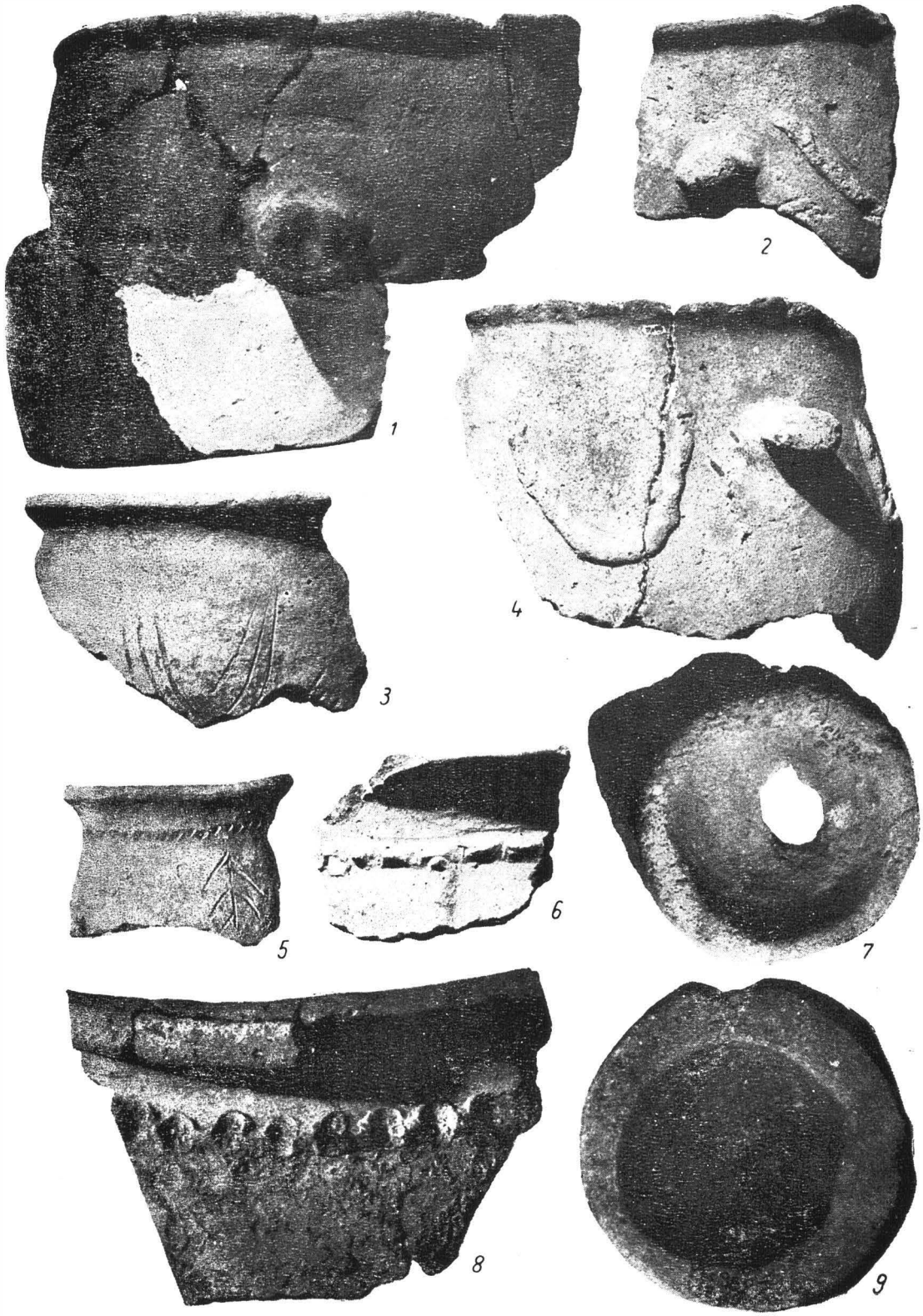

Fig. 9. Pleașov. Fragmente de vase diferite lucrate cu mîna.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

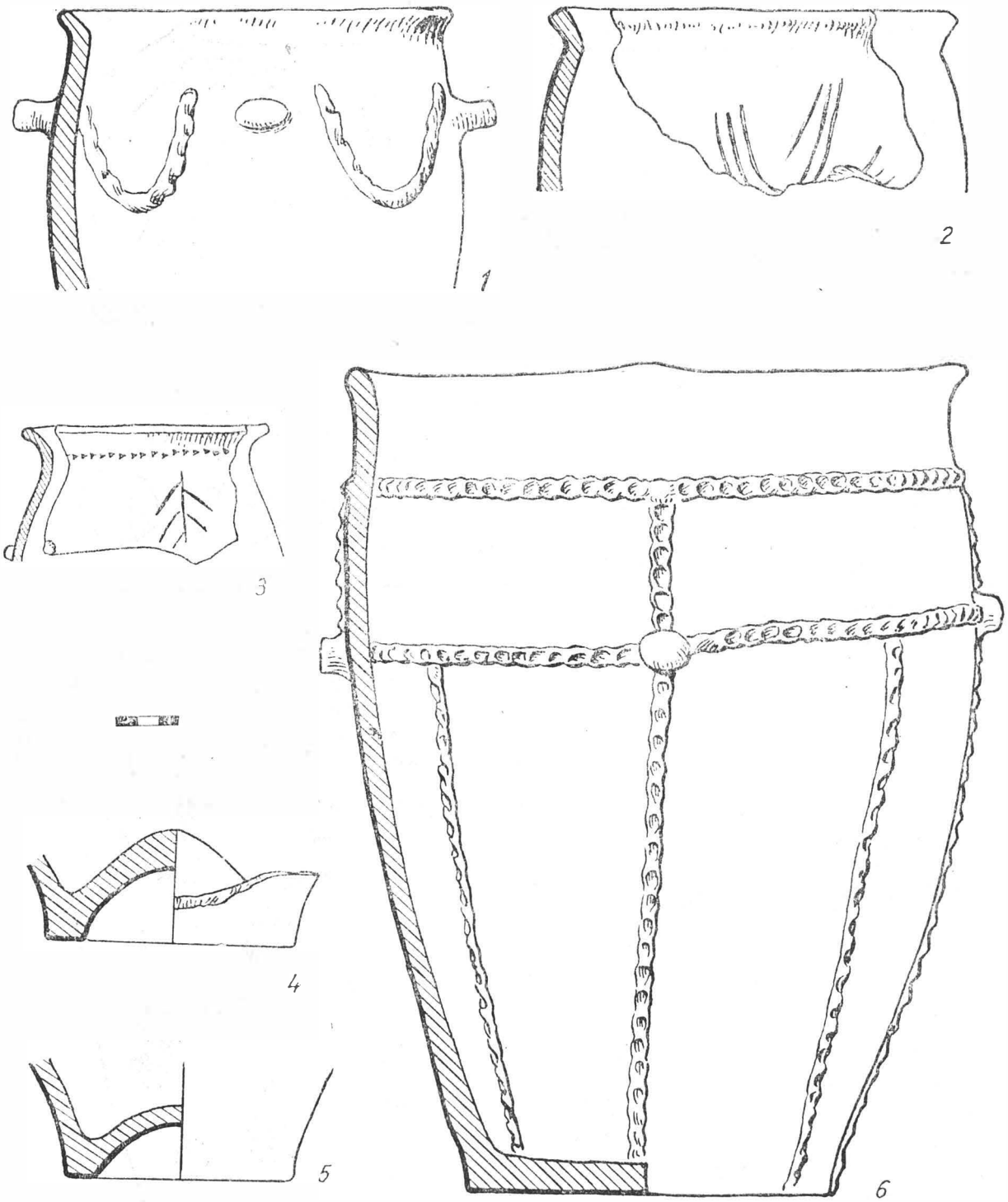

Fig. 10. Pleaşov. Ceramică lucrată cu mîna.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

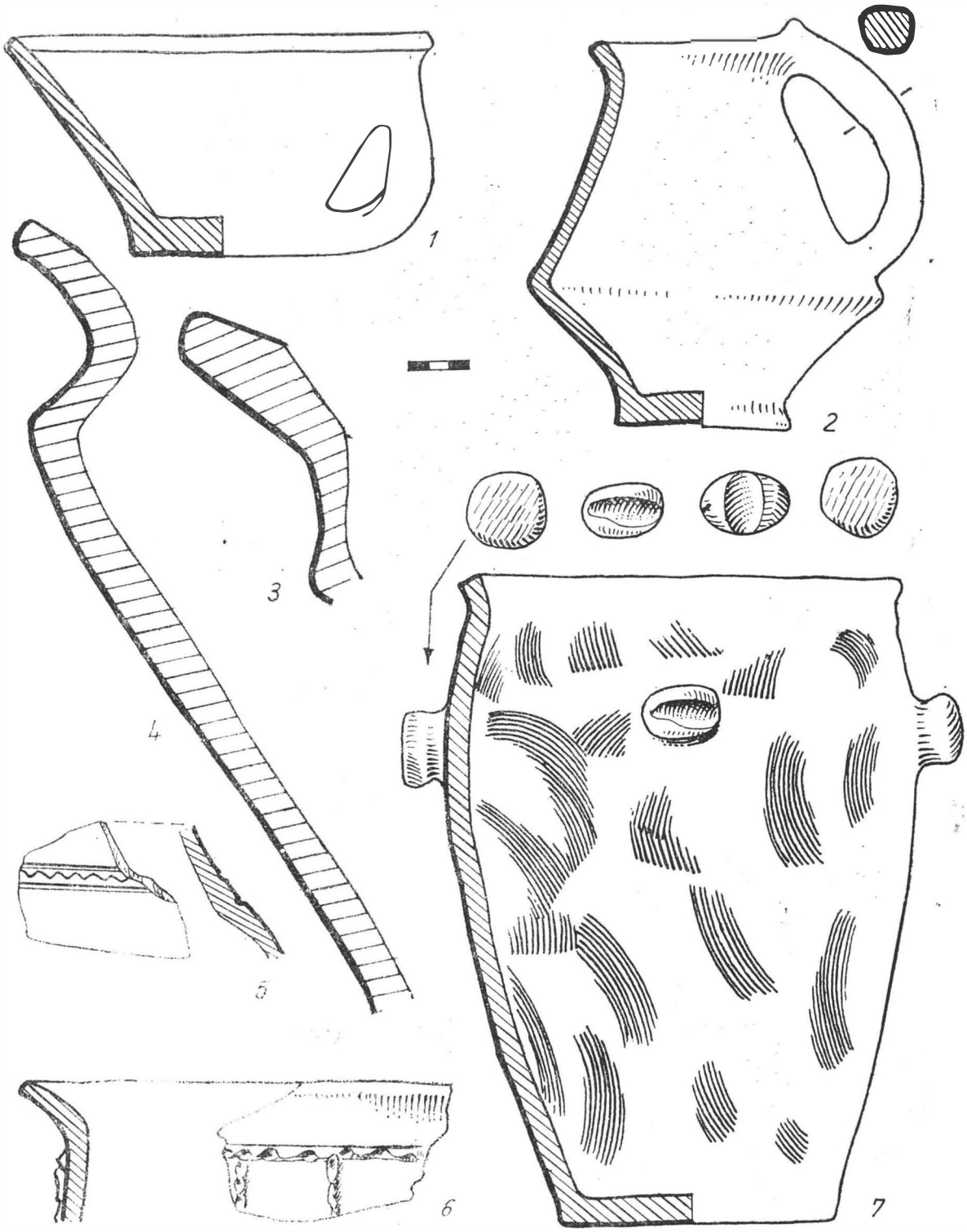

Fig. 11. Pleașov. Ceramică lucrată cu mîna, tipuri diferite

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

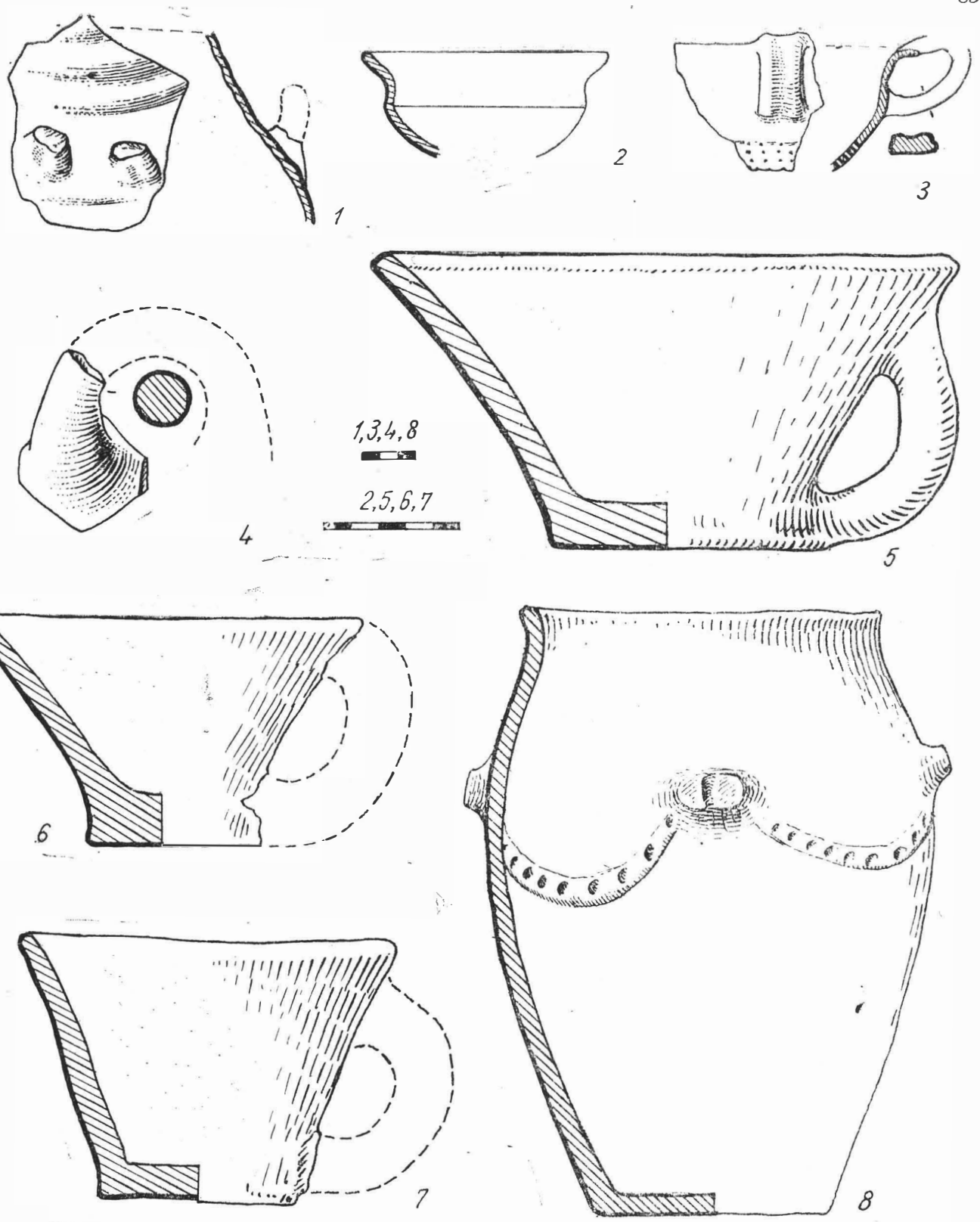

Fig. 12. Pleașov. 1—4 fragmente de vase cenușii lucrate la roată ; 5—7 cești ; 8 vas de provizii lucrat cu mîna.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

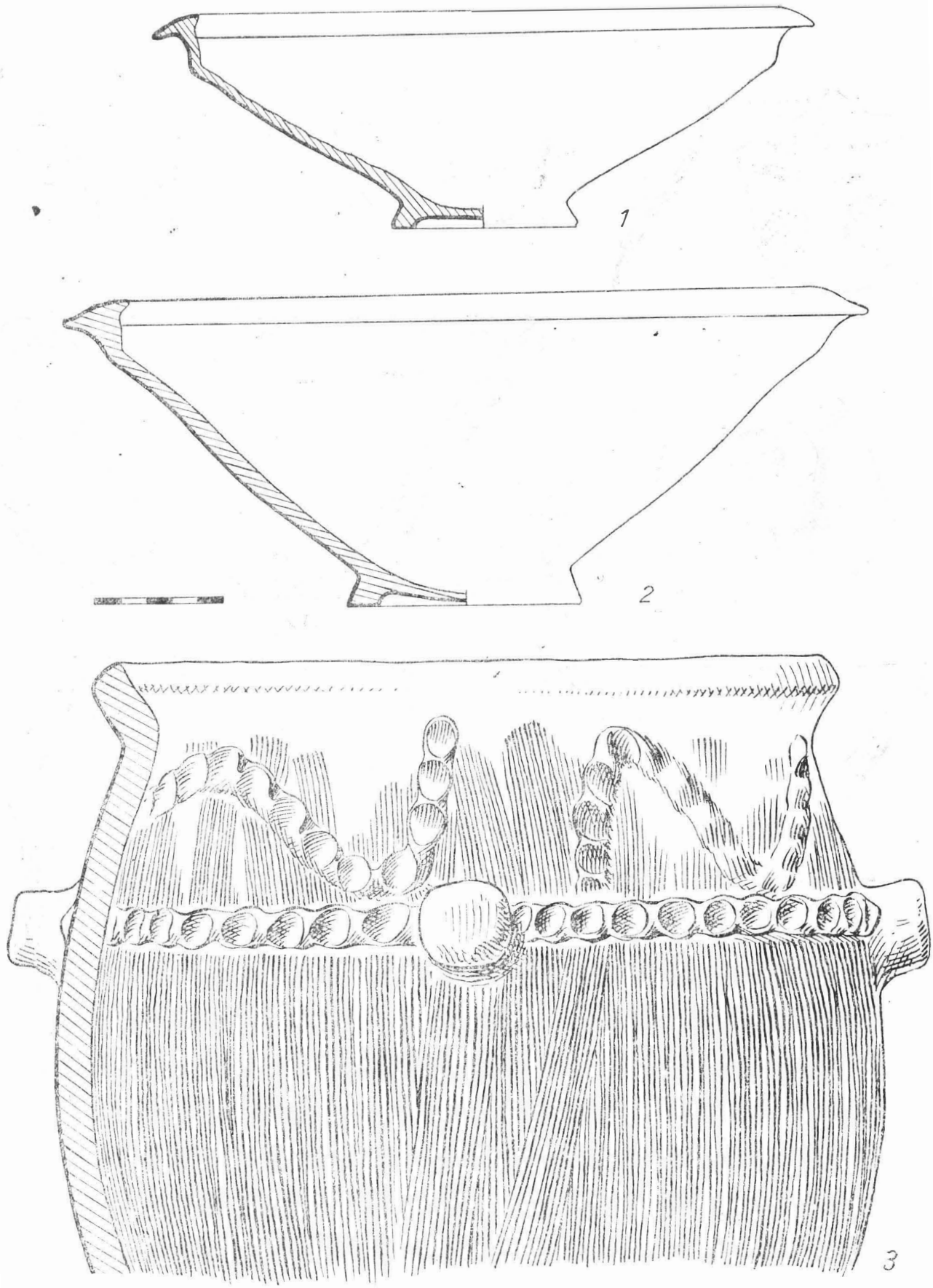

Fig. 13. Pleașov 1—2, străchini conușii lucrate la roată, fragment de vas mare lucrat cu mîna.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Ar mai fi de amintit aici două funduri de vas, găsite în S II, gr. 5 și respectiv 7, probabil al unor castroane, cu partea exterioară concavă și cea interioară convexă similară unui „umbo" (fig. 9, 7, 9; 10,4—5). Le menționăm în mod special, deoarece asemenea resturi ceramice se întîlnesc mai rar în așezările geto-dacice și indică, din punct de vedere cronologic, o fază mai veche, preclasică [11].

b. Din aceeași primă categorie a ceramicii lucrate cu mîna mai face parte o a doua grupă, reprezentată de vase lucrate din pastă fină, fără impurități, de culoare cenușie închisă, cărămizie și portocalie, cu suprafața lustruită. În această grupă ar fi de inclus mai întîi un vas mare de provizii, în formă de „pepene", apărut în locuința 3, lucrat din pastă cenușie. Are înălțimea de 0,58 m, diam. gurii de 0,21 m și al bazei de 0,165 m (fig. 14). Vase de tipul acesta sau apropiate ca formă se întîlnesc relativ des în așezările geto-dacice. Printre cele mai apropiate analogii am putea cita unele exemplare descoperite la Ocnița [12], Răcătău [13], Poiana [14], Baraolt, Oradea, Pecica [15], Sf. Gheorghe [16] etc

Urmează apoi două căni de formă bitronconică. Una din ele, găsită lîngă vatra locuinței 3, este mai zveltă și mai înaltă, 0,205 m, cu diam. gurii 0,10 m și al bazei de 0,072 m. Toarta este puțin suprainălțată și culoarea portocalie (fig. 8,2). Cea de-a doua apărută în aceeași locuință este mai mică, înaltă de 0,186 m și cu pîntecele mai dezvoltat, cu diam. 0,174 m. Fundul este plat, dar ușor profilat, cu diam. 0,09 m. Are culoare cărămizie închisă (fig. 11,2). Pentru prima din aceste căni se întîlnesc analogii în mai toate așezările geto-dacice, din rîndul cărora am putea cita pe cele de la Crăsani [17], Poiana [18], Popești [19], Buridava [20], Grădiștea-Brăila [21], Sprîncenata [22], Pecica [23], în necropola de la Zimnicea [24] etc. Forma și mai ales pasta de culoare portocalie plasează această cană, din punct de vedere cronologic, în a doua jumătate a sec. II î.e.n. Unele variante ale aceluiași tip, cu pastă diferită, se întîlnesc destul de des și în sec. I î.e.n. [25].

O altă serie de vase din aceeași grupă a ceramicii lucrată cu mîna din pastă fină o constituie castroanele cu picior înalt sau fructiera cu picior, cu buza lată și evazată, adesea în fațete. Din săpăturile de pînă acum provin numai fragmente, în special buze, toate mult răsfrînte în afară. Sînt lucrate din pastă cărămizie închisă sau negricioasă pînă la neagră, cu lustru la suprafață. Numărul fragmentelor este destul de mare, ceea ce indică o oarecare frecvență a lor în acest centru arheologic (fig. 11,3—4; 15,2—6). Acest tip de vas, tipic culturii geto-dace, se întîlnește destul de des în așezări. Variantele cu slip negru sînt ceva mai vechi și aparțin sec. II î.e.n., după cum ne indică recentele cercetări din așezarea de la Sprîncenata (jud. Olt), unde asemenea fragmente de vase se găsesc aproape exclusiv în nivelul cel mai vechi de locuire, ce precede perioada clasică [26]. Exemplare, mai semnificative pentru cunoașterea și răspîndirea tipului ca atare, s-au descoperit la Popești [27], Crăsani [28], Poiana [29], Răcătău [30], Bîtca Doamnei [31], Sighișoara, Pecica [32] etc.

În încheierea acestei grupe ceramice ar mai fi de menționat prezența unei „cupule", care are forma unui văsuț miniatură, aproape bitronconic, ce era fixat inițial pe marginea superioară a unui recipient, poate de cult, sau aparținea unui opaiț geto-dacic (fig. 23,1). Unele analogii și indicații în

[11] Funduri identice de vase din aceeași categorie s-au găsit în așezarea din sec. IV—III î.e.n. de la Scărișoara—Hotarele (jud. Călărași), sondată de noi în 1966—1967; rezultatele sînt încă inedite; cf. și R. și Ecat. Vulpe, în săpăturile de la Poiana, Dacia, 3—4, 1927—1932, p. 288 (fig. 40/4—6).

[12] D. Berciu, *Buridava dacică*, pl. 104/4—5.

[13] V. Căpitanu, Carpica, 8, 1976, p. 49—72 (fig. 13), datată în sec. II î.e.n.

[14] R. și Ecat. Vulpe, Dacia, 3—4, 1927—1932, fig. 42, dar cu o formă mai regulată și cu decor.

[15] I. H. Crișan, *Ceramica*..., p. 163—165 (pl. LVIII, CLV).

[16] K. Horedt, Materiale, 2, 1956, p. 12 (fig. 13/4).

[17] V. Pârvan, *Getica*, fig. 69.

[18] R. și Ecat. Vulpe, *op. cit.*, p. 282 (fig. 26/1,3).

[19] R. Vulpe, SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 250 (fig. 11,1).

[20] D. Berciu, *op. cit.*, pl. 70, 7—8.

[21] V. Sîrbu și Fl. Anastasiu, Materiale, 1983, fig. 2, 2.

[22] Cană similară s-a găsit în această așezare în primul nivel de locuire datat în sec. II î.e.n.; cf. C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului inferior*, sub tipar.

[23] I. H. Crișan, *Ziridava*, Arad, 1978, p. 118—122 (pl. 33); pentru alte descoperiri similare din așezări din Transilvania, vezi același autor, *Ceramica daco-getică*, p. 176—178.

[24] A. D. Alexandrescu, Crisia, 1972, p. 24 (pl. IV, 7), găsită într-un mormînt din sec. II î.e.n.

[25] O. Floca, Dacia, 11—12, 1945—1947, p. 87 (fig. 4); B. Mitrea și Z. Székely, același publicație, p. 105—114; cf. și I. H. Crișan, *Ceramica*..., p. 177.

[26] Rezultatele acestor cercetări formează subiectul unei monografii, C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului inferior*, aflată sub tipar.

[27] R. Vulpe, Materiale, 3, 1957, p. 231 (fig. 9).

[28] V. Pârvan, *Getica*, fig. 87—89.

[29] R. și Ecat. Vulpe, Dacia, 3—4, 1927—1932, fig. 25/1, 7; fig. 26/10 și fig. 33.

[30] V. Căpitanu, *Carpica*, 8, 1976, fig. 12/5—6.

[31] A. Buzilă, MemAntiq, 2, 1970, fig. 24—25.

[32] Pentru Pecica a se vedea, I. H. Crișan *Ziridava*, pl. 16—18, iar pentru Sighișoara, idem, *Ceramica*..., p. 307 și pl. XLVIII, 4—5; CXLVII, 1—2 și CLII, 2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

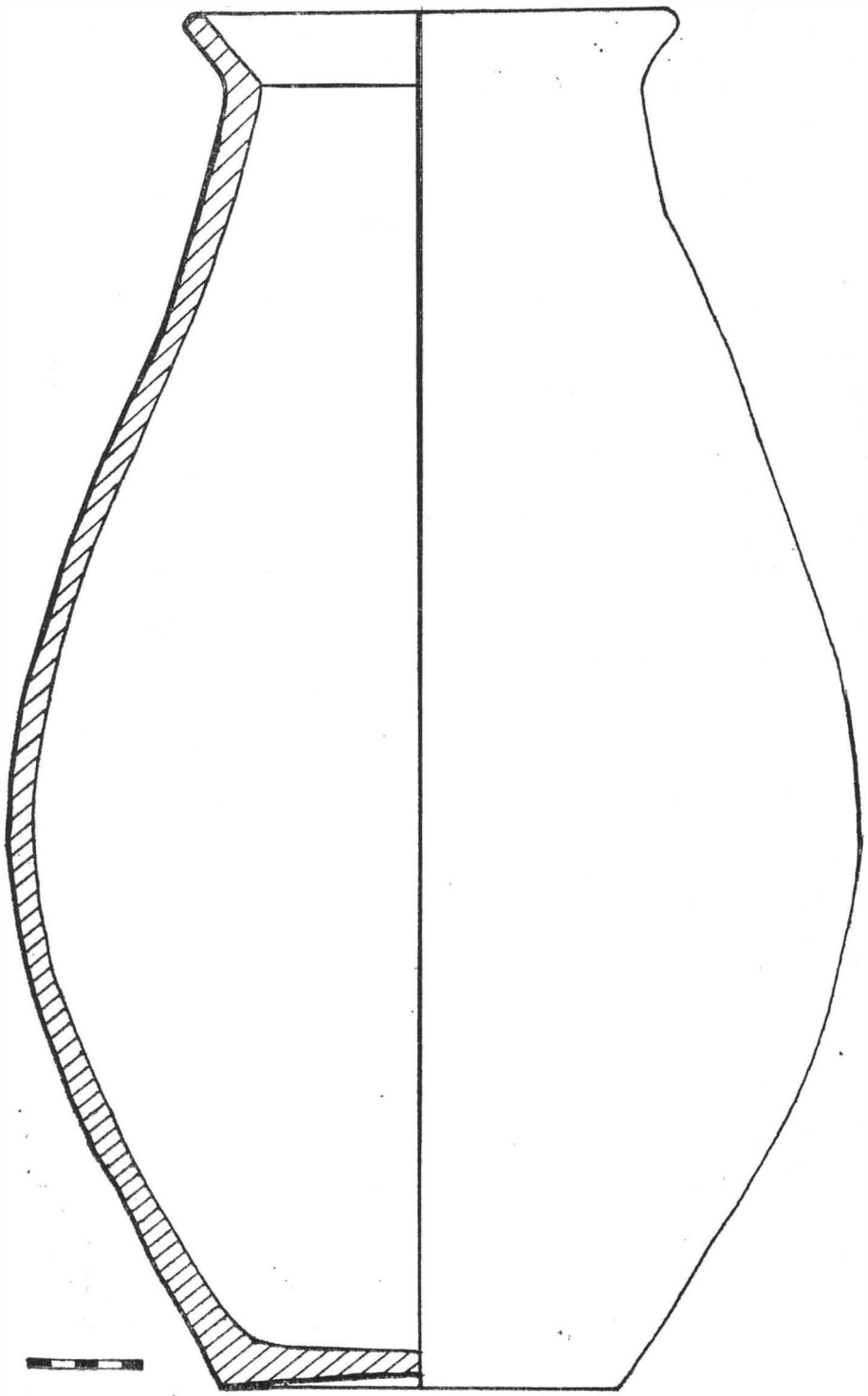

Fig. 14. Pleaşov. Vas de provizii din locuinţa 3.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

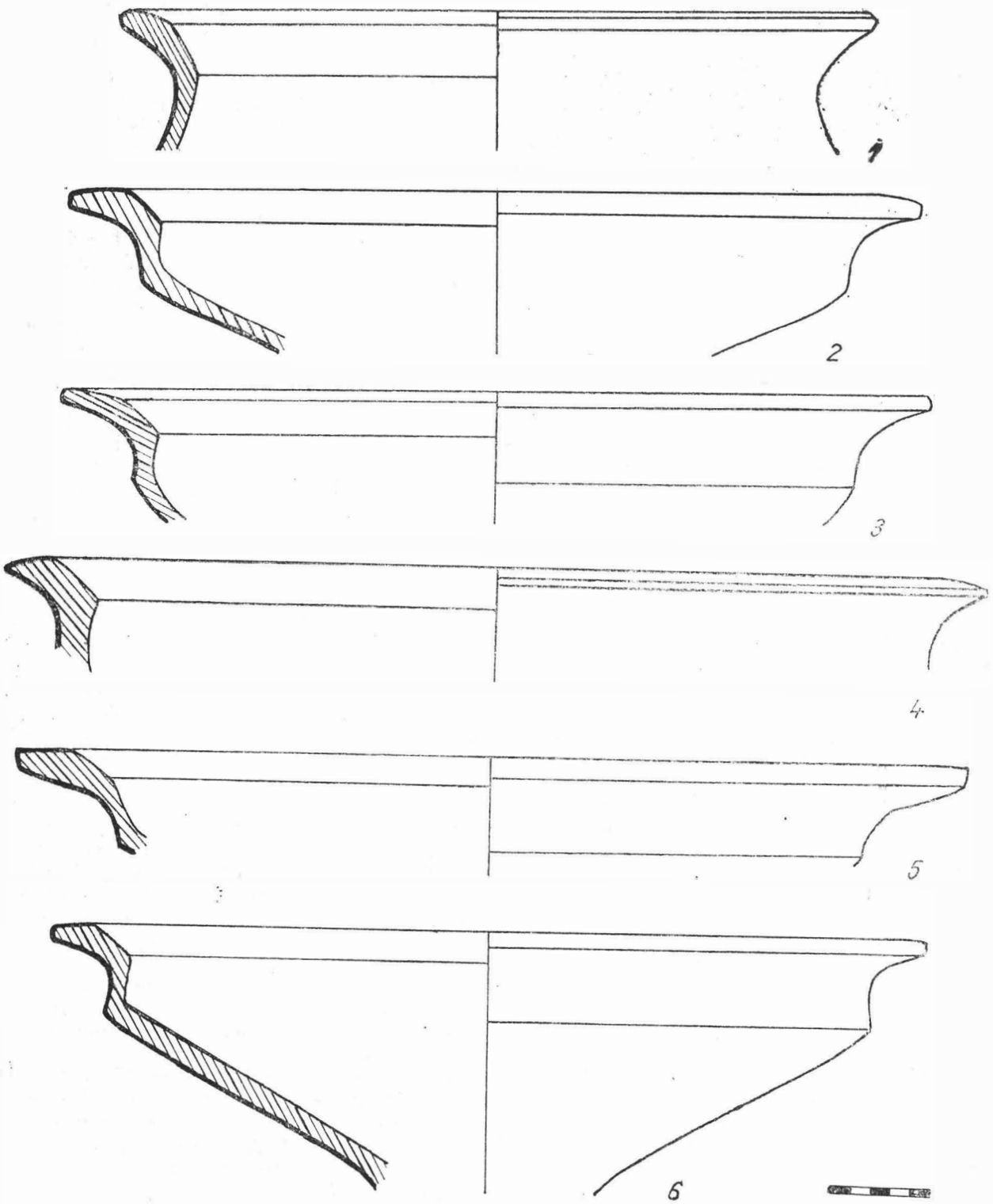

Fig. 15. Pleaşov. Fragmente de castroane, fructiere, lucrate cu mîna.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

acest sens am avea în unele descoperiri de la Popești [33], Poiana [34] și Răcătău [35]. Una dintre cele mai apropiate analogii o întîlnim însă la Gabara-Starazagora (R. P. Bulgaria), de unde provine un exemplar complet constînd dintr-un inel, pe care sînt fixate trei văsuțe miniatură („cupule") de formă bitronconică [36].

O privire de ansamblu asupra întregii categorii ceramice modelate cu mîna ne dă posibilitatea să formulăm cîteva considerații de ordin general, pe care ni le sugerează caracteristicile diferitelor tipuri de vase. După cum am încercat să schițăm deja pe parcursul descrierii fiecărei grupe ceramice în parte, tipurile principale de vase de la Pleașov, printre care se numără castronul-fructieră cu picior, cana bitronconică, vasul cu pereții orizontali și chiar cel de tip „pepene" sînt caracteristice fazei preclasice a civilizației geto-dacice, respectiv sec. II î.e.n., fără a exclude ca unele variante ale acestora să nu coboare și la începutul sec. I î.e.n. Semnificativ în această privință este lipsa completă a unor tipuri de vase și de decor, ce se întîlnesc frecvent în sec. I î.e.n. — I e.n. De pildă, aici nu-și fac încă apariția vasele-borcan de dimensiuni mici, decorate de regulă cu brîu crestat, butoni mici și grupele de linii simple combinate cu liniile în val. După cum s-a văzut, decorul în special din brîu alveolar și butoni mari, cilindrici, ornament de veche tradiție, mai rar șiruri de alveole și incizii de linii oblice sau în forma frunzei de brad, acest din urmă tip de decor întîlnindu-se și mai tîrziu. Aceste constatări pot sluji în viitor la o mai bună cronologie a ceramicii geto-dacice. De pe acum se poate aprecia că vasele-borcan de mici dimensiuni și decorul din linii incizate grupate în benzi simple și în val ca și brîul crestat, sînt mai tîrzii, aparținînd mai ales celei de-a doua jumătăți a sec. I î.e.n. și sec. I e.n. O remarcă am dori să mai facem și în legătură cu cețile dacice găsite aici. Toate cele cinci exemplare au capătul de jos al mînerului coborît pînă la nivelul fundului, cu care se contopește pe aceeași linie. Nu știm dacă acest amănunt tehnic poate fi pus în legătură cu o eventuală mai mare vechime a acestora, în raport cu cele din perioada clasică unde mînerul se oprește de cele mai multe ori deasupra fundului, sau este o simplă întîmplare, însă observația ca atare merită să fie consemnată și verificată în viitor.

Ceramica lucrată la roată, cea de-a doua categorie principală, este reprezentată de tipuri de vase diferite, care par a depăși cantitativ pe cele modelate cu mîna. Caracteristica de bază a acestei categorii o constituie pasta fină de culoare cenușie, care domină cu autoritate în cazul tuturor tipurilor de vase. În mod cu totul sporadic apar și resturi de vase lucrate din pastă cărămizie sau roșiatică. Și în cazul de față dispunem mai ales de fragmente ceramice și doar de puține exemplare întregi sau întregibile. Din toate acestea se pot stabili totuși tipurile principale ale acestei categorii și analogiile respective cu descoperiri similare din alte centre arheologice geto-dacice.

Începem prezentarea diferitelor tipuri cu vasele de dimensiuni mari, cele mai multe recipiente fiind folosite la păstrarea proviziilor. Din rîndul acestora se impun mai întîi două vase mari, dintre care unul întreg, iar celălalt fragmentar, ambele provenind din locuința 3. Vasul întreg este de formă bitronconică, cu jumătatea superioară mai prelungă, fundul inelar și buza evazată; are înălțimea de 0,42 m, diam. pansei 0,27 m, iar al bazei 0,13 m. Pasta din care a fost lucrat are culoarea cenușie închisă, spre neagră, cu urme de lustruire la suprafață (fig. 16). Al doilea vas, fragmentar, avea aproximativ aceeași formă, după cum ne indică jumătatea superioară a acestuia (fig. 17). Tipuri similare se dovedesc a fi destul de rare. Ele nu apar în *davae*-le din perioada clasică, vreme în care domină tipul de recipient mai mare, de formă ovală, cu gît înalt și decor de linii incizate.

Din categoria vaselor mari de provizii fac parte și resturile de *dolia*, cu buza groasă, lucrate din pastă cărămizie, puțin poroasă. Pe fragmente din buza a două asemenea recipiente se păstrează ca decor palmete imprimate și linie incizată în formă de val (fig. 23, 3—4). Cele două fragmente provin din gropile 3 și respectiv gr. 4. La acestea s-ar mai putea adăuga și cîteva fragmente din buza unor vase de provizii cu gîtul cilindric și marginile orizontale. Ambele tipuri sînt bine cunoscute și răspîndite în *davae*-le geto-dacice (fig. 18,2—3,8).

Un loc de seamă îl ocupă în cadrul acestei categorii străchinile-castroane. Unul din aceste tipuri este reprezentat de vase cu marginea superioară dreaptă sau ușor arcuită spre interior. Un exemplar întreg, printre puținele aflate în această stare de conservare, are baza arcuită spre interior și pe marginea exterioară două linii paralele incizate. Este înalt de 0,12 m și cu diam. gurii 0,24 m (fig. 18,1). O variantă apropiată o constituie strachina cu buza aproape dreaptă și îngroșată, avînd pe umăr un grup de linii paralele incizate (fig. 18,4—7; 19,1—3).

[33] R. Vulpe, Materiale, 3, 1957, p. 235 (fig. 10).
[34] Idem, SCIV, 2, 1951, 1, p. 196 (fig. 18, 1).
[35] V. Căpitanu, Carpica, 8, 1976, fig. 21, 2.
[36] Cf. în publicația Pernik, 1, Sofia, 1981, p. 209 (fig. 13).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

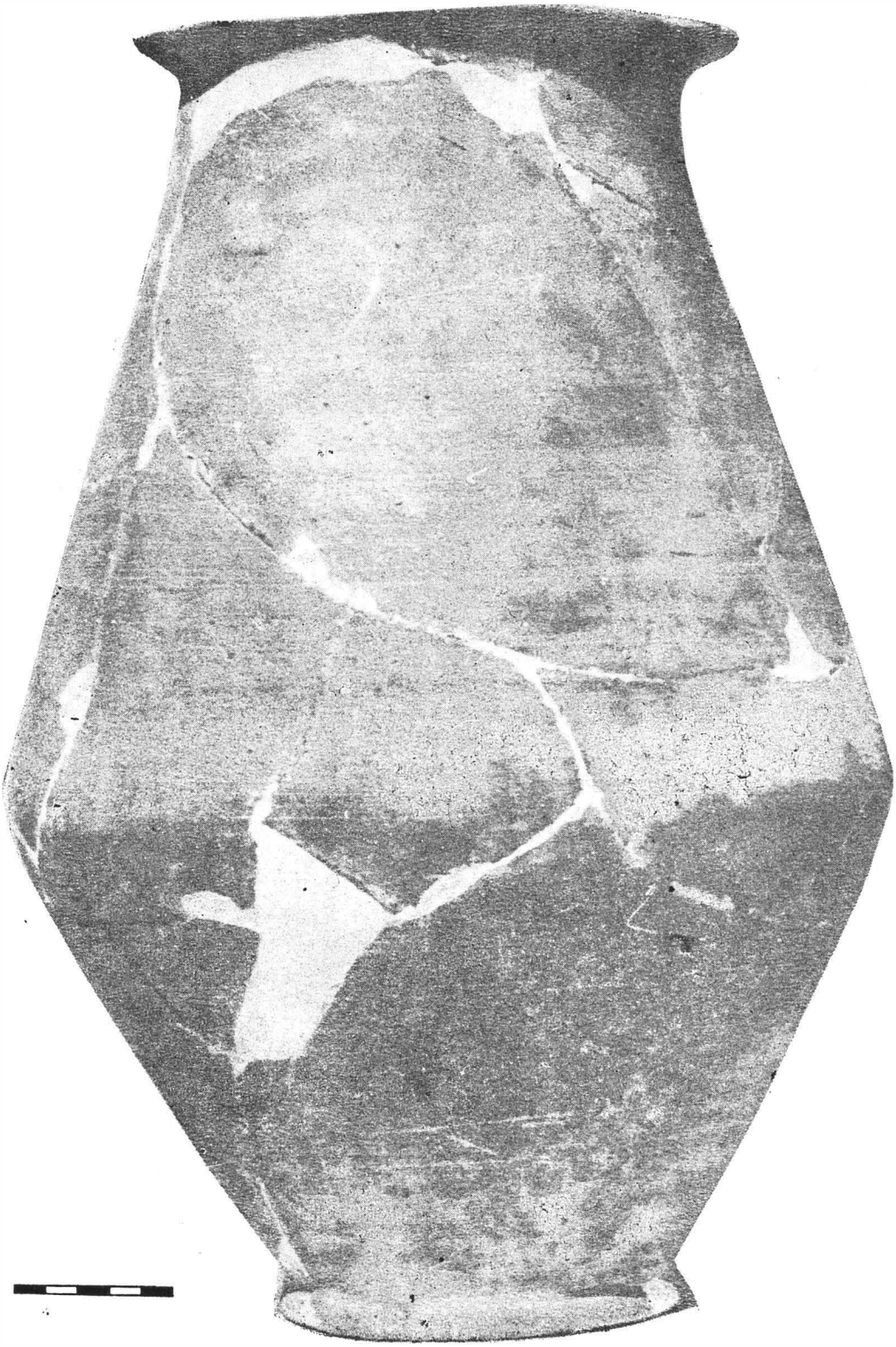

Fig. 16. Pleașov. Vas mare, cenușiu închis, lucrat la roată, găsit în locuința 3.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

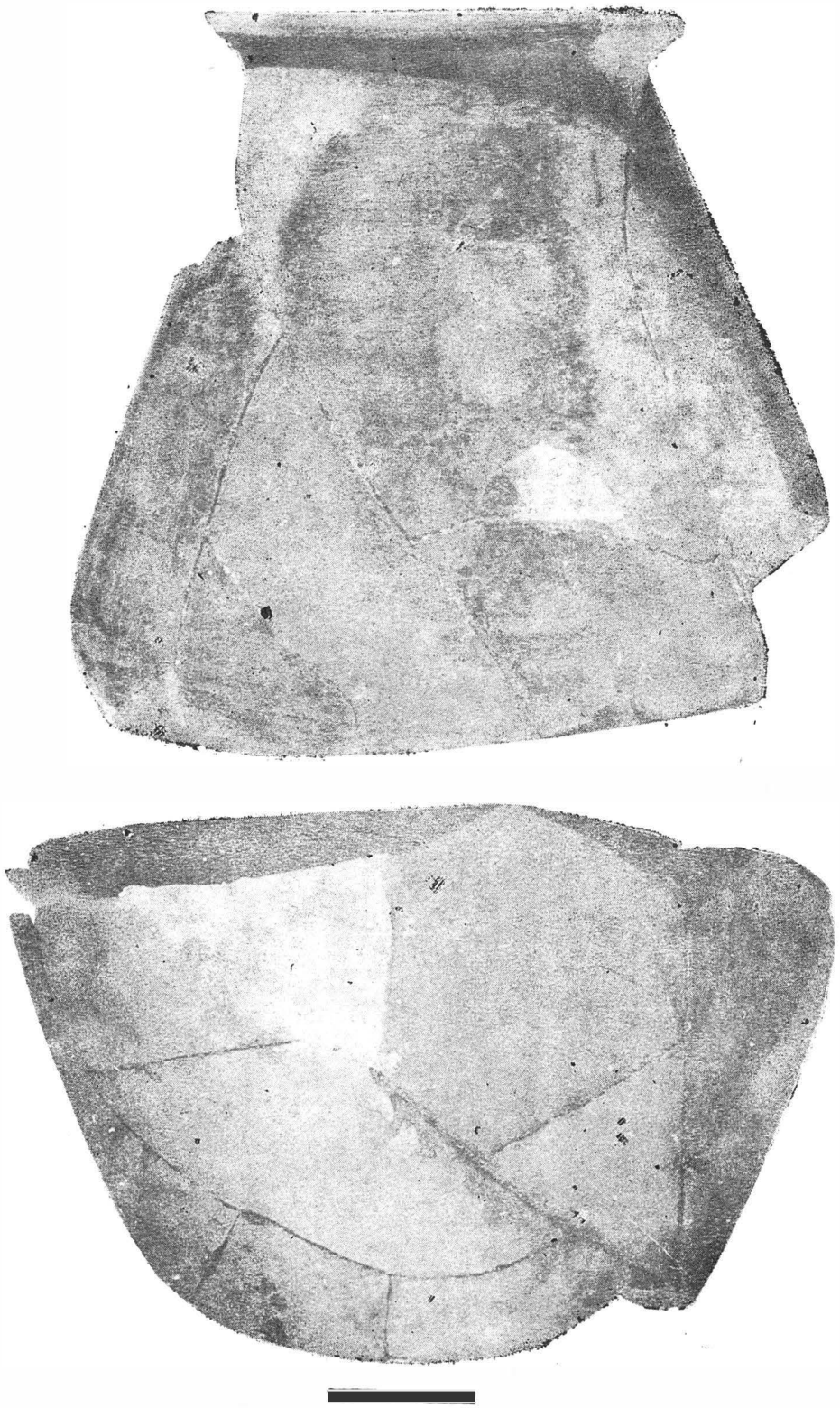

Fig. 17. Pleaşov. Vas mare, fragmentar, lucrat la roată, găsit în locuinţa 3.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

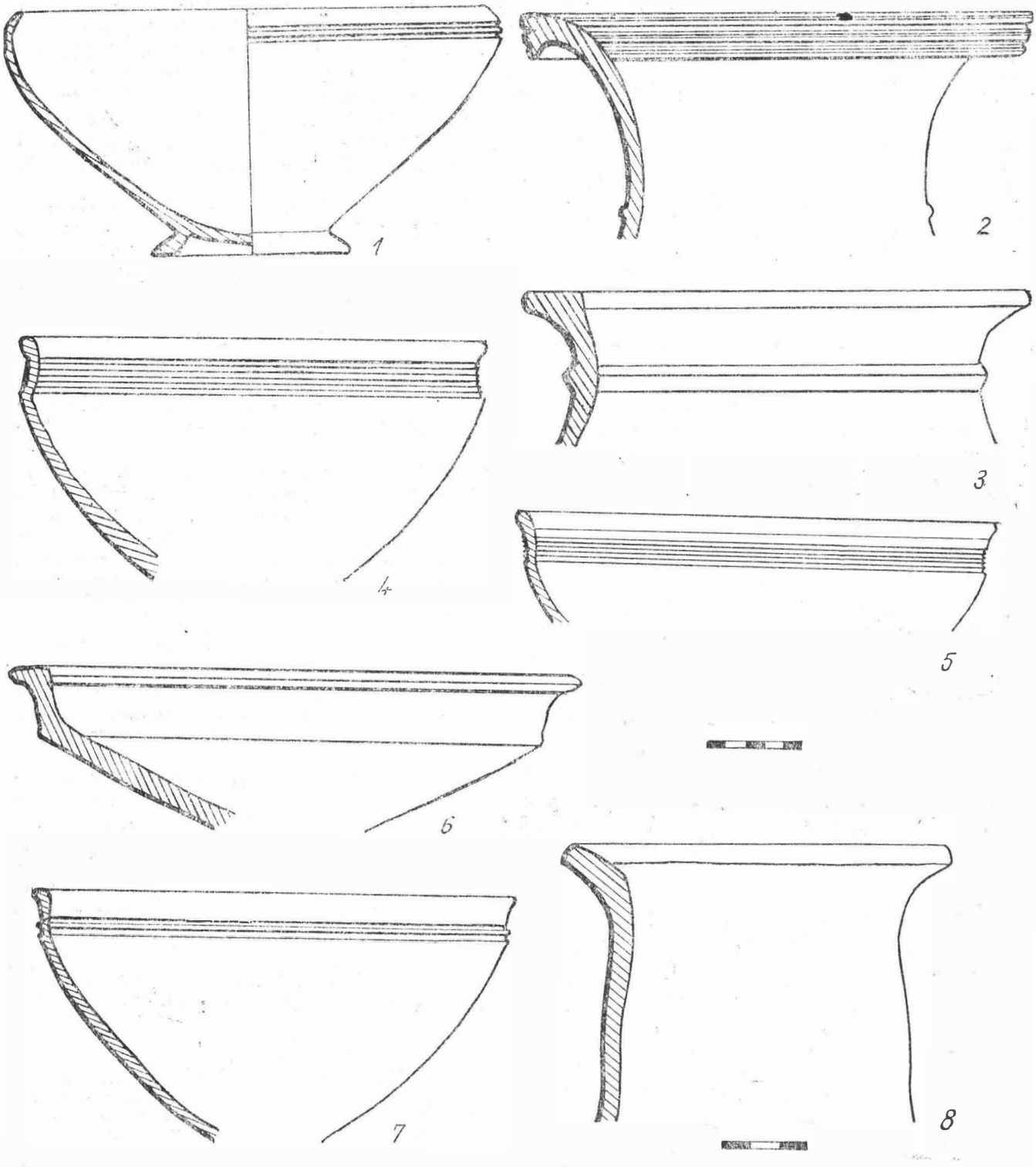

Fig. 18. Pleașov. Străchini-castroane, întregi și fragmentare și buze de vase mari, lucrate la roată.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

În număr ceva mai mare apar resturi de castroane cu buza orizontală, mai mult sau mai puțin răsfrîntă în afară. Unele se apropie de forma buzelor de fructiere „clasice" unele dintre acestea incluzîndu-se eventual în această grupă, fără a avea însă și certitudinea. După dimensiunile lor reduse rezultă că ele aparțin, în majoritate, unor castroane (fig. 21). Absența picioarelor înalte, tipice fructierelor „clasice" ne îndeamnă să le atribuim unor castroane sau unor tipuri de fructieră mai vechi. În acest sens este semnificativă descoperirea, în locuința 4, a unei fructiere cu picior înalt, dar cu cupa în forma unei străchini, cu buza aproape dreaptă-verticală, ușor evazată. Piciorul prezintă, către mijloc, un inel reliefat. Arc înălțimea de 0,17 m și diam. gurii de 0,18 m (fig. 22,9). Un picior similar de fructieră s-a găsit în S III.

Pentru aceste tipuri de vase, cît privește mai întîi castroanele și străchinile, există unele analogii în necropola de la Zimnicea, în morminte din sec. III—II [37] î.e.n., într-un mormînt din sec. II î.e.n. de la Chirnogi [38], în așezarea de la Bîzdana [39] etc. Referitor la tipul preclasic de fructieră, în formă de strachină, unele paralele ar fi de găsit în aceeași necropolă de la Zimnicea, într-un mormînt din sec. II î.e.n. [40], și în așezările de la Bîzdîna [41], Pecica [42] și Poiana [43], acestea din urmă fiind însă mai puțin asemănătoare.

Deși nu dispunem de suficiente elemente, se pare că din rîndul ceramicii de la Pleașov n-au lipsit nici vasul de tip crater sau hidrie. Sugestive în acest sens sînt cîteva mînere ce aparțin unor astfel de vase, prinse lateral pe umărul recipientului (fig. 12,1—4; 19,10) și fragmente din pansă cu decor incizat în formă de val (fig. 19,4). Asemenea tipuri de vase se cunosc mai ales în necropola de la Zimnicea, aparținînd orizontului mai vechi din sec. IV—III î.e.n. [44]. O hidrie cu mînere similare și cu decor în val, pe umăr, provine de la Popești [45].

Seria tipurilor de vase din această categorie se completează cu o căniță, cu mîner, de formă relativ bitronconică, înaltă de 0,07 m și diam. pansei de 0,07 m. Pe umăr are un grup de linii simple, ca decor (fig. 22,4). Din locuința 4 provine un văsuț, ușor bitronconic spre globular, înalt de 0,06 m (fig. 22,2). De la o cană sau poate crater provine un fragment decorat cu linii simple în val și în formă de ramură de brad (fig. 19,7). Tipuri similare sau apropiate de cană provin de la Poiana [46], Zimnicea [47], Sighișoara, Saschiz [48] etc. La acestea se mai adaugă un fragment de strecurătoare cu mînerul puțin suprainălțat (fig. 12,3; 19,5) și un capac de vas, de culoare cenușie, înalt de 0,12 m (fig. 22,8), și castronașe de dimensiuni reduse (fig. 12,2; 22,1,6).

Din rîndul copiilor după modele grecești face parte o cupă locală de tip „megarian", găsită în locuința 4. Este de culoare cenușie și are jumătatea inferioară decorată cu triunghiuri stilizate, dispuse ca niște solzi, limitată în partea de sus cu un registru cu un șir de globule, iar pe umăr linii în val. Este înaltă de 0,07 m și diam. gurii de 0,15 m (fig. 22,3). În aceeași grupă se include și un kantharos local, în stare fragmentară, găsit în gr. 7, lucrat din pastă cenușie. Se mai păstrează piciorul și corpul pe o înălțime de 0,08 m (fig. 22,7).

O trecere în revistă a principalelor tipuri ceramice lucrate la roată descoperite la Pleașov ne oferă posibilitatea de a constata că cele mai multe din acestea nu sînt specifice perioadei clasice a civilizației geto-dacice. Cele mai multe dintre ele, după cum ne-o arată limpede și analogiile, se plasează în cursul sec. II î.e.n. Este posibil ca unele din ele să aparțină chiar sfîrșitului sec. III î.e.n., fără a putea însă aduce și precizările de rigoare. Ceea ce se poate spune cu certitudine este observația că această ceramică este ulterioară orizontului cultural din sec. IV—III î.e.n., de tip Murighiol și Zimnicea, prima fază, și imediat anterioară perioadei clasice. În unele din aceste tipuri ceramice găsim precursorii anumitor forme specifice sec. I î.e.n. Ne referim la fructierele cu picior, cănile bitronconice, unele variante de străchini și castroane.

Ultima categorie ceramică o formează vasele elenistice de import, reprezentate aproape exclusiv prin fragmente de amfore. Din rîndul acestora se remarcă un gît (fig. 20,9; 24, 2), fragmente

[37] A. D. Alexandrescu, Dacia, N. S., 24, 1980, p. 19—126 (fig. 23—34); cf. și M. Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, 1979, p. 205 (pl. XIV, 6) și P. Alexandrescu, Dacia, N. S., 21, 1977, p. 121 (fig. 1,7).

[38] G. Trohani, L. Georgescu și M. Udrescu, Studii și cercetări antropologice, 9, 1972, 2, p. 123—127; cf. și M. Turcu, *op. cit.*, p. 177 (pl. XLII, 1).

[39] Cornel Tătulea, Thraco-Dacica, 5, 1984, 1—2, p. 92—100 (pl. 11/1—2).

[40] A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 22 (fig. 40/1 și 75/25).

[41] Cornel Tătulea, *op. cit.*, fig. 9/9—10, datată de autor sec. IV—III î.e.n.

[42] I. H. Crișan, *Ziridava*, p. 126—127 (pl. 26/1).

[43] R. Vulpe, Dacia, N. S., 1, 1957, p. 156 (fig. 8/3).

[44] A. D. Alexandrescu, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 47 (fig. 29); cf. pentru alte descoperiri și răspîndire, P. Alexandrescu, Dacia, N. S., 21, 1977, p. 115—118 (fig. 2—4).

[45] R. Vulpe, Materiale, 6, 1959, p. 313 (fig. 9/6).

[46] Idem, Dacia, 3—4, 1927—1932 (fig. 60 1—4, 9—10).

[47] A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 48 (fig. 36/1; 37/1) dar cu mînerul suprainălțat.

[48] I. H. Crișan, *Ceramica*, (pl. LXX, 9—10).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

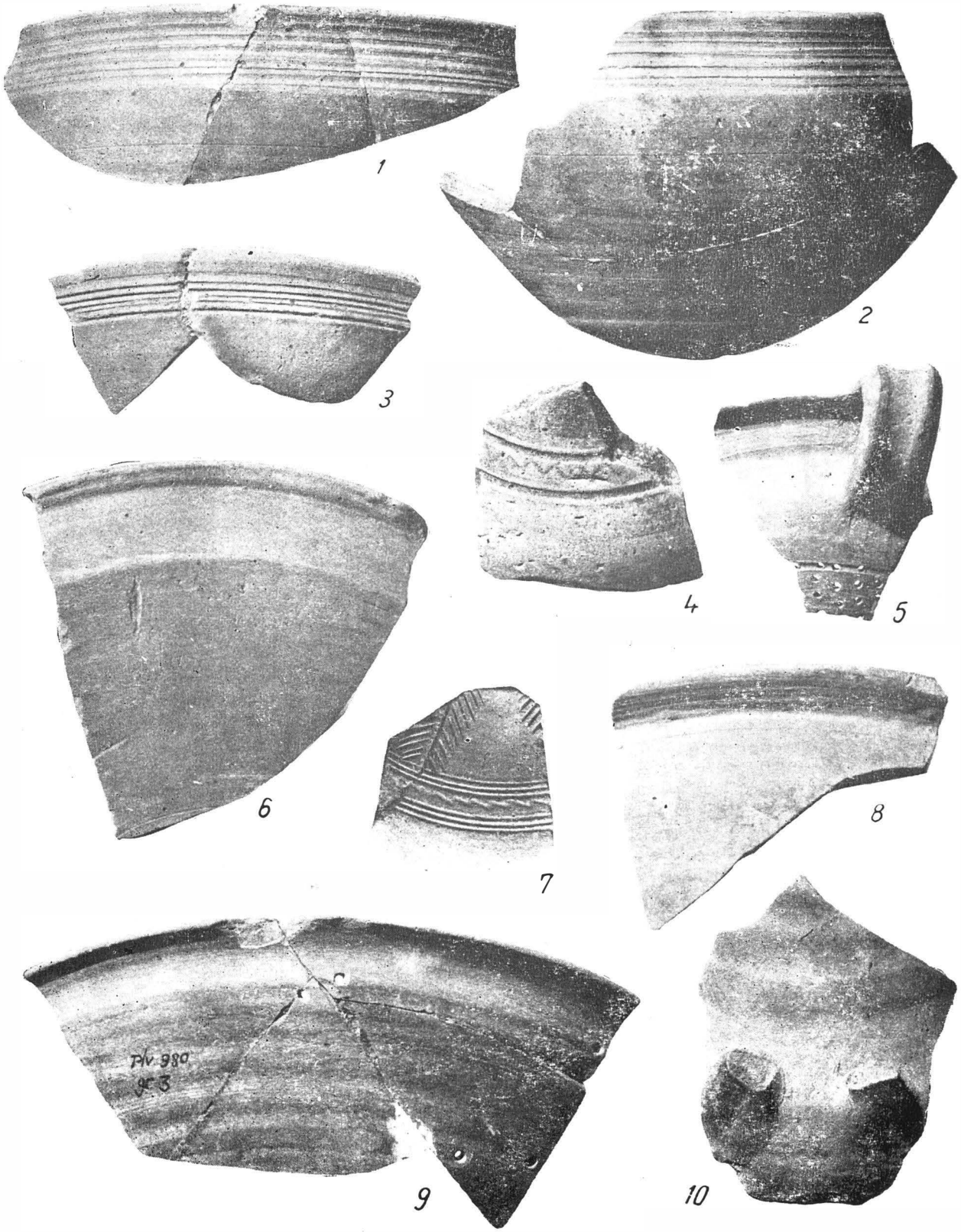

Fig. 19. Pleașov. Fragmente de străchini, castroane, strecurătoare cenușii, lucrate la roată.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

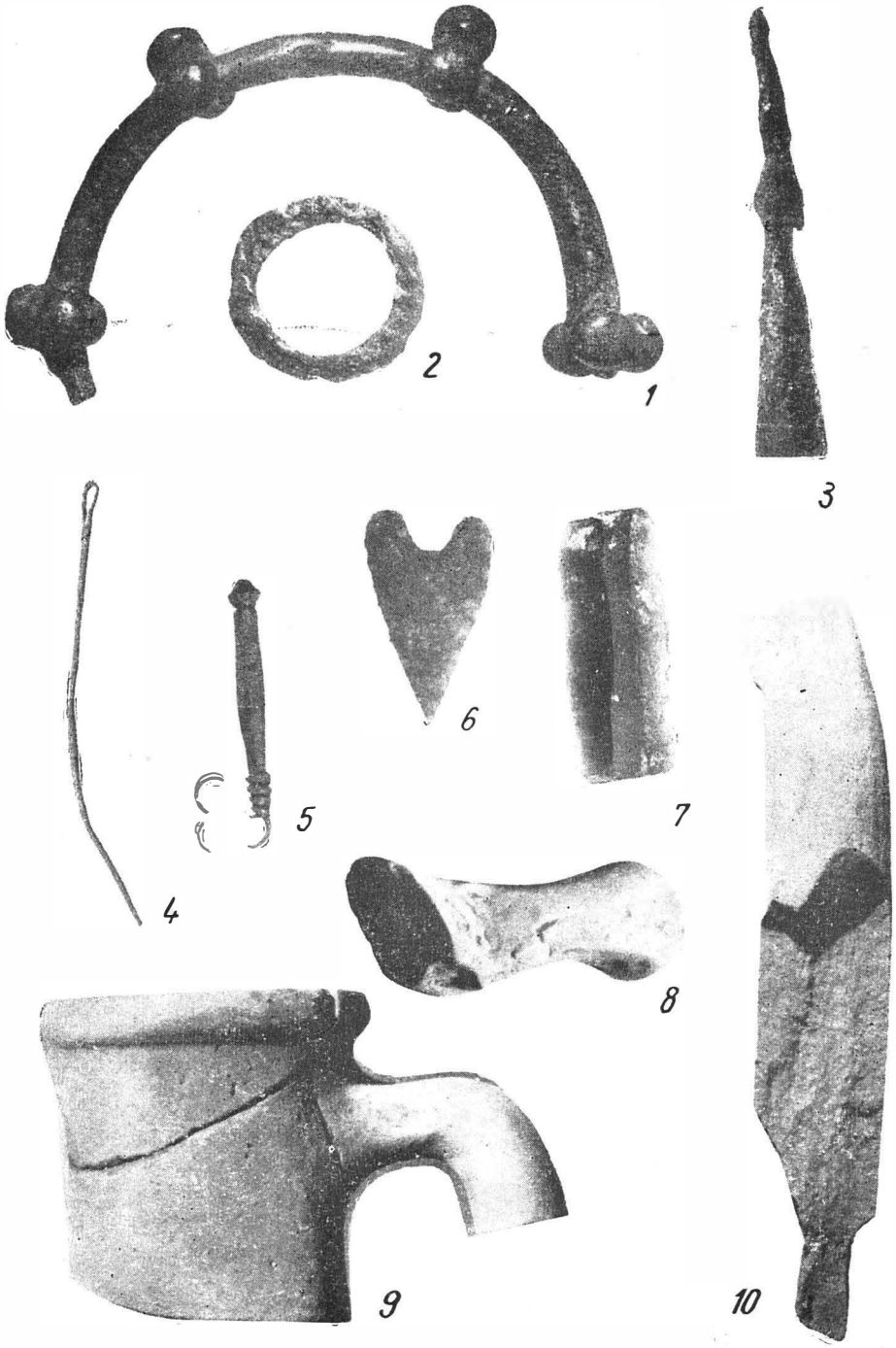

Fig. 20. Pleașov 1—7 obiecte de metal și silex ; 8—10 ceramică elenistică de import.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

din pansă și cîteva mînere de amfore de proveniență rodiană (fig.20, 8, 10; 24). Din păcate nici una din inscripțiile de pe ștampile nu mai poate fi citită în întregime datorită proastei lor conservări și imprimări. Totuși pe una din ele, găsită în supr. C, la —0,40 m, se mai păstrează un simbol, după cîte se pare un strugure și cîteva litere din inscripție (fig., 24, 3). Pe o a doua, apărută în cuprinsul supr. D., se mai văd urme din inscripție. După cîte se pare, era o ștampilă fără simbol, ce s-ar reconstitui 'Επ[ὶ 'Αν]δρία și în rîndul al doilea [..... ο] ν, probabil numele lunii Υαχιθίου și ar aparține ultimului sfert al sec. II î.e.n. [49]. Ce a de-a treia, găsită în S. III, car. 16, —0,30 m, mai păstrează doar colțul ștampilei (fig. 20, 8).

Obiecte de metal, sticlă, lut și piatră. Printre puținele obiecte descoperite la Pleașov, în S.I, la —0,40 m, se numără în primul rînd o brățară de bronz fragmentară, prevăzută din loc în loc cu grupuri de cîte trei globule. Este de formă circulară, cu diam. 0,075 m, și constă dintr-o verigă masivă, rotundă în secțiune, cu diam. 0,06 m. Din cele șase grupuri de globule pe care le avea inițial, patru se mai păstrează pe fragmentul descoperit (fig. 20,1). Tipuri de astfel de brățări, variante diferite, se întîlnesc încă din sec. IV î.e.n. și ajung pînă în perioada clasică a civilizației geto-dacice. Tipul de la Pleașov aparține fazei mai vechi și își găsește analogii mai ales în complexe din sec. IV—III î.e.n. În acest sens ar fi de amintit exemplarele din necropolele getice din Dobrogea de la Murighiol [50], Bugeac [51] și Enisala [52], precum și într-un mormînt din Constanța, împreună cu două amfore thasiene din sec. IV î.e.n. [53]. Cîteva piese similare se semnalează și în Moldova, din rîndul cărora am menționa aici pe cea descoperită în așezarea din sec. IV—III î.e.n. de la Corni-Hușî [54], ca și în cea de la Bărboasa (jud. Bacău). O brățară de același tip s-a descoperit în așezarea getică de la Albești (jud. Teleorman), datată în sec. IV—III î.e.n. [55]. Piese din aceeași categorie se semnalează și în părțile de nord-vest ale Bulgariei [56], iar variante mai tîrzii ale acestora într-o serie de complexe Latène din țara noastră [57].

Deși brățara de la Pleașov se aseamănă cu principalele piese menționate aici, care datează în mod sigur din sec. IV, în parte și din sec. III î.e.n., există și unele deosebiri ce merită să fie semnalate. De pildă, brățările de la Bugeac, Murighiol, Constanța și Corni au numai cîte trei grupuri de cîte trei globule. Cele de la Enisala și Albești au cîte patru asemenea grupuri de globule. În plus se constată că în cazul tuturor acestor descoperiri globulele sînt grupate în triunghi și fixate pe linia exterioară a brățării. Exemplarul de la Pleașov, după cum s-a văzut, avea șase asemenea grupuri, globulele fiind fixate în cerc, perpendicular pe veriga brățării. De aici am putea trage concluzia că piesa de la Pleașov este mai tîrzie, urmînd imediat în timp pe cele din complexele arheologice amintite, și ar fi astfel de datat în intervalul de timp dintre mijlocul sec. III și jumătatea sec. II î.e.n. De la Ocnița provine o brățară din aceeași grupă, dar cu zece grupuri de globule [58]. Dispunerea acestora pe verigă este aceeași ca și pe exemplarul de la Pleașov. Tipurile mai tîrzii au alte caractere, cu veriga mai subțire, numărul globulelor mai mare, dar proporțiile acestora mai reduse, sau înlocuirea grupelor printr-o singură globulă [59].

Printre obiectele de metal se mai numără un vîrf de săgeată din fier, cu trei muchii și tub de fixare (S. III, car. 26, —1,30 m,) lung de 0,064 m (fig. 20, 3), o verigă de bronz (fig. 20,2), fragment de podoabă (cercel?) de bronz (fig. 20,5) și un ac de bronz (fig. 20,4).

La acestea se adaugă cîteva rîșnițe de piatră simple; un calapod („lustruitor") de lut pentru modelat ceramica lucrată cu mîna; fragment dintr-o brățară de sticlă albastră, avînd ca decor o linie pictată de culoare galbenă; o lamă (fig. 20,7) și un vîrf de lance din silex, aparținînd unei perioade mai vechi (fig. 20,6); un creuzet în stare fragmentară.

[49] E. Pridik, *Inventarnyi katalog kleim na amfornyh ručkah, gorlyškah i na čerepitah Ermitažnogo sobranija*, Leningrad, 1917, p. 4, nr. 56; V. Grace, Savvationou-Petropoulakou, Delos, 25, 1970, p. 297, nr. 1; identificarea o datorăm colegului Al. Avram, căruia îi mulțumim și pe această cale.

[50] Exsp. Bujor, SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 576 (pl. I, 11).

[51] M. Irimia, Pontica, 1, 1967, p. 219 (fig. 317).

[52] G. Simion, Peuce, 2, 1971, p. 118 (fig. 31/g); cf. și Thraco-Dacica, I, 1976, (fig. 7/3).

[53] M. Irimia, Peuce, 6, 1977, p. 73—75 (fig. 1/3—4).

[54] Silvia Teodor, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 186 (fig. 31/1); cf. pentru alte descoperiri din Moldova, M. Irimia, *op. cit.*, *loc. cit.*

[55] D. Berciu și Em. Moscalu, SCIV, 23, 1972, 4, p. 636 (fig. 3/2).

[56] G. Tonceva, Izvestija-Varna, 10, p. 54 (fig. 9, 10, 12); T. Dremsisova, în BIAB, 19, 1955, p. 69 (fig. 12/8).

[57] Cf. M. Irimia, *op. și loc. cit.*; Vl. Zirra, Alba Regia, 14, 1975, p. 52; idem, Dacia, N. S., 15, 1971, p. 171—238.

[58] D. Berciu, *Buridava dacică*, 1981 (pl. 108/3).

[59] Vl. Zirra, *op. și loc. cit.*; I. H. Crișan, *Ziridava* (pl. 126, 15); V. Căpitanu, Carpica, 8, 1976 (fig. 44/4).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

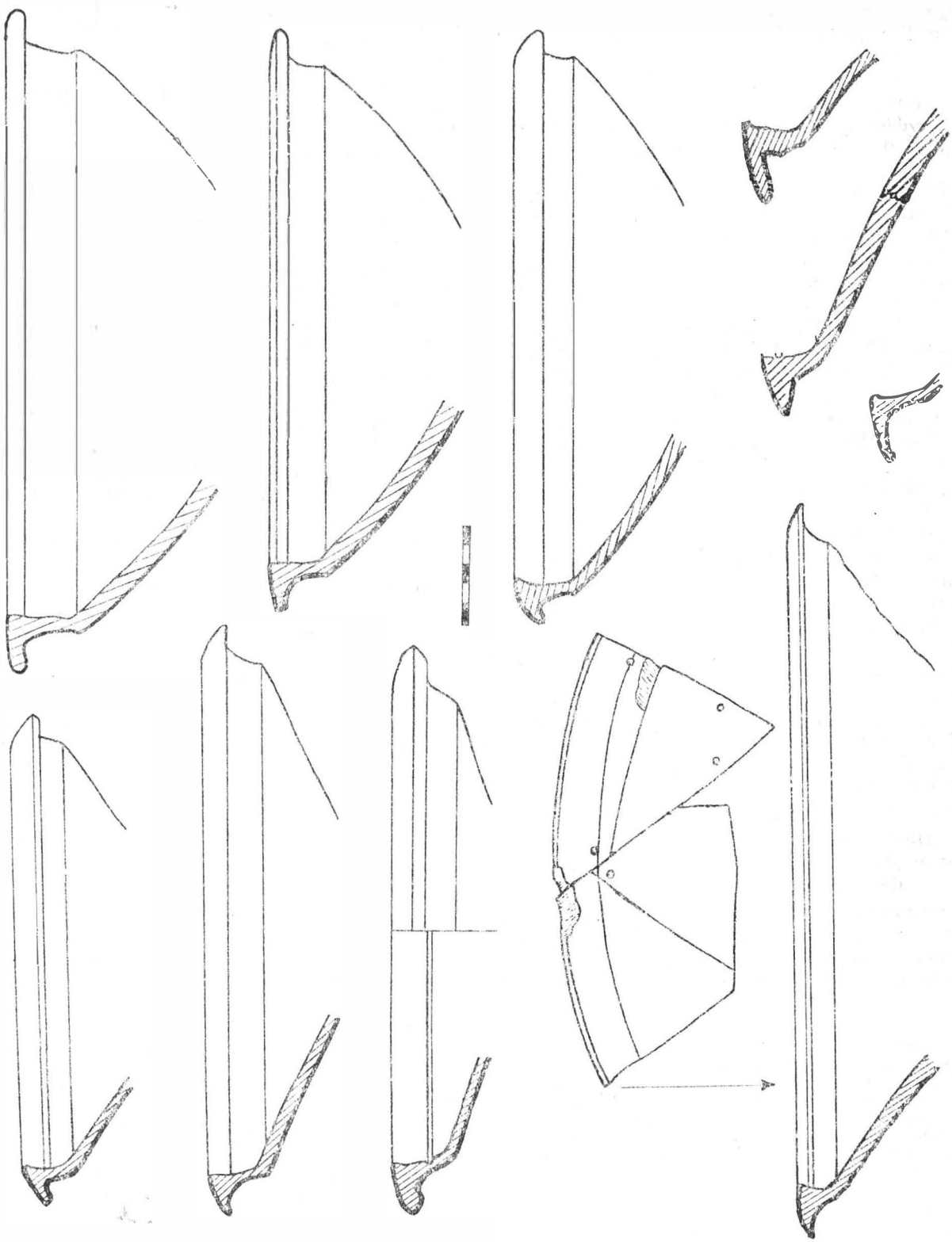

Fig. 21. Pleașov. Fragmente de străchini-castroane cenușii, lucrate la roată.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

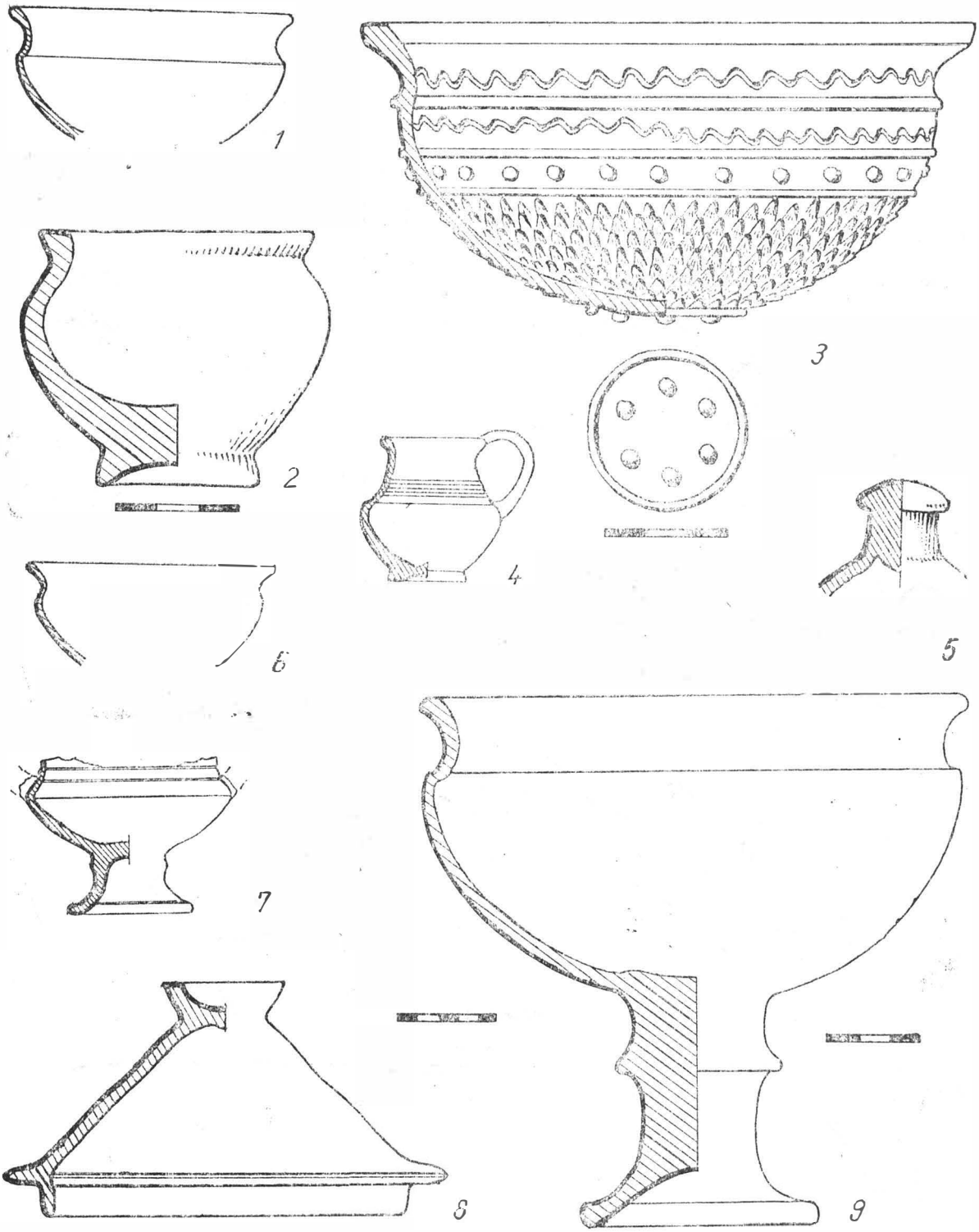

Fig. 22. Pleașov. Vase diferite lucrate la roată.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

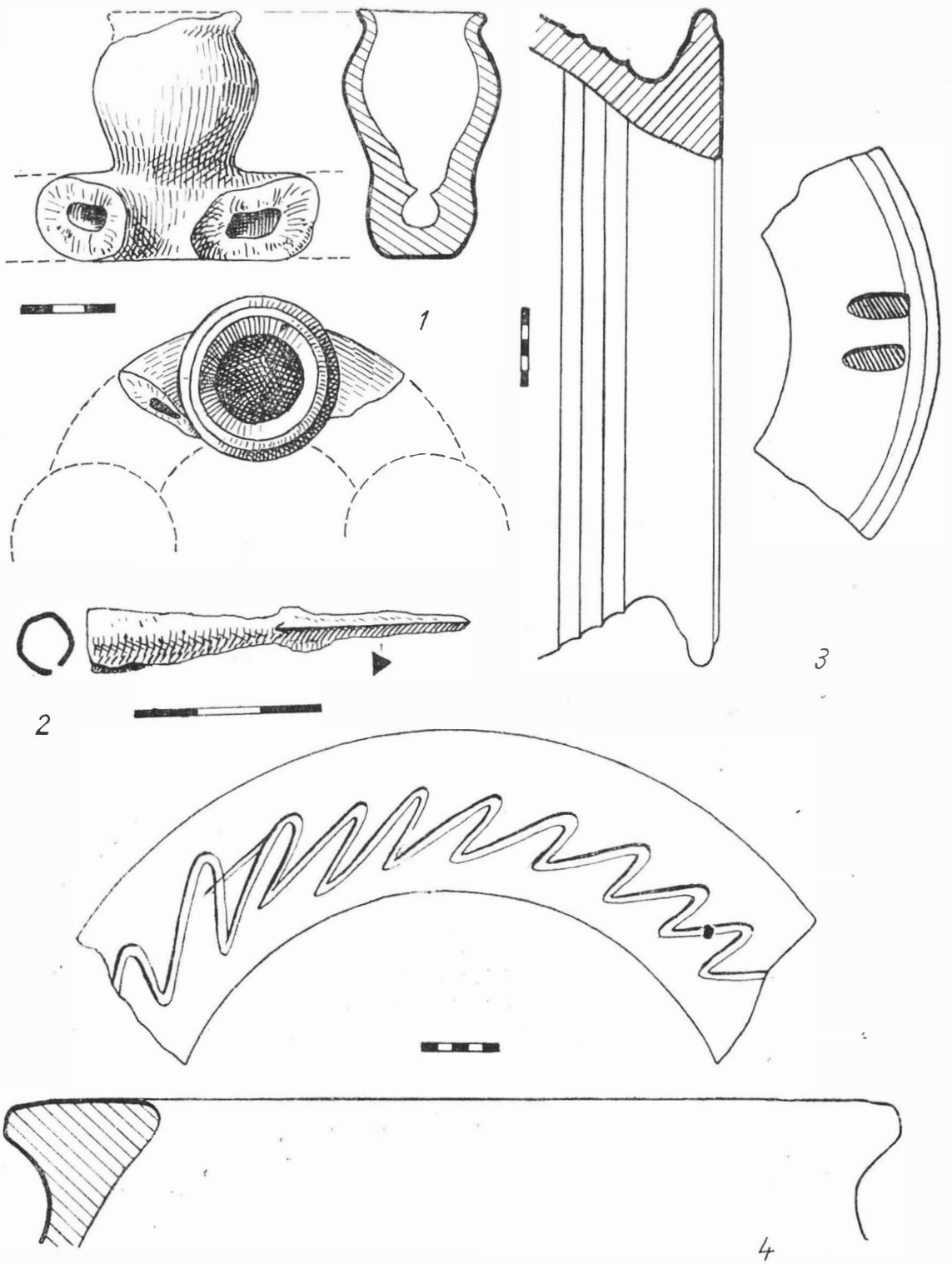

Fig. 23. 1 parte dintr-un opaiț sau vas de cult ; 2 vîrf de săgeată din fier ; 3—4 fragmente de chiupuri cu decor pe buză.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

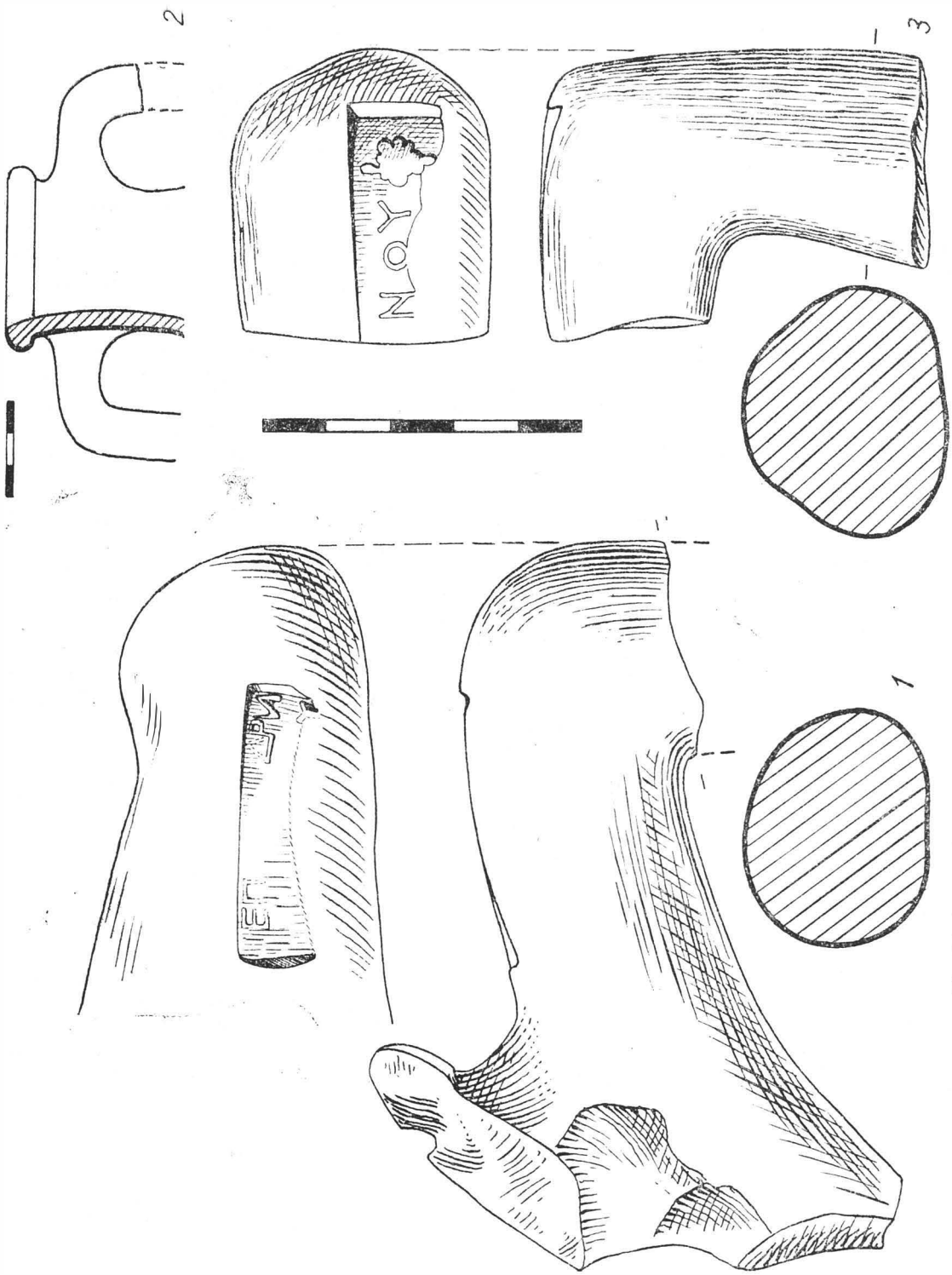

Fig. 24. Ceramică elenistică de import, 1,3 mînere de amfore rhodiene cu ștampile.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Considerații generale

Încă din prima parte a prezentului raport general de săpături și mai ales din descrierea cercetărilor am subliniat faptul că la Pleașov se află un centru întărit geto-dacic. Caracterul lui de refugiu în ultimă instanță rezidă în slabele urme de locuire de pe platou și în concentrarea lor la adăpostul valului de apărare. Un asemenea centru, cu o astfel de destinație, se cerea desigur bine situat strategic și la fel de bine apărat. În acest scop s-a ales un bot de terasă avansat, cu pante foarte înclinate și înalte, desprins de restul platoului printr-un șanț și val de apărare, aflate și astăzi într-o bună stare de conservare.

Sistemul de apărare de la Pleașov reprezintă o construcție tradițională în lumea nord tracică, fiind răspîndit cu precădere la geto-daci în ultima jumătate de mileniu dinainte de cucerirea romană. Asemenea întărituri, combinație între șanț și val de pămînt, le întîlnim la cetățile getice din sec. VI î.e.n. de la Beidaud [60] (jud. Tulcea), Stînceşti (jud. Botoşani), la impunătoarele centre din Moldova, datînd din sec. IV—III î.e.n., de Cotnari, Moșna [61], Arsura [62], Bunești [63], la cele din Muntenia de la Popești [64], Zimnicea [65], Orbeasca de Sus [66] și Albești [67], ridicate în aceeași perioadă și chiar mai de timpuriu, precum și la cele din Oltenia, din sec. V—III î.e.n., de la Mărgăriteşti [68] și Morunglav [69], pe Olteț, Bucovăț [70], Coțofenii din Dos [71] și Bîzdâna [72] (jud. Dolj). Siatemul respectiv se întîlnește apoi frecvent la toate *davae*-le din sec. I î.e.n. — I e.n., printre care ar fi de amintit : Poiana [73], Răcătău [74] și Brad [75], pe Siret, Cîndești [76] (jud. Vrancea), Crăsani[77], Tinosul [78], Cîrlomănești [79], Radovanu [80], Sprîncenata [81] (Muntenia), Pecica [82]—Arad etc., ca și la multe alte așezări geto-dacice, pe care nu intenționăm însă a le mai enumera aici.

După cum se știe nu toate aceste linii de apărare au fost construite după aceeași tehnică. Din acest punct de vedere se pot distinge două categorii principale. În prima se includ așezările al căror val a fost special amenajat și apoi ars pînă la roșu (Popești, Orbeasca de Sus, Albești, Mărgăriteşti, Morunglav, Bucovăț etc.) sau cu valul transformat într-un adevărat zid din cărămizi de chirpici (Coțofenii din Dos și Bîzdana). Cea de-a doua categorie cuprinde așezările cu șanț și val de pămînt nears (Crăsani, Zimnicea, Tinosul, Cîrlomănești, Cîndești, Poiana, Răcătău, Brad, Cotnari, Moșna, Arsura, Bunești, Sprîncenata, Pecica, Cugir etc.). Pentru fiecare din cele două categorii se poate vorbi, în funcție de tehnica folosită, de anumite variante, impuse de natura terenului și de nevoia întăririi și sporirii rezistenței valului. Așa se explică îmbinarea de straturi de pămînt cu structuri diferite și introducerea adesea a unor pene de piatră sau a utilizării pietrei în cantități mari unde aceasta a existat din abundență. În același scop s-au adăugat și palisade la unele dintre valuri.

Tipul de val și șanț de apărare de la Pleașov face parte din a doua categorie de fortificații. Ca la fiecare fortificație în parte și aici putem distinge anumite particularități ale valului. La des-

[60] G. Simion, Rapoarte preliminare la sesiunile arheologice de la Oradea, 1979 și Tulcea, 1980.

[61] A. Florescu și Gh. Melinte, SCIV, 19, 1966, 1, p. 129—134 ; A. Florescu și S. Rață, Studii și materiale, Suceava, 1969, p. 9—21 ; A. Florescu, Gh. Melinte, Carpica, 4, 1971, p. 129—132.

[62] S. Teodor, Materiale, 10, 1973, p. 53—60.

[63] Violeta Bazargiuc, SCIVA, 34, 1983, 3, p. 249—273.

[64] R. Vulpe, SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 239—269 ; Materiale, 3, 1957, p. 227—246 ; idem, *Așezări getice din Muntenia*, București, 1966 ; p. 27—38 ; A. Vulpe și M. Gheorghiță, Dacia, N. S., 20, 1976, p. 167—198.

[65] I. Nestor, Studii, 2, 1949, 2, p. 116—125 ; SCIV, 1, 1950, 1, p. 93—102 ; R. Vulpe, *op. cit.*, p. 19—27.

[66] Dacia, N. S., 17, 1973, p. 383, nr. 99 ; 19, 1975, p. 293, nr. 131 ; E. Moscalu și C. Beda, 25, 1974, 2, p. 265—275.

[67] D. Berciu și Em. Moscalu, *op. cit.*, p. 633—640.

[68] C. Preda și M. Butoi, în ziarul „Oltul", 27 oct. 1973, p. 2 ; Dacia, N. S., 15, 1971, p. 377—378.

[69] Oct. Toropu, Studii și materiale de muzeografie și istorie militară, 2—3, 1969—1970, p. 5—7.

[70] Gloria Macovei, Materiale, 5, 1959, p. 351—354 ; Oct. Toropu, *op. cit.*, 6, 1973, p. 10.

[71] Vlad Zirra, Thraco-Dacica, 4, 1983, 1—2, p. 134—140.

[72] Cornel Tătulea, Thraco-Dacica, 5, 1984, 1—2, p. 92—110.

[73] R. și Ecat. Vulpe, Dacia, 3—4, 1927—1932.

[74] V. Căpitanu, Carpica, 8, 1976, p. 51 și urm. ; V. Căpitanu și V. Ursachi, Carpica, 2, 1969, p. 93—130.

[75] V. Ursachi, Carpica, 1, 1968, p. 171—184 ; MemAntiq, 1, 1969, p. 105—119 ; V. Capitanu și V. Ursachi, Crisia, 1972, p. 97—114.

[76] A. Florescu și M. Florescu, în Sudia antiqua et archaeologica, Iași, I, 1983, p. 72—93.

[77] V. Pârvan, *Getica*, p. 173 și urm. ; R. Vulpe, *Așezări getice din Muntenia*, p. 42—46 ; N. Conovici și M. Neagu, Materiale, 1983 p. 193—200.

[78] R. și Ecat. Vulpe, Dacia, 1, 1924, p. 166—223 ; R. Vulpe, *op. cit.*, p. 47—51.

[79] M. Babeș, Dacia, N. S., 19, 1975, p. 125—139.

[80] Done Șerbănescu, comunicare ținută în 1981 la Institutul de arheologie.

[81] C. Preda, ASSP. Documente recent descoperite și informații arheologice. București, 1984, p. 3—10.

[82] I. H. Crișan, *Ziridava*, 1978.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

crierea profilului acestuia am vorbit îndeajuns despre tehnica ridicării lor, cu depuneri, alternative de straturi de pămînt, așezate după o anumită rațiune, în scopul întăririi rezistenței acestuia la intemperii. Către așezare, acesta a fost mărginit, după toate probabilitățile de un perete din bîrne de lemn și pari, ale cărui urme au fost surprinse în timpul săpăturilor. Acesta avea funcția de a nu permite pămîntului să se scurgă din val și să protejeze totodată și șirul de locuințe care au fost construite în spatele lui imediat. Aceste particularități tehnice ale valului de la Pleașov reprezintă desigur contribuții noi la o mai completă cunoaștere a sistemului de fortificație al așezărilor geto-dacice.

Caracterul de centru de refugiu acordat centrului arheologic getic de la Pleașov nu trebuie privit și înțeles în sensul strict al cuvîntului. Ținem să facem această precizare din două considerente. Mai întîi ar fi de remarcat faptul că de regulă, centrele cu caracter strict de refugiu, în rîndul cărora se evidențiază cele de la Stînceşti, Cotnari, Mărgăriteşti, Bucovăț, Beştepe, într-o măsură mai mică și cele de la Orbeasca de Sus, Albești, Morunglav etc., ocupă suprafețe mult mai întinse, întinderi necesare adăpostirii nu numai a populației, ci și a animalelor. Din acest punct de vedere, cetatea de la Pleașov se deosebește în mod vădit, dimensiunile ei fiind extrem de reduse. În al doilea rînd trebuie să subliniem împrejurarea că în comparație cu celelalte centre la care ne-am referit, complexul arheologic de la Pleașov este totuși ceva mai bogat în urme de locuire, chiar dacă acestea se concentrează în zona valului. Prezența unor locuințe de suprafață și a inventarului lor arheologic indică totuși o oarecare viață organizată în cuprinsul cetății. De aceea am putea vorbi la Pleașov de un centru de refugiu și adăpost pentru populația getică din zonă folosit însă și ca punct de locuire, într-o măsură ceva mai mare decît se poate constata în cetățile cu un strict caracter de refugiu.

Din acest punct de vedere, ca și sub aspect cronologic, după cum vom vedea ceva mai departe, așezarea de la Pleașov face trecerea de la centrele întinse și mai puțin locuite din sec. VI—IV î.e.n., la cele reduse ca întindere și foarte intens locuite, *davae*-le din sec. I î.e.n. — I e.n. O astfel de situație arheologică ar putea fi o oglindire a transformărilor de ordin social-politic ce au loc între sec. IV—I î.e.n. Este posibil ca după mijlocul sec. III și pînă către sfîrșitul sec. II, cînd se pun bazele aglomerărilor de tipul *davae*-lor, să se fi trecut de la faza cînd în sînul societății geto-dacice se poate vorbi de o mai mare mobilitate, determinată de preponderența păstoritului, la perioada de deplină stabilitate din ultimele două secole dinainte de cucerire, cînd viața devine mult mai complexă, cu o întrepătrundere a principalelor ocupații, agricultura, creșterea vitelor și meșteșugurile, la care se adaugă intensificarea și permanentizarea relațiilor de schimb, atît pe plan extern, cît și pe cel intern. O astfel de explicație pare a fi valabilă mai ales pentru regiunile est-carpatice și pentru cele din sud-vestul Daciei, unde cetățile de refugiu timpurii (sec. VI—IV î.e.n.) reprezintă una din principalele caracteristici și aproape singura formă —tip — de „așezare" documentată arheologic la societatea geto-dacică din vremea și regiunile amintite.

Cronologia cetății de la Pleașov este asigurată de descoperirile mai sus înfățișate și analizate. Chiar dacă pînă acum nu dispunem de nici o monedă și nici de fibule, elemente de datare mai precise, totuși, unele din descoperiri, ca și caracteristicile principale ale ceramicii ne dau posibilitatea să fixăm, fie și în linii generale, limitele cronologice ale acestui centru arheologic. Avem în vedere în primul rînd brățara de bronz cu grupuri de globule, care urmează imediat în timp exemplarele descoperite și bine datate în necropolele de tip Murighiol, ca și în unele așezări din aceeași vreme, respectiv din sec. IV și eventual prima jumătate a sec. III î.e.n.. Tot din analogii rezultă că brățara în discuție este anterioară tipului similar, dar evoluat și modificat întîlnit în complexele arheologice din perioada clasică a civilizației geto-dacice. În consecință, se poate admite că brățara de la Pleașov se plasează clar între cele două perioade amintite, urmînd a fi datată între mijlocul sec. III și cel al sec. II î.e.n.

În al doilea rînd ne referim la tipurile ceramice susceptibile de a fi bine încadrate cronologic. Referind asupra ceramicii lucrate cu mîna am reținut că această categorie este dominată, pe de o parte de vase-„sac" sau puțin tronconice, decorate cu briu alveolar și butoni cilindrici, proeminenți, iar pe de alta de castroane sau fructiere cu picior din pastă castanie sau neagră, cu lustru la suprafață. Cana bitronconică, din pastă portocalie, de asemenea lustruită, vine să se adauge celorlalte tipuri menționate. În legătură cu aceste tipuri se poate afirma doar că ele reprezintă orizontul cultural și cronologic ce precede imediat în timp sau coincide, cel mai tîrziu, cu începutul perioadei clasice. În *davae*-le geto-dacice „clasice", asemenea tipuri ceramice apar relativ sporadic și nu depășesc cel mai vechi nivel al acestora, decît în anumite variante de formă și chiar tehnică.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

O situație similară se constată și în privința ceramicii lucrate la roată. După cum a reieșit din descrierea acestei categorii, vasele de tip strachină-castron, cu buza orizontală sau chiar verticală, urnele bitronconice cu lustru la suprafață și mai ales vasul de tip „fructieră" cu cupa în formă de strachină, vasul de tip „crater" cu mîner lateral și kantharos-ul local cu picior înalt, de epocă elenistică, toate în bloc se plasează în etapa preclasică a civilizației geto-dacice. Oricum, este limpede că aceste tipuri ceramice nu sînt specifice perioadei clasice. Chiar și cănița de formă aproape bitronconică nu este aceeași cu cana tipică sec. I î.e.n. În același complex arheologic apar și unele tipuri ceramice pe care le întîlnim frecvent în sec. I î.e.n. în *davae*-le geto-dacice. Este vorba de ceașca dacică, strecurătoarea, dar cu o formă puțin modificată, cupa de tip „megarian" cu decor în relief și vasul de provizii de tip „chiup". Prezența acestor tipuri ceramice va fi de interpretat, fie ca o prelungire în timp a așezării de la Pleașov și la începutul perioadei clasice, fie considerînd că vasele de acest gen își fac apariția în cultura geto-dacică ceva mai de timpuriu decît se crede îndeobște.

Un alt element de datare, deloc de neglijat, îl reprezintă ceramica elenistică de import. Printre fragmentele de vase elenistice, aparținînd aproape exclusiv amforelor, se află și trei mînere ștampilate. Proasta lor conservare nu ne îngăduie să le descifrăm legendele și simbolurile, însă se poate spune cu precizie că ele aparțin unor amfore de proveniență din Rhodos. După forma ștampilei, una dintre amfore pare să aparțină primei jumătăți a sec. II î.e.n., în timp ce celelalte două ar urma să fie datate după mijlocul veacului respectiv.

În lumina tuturor acestor date rezultă că așezarea de la Pleașov poate fi încadrată în timp între mijlocul a sec. III și începutul sec. I î.e.n. Perioada de maximă utilizare a acesteia ar fi de plasat în cursul sec. II î.e.n. O astfel de datare situează cetatea de la Pleașov într-o poziție oarecum deosebită, în sensul că, cel puțin deocamdată, nu cunoaștem un alt centru geto-dacic, care să fi fost ridicat și folosit exclusiv în această perioadă de timp. Faza respectivă, mai mult sau mai puțin clară, se poate identifica parțial în așezări, sub forma unor niveluri de locuire, fie ca un început al *davae*-lor clasice, fie ca fază tîrzie, sau de tranziție, poate chiar finală a unor centre mai vechi, întemeiate încă din sec. V — IV î.e.n., cum sînt cele din zonă, de la Zimnicea, Orbeasca de Sus, Albești, Trivale-Moșteni, ca și cele mai îndepărtate de la Poiana pe Siret, Mărgărițești și Coțofenii din Dos din Oltenia. Descoperirea unei așezări în care este documentată separat una din fazele mai puțin cunoscute sau nu suficient de clar definite cronologic și cultural constituie desigur rezultatul principal al cercetărilor de la Pleașov, care vor conduce, fără nici o îndoială la o mai bună cunoaștere a evoluției și cronologiei culturii materiale din Dacia preromană.

În legătură cu cauzele care au pus capăt folosirii așezării de la Pleașov la sfîrșitul sec. II sau poate mai sigur la începutul sec. I î.e.n. nu credem că se poate, cel puțin în stadiul actual al cercetărilor, găsi o explicație cît de cît plauzibilă. Dificultățile constau în faptul că ne aflăm în fața unei singure așezări cu o asemenea cronologie, căreia nu-i putem asocia și altele similare. O astfel de împrejurare ne îndeamnă oricum să ne glîndim la cauze interne, locale, care să fi obligat pe locuitorii de aici să-și părăsească așezarea și locul lor de refugiu și apărare. Referindu-ne la rezultatele cercetărilor arheologice din zonă ni se pare interesant de precizat că momentul încetării existenței cetății de la Pleașov coincide cu înființarea la Sprîncenata, 35 km mai la nord, pe aceeași terasă a Oltului, a unei dave ce cunoaște o intensă locuire în sec. I î.e.n. și prima jumătate a veacului următor. Desigur, ar putea fi vorba de o simplă coincidență, fără a exclude însă cu totul ca între cele două situații să fi existat vreo legătură de continuitate.

După cîte se pare așezarea n-a fost părăsită de bună voie sau pentru motivul că nu ar mai fi îngăduit-o condițiile de viețuire și de apărare. Tipul de așezare întărită este exact cel care se întîlnește frecvent în această vreme ca și în perioada următoare. Urmează deci să admitem că geții din zona Pleașovului au fost obligați să părăsească locurile și așezarea refugiindu-se în altă parte, poate mai spre nord. Poate acestui moment și acestei cauze se datorează dezafectarea și chiar arderea zonei locuite și întărite din marginea interioară a valului.

Geții, stăpîni ai centrului întărit de la Pleașov, se ocupau deopotrivă cu creșterea vitelor și agricultura, de unde nu trebuie excluse vînatul și pescuitul. Pentru toate aceste îndeletniciri platoul din spatele tereasei, ca și valea Oltului, cu lunca și apele sale ofereau condiții prielnice de dezvoltare. Aceiași geți s-au dovedit și buni meșteșugari, în special în arta olăritului. Destul de sporadic ei s-au ocupat și de prelucrarea metalului, după cum ne-o dovedesc puținele urme din acest domeniu scoase la iveală în cursul săpăturilor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Raporturile cu celelalte comunități getice din vecinătate ca și cu lumea externă se înscriu și ele printre activitățile locuitorilor de la Pleașov. Situată pe malul Oltului, cu o poziție dominantă, așezarea putea să supravegheze și să controleze drumul de legătură de pe valea Oltului cu Dunărea. Prezența ceramicii elenistice în cuprinsul cetății, în special a amforelor, venite aici cu uleiuri sau vinuri, reprezintă dovezi concrete ale schimburilor cu comercianți greci urcați probabil pe Dunăre pînă la vărsarea Oltului.

Rezultatele cercetărilor de la Pleașov se dovedesc în final de un deosebit interes arheologic și istoric. Prin caracterul și cronologia descoperirilor făcute, acest centru arheologic va ocupa un loc de seamă în rîndul așezărilor și civilizației geto-dacice. Principalele tipuri ceramice de aici indică o dată în plus caracterul unitar și de continuitate al culturii materiale din Dacia preromană. Aceleași tipuri ceramice se constituie ca o verigă importantă în evoluția civilizației geto-dacice și înlătură părerea greșită a existenței unui hiatus tocmai în perioada în care se plasează descoperirile de la Pleașov. O contribuție aparte aduc aceleași cercetări la stabilirea unei mai exacte cronologii a principalelor tipuri ceramice din sec. II — I î.e.n. și a legăturilor lor genetice. Introducînd aceste noi descoperiri în circuit științific nu facem decît să punem la dispoziția cercetărilor viitoare materiale, concluzii și ipoteze noi, menite să ne dea imaginea reală a originii și evoluției civilizației și istoriei geto-dacilor pînă la cucerirea romană.

Contributions à la connaissance de la civilisation géto-dace —L'établissement gète de Pleașov (dép. de Teleorman)

Les fouilles archéologiqes entreprises dans les années 1980 — 1984 sur la terrasse de la rive droite de l'Olt, à la limite nord-est du village de Pleașov, dép. de Teleorman (Munténie), se sont soldées par la découverte d'un important établissement gèts. Celui-ci occupe un sommet de colline, aux pentes fortement inclinées. Il était pourvu d'un système de défense, consistant en un fossé doublé d'un vallum. La surfface entière de l'établissement est assez réduite : 60 × 90 m, et de forme ovale (fig. 1—3).

Le fossé de défense a une ouverture de 30 m en surface, et une profondeur de plus de 5 m. Le vallum, élevé avec la terre issue du creusement du fossé, est conservé sur une hauteur de 4 m ; il est large à la base de 14 m. Sa construction consiste en structures de terre alternant avec diverses autres structures (fig. 4).

Il résulte des recherches effectuées jusqu'à ce jour que l'établissement n'a pas connu un habitat très dense. Des traces d'un habitat plus intense ont été décelées à proximité du vallum, où la strate de culture est beaucoup plus consistante et riche en dépôts archéologiques. On a découvert dans ce secteur les vestiges de quatre habitations, toutes de surface, avec les dimensions suivantes : 3,60 × 5,40 et 4 × 5 m (fig. 3). Dans chaque cas, les murs sont de bois : armature de poteaux, sur lesquels s'entrelacent des branchages, recouverts ensuite de torchis. A l'intérieur on a trouvé des morceaux de torchis calcine, des foyers, des meules, de la céramique et des os d'animaux.

Comme dans les autres stations géto-daces, la céramique constitue l'essentiel des découvertes du moment. Il s'agit tout d'abord de vases travaillés à la main, qui appartiennent aux types suivants : récipients en forme de „sac" (fig. 7 ; 8,1,3), urnes, vases tron- et bitronconiques (fig 9,10,6 ; 11, 7 ; 12, 8) tasses (fig. 8, 2 ; 11, 2), etc. La plupart ont pour décor le cordon alvéolé des boutons, des ranges d'alvéoles, des lignes incisées (fig. 13, 3), et le motif en branche de sapin. La seconde catégorie correspond à la céramique travaillée au tour, confectionnée dans une argile fine, couleur cendre. Les formes sont les suivantes : jattes, éculles (fig. 13, 1—2 ; 15 ; 16 ; 18—21, grands vases de provisions (fig. 16 ; 17), cruches etc. Le décor consiste habituellement en lignes incisées, simples ou ondulées. Viennent s'ajouter à ces deux catégories les imitations locales de vases grecs, une coupe de type megarien (fig. 22, 3), un kantharos, de même que des fragments de

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

vases d'importation de type rhodien, présentant dans certain cas des traces d'estampillage (fig. 24).

Les découvertes d'autre nature sont peu nombreuses et peu variées. A citer quelques meules simples, de forme rectangulaire, un bracelet de bronze fragmentaire (fig. 20,1), une pointe de flèche de fer (fig. 20, 2 ; 23, 2), un fragment de boucle d'oreille de bronze (fig. 20,5), une pointe de flèche et une lame de silex, appartenant probablement à des périodes plus anciennes (fig. 20, 6, 7), un fragment de bracelet de verre d'importation etc.

En ce qui concerne la chronologie de l'établissement de Pleaşov, les découvertes nous offrent des indices en fonction desquels ses débuts seraient à situer dans la seconde moitié du IIIème siècle av. n.è. Parmi les éléments de datation plus anciens, il nous faut mentionner le bracelet aux grappes de globules et certains types de vases travaillés au tour. La date finale de l'établissement ne semble pas dépasser les 2—3 premières décennies du Ier siècle av. n.e. La phase principale d'habitation se situe dans le courant du IIème siècle av. n.è.

L'importance de l'établissement de Pleaşov réside dans le fait que, par ses découvertes et sa chronologie, s'effectue clairement la liaison entre la phase ancienne — IV — IIIèmes siècles av. n.è. — et celle dite ,,classique'' — Ier siècle av. n.è. ét — Ier siècle de n.è. — de la civilisation géto-dace.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. La ,,citadelle'' gète de Pleaşov. Aérophotographie réalisée par Simion Ştefan, Musée d'Histoire de la R. S. Roumanie.
Fig. 2 Pleaşov. 1. Vue du sud-est de l'établissement ; 2. Vue du fossé de défense ; 3. Section effectuée en travers du vallum et du fossé de défense.
Fig. 3 Pleaşov. Plan général des fouilles. Limites de l'établissement.
Fig. 4 Profil S. III (= section en travers du vallum et du fossé de défense).
Fig. 5 Profil de la surface **A**.
Fig. 6 Profil de la surface C.
Fig. 7 Pleaşov. Vases travaillés à la main et décorés de boutons.
Fig. 8. Pleaşov. Vases de type ,,sac'' travaillés à la main (1,3—4), cruche (2) et tasses (5 — 6).
Fig. 9 Pleaşov. Framgents de vases divers travaillés à la main.
Fig. 10. Pleaşov. Céramique travaillée à la main.
Fig. 11 Pleaşov. Céramique travaillée à la main, types différents.
Fig. 12. Pleaşov. 1—4 fragments de vases couleur cendre travaillés au tour 5—7 tasses ; 8 vase de provisions travaillé à la main.
Fig. 13. Pleaşov. 1—2 écuelles couleur cendre travaillées au tour ; fragment de vase grand, travaillé à la main.
Fig. 14 Pleaşov. Vase de provisions de l'habitation. nr. 3.
Fig. 15. Pleaşov. Fragmentes de jattes, compotiers travaillés à la main.
Fig. 16. Pleaşov. Grand vase, de couleur cendre foncée, travaillé au tour, trouvé dans l'habitation nr. 3.
Fig. 17. Pleaşov. Grand vase, fragmentaire, travaillé au tour, trouvé dans l'habitation nr. 3.
Fig. 18. Pleaşov. Ecuelles-jattes, entières et fragmentaires, et lèvres des vases de grandes dimensions, travaillés au tour.
Fig. 19. Pleaşov. Fragments d'écuelles de jattes et passoires de couleur cendre, travaillées au tour.
Fig. 20. Pleaşov. 1—7 objects de metal et silex ; 8—10, céramique hellénistique d'importation.
Fig. 21. Pleaşov. Fragments d'écuelles-jattes, de couleur cendre, travaillées au tour.
Fig. 22. Pleaşov. Vases divers travaillés au tour.
Fig. 23. Pleaşov. 1 fragment d'une lampe à huile ou vase de culte 2 pointe de flèche de fer ; 3—4 fragments de jarres décorées sur la lèvre.
Fig. 24. Pleaşov. Ceramique hellenistique d'importation ; 1, 3 poignées d'amphores rhodiennes avec sceaux.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Despre unele aspecte ale spiritualității dacice

ALEXANDRU VULPE

Obiectul lucrării este discutarea unui grup de monumente dacice de pe culmile din apropierea Grădiștei Muncelului, situate la o altitudine neobișnuită și care, prin tipul lor, alcătuiesc o categorie aparte. Încă de la primele cercetări, efectuate chiar în anul descoperirii — 1956 — și continuate în următorii trei ani, s-au emis interpretări în jurul cărora discuția continuă pînă în momentul de față. Dar, înainte de toate, o succintă prezentare însoțită și de o clasificare tipologică [1].

Aceste monumente se arată la suprafața solului sub forma unor grupuri de movile, mai mult sau mai puțin aplatizate (înălțime 50 — 150 cm; Ø 10—15 m), identificate pînă prezent în trei stațiuni: Rudele, preluca „Brînduşița" (cca. 1300 m), Meleia (cca 1400 m) și Timpu (puțin sub 1495 m, cota vîrfului), toate aflate pe culmea ce se desprinde spre sud-vest din muntele Steaua Mare (1729 m), la rîndul lui, un picior al masivului Șurianu (nodul orografic apropiat este vîrful Comărnicelul, 1893 m, iar cotele maxime, spre est de acesta, Șurianu, 2039m și Vîrful lui Pătru, 2130 m). Culmea Timpu-Rudele se desfășoară la mică depărtare, între 2 și 5 km în linie dreaptă spre est și sud, de „Dealul Grădiștii" (cca. 1200 m), și reprezintă totodată limita în aceste părți a zonei ce împrejmuiește capitala statului dac. Culmea respectivă se înfățișează ca o succesiune de preluci într-o zonă în care predomină făgetele; sînt însă indicii că în epoca dacică coniferele erau mult mai bine reprezentate [2]. Din descrierile publicate rezultă că movilele de pe Rudele și Meleia — singurele în care s-au făcut săpături sistematice — erau dispuse în șiruri: cinci sau șase pe Rudele, opt pe platoul Meleii, iar pe coama acestui munte s-au identificat mai multe terase, cel puțin opt, pe care, de asemenea, se afla cîte o movilă. Grupul de pe Timpu n-a fost explorat [3]. Pînă acum s-au cercetat integral sau aproape integral 12 asemenea obiective (patru pe Rudele, opt pe Meleia) iar alte două, pe Meleia, au fost secționate.

Stratigrafia movilelor este destul de unitară, variază doar grosimea nivelurilor: sub un nivel subțire de humus vegetal urmează un sol de pădure brun roșcat ce se deschide, în adîncime, în brun-gălbui; la baza acestui strat au apărut vestigiile arheologice. Dedesubt se află un strat galben-nisipos cu sfărîmături de stîncă, considerat de autorii săpăturilor ca neumblat, sub care apare stînca. În toate rapoartele publicate depunerea arheologică constituie un singur nivel. În săpăturile practicate în 1970, la care am participat și care au avut drept țintă verificarea stratigrafiei movilei nr. 2 de pe Meleia, s-au constatat mai multe niveluri sub cel considerat ca fiind singurul în urma săpăturilor din 1958. O altă verificare, efectuată ulterior într-o movilă alăturată, n-a dus însă la descoperirea altor depuneri în adîncime, de unde se poate trage concluzia că doar o parte a acestor movile au avut, poate, la bază mai multe niveluri. În ceea ce privește depunerea de pămînt, asemănătoare mantalei unui tumul, care acoperă resturile arheologice, autorii săpăturilor o consideră

[1] O primă prezentare tipologică, schițată, la H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 153—161.

[2] Relicve constatate cu prilejul secționării zonei mlăștinoase din preluca „Brînduşița" (H. Daicoviciu, Materiale, 6, 1959, p. 346).

[3] C. Daicoviciu și colab., Materiale, 8, 1962, p. 474; H. Daicoviciu, ActaMN, 1, 1964, p. 122. Un sondaj a demonstrat o situație analoagă cu celelalte descoperiri.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, București, 1986 p. 101—111

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

ca fiind rezultată din pămîntul acumulat, așa cum s-a constatat în general în cazul diferitelor tipuri de construcții dacice din zonă [4].

Ceea ce deosebește aceste monumente este planul lor. Se pot grupa în două tipuri principale (situațiile din teren nu au fost mereu destul de clare ; de aceea am redat aici doar planurile simplificate ale movilelor al căror tip poate fi distins) :

Tipul I (fig. 1/1—4) prezintă două cercuri de pietre dispuse concentric, în mijlocul cărora se află o încăpere cu un perete absidal, orientat totdeauna într-o direcție cuprinsă între N și VNV. În mijlocul încăperii centrale este o vatră, de obicei puțin înălțată (vatra din movila de pe terasa VI, Meleia, era înconjurată de un șanțuleț de 3 cm) iar în afara încăperii, lîngă latura opusă absidei, o a doua vatră, direct pe sol. Ringul exterior este format, în cel puțin un caz (Meleia, terasa II), din blocuri mari așezate la intervale regulate, iar în alt caz (Rudele, mov. 3) din 10—12 grupuri de pietre, întrerupte de către o piatră mare ; la mov. 2, Meleia, sînt lespezi mari netede, alese cu grijă. Ringul interior este constituit din bolovani mai mici, dispuși în general fără întreruperi ; la Meleia, mov. 2, sînt din loc în loc dublați de pari de lemn, iar cele patru direcții în cruce pe axa absidei de 5800 NNV marcate de blocuri mari, proeminente. Încăperea centrală este demarcată de un șir continuu de bolovani de dimensiuni mai mici. În nici una din cele patru movile aparținînd acestui tip nu a fost identificată, în mod indiscutabil, intrarea. Cu excepția movilei de pe terasa VI, Meleia, s-a găsit ceramică din abundență, fiind reprezentate toate tipurile principale ale ceramicii dacice din pericada de maximă dezvoltare. Se remarcă numărul mare de chiupuri, inclusiv al celor cu „guler", și de capace de diferite mărimi. În mov. 2, Meleia, a apărut și ceramică pictată geometric și zoomorf (un vas cu capac și un căpăcel)[5]. Obiecte de fier în număr mare (diferite unelte) s-au găsit, ca depozit, numai în cursul săpăturilor de verificare din mov. 2, Meleia. Tot aici a apărut și mei carbonizat în cantitate apreciabilă.

Din tipul I fac sigur parte : mov. 3, Rudele (N. Gostar, H. Daicoviciu, Materiale, 5, 1959, p. 386) ; mov. de pe terasa II, Meleia (H. Daicoviciu, Materiale, 6, 1959, p. 346) ; mov. 2 Meleia (*ibidem*, p. 311)[6] și eventual — situația este neclară — mov. de pe terasa VI, Meleia (C. Daicoviciu și colab., Materiale, 7, 1961, p. 308).

Tipul II (fig. 1/6—8) prezintă un singur cerc de pietre ce împrejmuiește o încăpere cu contur rectangular (în mov. 5, Rudele, încăperea centrală se arată a fi fost ovală, dacă nu cumva ovalul respectiv reprezintă ringul unei încăperi al cărei contur nu s-a conservat pentru a putea fi observat). Orientarea oscilează în jurul direcției nord și nord-est. În încăperile centrale se afla cîte o vatră ; în mov. de pe terasa VII, Meleia, vatra era situată în exteriorul încăperii. Ringul de pietre era continuu într-un caz (Meleia, terasa VII) ; în alt caz era constituit din blocuri de calcar conchilic așezate pe lespezi de stîncă și dispuse la intervale regulate de cca 110 cm (Meleia, mov. 3). Temelia încăperii centrale era alcătuită dintr-un șir de bolovani mijlocii și mici, la colțuri apărînd uneori

[4] Tot în 1970 s-a procedat și la răzuirea profilului mov. 4 de pe Meleia, secționată în 1957 (cf. H. Daicoviciu, Materiale, 6, 1959. p. 349, fig. 13). Durata foarte mică a săpăturii de control — patru zile — condiționată de o vreme instabilă, n-a favorizat obținerea unui rezultat concludent ; de aceea consider în continuare chestiunea existenței unei structuri tumulare nelămurită. Fără a dori să contrazic categoric concluziile la care au ajuns colegii ce au efectuat săpăturile în anii 50, socot totuși nu lipsite de interes impresiile personale, notate în carnetul meu la fața locului, pe baza cărora afirmam că obiectivul respectiv are aspect și structură tumulară : 1). pămîntul brun-roșcat formînd mantaua ce acoperă depunerea arheologică (gros de cca 40—50 cm) a fost luat din șanțul ce înconjura movila ; șanțul respectiv este umplut cu țărînă negricioasă ; 2. în zona centrală a mantalei am găsit numeroase fragmente de cărbune și chiar cîteva cioburi arse secundar. În sfîrșit, în arsura intensă de la baza movilei am crezut că pot distinge două niveluri suprapuse, respectiv două vetre. Este de prisos a adăuga că o continuare a cercetărilor, cu pregătirile impuse de condițiile grele ale altitudinii respective, va fi oricum de folos.

[5] O parte foarte mică a ceramicii descoperite, mai ales a celei de pe Rudele, a fost publicată în rapoartele citate mai jos. Alte vase au fost ilustrate de I. H. Crișan, *Ceramica dacogetică*, București, 1969 (*Rudele* : pl. 57/3 : 58/3 : 72/4 ; 79/12 ; 80/18 : 81/4 : 83/2,9—11 ; 87 ; 88/5 ; 100/1,5 ; 174/5 ; 175/3 ; 187/1,3 : 189/2,4,6,10. — *Meleia* : pl. 47/7 ; 54/4 ; 69/2 ; 79/4 ; 81/2 ; 83/12—14 : 97/1,2 ; 98 ; 99/6 : 101/2,4 ; 174/3,4,6 ; 184/24 : 186/8, 187/6—8, 189/3,7—9,11 ; *Ceramica pictată de pe Meleia* : pl. 93/1 ; 94/3,5,9 ; 95/2—4,7). Vezi de asemenea H. Daicoviciu, ActaMN, 1, 1964, p. 121, pl. 5 (pe pl. 5/9 este reprezentat un chiup cu „guler" de pe Rudele).

[6] Rezultatele săpăturilor de verificare din mov. 2, Meleia, 1970 vor fi publicate cu alt prilej de către participanții la cercetări. Pentru obiectul lucrării de față sînt necesare doar cîteva date observate atunci și pe care le reproduc după notițele mele : sub temeliile ilustrate în publicația citată s-a descoperit, aproape de centrul movilei, o vatră întinsă, cu contur neregulat, pe mijlocul căreia fusese incizat un cerc cu Ø de cca 80 cm, vatră care constituie baza unui nivel sărac în inventar. Această depunere acoperea un nivel de arsură, mai ales lemn carbonizat, avînd la bază o podină arsă : aici a apărut unicul depozit de fierărie și multă ceramică. La baza movilei, în partea de est, a apărut o altă vatră, pe a cărei crustă, la mijloc, era imprimat, cu un șnur, un cerc segmentat, perpendiculara pe segment fiind astfel orientată VNV 53—00 (orientarea încăperii absidale de la suprafață era NNV 58—00).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

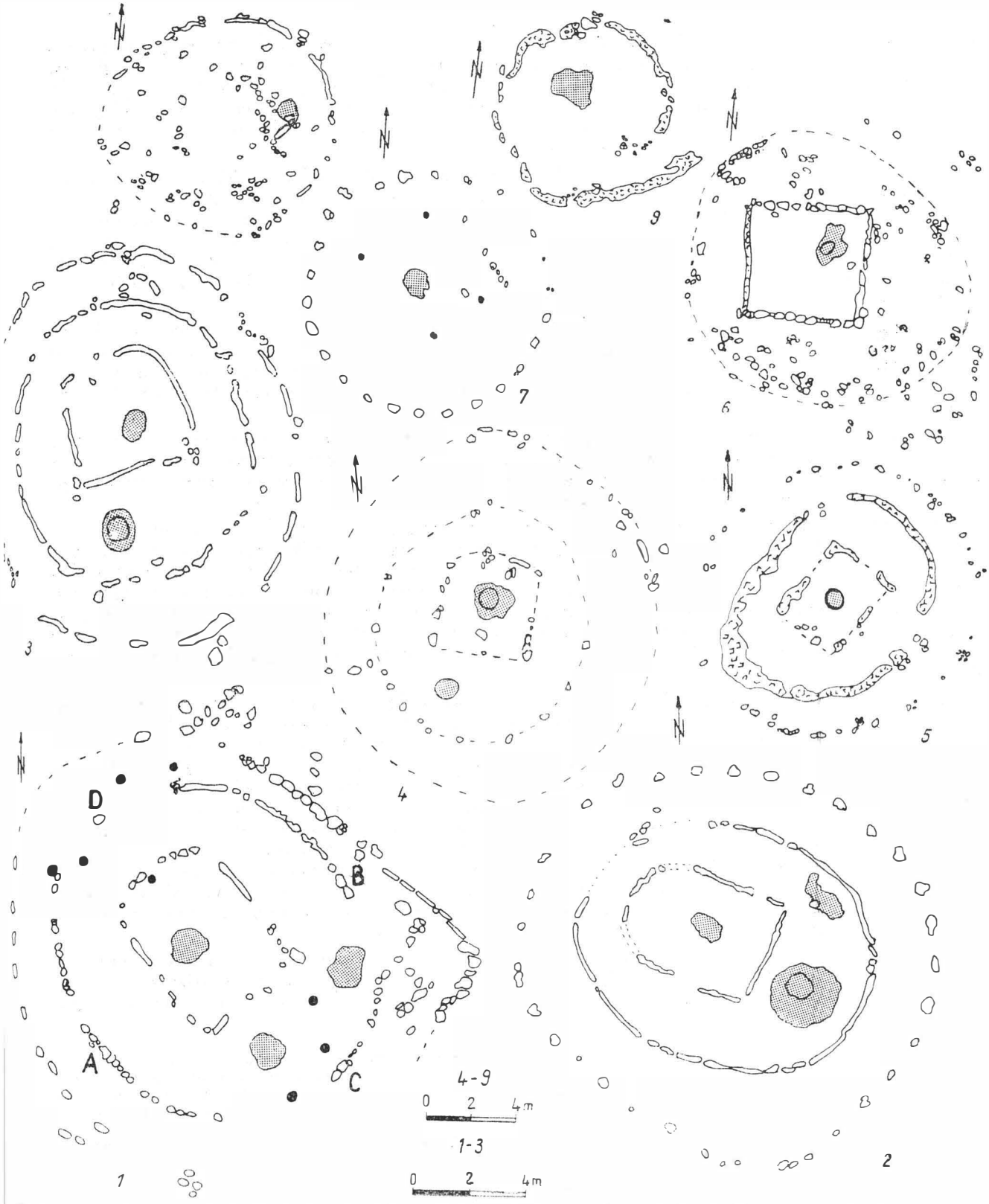

Fig. 1. Tip I : 1—3, eventual 4 ; Tip II : 6—8 (5 : forma hibridă) ; Tip III : 9 (planuri simplificate după rapoartele citate ; întregirea contururilor cu linii întrerupte ne aparține). 1 Meleia T. 2 ; 2 Meleia Terasa II ; 3 Rudele T. 3 ; 4 Meleia Terasa VI ; 5 Meleia T. 5 ; 6 Rudele T. 4 ; 7 Meleia T. 3 ; 8 Meleia Terasa VII ; 9 Meleia T. 1. t.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

și blocuri mai mari. La mov. 3, Meleia, conturul încăperii centrale era marcat numai de urmele a patru pari groși, reprezentînd probabil colțurile camerei. Ceramica este reprezentată din abundență, aceleași forme de vase ca la movilele de tipul I (la Rudele, mov. 4, s-au găsit 10—12 chiupuri). În mov. 3 de pe Meleia au apărut două fragmente pictate [7]. Numărul cuielor și scoabelor de fier este mai mare decît în cazul movilelor de tip I. De remarcat prezența zgurei de fier (în rapoarte nu se precizează cantitatea) în două cazuri (Rudele, mov. 4 și Meleia, mov. 3).

Tipului II îi aparțin mov. 1, 4 și 5, Rudele (H. Daicoviciu, Materiale, 6, 1959, p. 344 și urm.), Meleia, terasa VII (C. Daicoviciu și colab., Materiale, 7, 1961, p. 310), mov. 3, Meleia (C. Daicoviciu și colab., Materiale 8, 1962, p. 467). Nu este exclus ca și încăperea dreptunghiulară cu trei compartimente probabile de pe terasa VIII, Meleia (C. Daicoviciu și colab., Materiale, 7, 1961, p. 309) să reprezinte un caz particular al tipului II; lipsește, sau n-a mai putut fi observat, ringul de pietre și nu s-a găsit nici o vatră; în schimb s-a descoperit o mare cantitate de ceramică, inclusiv chiupuri, ceea ce a determinat pe autorul raportului s-o considere magazie.

O formă hibridă între tipurile I și II prezintă mov. 5, Meleia (C. Daicoviciu și colab., Materiale, 8, 1962, p. 471): are două ringuri; cel exterior este format din blocuri mari, așezate la intervale destul de regulate, cel interior de un șir gros de bolovani de mărimi variate; încăperea centrală este rectangulară, orientată NNE și are în mijlocul ei o vatră circulară, pe podium (fig. 1/5). Din inventar nu lipsește ceramica și se menționează prezența zgurei de fier.

O formă singulară, care ar putea constitui tipul III (fig. 1/9), este reprezentată de mov. 1, Meleia (C. Daicoviciu și colab. Materiale 8, 1962, p. 461). Conturul este spiralat, alcătuit dintr-un șir gros, pe alocuri de blocuri mici; intrarea este „în clește". A avut probabil o vatră centrală (nu s-a constatat decît pata de arsură de la baza ei).

Trăsătura comună a tipurilor descrise este prezența ringului de pietre. Încăperea centrală, atît la tipul I, cît și la tipul II, este, de multe ori, puțin înălțată față de solul împrejmuitor, iar podeaua este cu pămînt bătut, de multe ori fățuită (cu urme de pleavă în mov. 2, Meleia). Suprastructura presupusă a acestor monumente este în funcție de interpretarea lor. Socotind pietrele ringurilor și ale încăperilor centrale, ca temelii, s-a imaginat o suprastructură lemnoasă din pari și birne, iar acoperișul din șindrilă. În sprijinul acestui mod de reconstituire s-au invocat descoperirile, în unele movile, a scoabelor și cuielor de fier, iar acolo unde acestea lipseau, s-a presupus utilizarea cuielor și cepurilor de lemn.

Încă de la primele descoperiri autorii săpăturilor au emis ipoteza caracterului laic, utilitar și sezonier, considerîndu-le *stîne* ale păcurarilor daci, ipoteză susținută de regretatul H. Daicoviciu pînă în timpul din urmă [8]. Aspectul mai deosebit al unora din movilele de pe Meleia și inventarul lor bogat a fost pus pe seama proprietarilor așa-zișilor stîne, nobilii daci sau chiar regele însuși [9]. Încercînd să explice analogia între planurile unora din „stîne", în special a celor de tip I, și planul sanctuarului mare rotund de pe „Dealul Grădiștii", I. Glodariu emitea părerea că dacii au transpus arhitectura profană în concepție arhitectonică religioasă și aducea între alte argumente și „stînele" de pe Meleia și Rudele [10]. Ulterior același autor le considera adăposturi pentru lucrătorii de la minele de fier dacice, deci un fel de colonii miniere [11]. În favoarea acestei ipoteze s-au invocat descoperirile de zgură de fier din trei movile și a depozitului de unelte din mov. 2 de pe Meleia, în care se aflau clești și ciocan de făurărie, precum și existența, în văile apropiate, a unor zăcăminte feroase despre care se afirmă că s-ar fi exploatat și în epoca dacică [12].

Pe o poziție diametral opusă se află ipotezele despre caracterul sacru al acestor monumente. La conferința națională de arheologie de la Craiova, 1969, am încercat o primă sistematizare a acestor descoperiri pe care le-am pus în legătură cu religia dacilor. Argumentele aduse atunci, rămase și astăzi

[7] Vezi nota 5, supra.

[8] C. Daicoviciu, Materiale, 5, 1959, p. 380; H. Daicoviciu, ActaMN, 1, 1964, p. 121; idem, *De la Burebista*..., p. 160.

[9] C. Daicoviciu (Materiale, 8, 1962, p. 469): „este locuința mai marelui acestui complex pastoresc, a supraveghetorului ciobanilor sclavi sau aserviți".

[10] I. Glodariu, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 249 și urm. Ideea a fost împărtășită aproape fără rezerve și de J. G. Nandriș (Dacia, N.S., 25, 1981, p. 249 și urm.), care face și o serie de considerații asupra păstoritului la daci, plecînd de la foarte interesantele și prețioasele rezultate ale analizelor botanice efectuate de S. M. Yarwood pe material cules din diferite stațiuni dacice din aria Munților Orăștiei, considerații care, după părerea mea, n-au nici o legătură cu monumentele de pe Rudele și Meleia.

[11] I. Glodariu, *Arhitectura dacilor*, Cluj-Napoca, 1983, p. 24.

[12] I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1974, p. 17.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

valabile [13], sînt: 1. — În zonele de pădure, stînele se construiesc de regulă exclusiv din lemn; 2. — Analogiile cu planul sanctuarelor dacice rotunde și, în privința formei și a orientării încăperii absidate, cu întreaga serie de astfel de construcții, atestate pretutindeni în Dacia [14]; 3. — Prezența ringurilor de pietre, element ce caracterizează în special locașurile de cult sau monumentele funerare, între cele două funcțiuni fiind o relație strînsă [15]; 4. — Abundența inventarului ceramic, cu totul nelalocul lui într-o stînă, unde se folosesc recipiente de lemn, ușor transportabile și incasabile; 5. — aspectul tipic tumular, cum reiese din unele profile publicate sau descrise, al acestor monumente. Această din urmă trăsătură (vei supra, nota 4) m-a îndemnat să le consider, la acea dată, ca monumente funerare, fără a exclude însă și posibilitatea de a fi avut o altă semnificație în legătură cu cultul. În urma discuțiilor purtate am fost invitat să particip la săpătura de verificare care a avut loc în 1970 pe Meleia. Îndată după aceea am formulat ipoteza pe care o voi dezvolta mai jos. Ipotezei mormînt i se opune, firește, lipsa osemintelor, dar acest singur argument nu este în sine valabil. De fapt toate datele scoase la lumină prin săpăturile practicate în aceste movile nu excludeau de la bun început ideea de monument funerar; pentru fiecare element caracteristic se pot cita analogii în domeniul foarte vast al ritualurilor de înmormîntare din Europa epocii fierului [16]. Totuși, prezența și aspectul vetrelor în mai toate movilele de pe Rudele și Meleia sugerează mai de grabă folosirea lor ca altare, iar situația stratigrafică constatată în adîncimea secțiunii movilei 2, Meleia, în 1970, reflectă de fapt refacerea unui sanctuar, nu o suprapunere de înmormîntări! La abandonarea ipotezei funerare a contribuit în mod hotărîtor descoperirea relativ recentă a mormintelor dacice de la Cugir, jud. Alba [17], care se prezintă cu totul altfel ca ritual și inventar și se aseamănă, cum era și de așteptat, cu mormintele tumulare princiare geto-dace din Muntenia și Moldova [18].

Părerea că monumentele aici discutate aveau o semnificație similară sanctuarelor rotunde dacice a fost ulterior exprimată și de alții, printre care K. Horedt [19], M. Babeș [20] și arhitectul D. Antonescu care a încercat și o reconstituire în desen [21].

Din toate argumentele invocate pentru rolul lor sacru se desprinde, în primul rînd, imposibilitatea de a găsi un sens funcțional complicatei dispuneri în plan a acestor construcții în cazul interpretării lor ca locuințe sezoniere, pastorale sau miniere. În alternativa interpretării cultice această problemă nu se mai pune, chiar dacă sensul diferitelor elemente constitutive nu poate fi tălmăcit decît sub formă de ipoteză. De aceea socot că ar trebui definitiv abandonate teoriile care văd în aceste descoperiri construcții cu caracter laic [22], chiar și de către cei pe care ipoteza aici prezentată nu-i va satisface. Dacă, prin urmare, funcția religioasă abia mai poate fi pusă la îndoială, mai dificil este a determina caracterul cultului practicat și a oficianților lui.

O primă întrebare se ridică în legătură cu rolul fiecăruia din tipurile de construcții: sînt toate locașuri de cult sau numai cele de tipul I, cum lasă să se înțeleagă D. Antonescu? Și, în cazul că toate ar fi avut o funcție cultică, unde se adăposteau oficianții? Un răspuns mai sigur nu va putea fi dat decît după reluarea săpăturilor în zonă. Deși s-au practicat cîteva secțiuni și în afara movilelor, suprafața cercetată este cu totul insuficientă pentru a trage concluzii cu privire la spațiul dintre construcții; de fapt întreaga zonă interesantă arheologic ar trebui săpată. Totuși o judecare a descoperirilor, așa cum se desprind din rapoartele publicate, este posibilă, chiar dacă nu deplin satisfăcătoare. Personal înclin să văd în *toate* aceste descoperiri locașuri de cult, vatra centrală avînd foarte probabil rol de altar; excepție ar face doar încăperea de pe terasa VIII, Meleia, care pare a fi fost într-adevăr o magazie. Este plauzibil să credem că oficianții locuiau chiar

[13] Aceste argumente au fost reproduse în mare și de M. Babeș (SCIVA, 25, 1974, 2, p. 237) care citează pe subsemnatul. În mod independent au fost formulate și de D. Antonescu (*Introducere în arhitectura dacilor*, București, 1984, p. 80 și urm.). În realitate faptele sînt atît de evidente încît, mai degrabă, emiterea ipotezei laice-utilitare stîrnește uimire. Pentru a aduce un omagiu regretatului coleg N. Vlassa vreau să precizez că el mi-a atras primul atenția, în 1966, asupra caracterului sacru al acestor descoperiri.

[14] R. Vulpe, în *Atti del VII. Congresso Internazionale di Archeologia Classica*, III, Roma, 1961, p. 87 și urm.

[15] Vezi S. J. De Laet, *Van Grafmonument tot Heiligdom*, Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letterenen Schone Kunsten van België, Kl. Letteren, XXVIII, 1966, nr. 2, p. 3—73.

[16] Vezi spre exemplu tipul de înmormîntări-locuință (*Bestattung im Hause*: S. Schick, Germania, 37, 1959, p. 117 și urm.) etc.

[17] Încă inedite. Informație I. H. Crișan căruia îi mulțumesc călduros.

[18] Vezi A. Vulpe, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 193 și urm.

[19] K. Horedt, SCIV, 24, 1973, 2, p. 303.

[20] M. Babeș, *op. cit.*

[21] D. Antonescu, *op. cit.*, fig. 53, 54.

[22] Este și concluzia la care s-a ajuns în cadrul colocviului despre cultura spirituală a geto-dacilor, ținut în decembrie 1985 la Institutul de Arheologie, unde am prezentat, într-o formă scurtată, prezenta lucrare; vezi și N. Conovici, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, Thraco-Dacica, 6, 1985, p. 206.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

în locașurile în care își practicau cultul, vetrele exterioare, la unele dintre movile, putînd să fi avut și funcție utilitară.

Din punct de vedere arheologic nu putem spune nimic privitor la natura cultului oficiat și a divinității căreia i-ar fi fost consacrat. Se poate afirma doar că elementele privind orientarea unora dintre încăperi, marcarea anumitor direcții pe cercul de pietre (vezi mov. 2, Meleia), semnele imprimate pe vetrele din aceeași movilă de la Meleia sugerează preocuparea pentru așezarea ofrandei sau jertfei potrivit unui anumit canon, legat de punctele cardinale. Situația ar repeta, la dimensiuni ceva mai reduse, pe cea din sanctuarul mare de pe Dealul Grădiștii, unde rînduirea blocurilor ringurilor exterior și interior au fost interpretate ca oglindind calendarul dac [23]. Indiferent care va fi fost semnificația reală, relația cu anumite observații astronomice este evidentă, ca dealtfel și la sanctuarul mic rotund de pe Dealul Grădiștii sau la sanctuarele rotunde de la Fețele Albe și Pustiosu. Revenind la vetrele centrale de la Rudele și Meleia, trebuie relevat faptul că înălțarea celor mai multe dintre ele cu 5—10 cm față de podeaua locuinței sugerează ea însăși funcția de altar; așa au fost, interpretate pretutindeni vetrele pe podium din așezările din Dacia [24]. Și dimensiunile acestor vetre se potrivesc mai degrabă funcției de altar (acolo unde s-au conservat mai bine aveau un ∅ de cca. 90—110 cm, plus o zonă de arsură mai întinsă în jur, mărturie a arderilor intense săvîrșite pe vatră). Șănțulețul ce împrejmuiește vatra centrală din mov. de pe terasa VI, Meleia, pare a fi putut avea rolul de colector al sîngelui sau lichidului depus pe altar.

Pe de altă parte, inventarul ceramic bogat din multe movile (inclusiv cantitățile de mei și grîu) pledează pentru o locuire permanentă, cu provizii pentru sezonul de iarnă, dar poate fi înțeles și ca loc de depozitare a ofrandelor (vezi numărul neobișnuit de mare de chipuri). Tot ca ofrandă poate fi interpretat și depozitul de unelte de fier din mov. 2, Meleia, și chiar fragmentele de zgură de fier, aflate în trei asemenea movile (prezența zgurei a fost atestată chiar și în morminte, în mai multe descoperiri recente, toate din aria Subcarpaților meridionali și datate în sec. V — IV î.e.n.) [25]. În schimb, prezența ceramicii de lux poate fi privită ca ofrandă din partea unor persoane suspuse.

În rezumat, concluziile trase din examinarea *numai* a datelor arheologice conduc la două constatări: 1. existența a trei tipuri de sanctuare sau locuințe-sanctuare presupune practicarea a cel puțin trei ritualuri diferite, fie ca formă, fie în ceea ce privește divinitatea căreia le erau consacrate; 2. aglomerarea în pîlcuri a acestor descoperiri, izolate de orice așezare de tip civil (fapt cu totul singular pînă acum în Dacia și, după cunoștințele mele, fără analogii în zonele învecinate din sud-estul Europei), implică existența unor grupuri de sacerdoți, respectiv a unor confrerii, trăind separat de locurile unde se desfășura viața de toate zilele a poporului.

Atît din punct de vedere strict arheologic.

★

Dintre informațiile relativ puține și, mai ales, disparate, despre religia dacilor și, în general, a tracilor nordici, reținatenția pentru o posibilă interpretare a descoperirilor prezentate mai sus două relatări despre existența unor caste de asceți, numiți κτίσται la traci (Strabo, VII, 3, 3) și, πλεῖστοι la daci (Fl. Joseph., *Ant. Jud.*, XVIII, 22). Atît denumirea cît și, în al doilea caz, contextul au deja o vie discuție la activ. O corectă trecere în revistă a problemei a fost făcută de A. Bodor, care citează și analiza semnificațiilor posibile ale termenilor respectivi [26]. La aceasta se adaugă pre-

[23] H. Daicoviciu, NÎH, 2, 1960, p. 55; idem, *De la Burebista...*, p. 235 și urm.; M. Babeș, *op. cit.*, 236; E. Poenaru, C. Samoilă, S. Bobancu, *Calendarul de la Sarmizegetusa-Regia*, București, 1980; D. Antonescu, *op. cit.*, p. 90. Păreri contrare au fost exprimate de K. Horedt, *op. cit.*, p. 303 și I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1977, p. 444. Lăsînd la o parte exagerările exprimate, nu este exclus ca rînduirea blocurilor să întrunească mai multe calități, care, toate, vizau spre simbolizarea unei armonii a diferitelor căi de cunoaștere. Existența unei asemenea ideologii la daci ar putea fi sugerată de comparațiile cu pitagoreismul, care au stîrnit interesul antichității (vezi și mai jos).

[24] R. Vulpe, Materiale, 6, 1959, p. 310 (Popești); T. Makiewicz, Przegląd Archeologiczny, 24, 1976, p. 103—183 și, mai ales, 25, 1977, p. 179—187; cf. și C. Iconomu, Cercist, 11, 1980, p. 229.

[25] La Telești, jud. Gorj; săpături Gh. Calotoiu. Materialul este încă inedit. Zgura a apărut în cantități apreciabile, în mai multe morminte, ceea ce face probabilă aceeași interpretare și pentru bucata apărută în tum. 15 de la Tigveni, jud. Argeș (E. Popescu, A. Vulpe, Dacia, N. S., 26, 1982, p. 92).

[26] A. Bodor, Studia, 1965, p. 7—18; este o deosebire substanțială între acest studiu documentat și părerile anterioare ale aceluiași (SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 265) care au fost totuși citate și împărtășite de H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista...* p. 86 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

zentările diverselor ipoteze la E. Lozovan [27] și I. H. Crișan [28], cît și notele ultimului editor al textului lui Josephus, L. H. Feldman [29] și studiul recent al lui G. Gaggero [30].

Pasajul din Josephus se situează după descrierea celor trei școli, ,,filosofice'' (Ἰουδαίοις φιλοσοφίαι τρεῖς) ale iudeilor: fariseii, saducheii și essenii, mai precis în imediata continuare a prezentării destul de ample a acestora din urmă, cea mai ascetică dintre sectele iudee. Se spune așadar despre esseni că ,,ξῶσι δὲ οὐδὲν παρηλλαγμένως, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἐμφέροντες Δακῶν τοῖς πλείστοις λεγομένοις'' (trăiesc într-un mod care nu diferă în nici un fel, dar mai ales se apropie de a celor dintre daci numiți *pleistoi*, adică ,,cei mai mulți''). Amintim că printre caracteristicile ideologiei essenilor (sau esenienilor) se numără credința în nemurirea sufletului, trimiterea de ofrande la Templu, dar oficierea lor cu un ritual de purificare propriu acestei secte; ei au proprietățile în comun, n-au sclavi, n-au neveste își aleg prin vot deschis (ridicare de mînă) întîistătătorii și preoții etc.

Comparația aparent surprinzătoare a esenienilor cu o ,,majoritate'' a dacilor a stîrnit bănuiala unei coruperi a textului, fie a etnonimului, fie a termenului πλεῖστοι. Cei ce împărtășeau a doua alternativă au emendat πλείστοις, păstrat în toate manuscrisele, prin πολισταῖς, derivat din πολίζω, care ar trebui să se traducă prin ,,întemeietori de orașe'' și care ar fi astfel echivalentul lui κτίσται – ,,întemeietorii'' — la Strabo. Emendația încă din sec. XVI a lui Scaliger, singura care satisfăcea din punct de vedere atît paleografic, cît și ca sens, a întîmpinat opoziție deoarece termenul πολιστής, neatestat la nici un autor, este citat de Pollux (IX, 6) ca exemplu de derivație incorectă. Feldman, conducîndu-se după emendația lui Ortelius, înlocuiește pur și simplu prin κτίσται, paleografic imposibil, chiar dacă reflectă o analogie de sens [31].

A doua școală de gîndire neagă implicarea dacilor în context. Dintre ipoteze reține atenția cea a lui Dupont-Sommer [32], care leagă ebraicul *ha-rabbîm* (,,cei mulți''), denumire dată membrilor sectei de la Qumrân, considerată a reprezenta o comunitate eseniană, de înțelesul lui πλεῖστοι (limba ebraică fiind lipsită de superlativ). El contestă însă pe Δακῶν, care ar fi o corupere de la Σαδὼκ (membrii sectei de la Qumrân se numeau ei înșiși ,,fii ai lui Sadôk'') sau, scrie el, preferabil Σαδδουκαίων (,,dintre Saduchei''). Dacă comparația essenilor cu saducheii n-are, cum au observat Feldman și Lozovan, nici un sens — doar puțin înainte, XVIII, 20, Josephus îi prezenta ca profesînd o doctrină total deosebită de a essenilor — ipoteza unei coruperi a lui Sadok ar părea sprijinită de afirmația categorică a lui Josephus, făcută în cursul descrierii essenilor (XVIII, 20), că obiceiurile lor nu se regăsesc nicicum printre eleni sau la vreun popor barbar (μηδαμῶς ὑπάρξαν Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων τισίν), afirmație despre care Feldman socoate că se referă doar la unele aspecte ale vieții essenilor, precum celibatul, nefolosirea sclavilor, comunitatea bunurilor, și nu a tuturor caracteristicilor acestora. Observația nu pare însă convingătoare, iar ipoteza lui Dupont-Sommer este oricum singura în măsură să arunce un dubiu asupra referinței la daci și, după părerea mea, este singura alternativă demnă de luat în seamă.

Relația ha-rabbîm/πλεῖστοι însă deschide poarta și spre o explicație plauzibilă a comparației essenilor cu dacii. Putem presupune că Josephus avea știre de existența la daci, a unei secte cu o denumire și cu caracteristici asemănătoare, presupunere pe care, cum voi încerca să demonstrez mai jos, o consider întemeiată. Dacă se acceptă ideea că relatările despre esseni, atît în *Antichități*, cît și în *Războiul iudaic* (II, 119—161), provin dintr-o sursă din mediul iudeo-alexandrin din vremea lui August [33], avem dreptul să bănuim că și informația despre daci provine tot de acolo. Altmin-

[27] E. Lozovan, *Dacia sacra*, History of Religions, 7, 1968, 3, p. 219.

[28] I. H. Crișan, *Burebista...*, p. 460.

[29] L. H. Feldman, *Flavius Josephus*, ed. Loeb Classics, vol. IX, 1965, p. 20, nota a.

[30] G. Gaggero, Pulpudeva, 4, 1980 (1983), p. 101 și urm. (vezi mai jos nota 32).

[31] Un argument în sprijinul lecturii πολισταῖς crede a aduce M. Nasta (*Acles II. Congr. Internat. Thracologie. Bucarest, 1976*, III. București, 1980, p. 351), exemplificînd printr-un citat din Porphirios (*Vita Pythagorae*, 20) sensul de „a construi spre folosul comunității'' pentru verbul πολίζω dar, din motivele expuse mai sus, nu mi se pare verosimil. Ideea exprimată de Nasta sugerează însă o posibilă explicație a sensului lui κτίσται și mă întărește în convingerea că în asemenea cazuri, aparent neinteligibile, sînt mai multe șanse de a ne apropia de adevăr menținîndu-ne la sensul propriu al cuvintelor — în cazul de față κτίστης =„întemeietor'' și πλεῖστοι=„cei mai mulți'' — decît să recurgem la speculații etimologice asupra unor cuvinte ale unor limbi și așa necunoscute (vezi mai jos, în special nota 38).

[32] A. Dupont-Sommer, Journal of Semitic Studies, 1, 1956, p. 361 și urm.: ipoteza lui H. Kruse (Vetus Testamentum, 9, 1959, p. 31 și urm.), după care textul ar trebui corectat prin Σακῶν τοῖς ποδίσταις, singura care modifică întreaga propoziție și care ar implica existența unei totale confuzii într-un text clar ca cel al lui Josephus, ridică mai multe probleme decît rezolvă și este, cred, cea mai depărtată de adevăr din cîte s-au exprimat (combătută la Lozovan, *op. cit.*, p. 222 și Bodor, *op. cit.*, p. 15, dar acceptată de Gaggero).

[33] G. Hölscher, RE, Pauly-Wissowa, IX, 1916, col. 1901 (acolo și literatura mai veche), vezi și I. Lévy, *Recherches esséniennes et pythagoriciennes*, Paris, 1965, p. 57 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

teri trebuie să admitem că a preluat-o dintr-un alt izvor și a adăugat-o după redactarea *excursus*-ului despre esseni, poate pentru că dacii erau un subiect la ordinea zilei la Roma în anii 90 e.n., cînd au fost scrise *Antichităţile*; această inserare ulterioară ar ușura explicarea aparentei contradicţii din textul referitor la obiceiurile essenilor care nu se mai întîlnesc la nici un neam (vezi mai sus). Desigur, continuînd așa pătrundem în domeniul speculaţiilor, dar meritată subliniată ideea că nu sînt motive, nici de esenţă, nici de ordin literal, de a elimina pe daci, ori cuvîntul πλεῖστοι din textul aici în discuţie. Este și părerea spre care înclină, cred, cu dreptate, J. Gagé [34], Lozovan, Bodor și M. Eliade [35].

În continuarea demonstraţiei se cere explicat sensul lui πλεῖστοι; este un cuvînt dac, deformat în greceşte și omofonizat cu πλεῖστος? sau chiar înţelesul original? Cred că pledează destule argumente pentru ultima explicaţie. „Cei mai mulţi" în sensul de „cei mai buni, mai nobili" ar putea fi semnificaţia denumirii sectei dacice. Acest din urmă sens se explică foarte bine dacă vedem în πλεῖστοι un calc ebraic/aramaic al mai sus menţionatului *ha-rabbîm*, care are și înţelesul de „cei mari, cei bătrîni, conducători, învăţători" [36].

Dar, această confuzie cu noţiunea de „cei mai mulţi" s-ar putea tălmăci și altfel. Examinînd re atarea lui Strabo despre κτίσται și mysi (moesi) se observă un evident accent polemic. Geograful din Amasia Pontului nu este de acord cu ideea — exprimată de Poseidonios, cunoscutul reprezentant al stoicismului mediu, izvorul de bază al lui Strabo în acest pasaj — , că mysii duc viaţă cucernică, nu mănîncă carne ci doar lactate și vegetale, fiind numiţi θεοσεβεῖς (cei ce cinstesc pe zei) și καπνοβάται (umblători prin fum). În continuare, citîndu-l desigur tot pe Poseidonios, Strabo se referă și la „unii dintre traci care trăiesc fără femeie, sînt numiţi *întemeietori*, sînt onoraţi ca sfinţi, trăind fără teamă" εἶναι δέ τινας τῶν Θρᾳκῶν οἳ χωρὶς γυναικὸς ζῶσιν, οὓς κτίστας καλεῖσθαι, ἀνιερῶσθαί τε διὰ τιμὴν καὶ μετὰ ἀδείας ζῆν. Polemica apare clară în paragraful următor (VII, 3,4), cînd aceste afirmaţii sînt ridiculizate, în special cele despre abstinenţă, Strabo ilustrînd printr-un fragment dintr-o comedie pierdută a lui Menandru, modul de viaţă diametral opus al geţilor; „ar fi, scrie Strabo mai apoi, o absurditate să se creadă că la geţi sînt socotiţi evlavioși îndeosebi cei necăsătoriţi" (opus lui χωρὶς γυναικός mai sus). Dar „nu ne putem îndoi că în neamul lor rîvna pentru cele divine a fost un lucru de căpetenie — din cele spuse de Poseidonios și, de asemenea, pe temeiul întregii istorii a geţilor". Urmează, în continuare, cele despre Zamolxis (Zalmoxis) și relaţiile cu Pitagora, despre Deceneu, Kogaionon iar întreg discursul se încheie cu: „a dăinuit la geţi obiceiul pitagoreic, adus lor de Zamolxis, de a nu se atinge de carnea animalelor".

Am relatat mai pe larg conţinutul întregului pasaj deoarece cred că prezintă interes pentru dezbaterea de faţă, privit și din mai multe unghiuri de vedere. Analizînd ideile expuse, vedem că Strabo îi implică în primul rînd pe geţi, pe cînd Poseidonios se referă la „teosebia" mysilor și la asceza „unora dintre traci". Pe de altă parte, ideea despre rîvna geţilor pentru cele duhovnicești, citată din Poseidonios în chip de concluzie a întregului paragraf, arată că filosoful din Apamea se referise și la geţi, poate și la alte neamuri nord-tracice, atunci cînd vorbise de cucernicia mysilor. Deși majoritatea comentatorilor au înţeles că grupa „întemeietorilor" exista la mysi, exprimarea din text este ambiguă (εἶναι δέ τινας τῶν Θρᾳκῶν) și nu este exclus să-i fi avut în vedere pe geţi. Relatînd despre religiozitatea geţilor, cu care se arată a fi de acord, Strabo dă de înţeles că nu tot ce citise la Poseidonios despre ei era fals. Și apoi urmează paragraful despre Zalmoxis la stilul „*à propos* de geţi". Prin urmare se poate deduce că izvorul lui Strabo trata despre mai mai multe seminţii ale tracilor nordici, văzuţi ca o entitate, avînd aceleași credinţe și obiceiuri [37]. În al doilea rînd nota polemică a paragrafului de mai sus pare a fi avut drept ţintă numai generalizarea unor trăsături morale,

[34] J. Gagé, Noul album macedo-român, 1, 1959, p. 15 (lucrarea, care nu mi-a fost accesibilă, este citată pe larg de Lozovan, *op. cit.*). Gagé pune în legătură termenul πλεῖστοι cu numele zeului sud-tracic *Pleistoros* (Herodot, IX, 119); vezi și notele următoare.

[35] M. Eliade *De la Zalmoxis la Genghis Han*, Bucureşti, 1980, p. 74 și urm.

[36] Această soluţie a fost prima oară întrevăzută de Bodor (*op. cit.*, p. 13—15), care citează sensurile lui *rabbim* din Statutul Comunităţii, întărite cu citate din scrierile neotestamentare. În textele qumrânite sensul de „numeroși" pentru *rabbim* pare să reflecteze în primul rînd caracterul comunitar al sectei respective: vezi și Dupont-Sommer, *Les écrits esséniens près de la Mer Morte*, Paris, 1960, p. 100. În Statutul Comunităţii, una din cele mai importante descoperiri printre manuscrisele de la Qumrân, termenul de „numeroși", ca apelativ al sectei, se regăsește de 27 de ori (cf. și C. Daniel' *Orientalia Mirabilia*, p. 170 și urm.).

Pe de altă parte, Lozovan (*op. cit.*, p. 228) este de părere că πλεῖστοι poate fi o stîlcire paronomastică a unui presupus **pleiskoi*, care în limba tracă, respectiv în dacă ar fi fost echivalentul lui πιλοφόρος (*pillealus*). Despre aceştia din urmă — consideraţi la Jordanes (*Getica*, 71) ca *sacerdotes* — Cassius Dio (LXVIII, 9) relatează că erau consideraţi τοὺς ἀρίστους sau παρ'αὐτοῖς τιμιώτερους; însă și πλεῖστος poate avea sensul de ἄριστος (ce-i drept la Hesiod: πλεῖστοι ἀνθρώπων, frg. 47).

[37] Un raţionament asemănător și la F. Papazoglu, *The Central Balkan Tribes in Pre-Roman Times*, Amsterdam, 1978, p. 502, nota 33. Despre semnificaţia acestui text vezi și J. Coman, în *Actes II. Congr. Intern. Thracologie. Bucarest 1976*, III Bucureşti, 1980, p. 259 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

generalizare care nu rima cu alte obiceiuri ale acestor neamuri, îndeobște cunoscute și care nu răspundeau noțiunii de ἀβίοι. Oare nu trebuie să întrezărim în combaterea acestei generalizări, sau, mai bine spus, presupuse generalizări — așa pare a fi înțeles Strabo din Poseidonios — existența în textul acestuia din urmă a unor πλεῖστοι, ca atare sau sub o altă formă, și care să fie pricina polemicii? Căci este evident că ceea ce l-a deranjat pe Strabo a fost tocmai tratamentul aplicat unei *majorități* pentru însușiri care se potriveau de fapt unei *minorități*, cum ar fi tagma „întemeietorilor", atestată, sub acest nume, la „unii" dintre traci.

Indiferent ce vor fi însemnat denumirile la origine [38], asceții respectivi existau; în această ordine de idei, termenul de καπνοβάται ar putea fi apropiat de cel al prezicătorilor numiți καπνομάντεις cum sugerează Bodor, a căror practică de a ghici în fumuri era atestată și în Tracia (cf. Suetonius *Augustus*, 94).

Excursul despre relația Zalmoxis-Pitagora și cele aferente nu sînt cu totul străine de problemele de față. Nu este locul de a discuta dacă această relație depășește sau nu stadiul pur formal al analogiilor. Dar chiar ca *interpretatio graeca* „legenda" Zalmoxis, sclavul lui Pitagora, nu putea lua naștere decît în urma unor comparații, fie și superficiale [39]. Apropierile dintre pitagoreism și religia geto-dacilor nu se opresc însă doar la relatările explicite ale lui Strabo și Herodot și ale reluărilor din izvoare mai tîrzii. Este un fapt recunoscut, dedus chiar din textul lui Josephus, că sursa care i-a servit pentru redactarea celor scrise despre esseni nu era străină de influențele neopitagoreismului din mediul alexandrin amintit mai sus [40]. Apoi, relațiile esseni-pitagoreici au fost de mult evidențiate [41]. Merită relevate, între altele, confreriile pitagoreicilor, izolate de lume, iar denumirea de „taciturni" dată pitagoreicilor are același înțeles cu ebraicul *haššaim*, „cei care tac", considerat ca fiind termenul care, transcris în izvoarele grecești sau romane, apare sub forma *esseni* sau *esenieni*. În urma descoperirilor de la Qumrân influența sau relațiile esseniior cu pitagoreismul apar și mai intime. Ultimele studii ale lui Isidore Lévy aduc date prețioase în această direcție [42]. Nefiind competent a le judeca mă mulțumesc cu sugestia că analogiile între esseni și pitagoriceni explică o dată mai mult de ce Josephus s-a referit la daci cînd discuta despre esseni. Aș mai observa că nu este în general obiceiul lui Josephus să se depărteze de la tema centrală a lucrării. Nu este un spirit enciclopedic și *excursus* lui sînt mai totdeauna justificate de o legătură cu subiectul de bază. Așa este și referința la daci dintr-o altă scriere (Bell. Jud. II, 16), făcută în cadrul unei evocări a eficienței imperialismului roman spre a marca zădărnicia ideologiei revoluționare a zeloților din preajma răscoalei iudeilor. De aceea cred că și menționarea dacilor alături de esenieni își are rostul ei, chiar dacă explicarea acestui rost rămîne în domeniul ipotezelor.

★

Revăzînd monumentele de pe Rudele și Meleia în lumina celor discutate se constată unele concordanțe ce nu pot fi neglijate: dispoziția topografică grupată și, totodată, izolată a stațiunilor împricinate [43], caracterul sacru, dar și distins, chiar luxos, al acestora fac foarte plauzibilă interpretarea lor ca reședințe ale confreriilor de asceți daci, a „celor mai nobili și mai demni de cinste", și, în această

[38] Despre κτίσται s-a presupus că ar fi o corupere a unui termen trac **skistai*, cei separați, izolați, echivalent al verbului grec σχίζω (D. Decev, *Charakeristik der thrakischen Sprache*, Sofia, 1952, p. 85), idee preluată și de H. Daicoviciu, *De la Burebista...*, p. 88.

[39] Vezi, între alții, M. Eliade (*op. cit.*, p. 38 și urm); și P. Alexandrescu (SCIVA, 31, 1980, 3, p. 343 și urm.).

[40] În legătură cu impozitele impuse de Irod, Josephus (*Ant. Jud.*, XV, 371) scrie că „au fost scutiți așa numiții esseni, care formaseră o grupă aparte de oameni, precum pitagoreicii la greci".

[41] Ed. Zeller, *Die Philosophie der Griechen* [3], 1881, p. 307 și urm.; Ed. Schürer, *Geschichte des Jüdischen Volkes* [4], 1907, p. 669 și urm.; un istoric al problemei la I. Lévy, *op. cit.* (supra n. 33), p. 57—63. Cf. și bibliografia citată de Gaggero (*op. cit.*, p. 99 și urm). De reținut și ideea lui I. Banu (*Acles II. Congr. Intern. Thracologie. Bucarest 1976*, II București, 1980, p. 119 și urm.), după care secta pleistoi/ktistai face parte din numeroasa familie de congregații religioase răspîndite în epoca elenistică în toate țările circum-mediteraneene.

[42] I. Lévy, *op. cit.*, passim și în special p. 14 și urm. și p. 33 etc.

[43] Este posibil ca reprezentările unor sanctuare rotunde, izolate pe o culme muntoasă, de pe Columna Traiană (C. Cichorius, *Die Reliefs der Trajanssäule*, scena LXII) să se refere tocmai la aceste monumente. Iată ce scrie R. Vulpe într-o ultimă lucrare despre Columnă, al cărei text sperăm să vadă curînd lumina tiparului: „Elementul care atrage în primul rînd atenția (...) este seria celor patru enigmatice construcții rotunde de pe vîrfurile munților. Dintre diferitele explicații ce s-a încercat a li se da, cea mai atractivă este a lui Cihorius, care le consideră fortificații dace (...). E drept că acoperișul lor conic cu bumb în vîrf pare cam străniu pentru o fortificație, ceea ce ne-ar obliga să ne gîndim și la părerea, exprimată demult de englezul Pollen, că ne-am găsi în fața unor temple dace. În favoarea acestei interpretări vine și constatarea că pe vîrfurile mai multor munți izolați din preajma Sarmizegetusei Regia există urme de sanctuare rotunde izolate". Scena respectivă a fost reprodusă și de D. Antonescu (*op. cit.*, p. 209, fig. 134), care le consideră „sanctuare complexe" și le elimină dintre construcțiile cu caracter militar, citînd ca dovadă, între altele, și sanctuarele de la Rudele și Meleia.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

calitate, conducători spirituali. Ar fi desigur riscant să se încerce o interpretare în detaliu a cultului practicat prin prisma diverselor ideologii filozofico-religioase. Dacă este însă posibil a se da o explicație satisfăcătoare acestor monumente arheologice cu ajutorul unor izvoare antice care atestă existența unor secte la cel puțin una din seminţiile nord-tracice, aceleași fapte arheologice pot fi invocate și în contra celor care contestă existența sectelor ascetice respective la daci. Nu îndrăznesc să susțin că problema *pleistoi*-lor și-a găsit prin aceasta o soluție definitivă, dar mi se pare îndreptățit să afirm că, în istoricul controversei acestui „loc disperat", pot fi, pentru prima oară, aduse în discuție și argumente de ordin pur arheologic. Acesta este aportul principal al lucrării de față.

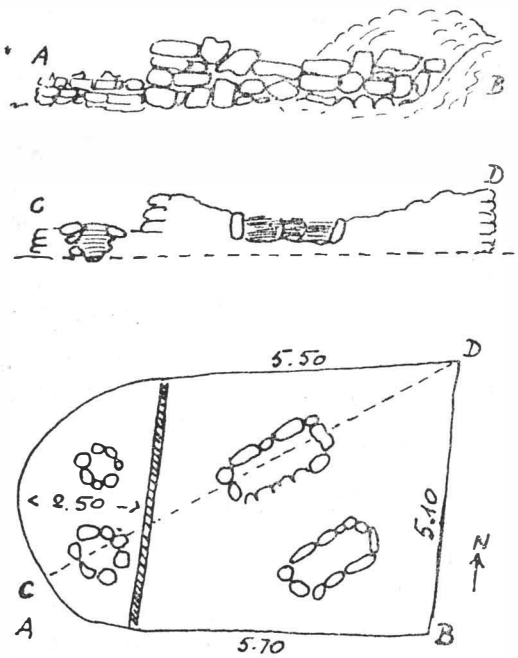

Fig. 2. Römhild, Saxonia-Meiningen (după A. Götze).

Pentru a încheia, vreau să atrag atenția asupra unui monument, după știrea mea cu totul necunoscut arheologilor care s-au ocupat de geto-daci. Este vorba de o construcție, ale cărei temelii de piatră au un contur absidal, orientată VNV (fig. 2) identică deci cu încăperile centrale ale tipului I de mai sus sau a celor de această formă din întreaga Dacie, dar descoperită în *oppidum*-ul celtic de la Römhild, Saxonia-Meiningen (R.D.G) [44]. Descoperitorii o considerau fără analogii în lumea celtică, iar de la data descoperirii ei — începutul veacului nostru —, fiind singulară, nu i s-a mai acordat o atenție specială. În urma descoperirilor de construcții absidale din Dacia, mai toate apărute după al doilea război mondial —astăzi cunoaștem vreo 15 —, descoperirea din Europa centrală prezintă o semnificație deosebită. Ea se alătură altor dovezi ale prezenței sau influenței civilizației geto-dace în mediu celtic, dintre care unele, de ordin istorico-lingvistic au fost dezbătute pe larg de Pârvan [45], altele, mai recente, date la iveală de săpăturile arheologice [46]. Aceste situații pot fi ecoul izbînzilor lui Burebista asupra unor neamuri celtice. Dar tot ecoul unei influențe, de astă dată a spiritualității geto-dace în lumea celtică, poate fi și legenda păstrată într-un text atribuit lui Origen (*Philosophoumena*, II, 25) potrivit căreia Zalmoxis, după moartea „stăpînului" său, Pitagora, ar fi convins pe druizi să se dedice filozofiei pitagoreice [47]. Mă abțin de la orice legătură directă între această informație, care n-a inspirat prea multă încredere, și monumentele discutate aici. Închei totuși cu speranța că sugestiile conținute în lucrarea de față vor da într-o zi roade.

Einige Aspekte des Geisteslebens der Daker

(Ein archäologischer Beitrag zu Fl. Josephus, *Ant. Jud.*, XVIII, 22)

ZUSAMMENFASSUNG

Eine Reihe sehr hoch gelegener Baudenkmäler (1300—1500 m ü. M.) auf einer Bergkuppe in der Nähe der Dakerburgen und- sanktuare in den Orăștie-Gebirge steht zur Diskussion. Es handelt sich um mehrere, einige Kilometer voneinander entfernte Gruppen kleiner Hügel auf den Bergen

[44] A. Götze, ZfE, 32, 1900 (Verhandlungen), p. 423, fig. 6. Construcția a apărut pe locul cel mai înalt și are pereții exteriori din lespezi și blocuri de bazalt, alese cu grijă, așezate ca zid „sec", temelia fiind vizibilă pe o înălțime de 0,5—0,7m. N-are intrare. În încăperea mare se află două gropi rectangulare alungite, în cea absidată alte două, de formă circulară, toate mărginite cu bolovani. Au fost interpretate ca morminte, deși se specifică că nu s-a găsit nici un inventar, nici oseminte umane. Götze vede în acest „hervorragendes Bauwerk" un mausoleu pentru două persoane de vază !

[45] V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 220 și urm.

[46] I. H. Crișan, *Burebista...*, p. 273 și urm.; M. Babeș, *Actes II. Congr. Internat. Thracologie. Bucarest 1976*, II, București, 1980, p. 14.

[47] E. Ihm, RE, Pauly-Wissowa, 5, col. 1732; I. I. Russu, AISC, 5, 1944—1948, p. 100, nota 1 (considerată între reprezentările naive raționaliste grecești); M. Eliade, *De la Zalmoxis...*, p. 75.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Rudele, Meleia und Tîmpu, von denen die beiden erstgenannten in den 50er Jahren systematisch untersucht wurden. Der Form der nach der Beseitigung der Erddecke freigelegten Steinbauten zufolge lassen sich diese Denkmäler in drei Typen einteilen : I — mit zwei Steinringen und einem mittleren Apsidenraum, nach N bis W ausgerichtet (Abb. 1/4—4) ; eine Herdstelle befand sich in der Mitte dieses Raumes, eine andere draußen ; II — mit einem Ring aus Rohsteinen der einen rechteckigen Raum mit einer Herdstelle in der Mitte umschloß (Abb. 1/6—8). Abb. 1/5 zeigt eine zwischen Typ I und II hybride Form. Typ III ist durch einen einzigen Fall vertreten, wo die Steinreihe eine Spirale bildet (Abb. 1/9) ; eine Herdstelle befand sich in der Mitte. Abb. 1 zeigt die Grundrisse in vereinfachter Form dar ; insgesamt wurden 12 solcher Hügel durchforscht (s. Literatur-angaben im Text). Diese von den Ausgräbern als Sennhütten gedeuteten und publizierten Denkmäler bildeten den Gegenstand eines Berichts, den der Verfasser dieser Zeilen anläßlich der 1969 in Craiova abgehaltenen Archäologischen Nationalkonferenz vortrug und dabei den mit der Religion der Daker verbundenen Charakter der Bauten vertrat. Da dieser Beitrag unveröffentlicht blieb, seien hier die derzeitigen Hauptargumente erneut aufgenommen : 1. In den Waldzonen werden Sennhütten gewöhnlich aus Holz gebaut. 2. Die Analogien zu dem Grundriß der runden Dakerheiligtümer und — betreffs Form und Ausrichtung des Apsidenraumes — mit allen derartigen Bauten in Dakien (Anm. 14). 3. Steinringe kennzeichnen im allgemeinen Kultstätten und Grabmonumente — zwei eng miteinander verknüpfte Kategorien (Anm. 15). 4. Die Fülle der Keramik (einschließlich Luxusware) ist keineswegs am Platze in einer Sennhütte, wo leicht zu handhabende, unzerbrechliche Holzgefäße üblich sind. 5. Der aus den veröffentlichten Profilen ersichtliche typische Hügelaspekt dieser Bauten. Der letztere Wesenszug veranlaßte Verf. zuerst, sie als Grabhügel anzusehen ; diese Hypothese gab er dann aber auf, als er 1970 an den Nachgrabungen (s. Anm. 4 u.6) teilgenommen hatte. Er hält die zur Beweisführung des sakralen Charakters der Bauten formulierten Argumente für gültig und seine Auffassung wird jetzt auch von den rumänischen Forschern — mit wenigen Ausnahmen — geteilt. Ohne den Anspruch zu erheben, daß die Rolle jedes Typs dieser singulären Funde schon endgültig geklärt werden kann, läßt die Beurteilung der archäologischen Daten folgende Schlußfolgerungen zu : 1. das Bestehen der drei Typen von Heiligtümern oder Wohnungen-Sanktuaren setzt die Ausübung von mindestens drei verschiedenen Ritualen voraus, entweder was die Form oder aber die Gottheit anbelangt, der sie geweiht waren ; 2. die gruppenweise Anordnung dieser Funde, fern von jeder Zivilsiedlung (eine für Dakien ganz eigentümliche Situation) impliziert das Bestehen von Priestergruppen oder Einsiedlergemeinschaften, die abseits von den Orten lebten, wo sich das Alltagsleben abspielte. Eine Weiterverfolgung dieses Gedankens führt zu dem bekannten Absatz bei Fl. Josephus, *Ant. Jud.*, XVIII, 22, über die πλεῖστοι genannte Art von Mönchen bei den Dakern, die ähnlich wie die Essener gelebt haben sollen. Derartige Einsiedler werden auch von Poseidonios (apud Strabo, VII, 3, 3) bei den Thraker unter der Bezeichnung κτίσται im allgemeinen, ohne Angabe des Volkes gemeldet. Nach einem kurzen Überblick über die verschiedenen, am Rande dieser historischen Berichte geäußerten Ansichten und Hypothesen und deren Diskussion (Anm.26 — 46) setzt sich Verf. für die Identifizierung der behandelten Denkmäler als Sitz dieser klösterlichen Gemeinschaften ein. Ohne eine völlig zufriedenstellende Erklärung für die Bedeutung der Benennung πλεῖστοι zu beansprechen, nimmt Verf. an, daß man es bei dieser, in allen Manuskripten des Josephus vorkommenden Form belassen sollte und weist den Gedanken eines Korruptels zurück. Vorliegende Arbeit bringt erstmalig archäologische Argumente für die Klärung des so häufig erörterten Textes von Josephus.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Tip I : 1—3, eventuell auch 4 ; Tip II : 6 — 8 (5 hybride Form) ; Tip III : 9 (vereinfachte Pläne nach den angeführten Berichten ; die Ergänzungen mit unterbrochenen Linien sind vom Verf. eingetragen). 1 Meleia Tum. 2 ; 2 Meleia Terrasse II : 3 Rudele Tum. 3 ; 4 Meleia Terrasse VI ; 5 Meleia Tum. 5 ; 6 Rudele Tum. 4 ; 7 Melela Tum. 3 ; 8 Meleia Terrasse VII ; 9 Meleia Tum. 1.

Abb. 2. Römhild, Sachsen-Meiningen (nach A. Götze).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Vestigii ale geto-dacilor din epoca romană la Scornicești (jud. Olt)

GH. BICHIR

Comuna Scornicești este situată în partea de sud a Platformei Cotmeana, pe Plapcea Mică, în dreapta șoselei Pitești-Slatina (drumul național E. 70), cu forme de relief specifice, ce nu depășesc înălțimea de 275 m în nordul comunei și 237 m în sud. Ea este compusă, în cea mai mare parte, dintr-o salbă de sate așezate de o parte și de alta a riuletului Plapcea Mică: Pișcani, Scornicești (care include și fostele sate Tătărăi și Isărești), Rusciori (care de fapt nu este decît un cartier al Scorniceștilor) și Teiuș.

În anii 1967 — 1968 am efectuat cercetări arheologice pe teritoriul comunei Scornicești, identificînd vestigii arheologice ce atestă continuitatea de viață pe aceste meleaguri din neolitic pînă în epoca medievală (sec. XIV—XVI). Ulterior nouă, în 1983, P. Dicu, profesor de liceu la Pitești, ne-a informat că a identificat în albia Plapcei, la Pișcani și Scornicești, silexuri care după părerea sa ar aparține paleoliticului inferior. Materialele neolitice, aparținînd aspectului final al culturii Sălcuța, au fost descoperite pe malul sting al Plapcei Mici, la nord de Rusciori, în timp ce urmele de locuire din epoca bronzului au fost găsite pe teritoriul fostului sat Tătărăi, azi contopit cu Scorniceștii, la est de biserică și Brigada de tractoare, cele de la începutul epocii bronzului (Cultura Glina) și ceva mai la sud de acestea, la nord de casa Voicăi Ștefan, cele aparținînd bronzului dezvoltat (cultura Verbicioara). Ceramică de acest tip am recoltat și de pe platoul Teiușului (la vest de satul Teiuș), iar la nord de sat (Teiuș), în zona iazului, materiale din prima epocă a fierului.

Dar cele mai numeroase urme de locuire descoperite la Scornicești, care dealtfel au constituit obiectivul principal al cercetărilor noastre, aparțin geto-dacilor.

La nord de Rusciori, în punctul „Puțul lui Guești eanu" (între Rusciori și actualul „Popas turistic Rusciori"), așezarea getică La Tène (sec. I i.e.n. — I e. n.) a fost suprapusă de una veche românească din secolele VIII — X e.n. În timp ce așezarea getică de la Rusciori (sec. II — I î.e.n.) a fost suprapusă de o alta din secolele II — III e.n. și de un cimitir medieval românesc din secolele XIV — XVI; așezarea respectivă aflîndu-se pe platoul Teiușului, acolo unde s-a descoperit și marele tezaur de monede din secolul al XIV-lea (circa 5000 piese) [1].

În lucrarea de față însă ne vom ocupa numai de vestigiile aparținînd epocii daco-romane, din secolele II — IV e.n., care constau din două așezări și o necropolă (de incinerație).

Așezarea nr. 1, căreia îi aparține necropola, situată pe panta platoului Teiuș, vis-à-vis de așezare, a fost cercetată prin săpături sistematice, în timp ce așezarea nr. 2, aflată la cîteva sute de metri mai spre sud-est de prima, pe malul drept al Plapcei Mici, nu a putut fi cercetată decît printr-un mic sondaj, cu care prilej am constatat că a fost distrusă complet de arăturile adînci făcute cu tractorul.

În cadrul așezării nr. 1, s-au identificat locuințe, gropi de provizii și una de cult și un important material arheologic. Așezarea nr. 1 se află, la limita de NNV a satului Rusciori, între drumul comunal

[1] Cf. C. Moisil, BSNR, 11, 1914, p. 57; idem, BSNR, 12, 915, p. 14—15; idem, ARCC, 1915, p. 1—2,5; idem, BCMI, 10—11, 1917—1923, p. 124; G. Severeanu BSNR, 12, 1915 p. 109, 113, 114; idem, BSNR, 16, 1921, p. 113, 117—118

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Scornicești — Poboru și Plapcea Mică. Ea se întinde pe o suprafață de mai multe hectare și a fost distrusă în parte de case, muncile agricole și construcții gospodărești.

Săpăturile arheologice au fost efectuate în două sectoare, acolo unde terenul ne-a permis. Primul sector l-am ales între locuințele (și grădinile) sătenilor Tudor Florea și Ion Cîmpeanu, unde am trasat trei secțiuni, notate cu S I, S II și S III și am taluzat malul Plapcei Mici, iar al doilea sector, mai la sud, între curtea lui Petrache Ene și Plapcea Mică, unde am trasat două secțiuni paralele, notate cu A și B. Toate secțiunile cădeau perpendicular pe drumul comunal Scornicești-Poboru și Plapcea Mică, avînd orientarea NE (șosea) — SV (Plapcea Mică).

S I a avut dimensiunile de 44 × 2 m; S II = 18 × 2 m; S III = 54 × 2 m; S A = 44 × 2 m și S B, cu aceleași dimensiuni și orientare (erau paralele) la 1 m distanță spre nord-vest (fig. I). Locuirea din sec. II — III e. n. a suprapus și deranjat în parte o așezare getică din sec. II — I î.e.n. și a fost suprapusă la rîndul ei, în sectorul sud-estic, de un cimitir medieval românesc din sec. XIV — XVI, așa cum s-a constatat în S A și S B. Stratigrafia se prezintă astfel: solul vegetal arat, de culoare brună, gros de circa 0,30 m, sub care se află stratul de cultură din sec. II — III e. n., de culoare brun-cenușie, a cărui grosime este de aproximativ 0,20 m. Urmează apoi stratul de loess-nisipos, galben murdar în partea superioară și galben deschis la bază, unde conține mult nisip și pietriș, depunere specifică teraselor. Stratul de cultură (relativ sărac în material) conține cioburi, mici fragmente de chirpici și mai rar oase de animale, deoarece acestea din urmă au fost descompuse, în parte, de acizii humici. În taluzul albiei Plapcei Mici, unde stratul de cultură a fost protejat de aluviuni, s-a surprins și nivelul de locuire La Tène (getic), gros de circa 0,35 m, mai consistent în material decît cel din sec. II — III e.n.

Locuințe. În cadrul așezării nr. 1 s-a descoperit o locuință de suprafață și trei bordeie. Locuința de suprafață, prinsă în S III (fig. I; II/3), avea forma aproape pătrată cu dimensiunile de 3,90 × × 4 m și adîncimea de 0,45 m. A fost construită din chirpici pe un schelet de nuiele din esență tare (stejar). În mijlocul ei se afla o vatră de foc, de formă pătrată cu colțurile rotunjite, făcută din lut, pe un pat de pietricele de rîu. Tipul de locuință și vatră este cunoscut și în alte așezări de tip Militari — Chilia [2], precum și în mediul carpic [3], ca și în cadrul culturii Lipița și în La Tène-ul geto-dacic [4]. Cele trei bordeie descoperite în S I (B. 1 și B. 2) și S III (B. 3) au forma rectangulară (fig. I; II/7) și au fost lipsite toate de vetre de foc, lucru binecunoscut în La Tène-ul geto-dacic, în cultura Militari-Chilia, în mediul carpic, la dacii liberi din nordul și vestul Daciei, ca și la daco-romani [5]. B 1 a avut dimensiunile de 5 × 4,80 m și adîncimea de 0,65 m; B. 2 de 3,90 × 3,40 m și profunzimea de 0,85, iar B. 3 de 4,95 × 4,80 m și adîncimea de 1,10 m, socotit de la nivelul actual al solului. Resturile de cărbune și cenușă găsite în bordeie ne fac să credem că acoperișul lor era făcut din paie pe un schelet de lemn, ca și al locuinței de suprafață dealtfel. La 1,50 m sud-vest de B.2 s-a dat de o vatră de foc, în aer liber (fig. I) de formă rotund-ovală (dimensiuni 1,05 × 0,90 m), construită în aceeași tehnică în care a fost realizată și vatra din locuința de suprafață nr. 1. Adîncimea mică la care se afla 0,35 m, ne face să credem că asemenea vetre au fost mult mai numeroase, dar s-au distrus cu prilejul muncilor agricole, ca și în cazul locuințelor de suprafață. Ca peste tot în mediul dacic și daco-roman (așezările rurale) și la Scornicești numărul bordeielor a fost mult mai mare decît al locuințelor de suprafață. Dealtfel, în zonele de cîmpie și de dealuri (cu excepția *dava*-lor), bordeiul era locuința preferată a geto-dacilor, excepție făcînd așezările din zonele montane, unde terenul stîncos nu permitea construirea lor și atunci erau făcute case din bîrne. Locuințele de suprafață sînt amintite la geto-daci și de unele izvoare scrise: poetul Ovidius (*Tristia*, III, 10, 66) le zice *casae*, așa cum le spunem și noi astăzi.

La Scornicești, în cadrul așezării nr. 1, s-au descoperit și cinci gropi de provizii, de formă cilindrică (fig. I); adîncimea lor oscilînd între 0,82 (gr. 1 din S I) și 1,50 m (gr. 2 din aceeași secțiune). În mod obișnuit, în preajma fiecărei locuințe de suprafață sau bordei, trebuia să existe una sau mai multe asemenea gropi în care oamenii își păstrau rezervele de hrană. În ceea ce privește avantajele păstrării bucatelor în gropi, informațiile pe care ni le transmite Tacitus [6], despre germani, considerăm că sînt valabile și pentru geto-daci. Din relatările scriitorului antic reiese că germanii își păstrau proviziile în gropi acoperite cu mult „gunoi", pentru a fi ferite de ger (iarna) și a

[2] Cf. Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, București, 1984, p. 7—11 (Se va cita mai departe *Geto-dacii*).

[3] Idem, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 19—23; idem, *Archaeology and History of the Carpi*, I, Oxford, 1976, p. 7—13 (Se va cita mai departe *Archaeology*).

[4] Idem, Thraco-Dacica, 4, 1983, p. 61.

[5] Vezi datele în lucrările noastre citate în notele 2—4.

[6] Publius Cornelius Tacitus, *De origine et situ Germanorum*, XVI, 3.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

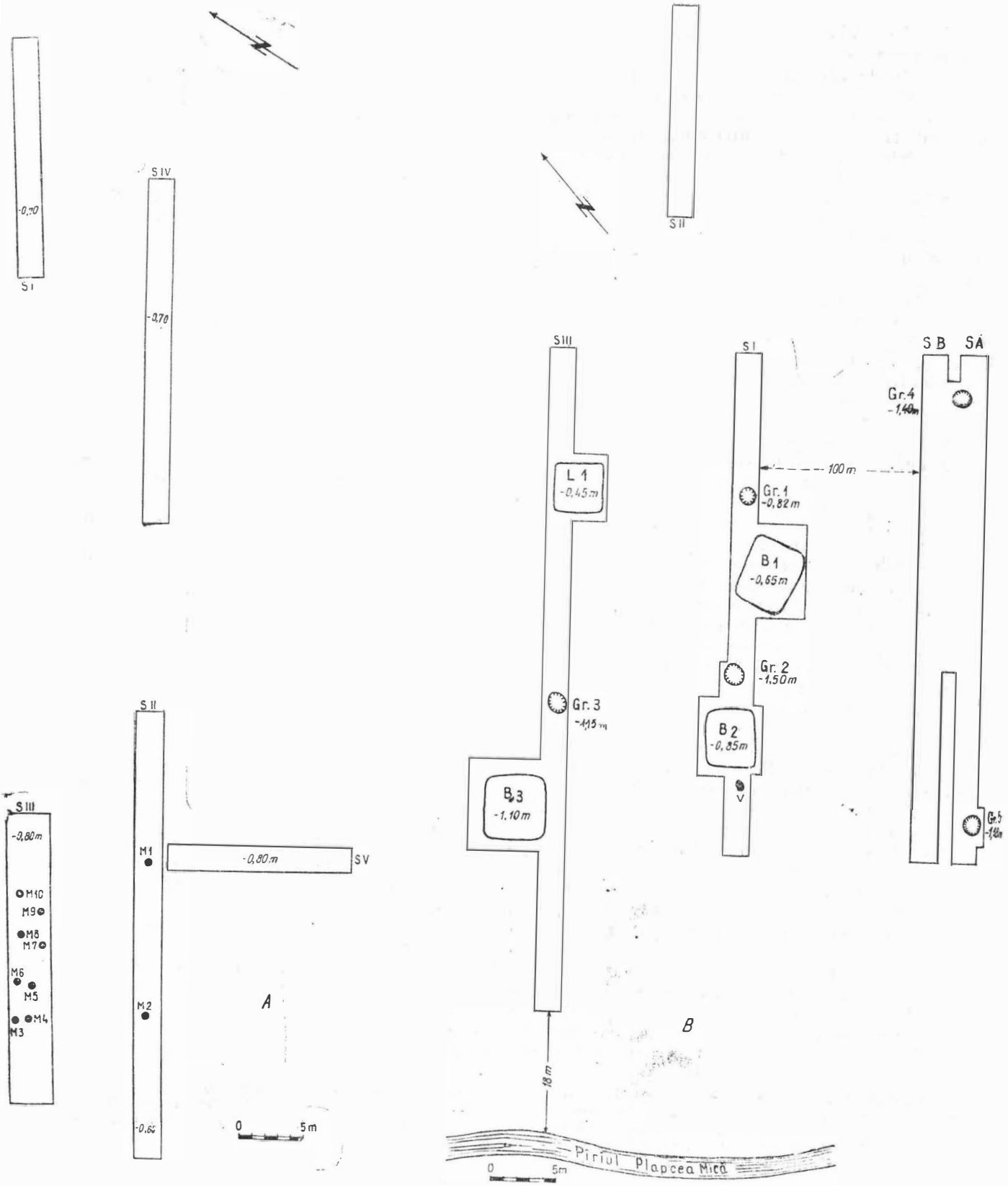

Fig. 1. Scornicești, planul general al săpăturilor: A necropolă; B așezarea nr. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

nu fi observate de duşmanii care-i atacau. Ştim de la Varro [7] că în Thracia grîul era păstrat în gropi de bucate. Notăm că în gr. 2 din S I s-au găsit tulpini de cînepă carbonizată. După deteriorare aceste „depozite" de provizii erau transformate în gropi de gunoi, fapt ce indică într-un sens mai larg şi preocupări de igienă, respectiv păstrarea curăţeniei în jurul locuinţelor şi interdicţia de a arunca resturile în rîuleţul ce curgea la marginea aşezării, cunoscut astăzi sub numele de Plapcea Mică, pentru a nu polua apa atît de necesară oamenilor şi animalelor.

Spre deosebire de gropile de provizii, în cadrul aşezării s-a descoperit, în S A o groapă (nr.4) de formă cilindrică, cu diametrul de 1,45 m şi adîncimea de 1,40 m, în umplutura căreia s-au găsit numeroase fragmente de cruştă de vatră, bucăţi de lipitură, de la carcasa unor cuptoare menajere, pietre de rîu arse (de la baza vetrelor), multe bucăţi de cărbune şi cenuşă; cioburile erau foarte puţine şi proveneau de la un vas „sac" lucrat cu mîna.

Este o groapă ce reflectă preocupări magice şi trebuie pusă în legătură cu cultul vetrei şi al focului, bine documentat şi la geto-dacii din La Tène şi la dacii liberi din secolele II — IV e.n. şi mai recent la daco-romanii de la Stolniceni, jud. Vîlcea [8]:

Ocupaţiile principale ale locuitorilor erau agricultura şi păstoritul. Deşi la Scorniceşti, datorită caracterului restrîns al cercetărilor, nu s-au găsit unelte agricole, totuşi ţinînd seama de descoperirile făcute în alte aşezări contemporane din Muntenia (Mătăsaru, Bucureşti-Tei, Udeni şi la Colonesti-Mărunţei, localitate situată tot în jud. Olt, în apropiere de Scorniceşti) cunoaştem că oamenii foloseau în această vreme plugul cu brăzdar de fier, secerile şi săpăligile de fier [9].

Reprezentarea plugului tras de boi, la geţi, aşa cum ne informează poetul Ovidius [10], s-a păstrat pe aşa-zisul mormînt al lui Quadratus, descoperit la Capidava [11]. Dintre plantele cultivate, documentate prin cercetările de la Mătăsaru, amintim: grîul *(Triticum vulgare*, atestat şi la Colonesti-Mărunţei), meiul *(Panicum sp.)*[12] şi cînepa documentată chiar la Scorniceşti în gr. 2 din S I Este posibil să fi fost cultivate şi alte soiuri de plante documentate la traci şi geto-dacii din perioada anterioară [13], dar lipsindu-ne probele concrete nu vrem să insistăm asupra lor. Despre priceperea geto-dacilor în cultivarea grîului vorbesc şi izvoarele literare [14]. Probabil că daco-romanii, ca şi geto-dacii înaintea lor, practicau asolamentele, constînd atît în rotaţia culturilor, cît şi a lăsării unor terenuri un an pîrloagă, pentru a se odihni. Despre schimbarea continuă a terenurilor la geţi, în aşa fel încît aceleaşi ogoare să nu fie cultivate doi ani consecutiv, găsim ştiri la Horatius [15]. La dezvoltarea agriculturii în această vreme contribuind şi folosirea carului tras de boi sau cai.

În legătură cu prelucrarea cerealelor trebuie puse şi rîşniţele, documentate la Scorniceşti prin mai multe fragmente. După Ovidius, măcinatul cerealelor la rîşniţă cădea în sarcina femeilor *(Femina pro lana cerealia numera frangit)* [16]. După cum cele cîteva cute de gresie, descoperite în aşezare, una dintre ele şi perforată (pentru a putea fi atîrnată la brîu) puteau servi la ascuţirea coaselor, secerilor, cosoarelor şi cuţitelor.

În legătură cu creşterea animalelor şi păstoritul, ocupaţii ce aveau mediul prielnic datorită condiţiilor oferite de relief, climă, hidrografie şi vegetaţie (păduri şi pajişti de silvo-stepă) mărturii ne stau oasele de animale descoperite. În funcţie de acestea, ponderea cea mai mare o avea *Bos taurus*; îi urmează în ordine porcinele *(sus scrofa domestica)*, ovicaprinele *(ovicaprinae)* şi într-un procent foarte redus calul *(Equus caballus)* [17]. Boul domestic era folosit în scopuri utilitare la tracţiune (car şi plug), dar totodată şi ca furnizor de carne [18]. La poetul Ovidius [19] găsim date şi despre păşunatul oilor şi caprelor la geţi. Producţia meşteşugărească sătească a constituit, alături de agricultură şi păstorit, principalii factori care au impulsionat dezvoltarea societăţii geto-dacilor din secolele II — IV e.n. Dacă unele obiecte de caracter casnic şi gospodăresc erau realizate în sinul celor mai multe dintre familii, pentru producerea uneltelor agricole şi cea mai mare parte a ustensilelor necesare oamenilor în activitatea lor de zi cu zi se cerea o speciali-

[7] Varro, *Rer. rust.*, I, 57, 2.

[8] Vezi Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 136; idem, *Archaeology*, I, p. 127; idem, *Geto-dacii*, p. 82—83; idem, Studii Vîlcene, 7, 1985 (sub tipar).

[9] Cf. Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 20—22.

[10] Cf. P. Ovidius, *Epistulae ex Ponto*, I, 8, 54.

[11] Vezi datele la Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 20.

[12] *Ibidem.*

[13] Vezi M. Circiumaru, Thraco-Dacica, 4, 1983, p. 126—134, idem Thraco-Dacica, 5, 1984, p. 171—175; idem Thraco-Dacica, 6, 1985, p. 182—188.

[14] Cf. Arrian, *Anabasis*, I, 4, 1.

[15] Cf. Horatius, *Carmina*, III, 24, p. 9—16.

[16] Cf. Ovidius, *Epistulae ex Ponto*, III, 8, 11.

[17] Cf. Ch. Bichir, *Geto-dacii*, p. 22—23.

[18] Informaţia lui Columella *De re rustica*, VII, 2, conform căreia cei mai mulţi dintre geţi se hrănesc numai cu lapte este desigur exagerată.

[19] Cf. Ovidius, *Epistulae ex Ponto*, II, 7, 51—52.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

zare care impunea anumite cunoştinţe tehnologice pentru fiecare ramură de activitate. Aceste produse nu se puteau realiza decît în cadrul unor ateliere specializate, de către oameni cu o bună pregătire, fie în ceea ce priveşte metalurgia fierului, fie în prelucrarea lemnului, sau modelarea şi arderea vaselor.

La Scorniceşti s-au descoperit 0,900 kg zgură de fier, fapt ce presupune că în aşezarea nr. 1 a existat un atelier sau cuptor de redus minereul de fier.

Este cunoscut că în La Tène-ul geto-dacic fierul devine un mijloc de producţie comun. Cuptoare pentru redus minereul de fier, databile în sec. IV — III î.e.n., s-au descoperit în mediul geto-dacic la Cireşu în Oltenia, iar dintr-o perioadă ceva mai tîrzie (sec. II î.e.n. — I e.n.) la Bragadiru lîngă Bucureşti, Teiu, jud. Argeş, Doboşeni, jud. Covasna etc. [20] şi în special la Grădiştea Muncelului-Sarmizegetuza regia, unde pe o singură terasă s-au identificat urmele a opt cuptoare. La Grădiştea Muncelului, Poiana-Tecuci, Cetăţeni şi Popeşti (?) s-au descoperit urmele unor ateliere de fierărie. Se remarcă în special atelierele de la Sarmizegetusa, care sînt, pînă în prezent, cele mai mari din Dacia; într-un singur atelier de aici s-a găsit circa o tonă de „turte" de fier [21]. Dacă pentru Transilvania şi anumite zone din Moldova extragerea minereului de fier nu constituia o problemă deoarece existau în regiune zăcăminte de acest fel; notăm că sînt date care permit să se considere că minele de la Teliuc şi Ghelari din jud. Hunedoara, cît şi cele din estul Transilvaniei, au fost exploatate şi de daci [22], în schimb, pentru zona de la sud de Podişul Getic, în care se află aşezat Scorniceştiul, unde nu există zăcăminte de fier, problema este mai complicată. Desigur dacă n-ar fi existat cuptoare de redus minereul chiar în zona de cîmpie, aşa cum am amintit mai sus (Bragadiru-Bucureşti, Teiu, jud. Argeş), am fi fost tentaţi să acceptăm teza conform căreia fierul era adus în aşezările de cîmpie, atît în La Tène-ul geto-dacic, cît şi în epoca de care ne ocupăm, sub formă de „turte" (lupe), din zonele bogate în minereu de fier.

Observaţii de ordin geologic, cît şi o serie de expertize de laborator privind compoziţia chimică a unor probe, provenind atît din aşezări prefeudale cît şi din epoca feudală, au dus la concluzia că este vorba de surse locale, respectiv de oxizi de fier de vîrstă cuaternară, de origine sedimentar-aluvionară, a căror prezenţă în nisipurile şi loessurile eoliene din Cîmpia Română este un fapt bine-cunoscut [23]. Lucru constatat pentru sec. II — IV e.n. (deci epoca în care se plasează şi descoperirile de la Scorniceşti) la Mătăsaru, jud. Dîmboviţa [24] şi probabil şi în nisipurile eoliene de la Coloneşti, jud. Olt, localitate situată în apropiere de Scorniceşti; menţionăm că în săpăturile pe care le-am efectuat la Coloneşti-Mărunţei, am găsit o mare cantitate de zgură de fier (peste 20 kg) [25].

Datorită calităţilor sale şi a multiplelor întrebuinţări (la confecţionarea uneltelor agricole şi meşteşugăreşti, ca şi a numeroaselor ustensile de uz casnic şi gospodăresc, inclusiv pentru producerea armelor), fierul a devenit metalul cel mai preţuit şi de aceea meşterii făurari au căutat să folosească orice sursă de materie primă pe care o prelucrau în baza cunoştinţelor tehnologice învăţate de la înaintaşi. Iată de ce meşterul făurar, respectiv fierarul aşezării, trebuia să ştie să reducă minereul de fier în propriul lui atelier.

În aşezarea nr. 1 de la Scorniceşti s-au găsit mai multe coarne de căprior, în curs de prelucrare, iar două, prelucrate, cu exteriorul faţetat, au servit ca mînere la cuţite sau alte instrumente de uz gospodăresc (fig. IX/9 — 10; XIV/2). Desigur că în aşezare a existat unul sau mai multe cuptoare de ars vase, dar, datorită agriculturii intensive practicate azi de către cooperatori, urmele lor nu au fost identificate. Presupunerea noastră se bazează pe faptul că în toate aşezările mai importante din epocă s-au descoperit asemenea complexe (Mătăsaru, jud. Dîmboviţa, Coloneşti-Mărunţei, jud. Olt etc.) şi să nu uităm că materialul cel mai numeros descoperit în ambele aşezări este cel ceramic.

Ca îndeletniciri casnice amintim torsul şi ţesutul, preocupări stimulate de creşterea vitelor şi dezvoltarea agriculturii, prin cultivarea unor plante textile cum era cînepa, documentată prin fragmente de tulpini în gr. nr. 2 de provizii, aşa cum am menţionat mai sus cînd am vorbit despre aceste complexe.

[20] Vezi I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizaţia fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1979, p. 20—57.

[21] Cf. H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 169.

[22] Detalii cu privire la exploatarea minereurilor de fier, reducerea minereurilor şi în general la metalurgia fierului la geto-daci, pot fi găsite la I. Glodariu şi E. Iaroslavschi, *op. cit.*, p. 14—58.

[23] Cf. Şt. Olteanu, C. Şerban, *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu*, Bucureşti, 1969, p. 16—17, Şt. Olteanu, Dacia, N. S., 22, 1978, p. 300—301.

[24] Cf. Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 24.

[25] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

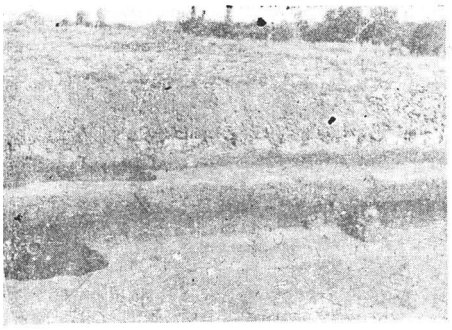

1

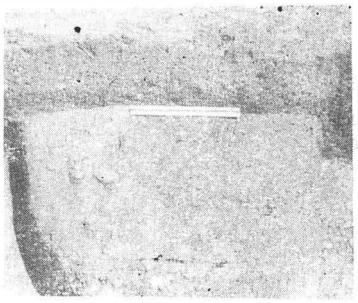

2

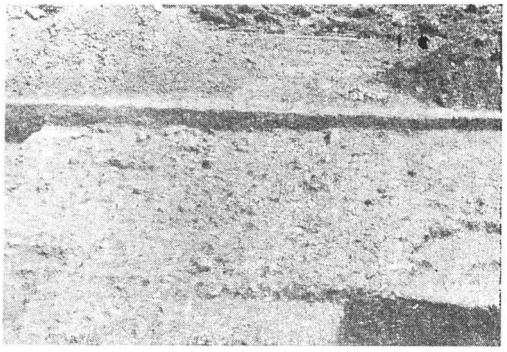

3

4

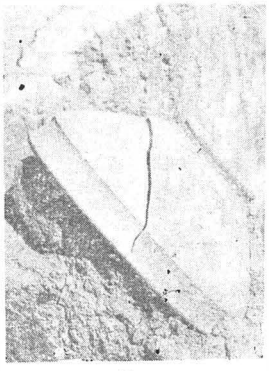

5

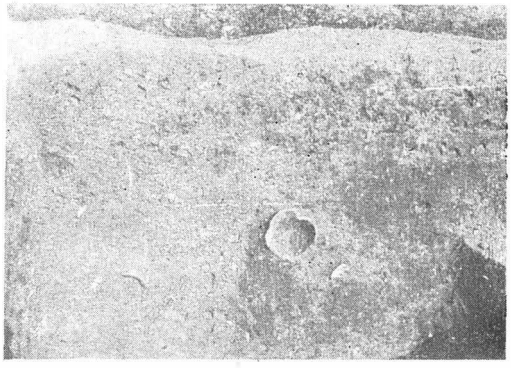

6

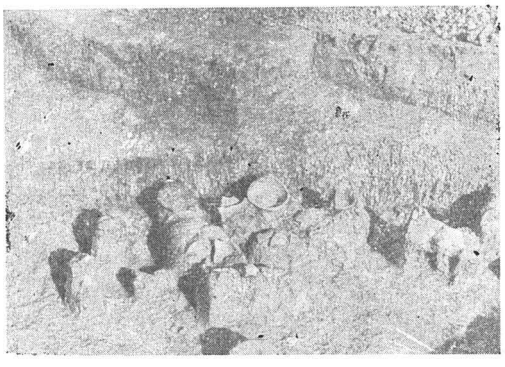

7

8

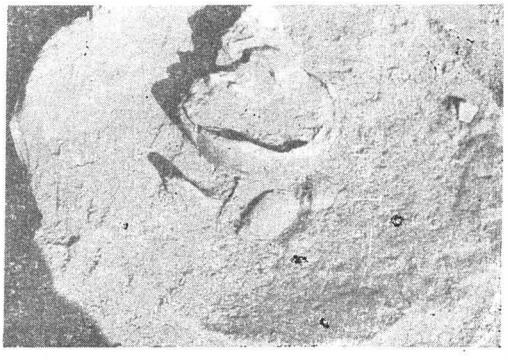

9

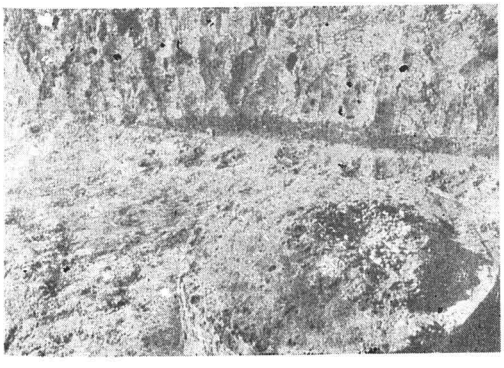

10

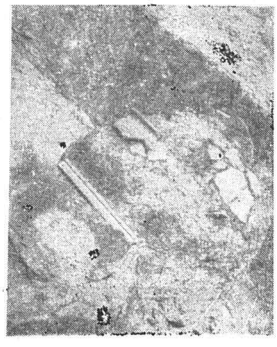

11

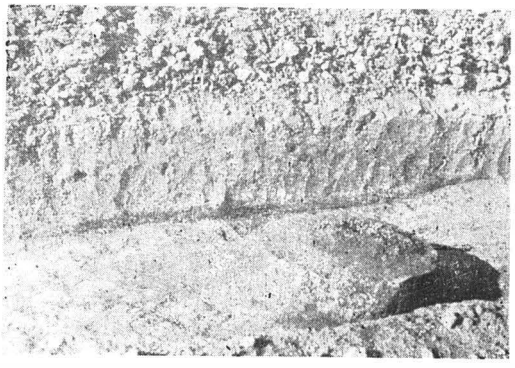

12

Fig. II. Scornicești, aspecte din timpul săpăturilor: 1—8, 11 așezarea nr. 1; 9—10, 12 necropolă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

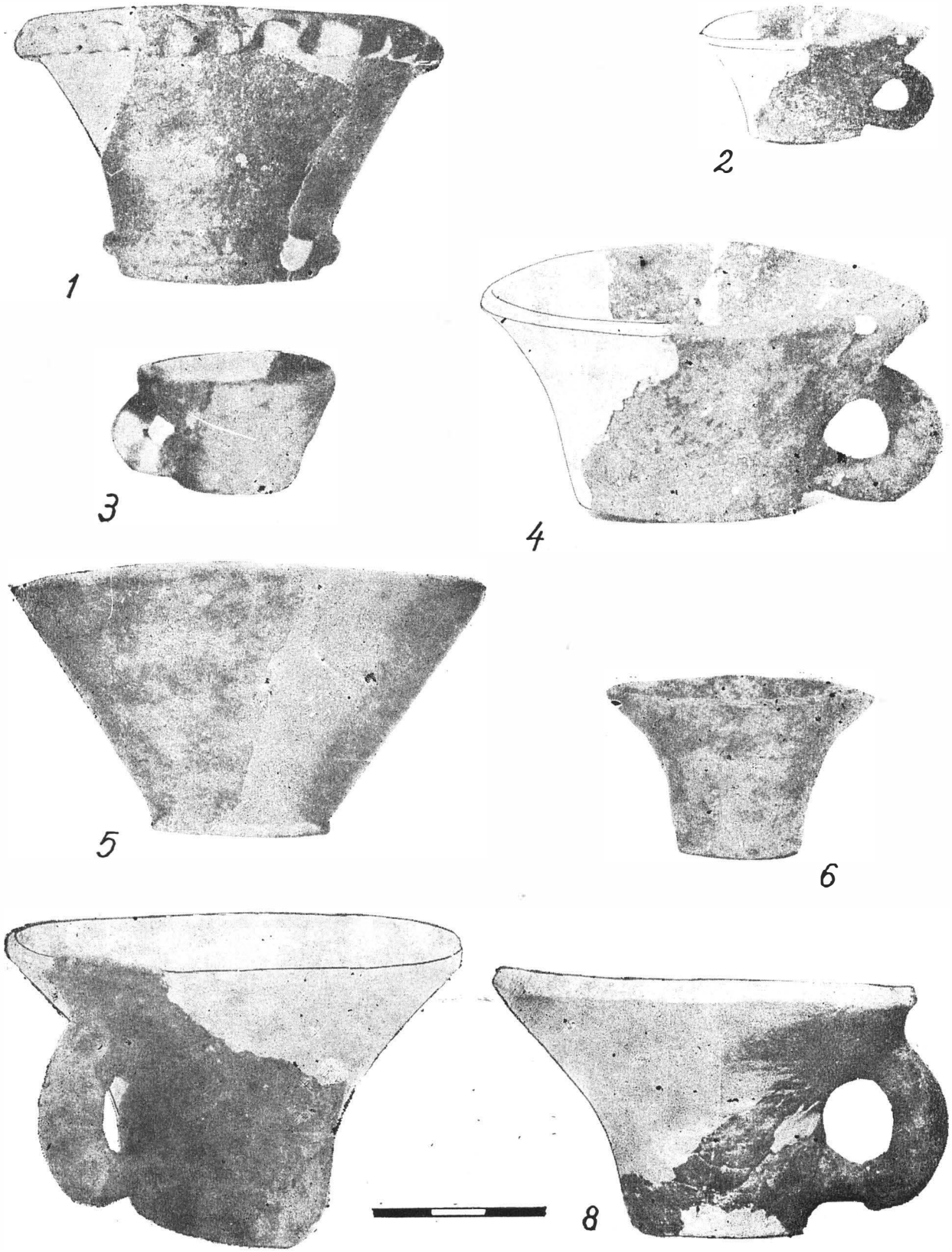

Fig. III. Scornicești, cești dacice: 1—3, 5—8 așezarea nr. 1; 4 necropolă (M. 5).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Fig. IV. Scorniceşti, ceramică lucrată cu mîna (1—2, 6) şi la roată (3—5, 7—9). 6 necropolă, restul aşezarea nr. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

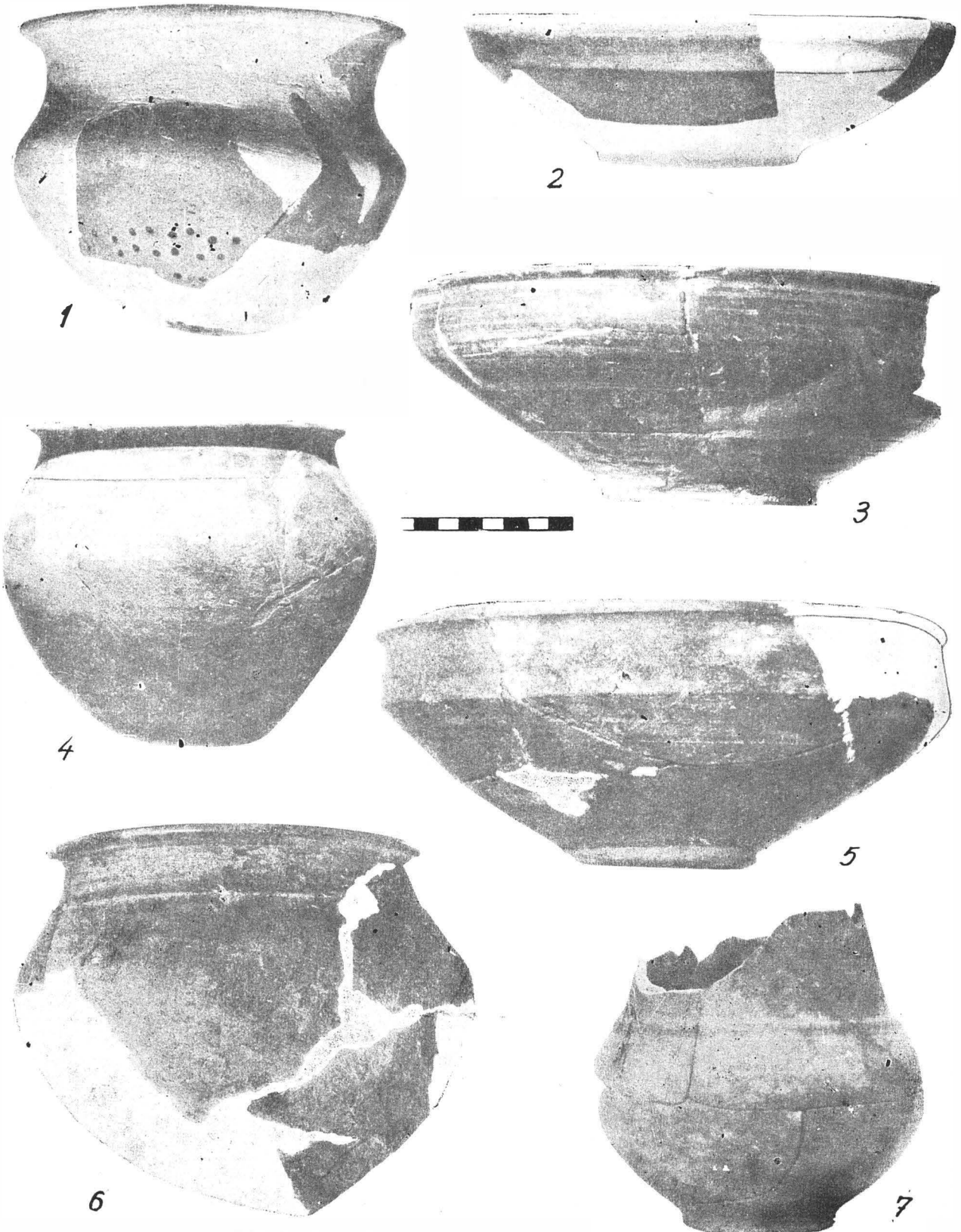

Fig. V. Scornicești, așezarea nr. 1, ceramică lucrată la roată.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

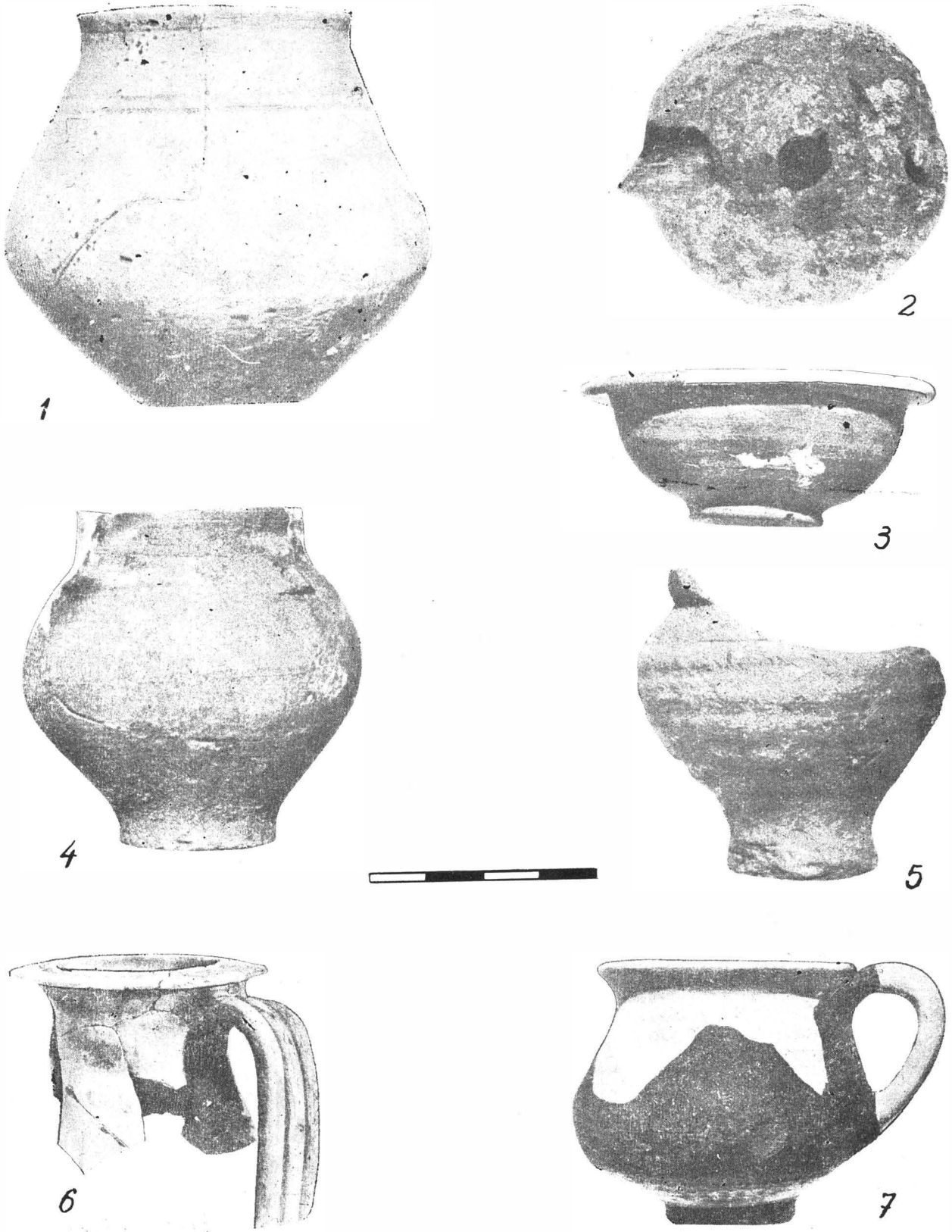

Fig. VI. Scorniceşti, aşezarea nr. 1, ceramică romană (1—5) şi locală (6—7).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

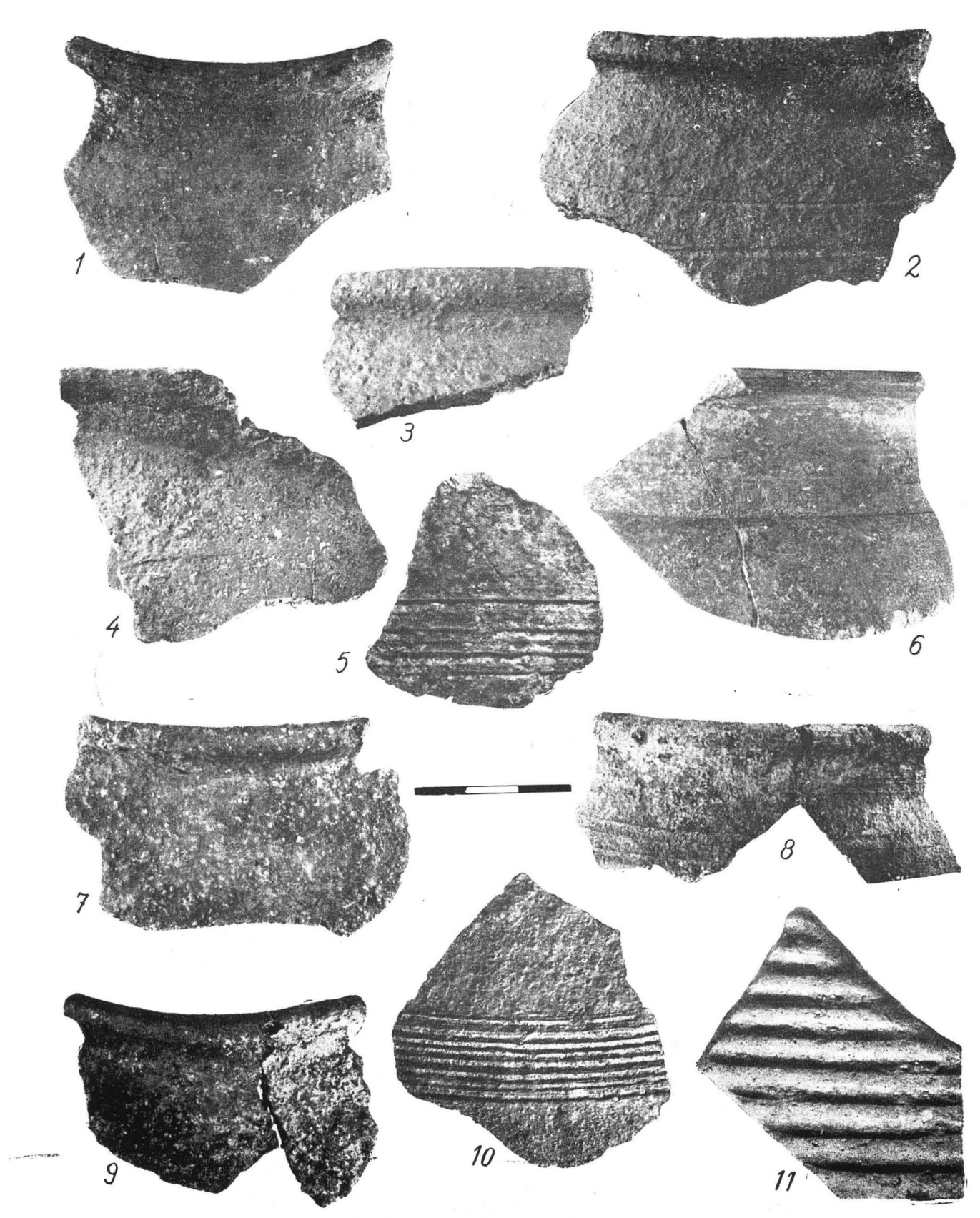

Fig. VII. Scorniceşti, ceramică din aşezarea nr. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

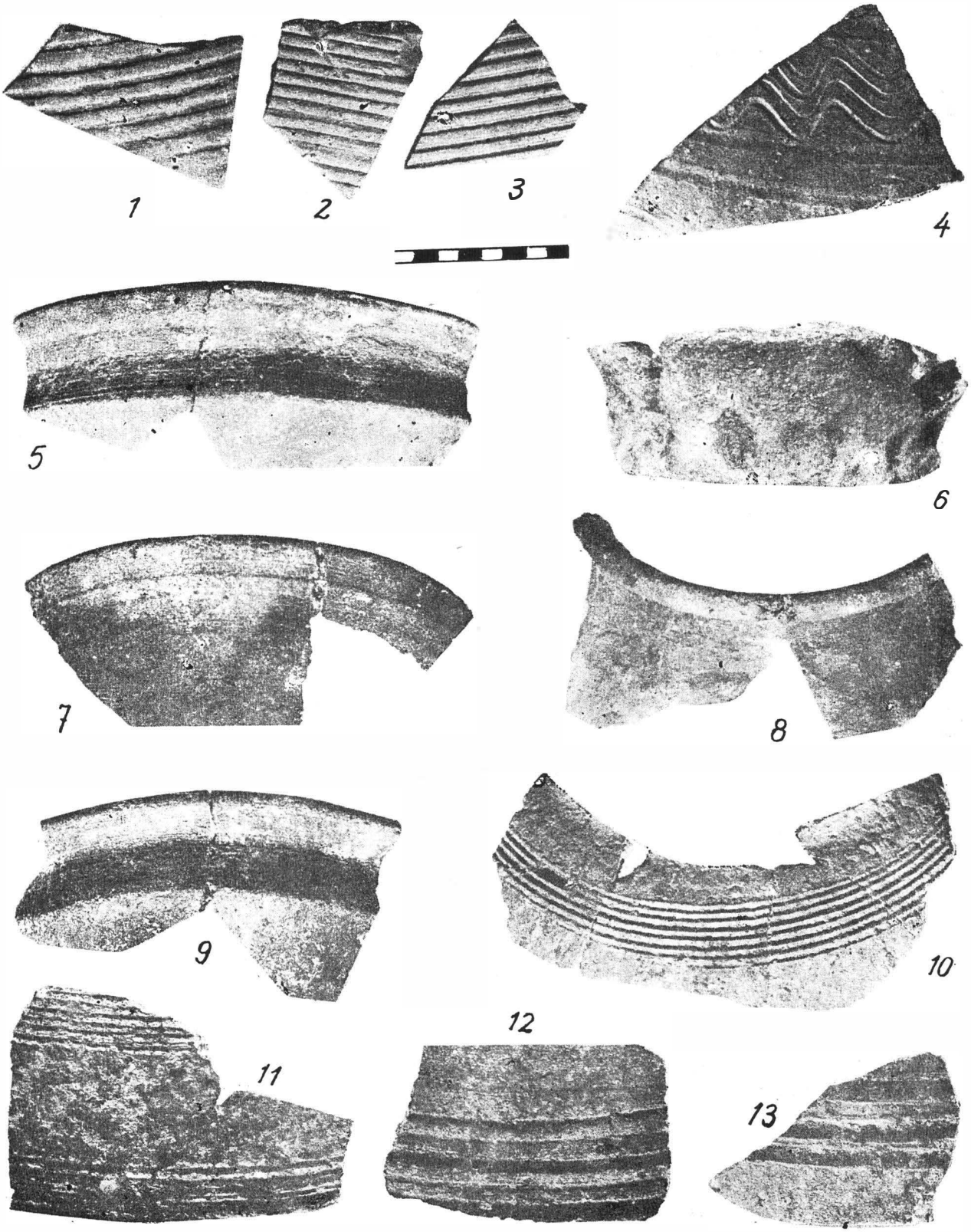

Fig. VIII. Scornicești, ceramică din așezarea nr. 2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

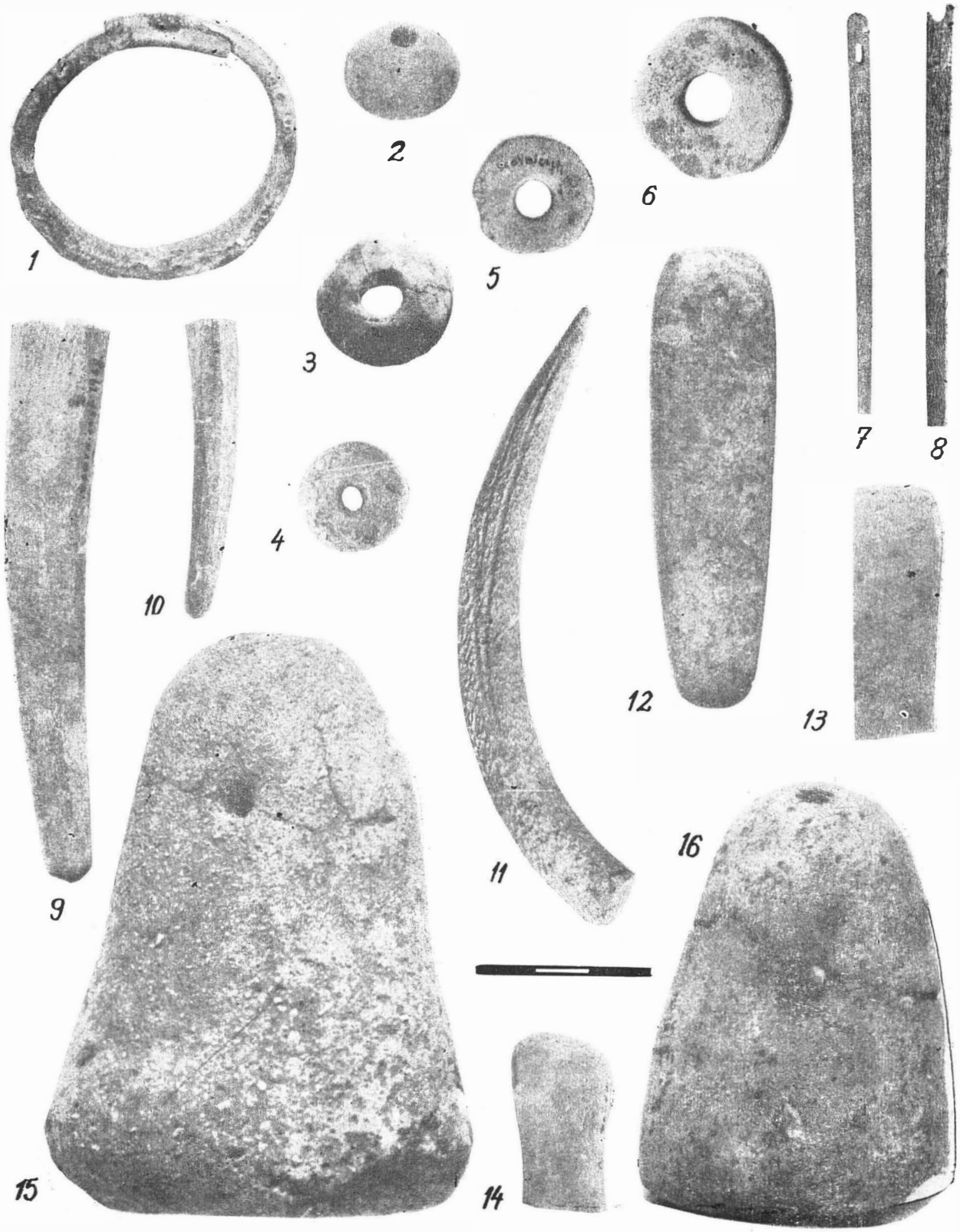

Fig. IX. Scornicești, așezarea nr. 1 : 1 bronz ; 2—6, 15—16 lut ars ; 7—11 os ; 12—14 gresie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Arheologic aceste îndeletniciri (torsul şi ţesutul) practicate în toate casele, în special de femei, sînt atestate de fusaiole şi greutăţi de lut de tip piramidal, folosite la războiul de ţesut de tip vertical, pentru întins urzeală (fig. XIV/14—15).

Fusaiolele sînt lucrate din lut şi arse la cenuşiu, sau cărămiziu, cu nuanţe castanii. În funcţie de forma pe care o au se pot determina trei tipuri. Le amintim în ordinea frecvenţei lor : fusaiole bitronconice, tronconice şi cilindrice (fig. IX/2—6 ; XIV/4—10). Toate tipurile sînt contemporane. Numărul relativ mare al fusaiolelor descoperite la Scorniceşti arată că torsul (lînei şi al fuiorului de cînepă) era practicat pe scară largă.

În aşezarea nr. 1 s-au descoperit şi circa 10 greutăţi de lut de tip piramidal (în stare fragmentară) folosite la întinsul firelor (urzelei) la războiul de tip vertical. Prezenţa a şapte asemenea greutăţi în bordeiul nr. 3 (B.3) din S III, ne face să credem că aici a putut funcţiona un război de ţesut. Ipoteza este sprijinită şi de faptul că în această încăpere s-au găsit şi multe fragmente de lemn carbonizat ce pot proveni de la războiul de ţesut. Nu s-au găsit fragmente de ţesătură, dar nu ne îndoim că ţesăturile erau realizate din lînă şi cînepă, din care se confecţionau cele necesare îmbrăcămintei şi pentru interiorul caselor. În aşezarea nr. 1 s-au găsit şi patru ace de cusut, unul de bronz şi trei de os (fig. IX/7—8 ; X/3, 5 — 6).

Alte îndeletniciri, practicate de locuitorii aşezării pentru a-şi completa hrana, erau vînatul de animale sălbatice (sigur s-a vînat căpriorul şi probabil iepurele şi alte specii) şi culesul de fructe, plante şi rădăcini comestibile care creşteau în stare naturală în pădurile din preajmă.

Ceramica reprezintă materialul cel mai numeros descoperit.

Studiată cu atenţie şi pricepere ea se transformă dintr-un simplu produs meşteşugăresc în document istoric, căci aşa cum remarca învăţatul român Gr. G. Tocilescu la sfîrşitul secolului trecut : „dintre produsele industriei umane nimic ca ceramica nu înlesneşte a urmări printre epoci înaintările progresive ale inteligenţei unei societăţi, unui popor, şi măsura aplecării omului către lucrurile artistice" [26].

Într-adevăr, lutul, cea mai ieftină materie primă şi la îndemîna oricui, a permis tuturor oamenilor talentaţi să-şi ilustreze măiestria şi gustul pentru frumos. Privite din acest unghi, formele ceramice pot fi considerate realizări care reflectă tradiţia şi scot în evidenţă elementele specifice artei fiecărui popor.

Ceramica din aşezările de la Scorniceşti este de tipul celei întîlnite în toate complexele de tip Militari-Chilia, ca şi în aşezările rurale din provinciile Dacia şi Moesia, de la caz la caz, în funcţie de importanţa aşezării, diferind proporţia între anumite specii ceramice. Descoperirile arheologice arată că se menţin cele două categorii ceramice cunoscute în La Tène-ul geto-dacic : ceramica modelată cu mîna şi cea lucrată la roată, alături de care apare, în mod firesc, ceramica de tip provincial roman, lucrată pe loc (cea de aspect zgrunţuros) sau venită din import din Dacia Inferior *(Malvensis)*. Ceramica din aşezarea nr. 1 îşi găseşte analogii identice în complexele de tip Mătăsaru III_1, corespunzînd fazei timpurii a culturii Militari-Chilia, respectiv secolul al II-lea şi începutul secolului al III-lea e.n., în timp ce materialul ceramic din aşezarea nr. 2 corespunde celui din faza tîrzie a culturii (Militari-Chilia), respectiv nivelul III_2 de la Mătăsaru şi aşezările contemporane de la Udeni şi Dulceanca (jud. Telcorman), Colonesti-Măruntei şi Vulturesti (jud. Olt) etc., datîndu-se în secolul al III-lea şi prima jumătate a secolului al IV-lea.

A. *Ceramica lucrată cu mîna* nu depăşeşte circa 40% din întregul material descoperit în aşezarea nr. 1 ; în aşezarea nr. 2 ea fiind într-o proporţie mult mai mică, dar lipsind complexele închise (bordeie şi gropi) nu dăm procente. Vasele sînt realizate din pastă grosolană, care conţine nisip, pietricele şi mai rar cioburi pisate ; arderea este adesea inegală. În general, vasele sînt arse la cărămiziu-gălbui şi mai rar la cenuşiu-gălbui, cu nuanţe mai închise sau mai deschise. Principalele forme lucrate cu mîna sînt ceaşca dacică şi vasul borcan ; mai rar sînt întîlnite ceştile fără toartă şi capacele.

Ceaşca dacică, considerată adevărată emblemă a culturii geto-dacice, este de tipul cu o toartă şi toate exemplarele descoperite (în mod obişnuit în stare fragmentară) poartă urme de fum, în special în interior şi mai rar în exterior. Toarta este prinsă de peretele vasului printr-un cep. Majoritatea exemplarelor sînt de mărime mijlocie (cu diametrul gurii ce oscilează între 0,07 — 0,12 m) şi mai rar apar exemplarele mici (cu diam. de 0,04 — 0,06). În funcţie de profil se pot determina mai multe variante (fig. III/1—8 ; XI/4—6 ; XII/5). În aşezarea nr. 2 s-a descoperit un fund de ceaşcă cu alveole

[26] Cf. G. G. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, Bucureşti, 1880, p. 509.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

la bază (fig. VIII/6). Interesant este un exemplar, care, în loc de toartă, are la bază o excrescenţă pentru apucat (fig. XI/5), tipul este întîlnit şi la Mătăsaru (nivel III_1), tot printr-un exemplar. Din materialul descoperit pînă în prezent, o singură ceaşcă a fost ornamentată cu brîu dublu în relief alveolat, unul situat sub buză, iar altul la baza recipientului (fig. III/1 ; XII/5). Ceştile dacice erau folosite ca opaiţe, pentru iluminatul locuinţelor, iar în morminte aveau rolul de căţui în care se ardeau diverse răşini ce aveau o anumită semnificaţie magică în cadrul ritualului de înmormîntare ; notăm că într-unul din mormintele de incineraţie de la Scorniceşti s-a descoperit o piesă de acest gen (fig. III/4). Ceaşca dacică era folosită ca lampă de populaţia mai săracă şi cea legată mai mult de tradiţie, căci cei mai înstăriţi foloseau lucernele romane. Aşa se explică probabil de ce meşterii olari autohtoni nu ornamentau această formă de vas decît foarte rar ; oamenii de rînd se mulţumeau şi cu o lampă mai simplă, fără ornament, care îndeplinea aceeaşi funcţie, în schimb, era mai ieftină. Menţionăm că în mediul carpic ca şi în La Tène-ul geto-dacic, ceştile cu ornament sînt mult mai frecvente (se întîlnesc şi exemplare cu două şi chiar trei torţi), dar acolo lipsesc, atît opaiţele romane, cît şi imitaţiile lor [27], întîlnite în schimb în aşezările daco-romane şi cele de tip Militari-Chilia (Mătăsaru, Colonești-Mărunţei etc.).

Ceaşca dacică a fost folosită de populaţia autohtonă din La Tène pînă în sec. IV. e.n., atît de dacii liberi, cît şi de daco-romani şi delimitează aria de răspîndire a geto-dacilor, iar în cadrul culturii de tip Sîntana de Mureş-Cerneakov atestă persistenţa populaţiei autohtone, alături de migratori.

Vasul borcan, ca şi ceaşca dacică, este specific culturii geto-dacice, atît prin formă, cît şi prin tehnică de lucru şi ornament. În funcţie de unele detalii de profil se pot distinge mai multe variante (fig. IV/1—2,6 ; XIV/1), care îşi au bune analogii în complexele geto-dacice din La Tène-ul tîrziu : Scorniceşti, Popeşti, Poiana-Tecuci, Răcătău, Piatra Neamţ - Cozla, Cuciulata, Ocniţa etc.

Ornamentul întîlnit pe vasele-borcan, indiferent de variantă, este brîul în relief alveolat, sau simplu, dispus orizontal pe umărul sau diametrul maxim al vasului (fig. IV/1, 6). Lipsesc vasele bogat ornamentate cu brîuri în relief, dispuse în diferite forme şi însoţite uneori cu proeminenţe conice sau cilindrice, ca în mediul carpic şi La Tène-ul geto-dacic [28]. În aşezarea de sec. II — III de la Scorniceşti proeminenţele conice şi cilindrice apar extrem de rar. Tot rar este întîlnit şi ornamentul incizat, reprezentat de una sau mai multe linii orizontale sau în val. Studiul repertoriului ornamental al ceramicii modelate cu mîna arată că toate elementele folosite în decorarea vaselor îşi au originea în La Tène-ul geto-dacic. Dar spre deosebire de La Tène, vasele din această vreme sînt mai bine arse, au un aspect mai puţin poros şi lipseşte ceramica neagră lustruită ; aceasta din urmă apare extrem de rar şi în sec. I. e.n., aşa cum au arătat cercetările noastre de la Cuciulata, jud. Braşov [29].

În ceea ce priveşte formele, menţionăm că vasele din secolele II — IV e.n., capătă adesea un profil mai zvelt, avînd în majoritatea cazurilor baza mai îngustă decît gura, iar în ceea ce priveşte ornamentul se constată tendinţa de coborîre a brîului în relief alveolat către diametrul maxim al vasului, în timp ce în aşezarea nr. 2 sînt frecvente vasele lipsite de ornament, lucru constatat în toate aşezările fazei tîrzii a culturii Militari-Chilia. Majoritatea vaselor-borcan sînt de mărime mijlocie şi au fost folosite la fierberea şi prepararea hranei.

În aşezarea nr. 1 s-au găsit şi două capace lucrate cu mîna ; unul întreg, hemisferic, cu buton cilindric, pentru apucat (fig. XI/3), iar din al doilea, de acelaşi tip, nu se păstrează decît circa 1/3.

B. *Ceramica lucrată la roată*, predomină în ambele aşezări, ca dealtfel în întreg ansamblu culturii Militari-Chilia (inclusiv în necropole)[30]. Ceramica lucrată la roată poate fi clasificată în ceramică modelată de meşterii locali şi ceramică romană de import. În cadrul ceramicii lucrate de olarii autohtoni se pot distinge două mari categorii : ceramică cenuşie, lucrată în tehnică tradiţională dacică şi ceramică de aspect zgrunţuros, care prin tehnică de lucru, forme şi ornament aminteşte de ceramica de tip provincial roman, care în secolul al IV-lea se transmite şi purtătorilor culturii Sîntana de Mureş.

B/1 *Ceramică lucrată la roată în tehnică geto-dacică.* Vasele lucrate în această tehnică sînt modelate din pastă fină, bine frămîntată, care nu conţine nici un fel de ingrediente. Vasele au fost arse uniform la cenuşiu, cu nuanţe mai închise sau mai deschise. Pe baza materialului descoperit se pot reconstitui următoarele forme : urne fără toartă (fig. IV/8—9 ; V/4, 6 ; X/7—8 ; XIII/11—12), vase

[27] Cf. Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 64—65 ; idem *Archaeology*, 1. p. 50—52.

[28] *Ibidem*. Pentru ceramica din La Tène-ul tîrziu vezi şi D. Berciu, *Buridava dacică*, Bucureşti, 1981, pl. 4—29, 40—41, 50—56, 59—96, 101—107.

[29] Gh. Bichir, StComSibiu, 14, 1970, p. 150.

[30] Idem, *Geto-dacii*, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

de provizii, prezente prin cîteva fragmente numai în așezarea nr. 2, căni și cănițe, (fig. V/7 ; VI/6—7 ; XI/11 ; XII/2 ; XIV/11), străchini (fig. V/2—3, 5 ; XII/1 ; XIII/1, 3, 5,)și strecurători (fig. V/1 ; XII/6 ; XIII/10).

În ceea ce privește vasele urnă, ele sînt, în majoritatea cazurilor, lipsite de ornament. Totuși se întîlnește uneori pe umărul vasului, fie o nervură în relief, fie o canelură (incizie adîncă), fie una sau mai multe linii incizate orizontal sau în val (fig. IV/9 ; V/4, 6 ; VIII/4 ; XII/7—8 ; XIII/12—12). Vasele de provizii (Krausengefässe), descoperite (două fragmente) în așezarea nr. 2 sînt de tipul celor întîlnite la Colonești-Mărunței, Dulceanca, Udeni, Străulești și Lacul Tei-București, peste tot aceste materiale putînd fi datate în primele decenii ale secolului al IV-lea e.n. Majoritatea cănilor amintesc prin detaliile de profil de tradiția La Tène-ului geto-dacic, iar altele, vorbesc de influența romană (fig. V/7 ; VI/6—7 ; XI/11 ; XII/2 ; XIV/11).

Străchinile, modelate din pastă fină, ca și celelalte tipuri de vase menționate mai sus, sînt cele mai numeroase.

În funcție de detaliile de profil se pot stabili mai multe variante (fig. V/2—3, 5 ; XII/1 ; XIII/1, 3, 5) ; unele dintre ele avîndu-și originea în La Tène-ul geto-dacic, iar la altele constatîndu-se și influența romană.

Strecurătorile, prezente prin două exemplare, întregibile, în așezarea nr. 1, sînt lucrate tot din pastă fină, arsă la cenușiu. Ambele au forma ușor bitronconică, gîtul distinct și au fost prevăzute cu cîte o toartă în bandă (fig. V/1 ; XII/6 ; XIII/10). Ele au bune analogii în La Tène-ul geto-dacic la Poiana-Tecuci, Popești, Cîndești-Vrancea, Răcătău, Piatra Șoimului etc. [31], precum și în mediul carpic la Poiana-Dulcești și în alte locuri [32].

Așa cum am arătat, pe ceramica lucrată la roată în tehnică geto-dacă, ornamentul este rar și el constă fie din una sau două nervuri, situate pe umărul vasului, fie din una sau două caneluri, dispuse în aceeași regiune și rar de tot se întîlnesc liniile incizate orizontale sau în val.

Ca încheiere la ceramica fină, lucrată în tehnica geto-dacă, am vrea să amintim că pe cîteva fragmente de vase s-au constatat găuri cilindrice, făcute cu scopul de a se repara vasele în cauză, cu nituri de plumb, judecînd după descoperirile făcute la Mătăsaru, unde sau păstrat în găurile respective trei nituri de plumb [33]. Acest sistem de reparare a vaselor este binecunoscut și la geto-dacii din La Tène și la carpi, fapt ce arată că era preferabil să repari vasul (pentru păstrat provizii), decît să cumperi altul nou, care costa mai scump, decît reparația.

B/2. *Ceramica de aspect zgrunțuros* (de tip provincial roman) reprezintă circa 30 % din întregul material lucrat la roată. Prezența acestei specii ceramice vorbește despre puternica influență romană asupra populației autohtone, înrîurire care a determinat pe meșterii olari nu numai să imite unele forme de vase, ci să adopte procedee tehnice noi (provincial romane), în ceea ce privește prepararea pastei și arderea vaselor.

Din cadrul ceramicii de aspect zgrunțuros se pot distinge oalele-borcan fig. IV/3—5 ; VII/1—5,7—10 ; XI/10 ; XIII/8) și farfuriile (fig. XI/7—9). Toate sînt lucrate din pastă nisipoasă ce conține în compoziție mici pietricele ce dau peretelui un aspect zgrunțuros. Sînt arse la cenușiu, cenușiu-gălbui sau cărămiziu. Oalele-borcan, lucrate din această pastă, erau folosite în special la fiertul mîncării. Ca și ceramica modelată cu mîna și cea de aspect zgrunțuros lucrată la roată, constituia în mediul daco-roman ceramica de uz comun, aceasta din urmă tinzînd treptat să-i ia locul celei dintîi în etapa mai tîrzie a culturii Militari-Chilia.

Ceramica romană de import era folosită în special de pătura mai înstărită a populației, pentru cei săraci ea constituia un lux. Așa se explică de ce importurile romane nu depășesc 10% din întregul material ceramic. Acest procent relativ mare (ținînd seama că în unele așezări din alte zone ale Munteniei ea nu depășește 5%) se explică prin aceea că așezarea în discuție se află în apropiere de Olt, respectiv între limes-ul alutan și cel transalutan.

S-au descoperit (în majoritatea cazurilor în stare fragmentară), amfore, străchini, văsuțe și un opaiț (fig. VI/1—5 ; VII/11 ; X/9—12 ; XII/3—4 ; XIII/2, 4, 6). Vasele romane amintite au fost lucrate în ateliere din Dacia Inferior *(Malvensis)*, eventual Moesia, ținînd seama de analogiile pe care le avem, cît și de faptul că în cuptoarele de ars ceramică din cadrul culturii Militari-Chilia lipsește ceramica de acest fel.

[31] Fragmente din sita unor strecurători s-au descoperit și în așezarea getică La Tène de la Scornicești—Puțul lui Gueșteanu.

[32] Cf. Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 84—85, pl. CXXXV/1—3 ; idem, *Archaeology*, I, p. 74, idem, vol. II, pl. CXXIV/2 și CXXXV/1—3.

[33] Idem, *Geto-dacii*, p. 37.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Alte materiale descoperite în așezarea nr. 1 de la Scorniceşti, constau în : două cuțite de fier, fragmentare (fig. X/7—8), patru ace de cusut, unul de bronz și trei de os (fig. IX/7—8 ; X/3, 5—6), două suporturi de frigare (fig. IX/15—16 ; XIV/16—17), un inel simplu de bronz (fig. X/4) și o brățară tot de bronz (fig. IX/1 ; X/1). Brățara are capetele petrecute și bară simplă, semicirculară în secțiune (fig. X/1) ; a fost roasă (în unele puncte) de rugină în timpul zacerii în pămînt (fig. IX/1 ; X/1).

Tipul de brățară este cunoscut în lumea romană și de aici a ajuns și în unele morminte sarmatice din Cîmpia Ungară [34]. Două exemplare s-au descoperit și în Oltenia la Drobeta și Işalnița, dar ambele au fost datate greșit în epoca preromană [35].

În necropola distrusă de via fostului învățător C. Rădulescu, de „căutătorii de comori" și arăturile adînci făcute cu tractorul (terenul se află în ușoară pantă) s-au salvat 11 morminte de incinerație, în care oasele au fost depuse în urne sau direct în groapă. În cadrul mormintelor cu urne se pot determina trei variante : 1/a, morminte în urne cu capac (trei) ; 1/b, morminte în urne fără capac (două) și 1/c, un singur caz, în care resturile de la incinerare au fost puse pe un ciob mai mare, provenind de la mijlocul vasului, acoperit cu un alt ciob, provenind din același vas (lucrat la roată), situație întîlnită de altfel și în necropola de la Chilia [36].

În ceea ce privește urnele din prima variantă (toate sparte *in situ* și lucrate la roată), acestea au avut drept capac cioburi provenind din exemplare lucrate la roată, printre care și un fund de vas. La a doua variantă, o urnă fusese lucrată cu mîna (spartă *in situ*), iar a doua a fost reprezentată de o amforă romană (M. 11).

În ceea ce privește mormintele în care oasele au fost depuse direct în groapă, se pot stabili două variante : 2/a, un mormînt în care resturile de la incinerație au fost puse direct în groapă și acoperite cu un ciob (capac improvizat) ; 2/b, morminte în care resturile de la incinerare au fost depuse direct în groapă (fig. II/10, 12), fără a fi acoperite cu „capac" (în patru cazuri).

Forma și dimensiunile gropilor sînt identice sau aproape identice la ambele tipuri de morminte ; ele erau cilindrice sau ușor ovale, cu diametrul ce oscila între 0,45—0,50 m. La nici unul din morminte, indiferent de variantă, nu s-a constatat arderea pereților gropilor. Această observație, legată și de dimensiunile mici ale mormintelor, arată că incinerarea morților nu se putea face în gropile sepulcrale. Arderea celor decedați se făcea probabil pe un rug deschis, situat în centrul sau la periferia necropolei.

În toate mormintele, oasele de om (arse) au fost puține și s-au găsit împreună cu fragmente de cărbune și cenușă. În mormintele fără urnă, resturile de la incinerare erau adunate grămăjoară în mijlocul gropii (fig. II/10, 12) ; întîi erau puse oasele și apoi turnate celelalte resturi de la incinerare (cărbune și cenușă). Inventarul mormintelor consta, în afară de urnele amintite (toate sparte *in situ*, sau deranjate de plug) și capacele improvizate, din o ceașcă dacică (în M. 5— fig. III/4), fragmente dintr-un pahar de sticlă (în M 7), un cercel de bronz în același mormînt (fig. X/2), o fusaiolă (în M. 4.) și o lamă de cuțit (în M.6).

În ceea ce privește organizarea necropolei, dat fiind caracterul restrîns al cercetărilor și distrugerile amintite, nu se poate spune nimic precis. Totuși, ținînd seamă de descoperirile făcute în unele necropole ale dacilor liberi, sau daco-romanilor, au putut exista și aici morminte grupate pe familii. Subliniem că toate variantele de ritual funerar, atestate la Scorniceşti sînt întîlnite la toți dacii liberi și daco-romani în general. Dealtfel ritul și variantele de ritual funerar constituie un puternic element de unitate în lumea dacilor liberi și daco-romanilor ; ele își au rădăcinile puternic ancorate în La Tène-ul geto-dacic. Necropola formează un tot unitar cu așezarea nr. 1, căreia i-a aparținut.

Așezarea nr. 1 și necropola de la Scorniceşti se datează, pe baza ceramicii și a două monede, un sestertius de la Antoninus Pius și un denar de la Geta [37], la mijlocul și în a doua jumătate a seco-

[34] *Ibidem*, p. 55 ; M. Parducz, ArchHung, 25, 1941, pl. 5/13.

[35] Cf. D. Tudor, Drobeta, 1976, p. 124, pl. 4/3 ; O. Toropu, V. Ciucă, C. Voicu, în același volum, p. 95, fig. 1/1, unde este ilustrată piesa descoperită fortuit la Işalnița, datată de autori în perioada 650—550 i.e.n., considerînd-o contemporană cu brățările de la Basarabi, Balta Verde și Gogoșu, care de fapt sînt de alt tip decît cele de la Işalnița, Drobeta și Scorniceşti. Vezi discuția la Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 55.

[36] Cf. S. Morintz, Dacia, N. S., 5, 1961, p. 396.

[37] Moneda de la Antoninus Pius este de tip Cohen ², 898 : RIC, 646 și a fost bătută la Roma în anii 140—144, cea de la Geta, a fost descoperită anterior și se află la Muzeul din Slatina (cf. Gh.Bichir, Dacia, N. S., 24, 1980, p. 180, idem, *Geto-dacii*, p. 75).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

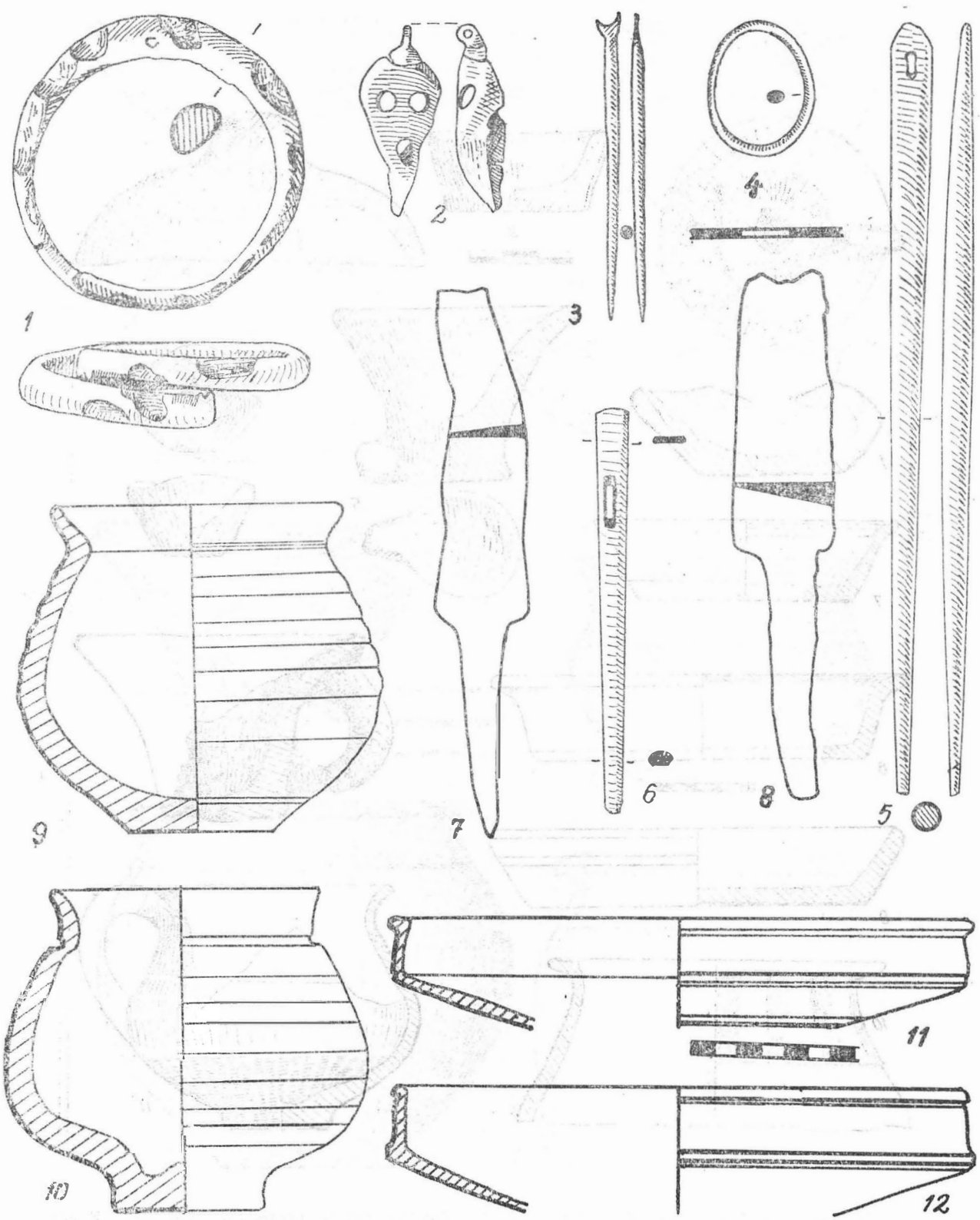

Fig. X. Scorniceşti: 1—4 bronz; 5—6 os; 7—8 fier; 9—12 ceramică (romană), 2 necropolă (M.7), restul aşezarea nr.1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

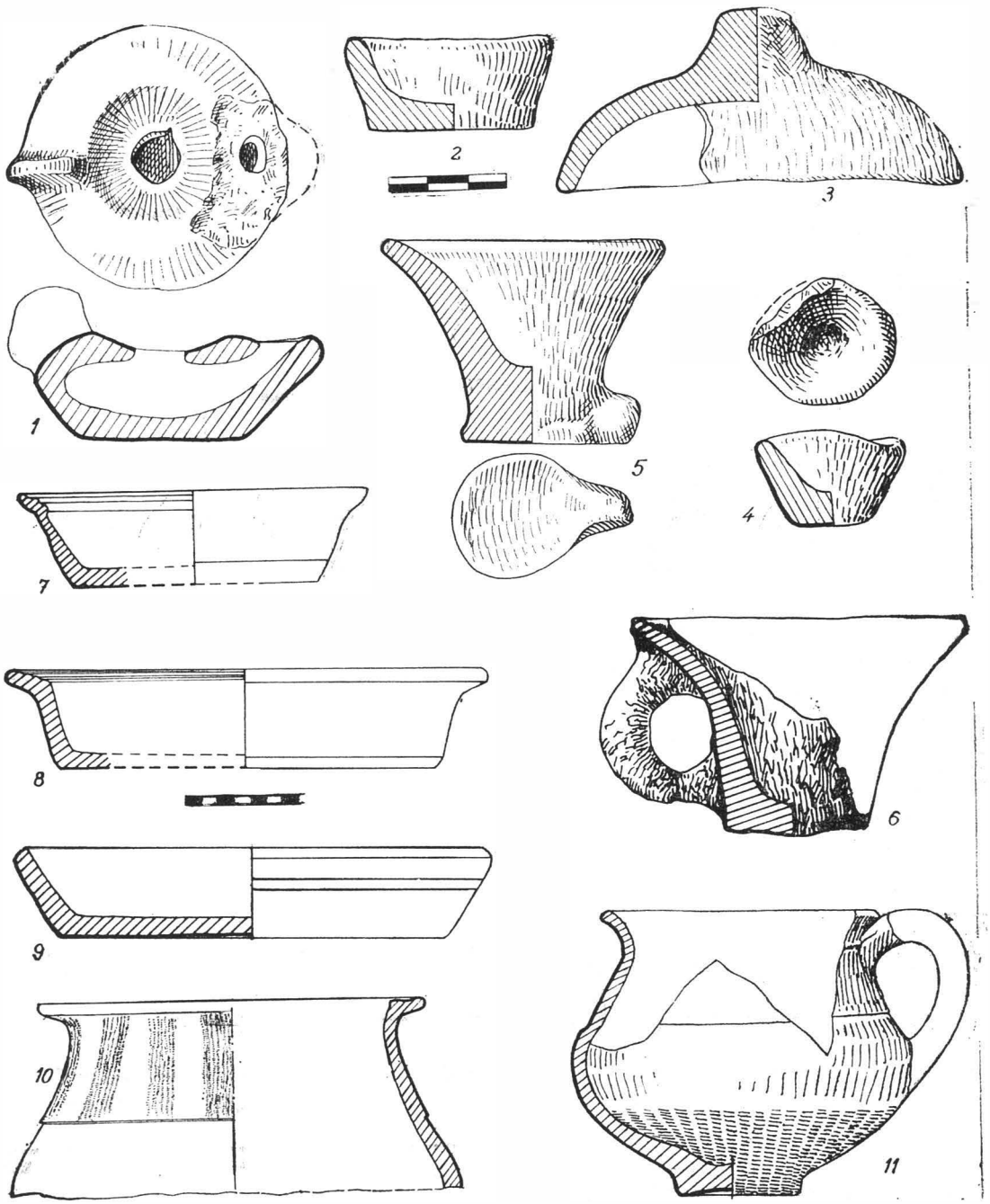

Fig. XI. Scornicești, așezarea nr. 1, ceramică lucrată cu mîna (2—6) și la roată (1, 7—11).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

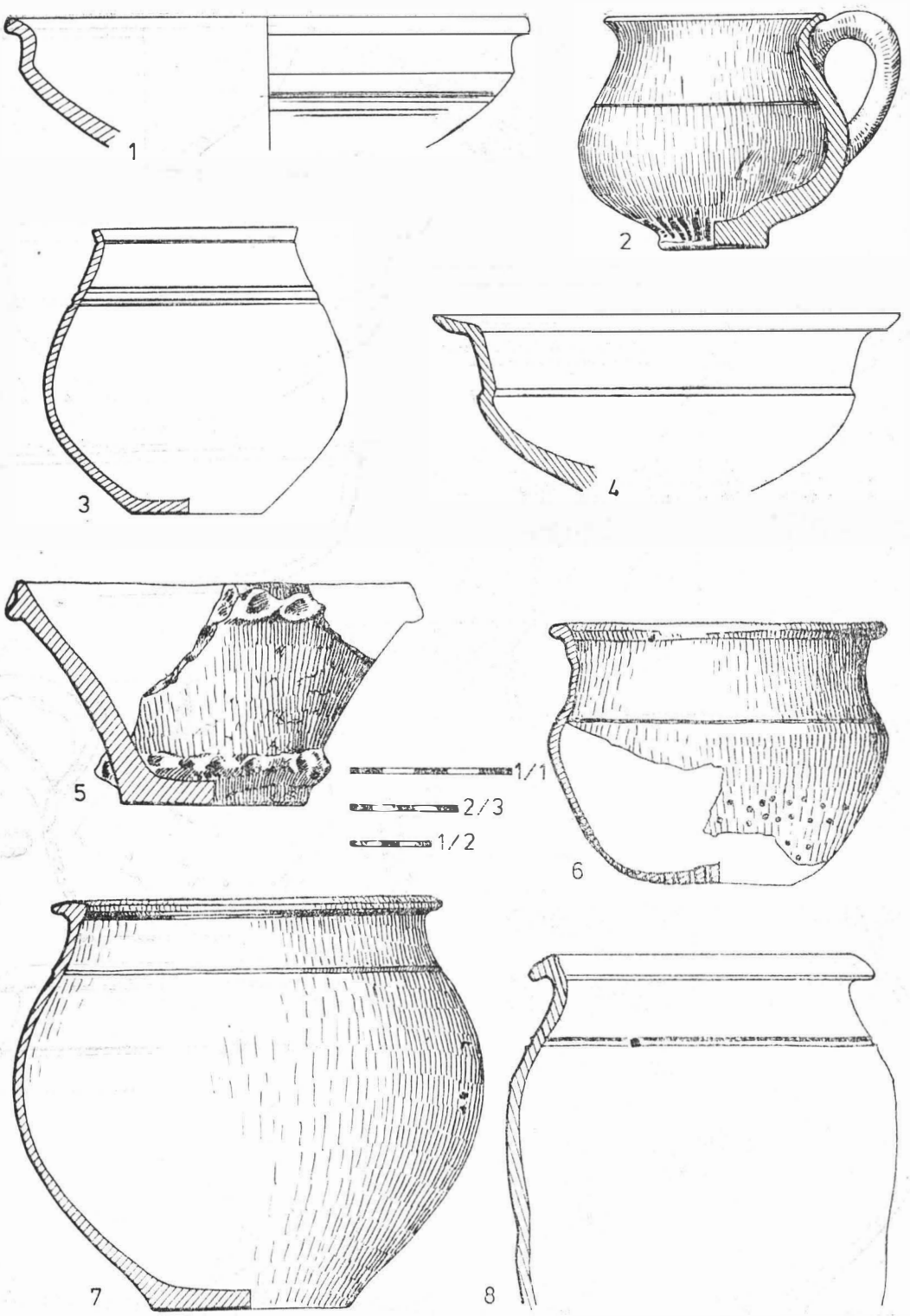

Fig. XII. Scorniceşti, aşezarea nr. 1; ceramică lucrată la roată (1—4, 6—8) şi cu mîna (5); 3—4 ceramică romană.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Fig. XIII. Scornicești, ceramică lucrată la roată (2, 4, 6 romană); 11 necropolă, restul așezarea nr. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

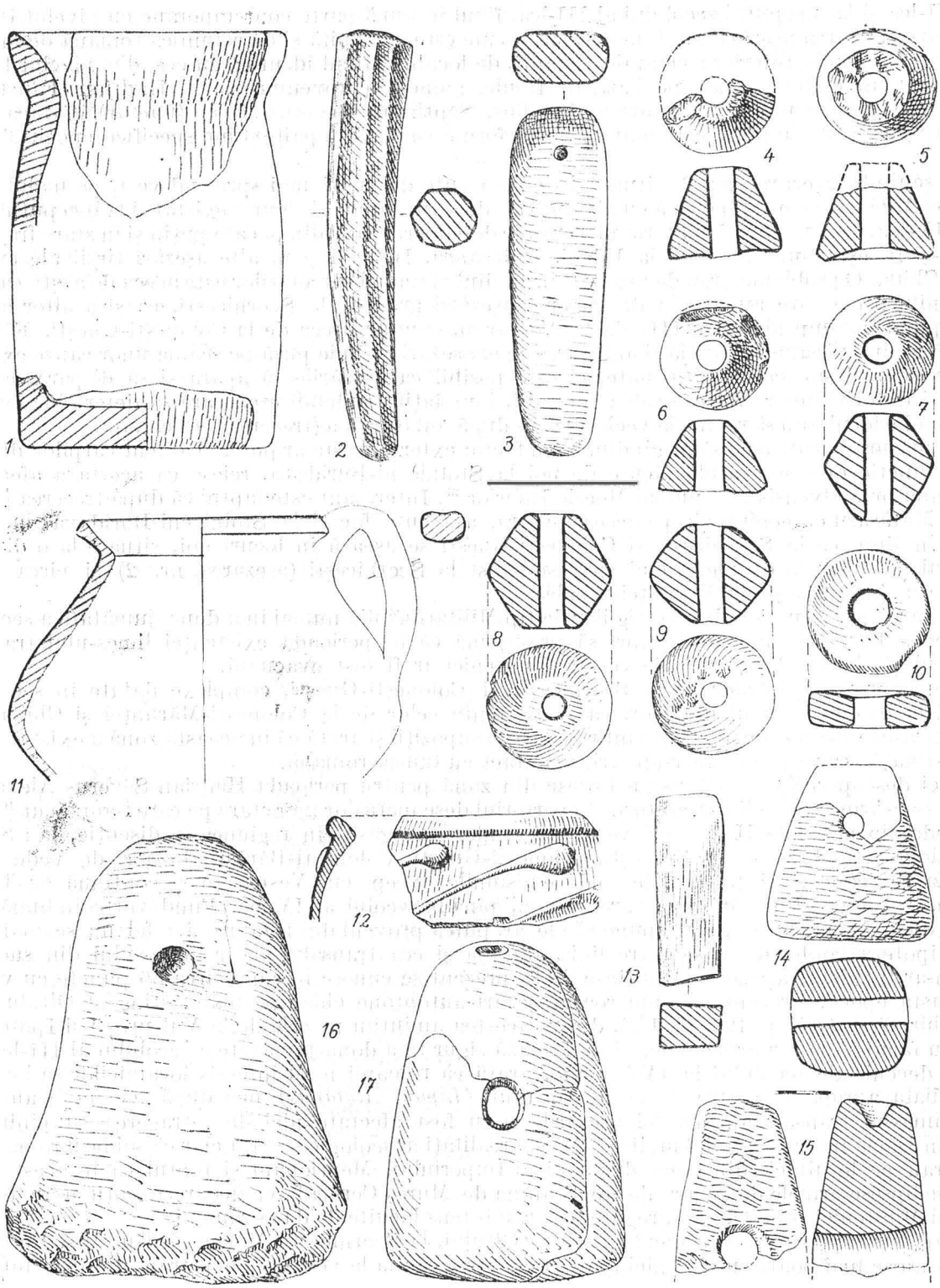

Fig. XIV. Scorniceşti, aşezarea nr. 1 : 1, 11—12 ceramică ; 2 os ; 3, 13 gresie ; 4—10, 14—17 lut ars.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

lului al II-lea și la începutul secolului al III-lea, fiind în bună parte contemporane cu nivelul III_1 de la Mătăsaru. Datarea așezării nr. 1 în această vreme este sprijinită și de ceramica romană de import, ajunsă aici din Dacia Inferior; ceramica lucrată de localnici fiind identică cu cea din nivelul III_1 de la Mătăsaru, nivel bine datat pe bază de fibule, monede (provenind de la Hadrian, Faustina I (emis în 141), Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Septimius Severus, Geta (Caesar), Caracalla) și ceramică romană de import, cele mai timpurii forme (inclusiv opaițe) fiind specifice epocii Traian-Hadrian [38].

În schimb, așezarea nr. 2, situată la cîteva sute de metri mai spre sud-vest, pe malul drept al Plapcei Mici, este contemporană cu nivelul III_2 de la Mătăsaru și sigur a existat și la începutul secolului al IV-lea, așa cum arată materialul ceramic descoperit aici (din păcate puțin și în stare fragmentară) ce-și găsește bune analogii la Udeni, Dulceanca, Ipotești și în alte așezări tîrzii ale culturii Militari-Chilia. O problemă greu de rezolvat în stadiul actual al cercetărilor este aceea de a ști care au fost evenimentele care au dus la distrugerea așezării nr. 1 de la Scornicești, ca și a altor așezări ce corespund în timp nivelului III_1 de la Mătăsaru, cum ar fi cea de la Colonești-Guești. Fără îndoială că nu întotdeauna apariția și încetarea unei așezări trebuie pusă pe seama unor cauze externe, respectiv invazii sau conflicte armate, ci este posibil ca așezările să apară și să dispară, la date diferite și datorită unor cauze locale: incendii, inundații, epidemii etc., care să determine oamenii să-și schimbe locul, sau să revină la vechea vatră după înlăturarea (trecerea) pericolului.

În măsura în care ar fi să ne gîndim la un factor extern acesta ar putea fi atacul carpilor din 214, care în funcție de observațiile făcute de noi la Stolniceni-Buridava, reiese că acesta a afectat și Dacia Inferior(Malvensis), nu numai Moesia Inferior [39]. Interesant este faptul că după trecerea pericolului, la Mătăsaru oamenii revin pe aceeași vatră, așa cum fac și la Stolniceni-Buridava, în Dacia Inferior în timp ce la Scornicești și Colonești-Guești se așează în locuri noi, situate la o distanță de numai cîteva sute de metri mai spre sud-vest la Scornicești (așezarea nr. 2) și circa 3 km la Colonești (așezarea de la Mărunței-Școală).

Datarea pînă nu demult a vestigiilor de tip Militari-Chilia numai în a doua jumătate a secolului al III-lea a făcut pe unii cercetători să presupună că în perioada existenței limes-ului transalutan, populația locală din partea de vest a Munteniei ar fi fost evacuată.

Descoperirea așezărilor de la Scornicești și Colonești-Guești, complexe datate în secolul al II-lea și la începutul celui următor, ca și existența celor de la Colonești-Mărunței și Chilia și în prima jumătate a secolului al III-lea infirmă aceste supoziții și arată că în această zonă a existat populație băștinașă, care a trăit într-un strîns contact cu lumea romană.

Nici descoperirile monetare nu lipsesc din zonă pentru perioada Hadrian-Severus Alexander, așa cum s-a afirmat de unii cercetători. Repertoriul descoperirilor monetare pe care l-am făcut [40] arată că monede din perioada Hadrian-Severus Alexander s-au găsit, în regiunea în discuție, la: Scornicești, Alimănești, Stoicănești, Ibănești, Colonești-Guești, Colonești-Bărăști, Roșiori de Vede și Socetu. La Stoicănești și Roșiori de Vede emisiunile încep cu Vespasian și continuă cu Traian, Hadrian, Antoninus Pius, Marcus Aurelius etc., pînă în secolul al IV-lea. Fiind vorba în bună parte de monede de bronz, nu se poate spune că ele ar putea proveni din tezaure. La fel nu se mai poate susține ipoteza conform căreia între linia alutană și cea transalutană a lime-sului din sud-estul Daciei n-ar fi existat așezări mai întinse [41]. În prezent se cunosc în zonă circa 30 puncte cu vestigii din această epocă. Prezența a numeroase așezări autohtone chiar pe malul stîng al Oltului (vezi Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 123, pl. I/2), dintre acestea amintim pe cele de la Vulturești și Ipotești, în care s-au făcut săpături arheologice și se datează sigur în a doua jumătate a secolului al III-lea și în primele decenii ale secolului la IV-lea e.n., arată că romanii n-au interzis localnicilor să locuiască în imediata apropiere a frontierei Imperiului *(Limes Alutanus)* nici după ce ei s-au retras de pe limes-ul transalutan. La fel așezările n-au fost afectate nici de retragerea stăpînirii romane din Dacia în vremea lui Aurelian. Aceste realități arheologice arată clar că soldații romani nu-i considerau pe localnicii din zonă dușmani ai Imperiului. Menționăm și faptul că în acest spațiu geografic lipsesc urmele de locuire de tip Sîntana de Mureș Cerneahov, deoarece goții n-au pătruns în vestul Munteniei și în Oltenia, regiuni ce erau intens locuite de daco-romani.

Săpăturile pe care le-am făcut în stînga Oltului, la Scornicești, Mărunței, Guești și Vulturești, arată că nu se mai poate susține nici ipoteza conform căreia la vest de linia transalutană, influența

[38] Cf. Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 86–87.

[39] Idem, Buridava, 4, 1982, p. 50; Gh. Bichir, P. Bardașu, Materiale, București, 1983, p. 337.

[40] Vezi Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 65–79, 105.

[41] Cf. M. Macrea, IstRom, I, 1960, p. 352.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

romană este mai puternică decît în restul Munteniei [42]. Deși partea de vest a Munteniei a stat o perioadă mai lungă de timp sub stăpînire efectivă romană (în timpul existenței limes-ului transalutan), totuși arheologic nu se constată diferențe între situația din centrul Munteniei și cea din vest, fapt ce arată că deși restul Munteniei nu a fost stăpînit efectiv (cu excepția perioadei 101—117), totuși a fost continuu supravegheat și controlat de romani, așa încît, din punct de vedere economic și politic era dependent de Imperiul roman. Și la vest și la est de linia transalutană s-au găsit fibule de tip roman, ace de os și bronz, opaițe, vase de sticlă (fragmentare), monede, tezaure monetare, fragmente ceramice cu inscripții latine etc. [43]. Mai mult, în centrul Munteniei la București-Tei s-au descoperit două statuete de bronz reprezentînd pe zeul Apolo și Zeița Venus, la București-Străulești un opaiț de bronz, la București-Militari 14 plăcuțe de la *o lorica squamata*, la Mătăsaru (jud. Dîmbovița), ustensile medicale, o insignă de *beneficiarius*, o placă de la o centură militară *(cingulum militiae)* etc. [44], obiecte care pînă în prezent lipsesc în vestul Munteniei. Ceramica de aspect zgrunțuros de tip provincial roman este prezentă în ambele zone, reproducînd aceleași forme, la fel ceramica romană fină de import. Deci și în Muntenia, ca și în provincia Dacia, întîlnim elemente de cultură dacică și romană, care împletindu-se între ele au dus la sinteza daco-romană; procesul s-a petrecut paralel în ambele zone, căci așa cum am arătat, deși n-a fost stăpînită efectiv, decît o scurtă perioadă de timp, Muntenia a fost integrată continuu în circuitul economic roman, fapt ce a stimulat sinteza daco-romană, care a dus în cele din urmă la apariția poporului român.

Les vestiges des Géto-Daces de l'époque romaine à Scornicești (dép. Olt)

RÉSUMÉ

L'auteur présente les principaux résultats des recherches archéologiques effectuées en 1967—1968 aux lieu dit Rusciori où on a identifié deux établissements et une nécropole (d'incinération) géto-daces de l'époque romaine. L'établissement no. 1 et la nécropole respective (situées sur la rive gauche de la Plapcea Mică) sont datées dans l'intervalle compris entre le milieu du IIe siècle et le commencement du IIIe siècle de n.è. Cette datation fondée sur la céramique (identique à celle de Mătăsaru III_1), ainsi que sur deux monnaies — un sesterce d'Antonin le Pieux (des années 140—144) et un denier de Geta (v. note 37). En revanche, située à quelques centaines de mètres plus au Sud-Ouest, sur la rive droite de la Plapcea Mică, l'établissement no. 2 (détruite des travaux agricoles) a été contemporaine à l'horizon, Mătăsaru III_2, daté du IIIe siècle et du commencement du IVe siècle de n.è. Bien que dans la zone occidentale de la Valachie, entre le *Limes Alutanus* et le *Limes Transalutanus*, manquent les vestiges d'habitat de type Sîntana de Mureș-Tchernéakhov.

L'auteur examine à la fin les principaux problèmes d'histoire et de la culture des Géto-Daces, de la zone occidentale de Valachie, dans l'époque romaine et exprime son opinion au sujet de certaines thèses erronées formulées par différents chercheurs. Il souligne que la civilisation de Géto-Daces des II—IVe siècles de n.è. est profondément marquée par l'influence romaine. On retrouve partout en zone des produits roumains d'importation et les monnaies impériales. A souligner comme important le fait que l'influence romaine se fait également sentir dans la production locale, surtout en ce qui concerne la poterie.

Les vestiges archéologiques mis au jour à Scornicești, montrent que la population daco-géthique a été romanisée.

[42] Vezi S. Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, București 1974, p. 119.

[43] Vezi Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 37—111.

[44] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. I. Scorniceşti, plan général des fouilles : A nécropole ; B établissement no. 1.
Fig. II. Scorniceşti, aspects au cours des fouilles : 1—8, 11 établissément no. 1 ; 9—10, 12 nécropole.
Fig. III. Scorniceşti, les tasses daciques : 1—3, 5—8 établissement no. 1 ; 4 nécropole (T. 5).
Fig. IV. Scorniceşti, la céramique faite à la main (1—2, 6) et modelée au tour (3 — 5, 7—9). 6 nécropole, tout le reste établissement no. 1.
Fig. V. Scorniceşti, établissement no. 1, céramique modelée au tour.
Fig. VI. Scorniceşti, établissemnt no. 1, céramique romaine (1—5) et autochtone (6—7).
Fig. VII. Scorniceşti, établissement no. 1, céramique.
Fig. VIII. Scorniceşti, établissement no. 2, céramique.
Fig. IX. Scorniceşti, établissement no. 1 : 1 bronze ; 2—6, 15—16 terre cuite ; 7—11 os ; 12—14 grès.
Fig. X. Scorniceşti : 1—4 bronze ; 5—6 os ; 7—8 fér ; 9—12 céramique (romaine). 2 nécropole (T.7), tout le reste établissement no. 1.
Fig. XI. Scorniceşti, établissement no. 1, la céramique faite à la main (2—6) et modelée au tour (1, 7—11).
Fig. XII. Scorniceşti, établissement no. 1, céramique modelée au tour (1—4, 6—8) et faite à la main (5). 3—4 céramique romaine.
Fig. XIII. Scorniceşti, céramique modelée au tour (2, 4 6, romaine). 11 necropole, tout le reste établissement no. 1.
Fig. XIV. Scorniceşti, établissement no. 1 : 1, 11—12 céramique ; 2 os ; 3, 13 grès ; 4—10 14—17 terre cuite.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Considerații paleoetnobotanice și contribuții la agricultura tracilor și geto-dacilor (IV)

MARIN CÂRCIUMARU

Dacă în urmă cu numai cîțiva ani cunoștințele noastre despre plantele cultivate de geto-daci se limitau la cîteva loturi de semințe carbonizate din tot atîtea așezări cercetate, în prezent beneficiem de date obținute prin studiul direct al materialului din peste 35 de stațiuni, unele din acestea cuprinzînd materiale din mai multe etape. Așa este, de exemplu, Sucidava din care s-au recuperat semințe carbonizate din tellul aparținînd perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, din nivelul geto-dacic propriu-zis, dintr-un strat conținînd material din sec. IV e.n. și din nivelul bizantin din sec. VI e.n. De asemenea, așezarea de la Cîrlomănești, cu material din perioada bronzului (cultura Monteoru) și epoca La Tène sau cea de la Histria din care s-a recuperat material biologic carbonizat din sec. VI î.e.n. și sec. I e.n.

Poate și mai important decît numărul crescut al straturilor cercetate paleobotanic este răspîndirea acestora pe întregul teritoriu al țării, în diverse regiuni fizico-geografice, cu condiții climatice și edafice adesea mult diferențiate de la o zonă la alta, ceea ce ne face să sperăm într-o reconstituire viitoare cît mai aproape de realitate în privința imaginii globale a agriculturii, în speță a plantelor cultivate sau întrebuințate de geto-daci pentru hrană, în scopuri medicale etc. [1].

SUCIDAVA — Celei, jud. Olt.

În urma săpăturilor din anul 1983, din tellul aparținînd perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, din incinta cetății Sucidava de la Celei, au fost recuperate mai multe mostre de semințe carbonizate [2]:

— *Sucidava, tell, N2g, S—VI, caroul 2, 0,90 m.*

Proba este dominată de procentele speciei *Triticum dicoccum* (93,5%), alături de care există o mică cantitate de *Triticum monococcum* (5,3%) și *Hordeum vulgare* (1,2%).

— *Sucidava, tell, S—IV, caroul 2, N2d, groapă de par.*

Dintr-o groapă de par au fost prelevate mai multe semințe de *Hordeum vulgare vulgare* (293 de exemplare). Probabil că în groapa respectivă a fost depus orzul netreierat, pentru că apar foarte multe resturi de spic.

Problema care se ridică este dacă spicele au fost depuse în groapă după ce fuseseră în prealabil carbonizate sau carbonizarea acestora a intervenit ulterior prin arderea parului respectiv. În acest ultim caz înseamnă că acest proces s-a produs la un interval scurt de la efectuarea operației de fixare a parului, pentru că altfel semințele s-ar fi distrus prin putrezire. Înclinăm să adoptăm ipo-

[1] M. Cârciumaru, Thraco-Dacica, 4, 1983, 1—2, p. 126—134; idem, Thraco-Dacica, 5, 1984, 1—2, p. 171—176; idem, Thraco-Dacica, 6, 1985, 1—2, p. 182—188.

[2] Mulțumim dr. M. Nica pentru grija cu care a colectat an de an o mare cantitate de semințe carbonizate din această așezare.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, București, 1986, p. 129—133

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

teza producerii unui incendiu ulterior fixării parului, pentru că, împreună cu seminţele, apar şi resturi de cărbune. De asemenea, nu este exclus ca depunerea seminţelor de orz în gropile de par ale locuinţelor să fi reprezentat un ritual practicat la ridicarea unei construcţii noi.

— *Sucidava, tell, S-V, caroul 3, 0,50 m, locuinţa 18, sub vatră.*

Materialul oferit studiului constă din seminţe şi cenuşă cu foarte puţine resturi de chirpic. Seminţele sînt aproape toate deformate, adesea lipite între ele (nu însă în forma iniţială din spic), ceea ce dovedeşte că s-au carbonizat cînd încă nu erau ajunse la maturitate sau după ce au fost înmuiate sau fierte în apă şi apoi supuse unei presiuni care le-a schimbat forma specifică. Printre seminţe sînt multe fărîmiţate, ceea ce pledează pentru ideea unei pregătiri a lor în vederea obţinerii unui produs prin fierbere.

Compoziţia speciilor este următoarea: *Triticum monococcum* (1,1 %) şi *Triticum dicoccum* (98,9 %).

— *Sucidava, tell, S-V, caroul 3, 0,80 m, N2e.*

Speciile care compun această probă sînt asemănătoare cu cele din mostra precedentă, iar procentele foarte apropiate: *Triticum monococcum* (0,7%), *Triticum dicoccum* (99,3%).

— *Sucidava, tell, S-V, caroul 3, N2e, locuinţa 21.*

Ca şi în cele două probe precedente *Triticum dicoccum* predomină cu autoritate (99,5%), pe cînd *Triticum monococcum* apare cu totul accidental (0,5%).

— *Sucidava, tell, S-V, caroul 2, 0,80 m, N2e.*

Proba, pe lîngă seminţe, conţine multă cenuşă. Seminţele sînt în marea lor majoritate fărîmiţate, altele fiind numai deformate. Nu este exclus să fi fost pisate pentru a fi fierte, cu atît mai mult cu cît apar şi resturi de oase şi valve de scoici fragmentate.

Speciile identificate sînt *Triticum monococcum* (2,3%), *Triticum dicoccum* (65,5%) şi *Hordeum vulgare* (32,2%).

— *Sucidava, tell, S-IV, N2d, locuinţa 13.*

Seminţele sînt întregi, bine conservate, apărînd şi resturi de spic de *Triticum dicoccum* şi chiar seminţe lipite în forma iniţială din spic.

Compoziţia şi procentele speciilor din această probă sînt asemănătoare cu cele din precedentul eşantion (*Triticum monococcum* — 6,5%, *Triticum dicoccum* — 58,9% şi *Hordeum vulgare* — 34,6 %), ceea ce ar putea dovedi o eventuală alcătuire a lanurilor în această vreme prin combinaţia grîului şi orzului.

OARŢA DE SUS, comuna Oarţa de Jos, jud. Maramureş.

Prin săpăturile arheologice în aşezarea din epoca bronzului din Cheile Bolii de la Oarţa de Sus din anul 1984 (6 B, S-I, CA3, groapa J) s-au descoperit circa 5 kg de material biologic carbonizat, constînd din multă cenuşă, cărbune, pămînt mai mult sau mai puţin ars, la care se adaugă, în cantitate nu foarte mare, seminţe, cel mai adesea fragmentate [3]. Starea de conservare a seminţelor se poate aprecia ca foarte proastă.

Lista speciilor identificate este: *Triticum monococcum* (0,9 %), *Triticum dicoccum* (22,5 %), *Triticum aestivum* (7,3 %), *Triticum* cf. *durum* (0,9 %), *Triticum* sp. (11,8 %), *Hordeum vulgare* (43,2 %), *Hordeum vulgare nudum* (0,2 %), *Secale cereale* (0,2 %), *Chenopodium* sp. (12,0 %), *Galium* cf. *spurium* (0,2 %), *Poa* sp. (0,5 %), *Rumex* cf. *acetosa* (0,3 %).

BABADAG, jud. Tulcea.

Din aşezarea hallstattiană de la Babadag, prin săpăturile din anul 1963, s-au recuperat două probe [4]:

— *A — S-III, la limita dintre caroul 6 şi 7, în taluzul de vest, 1,55 m*

Eşantionul cercetat conţinea speciile: *Triticum dicoccum* (0,3 %) şi *Hordeum vulgare vulgare* (99,7 %).

[3] Transmitem şi cu această ocazie toată recunoştinţa noastră colegului C. Kacsó pentru solicitudinea cu care ne-a oferit materialul pentru studiu.

[4] Exprimăm cele mai sincere mulţumiri dr. S. Morintz pentru amabilitatea cu care ne-a oferit probele respective.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

— *A — S-III, caroul 1, groapa nr. 4.*

Mostra respectivă conţine multă cenuşă, resturi de spic foarte fragmentate şi, bineînţeles, seminţe în general bine conservate. Au fost recunoscute speciile : *Triticum dicoccum* (71,7 %), *Triticum* sp. (4,3 %), *Hordeum vulgare* (24,0 %).

POPEŞTI, comuna Mihăileşti, jud. Giurgiu

Din colecţiile Muzeului municipiului Bucureşti, sub numărul de inventar 20005, provenind din Colecţia Severeanu cu numărul de inventar 1713, au fost recuperate două probe de seminţe provenind din nivelul dacic de la Popeşti (fără nici un fel de menţiune privind anul efectuării săpăturilor arheologice) [5].

Prima probă cuprindea următoarele specii : *Hordeum vulgare* (1,7 %), *Sinapis* cf. *arvensis* (14,7 %), *Brasica* cf. *nigra* (83,4 %), *Plantago lanceolata* (0,1 %), *Daucus carota* (0,1 %), iar cea de-a doua era constituită în exclusivitate din seminţe de *Cannabis sativa* (405 exemplare întregi şi numeroase fragmente).

PISCUL CRĂSANI, satul Crăsanii de Jos, comuna Balaciu, jud. Ialomiţa

Cu ocazia săpăturilor arheologice din anul 1983 din staţiunea de la Piscul Crăsani, din stratul geto-dacic, s-a obţinut o probă de seminţe carbonizate într-un agregat de circa 50 grame, aparţinînd în cea mai mare parte speciei *Camelina sativa*. A fost recunoscută totuşi şi o sămînţă de *Lens esculenta*.

În anul 1984, din groapa 98 (Mam. E, C8B) s-au prelevat două probe care cuprind, pe lîngă seminţele carbonizate, multă cenuşă, paie arse, lemn ars, resturi de spic de orz etc.

Componenţa pe specii a primei probe este următoarea : *Hordeum vulgare vulgare* (97,1 %), *Hordeum vulgare* cf. *nudum* (0,2 %), *Triticum* cf. *dicoocum* (0,4 %), *Panicum miliaceum* (0,4 %), *Chenopodium album* (0,2 %), *Vicia* sp. (0,4 %), *Galium spurium* (0,7 %), *Setaria* sp. (0,2 %), *Polygonum* cf. *lapatifolium* (0,2 %), *Rumex crispus* (0,2 %).

Proba a doua este formată din speciile : *Hordeum vulgare* (2,1%), *Panicum capilare* (75,2%), *Panicum miliaceum* (20,1%), *Echinochloa crus-gali* (2,0 %), *Chenopodium album* (8,5 %), *Atriplex* sp. (0,3 %), *Pisum* sp. (0,2 %), *Polygonum* cf. *convolvulus* (0,2 %), *Polygonum* cf. *aviculare* (0,2%), *Polygonum* cf. *persicaria* (0,7 %), *Galium spurium* (0,5 %).

Probabil că prima probă provenea de pe un lan cultivat în principal cu orz, iar cea de-a doua cu mei. Toate celelalte specii trebuie privite ca buruieni în lanurile respective. Diversitatea lor ca specii, precum şi cantităţile destul de semnificative, subliniază caracterul nu prea elevat al agriculturii sau anume condiţii climatice care au influenţat defavorabil recolta anului respectiv.

În campania de săpături din anul 1985 s-a descoperit o cantitate însemnată de seminţe carbonizate în groapa 106 (M. E., CI—IIIc (Ic). În funcţie de modul de colectare a probei, adică seminţe exclusiv din vas sau scurse din vas, cele cteva eşantioane se prezintă mai mult sau mai puţin pure în ceea ce priveşte specia *Vicia faba minor*, care oricum rămîne de fiecare dată predominantă.

Dacă într-una din probe apare în exclusivitate *Vicia faba minor*, în alte două probe ea este combinată cu *Lens esculenta* var. *microspermae* (3,9 %) şi *Hordeum vulgare* (11,9 %) sau cu *Lens esculenta* var. *microspermae* (1,2 %), *Vicia ervilia* (0,1 %), *Triticum compactum* (0,4 %), *Hordeum vulgare* (2,6 %) şi *Panicum miliaceum* (0,3 %) [6].

HISTRIA, jud. Constanţa.

Materialul botanic carbonizat provine din mormîntul XXX de incineraţie cu ardere pe loc, datat în sec. I e.n. [7]. Resturile de ardere fuseseră strînse în interiorul a două gropi de ardere şi se compuneau din oase puternic calcinate, cărbune, foarte multă cenuşă, mărgele de sticlă şi cristal de stîncă, cuie de fier şi seminţe şi resturi de con de *Pinus nigra*.

STEJARU, jud. Tulcea.

Necropola romană de incineraţie de aici (sec. II—III e.n.)[8] a oferit, de asemenea, cîteva seminţe de *Pinus nigra*.

[5] Sincere mulţumiri dr. Vasile Boroneanţ pentru grija cu care a recuperat materialul respectiv.

[6] Pentru întregul material cedat şi pentru discuţiile purtate privind contextul descoperirii lui, exprimăm toată recunoştinţa noastră colegului N. Conovici.

[7] Mulţumim dr. P. Alexandrescu pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziţie materialul pentru studiu.

[8] Mulţumim şi pe această cale colegului F. Topoleanu pentru materialul oferit studiului paleobotanic.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

CÎRCEA-VIADUCT, comuna Coşoveni, jud. Dolj.

În anul 1984, într-o groapă daco-romană (sec. II—III e.n.) s-a găsit o cantitate modestă de seminţe carbonizate (304 exemplare)[9]. Seminţele se prezentau bine învelite în sediment, ca şi cum, înainte de a fi prinse de incendiu, ar fi zăcut dispersate într-un strat puternic umezit. Această situaţie a făcut destul de dificilă recunoaşterea speciei căreia aparţin, cu atît mai mult cu cît, atunci cînd se încerca curăţirea lor de sediment, se distrugeau în aşa măsură încît identificarea devenea extrem de greoaie.

Lista speciilor cuprinde: *Triticum monococcum* (0,3 %), *Triticum dicoccum* (2,3 %), *Triticum aestivum* (72,3 %), *Triticum aestivo-compactum* (11,5 %), *Triticum* cf. *durum* (0,6 %), *Secale cereale* (5,9 %), *Hordeum vulgare* (6,5 %), *Avena sativa* (0,3 %), *Panicum miliaceum* (0.3 %).

După cum se observă, cele mai ridicate procente le întruneşte *Triticum aestivum*, la care, dacă mai adăugăm forma *aestivo-compactum*, constatăm valori de peste 80%. Apariţia totuşi în procente nu foarte mari, pentru a considera că este vorba de culturi însămînţate cu specii duble, dar nici foarte mici pentru a le încadra în categoria accidentelor, cum este orzul cu peste 6% şi chiar secara, care se apropie de această cifră, ne face să bănuim mai degrabă însămînţări ciclice, cu specii diferite de la un an la altul.

MURIGHIOL, jud. Tulcea.

Prin săpăturile arheologice din anul 1985 de la Murighiol[10] au fost recuperate două eşantioane de seminţe carbonizate.

Primul din ele este atribuit sec. II—III e.n., fiind constituit din seminţe de *Lens esculenta* var. *microspermae* (99,5 %) şi *Vicia ervilia* (0,5 %), iar cel de-al doilea, provenind dintr-un strat datat în sec. VI e.n., cuprinde speciile *Triticum aestivum* (38, 3%), *Triticum* cf. *durum* (13,3 %), *Secale cereale* (48,4 %).

Problema unor însămînţări duble grîu-secară nu este fără precedent în această perioadă, situaţii asemănătoare fiind întîlnite la Topraichioi şi Aegyssus, ca să nu amintim decît pe cele mai apropiate. Existenţa şi la Murighiol a unei situaţii asemănătoare ridică însă, din nou, problema posibilităţilor de vegetare a secarei în această vreme în Dobrogea, ştiut fiind că ea preferă în actual regiunile colinare mai răcoroase. Avînd în vedere condiţiile paleoclimatice care nu par să se caracterizeze printr-o răcire care să justifice dezvoltarea secarei în acea vreme în Dobrogea, considerăm că existenţa ei aici trebuie pusă pe baza unui import din regiunile subcarpatice.

VINEŢI, comuna Spineni, jud. Olt.

În anul 1984, prin dezvelirea locuinţei numărul 4 (incendiată), datată în sec. IV e.n., s-au obţinut peste 600 de seminţe carbonizate[11] aparţinînd speciilor: *Triticum aestivum* (86,1 %), *Triticum* cf. *durum* (4,5 %), *Secale cereale* (5,3 %), *Avena sativa* (0,9 %), *Panicum miliaceum* (0,6 %), *Vicia faba* (0,1 %), *Vicia hirsuta* (1,0 %), *Vicia* sp. (1,5 %).

Este evident că ogorul respectiv fusese cultivat cu grîu din specia *aestivum*, amestecat puţin cu grîu din specia *durum* şi ceva secară ce putea însă să provină eventual şi dintr-o însămînţare anterioară cu această specie a terenurilor respective. Toate celelalte specii apar cu totul accidental şi nu prezintă nici un interes economic în acest context.

Considérations paléoethnobotaniques et contributions à l'agriculture chez les Thraces et Géto-Daces (IV)

RÉSUMÉ

Pour l'époque de transition de l'énéolithique à l'âge du bronze (fouilles arcéologiques—1983) on a déterminé à **Celei** (dép. d'Olt): *Triticum monoococcum, Triticum dicoccum, Hordeum vulgare.*

Pour l'âge du bronze on a détérminé des semences carbonisées provenant de **Oarţa de sus** (dép. de Maramureş) (fouilles—1984): *Triticum monococcum* (0,9 %), *Triticum dicoccum* (22,5 %), *Tri-*

[9] Cele mai călduroase mulţumiri dr. M. Nica pentru materialul oferit.

[10] Transmitem şi pe această cale toată gratitudinea noastră dr. Alex. Suceveanu pentru materialul oferit în vederea studiului paleobotanic.

[11] Materialul botanic descoperit la Vineţi ne-a fost cedat cu deosebită amabilitate de colega M. Marcu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

ticum aestivum (7,3 %), *Triticum* cf. *durum* (0,9 %), *Triticum* sp. (11,8 %), *Hordeum vulgare* (43,2 %), *Hordeum vulgare nudum* (0,2 %), *Secale cereale* (0,2 %), *Chenopodium* sp. (12,0 %), *Galium* cf. *spurium* (0,2 %), *Poa* sp. (0,5 %), *Rumex* cf. *acetosa* (0,3 %).

Pour la période du Hallstatt, on a identifiée des semences carbonisées dans les sites de **Babadag** (dép. de Tulcea) (fouilles—1963) : *Triticum dicoccum*, *Triticum* sp., *Hordeum vulgare*.

D'une série d'établissements de l'époque Latène on a récolté :

— **Popeşti,** com. Mihăileşti, dép. de Giurgiu : *Hordeum vulgare*, *Sinapis* cf. *arvensis*, *Brasica* cf. *nigra*, *Plantago lanceolata*, *Daucus carota*, *Canabis sativa*.

— **Piscul Crăsani,** com. Balaciu, dép. de Ialomiţa : *Triticum* cf. *dicoccum*, *Triticum compactum*, *Hordeum vulgare vulgare*, *Hordeum vulgare nudum*, *Panicum miliaceum*, *Panicum capilare*, *Lens esculenta*, *Pisum* sp., *Vicia faba minor*, *Vicia ervilia*, *Camelina sativa*, *Chenopodium album*, *Galium spurium*, *Setaria* sp., *Echinochloa crus-gali*, *Polygonum* cf. *lapatifolium*, *Poygonum* cf. *convolvulus*, *Polygonum* cf. *aviculare*, *Polygonum* cf. *persicaria*, *Rumex crispus*, *Atriplex* sp.

Pour le I siècle de notre ère, on a identifié des semences de *Pinus nigra* dans un tombeau de incinération de **Histria,** dép. de Constanţa.

Pour les II—III siècles de notre ère on a déterminé des semences carbonisées provenant de trois établissements :

— **Stejaru,** dép. de Tulcea : *Pinus nigra* ;

— **Cîrcea Viaduct,** com. Coşoveni, dép. de Dolj : *Triticum monococcum* (0,3 %), *Triticum dicoccum* (2,3 %), *Triticum aestivum* (72, 3 %), *Triticum aestivo-compactum* (11,5 %), *Triticum* cf. *durum* (0,6 %), *Secale cereale* (5,9 %), *Hordeum vulgare* (6,5 %), *Avena sativa* (0,3 %), *Panicum miliaceum* (0,3 %) ;

— **Murighiol,** dép. de Tulcea : *Lens esculenta* var. *microspermae* (99,5 %), *Vicia ervilia* (0,5 %).

Pour le IV siècle de notre ère on a identifié des semences de *Triticum aestivum* (86,1 %), *Triticum* cf. *durum* (4,5 %), *Secale cereale* (5,3 %), *Avena sativa* (0,9 %), *Panicum miliaceum* (0,6 %), *Vicia faba* (0,1 %), *Vicia hirsuta* (1,0 %), Vicia sp. (1,5 %), dans les sites de **Vinceţi,** com. Spineni, dép. d'Olt et pour le siècle VI de notre ère on a récolté semences carbonisées de **Murighiol,** dép. de Tulcea : *Triticum aestivum* (38,3 %), *Triticum* cf. *durum* (13,3 %), *Secale cereale* (48,4 %).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Studiul resturilor de faună descoperite în așezarea dacică (sec. III—II î.e.n.) de la Lunca Ciurei

SERGIU HAIMOVICI

I. Materialul osteologic pe care-l prezentăm în această notă provine din săpăturile executate în anii 1981 și 1982 de către Silvia Teodor [1]. Așezarea de la Lunca Ciurei este cunoscută arheologilor încă din deceniul al VI-lea, cînd s-a făcut dealtfel, pentru prima oară, datarea exactă, pe baza unor resturi de amfore grecești ștampilate [2].

Studii privind fauna din așezări dacice de la sfîrșitul mileniului I î.e.n. s-au executat mai ales pe material din stațiuni situate în sudul țării noastre [3]. În NE Moldovei singura așezare al cărei material faunistic a fost deocamdată publicat, este aceea de la Lozna-Hlibicioc [4], unde s-au găsit foarte puține resturi osoase.

II. Materialul faunistic descoperit la Lunca Ciurei este alcătuit din peste 900 de resturi, dintre care au putut fi determinate cu precizie un număr de 766 fragmente osoase. Așa cum reiese din tabelul 1, majoritatea covîrșitoare a lor aparține mamiferelor, dar găsim și resturi provenite de la pești și păsări.

Tabelul 1

Frecvența pe grupe de animale a materialului osos determinat

Grupa de vertebrate	Nr. abs.	%
Pești	1	0,14
Păsări	2	0,26
Mamifere	763	99,60
	766	

Dealtfel, întregul material considerat ca nedeterminabil (cifrat la circa 150 piese), compus din așchii osoase și fragmente cu totul nesemnificative din punct de vedere morfologic, încît diagnoza specifică a fost imposibil de executat, aparține tot grupului mamiferelor. Menționăm, de asemenea, că dat fiind gradul înaintat de fragmentare, modul cum au fost sparte, retezate și tăiate piesele osoase, faptul că unele resturi prezintă chiar urme de foc, ne face să nu ne îndoim că fauna descoperită în așezare este alcătuită aproape în totalitatea ei din resturile menajere ale locuitorilor.

[1] Mulțumim arheologului Silvia Teodor care a avut amabilitatea de a ne încredința pentru studiu fauna exhumată.

[2] Conform Studii și referate, 1, 1954 și SCIV, 1—2, 1955, p. 152—154.

[3] S. Haimovici, AUI, s. II a, 18, 1972, 1, p. 191—204; M. Șt. Udrescu, SCIVA, 28, 1977, 3, p. 365—374; idem Thraco-Dacica, 3, 1982, p. 139—143.

[4] S. Haimovici, E. Șadurschi, Hierasus, 4, 1981, p. 91—97.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, București, 1986, p. 134—139

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

În cele ce urmează, pe baza unui studiu morfoscopic și biometric, vom pune în evidență trăsăturile cele mai importante care caracterizează speciile de animale găsite în așezare.

Pești. Așa cum se constată din cifrele tabelului 1, acest grup este reprezentat doar prin o singură piesă osoasă. Ea este un fragment de dentar de Esox (știucă) și aparține unui individ cam de 55—60 cm lungime, care avea deci o greutate de aproape două kilograme.

Păsări. Păsărilor le aparțin două resturi și anume un humerus și un tibiotars, ambele provenind de la *Gallus domesticus.* Lungimea primului este de 63 mm, iar tibiotarsul are 96 mm, arătînd astfel că găina crescută de locuitorii de la Lunca Ciurei era de talie mică.

Mamifere. Au fost găsite cele șase specii foarte comune de animale domestice : taurinele, porcinele, ovicaprinele (oaia și capra), calul și cîinele, la care se adaugă și patru specii de mamifere sălbatice : vulpea, mistrețul, căprioru și cerbul.

A. Mamiferele domestice. Taurinele *(Bos taurus)* sînt cele mai abundente și de aceea aproape toate segmentele osoase ale scheletului au fost descoperite în cadrul acestui grup ; de asemenea s-au putut executa un număr satisfăcător de măsurători.

Din păcate, în ceea ce privește resturile de craniu, acestea sînt cu totul nesemnificative, încît nu putem da nici o precizare asupra tipului morfologic de taurine crescute de locuitorii de la Lunca Ciurei. Un mic fragment de corn arată că se găseau exemplare cornute ; nu putem ști însă dacă existau și indivizi acornuți. Menționăm cu un tip acornut de taurine a fost găsit însă printre vitele dacilor, cel puțin a celor din așezările de pe actualul teritoriu al Moldovei [5].

Tabelul 2

Bos taurus. Variabilitatea și media dimensiunilor (în mm)

		Nr.	Var.	M
Humerus	Lărg. epif. infer.	3	75—87	81,66
	Lărg. supr. artic. infer.	3	70—76	73,66
	Lărg. epif. super.	4	62—89	72,25
Radius	Lărg. supr. artic. super.	5	59—82	69,00
	Lărg. epif. infer.	2	57 ; 76	—
Tibia	Lărg. epif. infer.	5	58—65	62,00
Astragal	Lung. max.	4	56—63	60,75
	Lărg. epif. super.	6	45—61	53,66
Metacarp	Lărg. epif. infer.	4	55—62	58,75
Metatars	Lărg. epif. super.	2	43 ; 49	—
	Lărg. epif. infer.	1	56	—

Măsurătorile arată existența la Lunca Ciurei a unor vite de mărime mică, cel mult medie, cu o largă variabilitate dimensională, fenomen ce caracterizează de obicei tipurile de animale domestice cu caracter primitiv, neameliorat. Un fragment cu epifiza inferioară a humerusului apare disonant. El are următoarele dimensiuni : lărgimea epifizei inferioare = 93 mm, iar lărgimea suprafeței articulare inferioare = 83 mm. Această piesă de o mărime ieșită din comun, ar putea aparține unui mascul foarte masiv dar totodată, cu o mare doză de probabilitate, unei femele de *Bos primigenius* (bourul). Pe baza unui metacarp întreg (din păcate secționat pe lungime, probabil pentru a se extrage măduva) se pot da indicii asupra taliilor taurinelor. Osul are o lungime de 195 mm, iar lărgimea epifizei superioare este de 61 mm, indicele acestei extremități fiind astfel de 31,28. El aparține cu cea mai mare probabilitate unui mascul (cu precizie nu este un castrat), înălțimea la greabăn calculată fiind de 1217 mm. Vite cu caracteristici asemănătoare cu acelea de la Lunca Ciurei au fost găsite și în celelalte stațiuni dacice ciscarpatice a căror faună a fost studiată [6].

În ceea ce privește vîrsta de sacrificare, evidențiată după apariția dentiției jugale definitive, cît și a gradului de eroziune a diverșilor dinți jugali, se poate constata că doar doi indivizi au sub doi ani, iar dintre 18 exemplare peste această vîrstă mai mult de 50 % se plasează între 7—10 ani,

[5] S. Haimovici, Dacia, N. S. 28, 1984, p. 153—155.

[6] A se vedea tabelele cu măsurători din lucrările de la notele 3 și 4.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

unul singur, fiind bătrîn, cam de 12—15 ani. Aşadar sacrificarea se executa cu precădere spre sfîrşitul perioadei de optimum al randamentului economic, ceea ce arată că vitele erau ţinute mai întîi pentru scopuri utilitare şi abia în mod secundar ca furnizoare de carne.

Porcinele *(Sus scrofa domesticus)* au relativ puţine resturi, puternic fragmentate, încît s-au putut executa doar un număr minim de măsurători. Mai mult somatoscopic se poate constata existenţa unui porc cu caractere primitive, evident neameliorat, fără a se putea da alte caracteristici tipologice.

Tabelul 3

Sus scrofa domesticus. Variabilitatea şi media dimensiunilor (în mm)

	Nr.	Var.	M
Max. super. — Lung. M^3	4	28—35	32,50
Max. infer. — Lung. M_3	3	31—35	32,33
Radius-Lărg. epif. super.	2	26 ; 27	—
Tibia-Lărg. epif. infer.	1	29	—
Astragal-Lung. max.	2	31 ; 34	—

Măsurătorile arată prezenţa unui porc de talie mică, asemănător cu acela din celelalte staţiuni dacice studiate, poate însă cu dentiţia, în medie, ceva mai masivă, decît cea a porcinelor din staţiunile din Muntenia [7].

Vîrsta de sacrificare, cu mulţi indivizi încă tineri (dar deloc purcei de lapte), sau abia adulţi, apare ca tipică pentru o specie folosită exclusiv pentru carne şi grăsime. Există însă şi două exemplare cu M_3 foarte puternic erodat, avînd deci cam 8—10 ani ; le considerăm mai degrabă scroafe bătrîne, ţinute drept matcă şi nu vieri.

Ovicaprinele *(Ovis et Capra)* prezintă şi ele un material destul de fragmentat încît diagnoza diferenţială între un gen şi celălalt s-a putut stabili pentru puţine resturi ; se poate totuşi constata că ovinele erau cam de patru ori mai abundente decît caprinele.

Există două coarne de *Capra*, ambele provenind de la femele, care prezintă caractere tipice pentru forma „prisca". Am evidenţiat de asemenea un fragment de craniu cu un corn destul de dezvoltat (lungimea pe marea curbură = 65 mm, circumferinţa la bază = 78 mm) care provine de la un exemplar de *Ovis* femel (cu preciziune nu de la un batal), arătînd că existau şi oi ce mai purtau coarne.

În ceea ce priveşte mărimea, atît oaia cît şi capra, după puţinele măsurători executate, nu se deosebesc de acelea găsite în celelalte staţiuni dacice ciscarpatice a căror faună a fost deja studiată ; ambele genuri, prezintă, în mare, cam aceleaşi dimensiuni, ele fiind de mărime mică spre medie. După un metacarp de *Ovis*, aproape sigur de sex mascul ale cărui măsurători sînt trecute în tabelul 4, s-a stabilit o înălţime la greabăn de 630,8 mm.

Tabelul 4

Dimensiunile metacarpului de Ovis (în mm)

Lung. max.	129
Lărg. epif. super.	23
Lărg. epif. infer.	25
Lărg. min. diafiză	19

Vîrsta de sacrificare a cornutelor mici a putut fi bine stabilită pe baza resturilor de maxilare cu dinţi, ce provin de la un număr de 19 indivizi : Doar trei exemplare aveau sub doi ani (între 6 şi 24 luni), toate celelalte prezentînd dentiţia jugală definitivă complet apărută şi cu diverse grade de erodare ; dintre acestea mai bine de 50 % au fost sacrificate între trei şi cinci ani, dar am găsit

[7] Idem, tabelele din lucrările de la nota 3.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

și un individ bătrîn (5,88 %) de peste 7 ani. Așadar apare evident că ovicaprinele erau ținute cu precădere pentru scopuri utilitare, iar în mod secundar deveneau și furnizoare de carne.

Ecvidele *(Equus caballus)* au resturi mai puține decît celelalte mamifere domestice de importanță economică; fragmentarea lor apare însă de asemenea destul de puternică și se observă pe unele dintre ele urme de foc, ba chiar există și oase de cal arse.

S-au putut executa doar foarte puține măsurători și fragmentarea nu ne-a dat posibilitatea de a stabili, nici măcar somatoscopic, o serie de caracteristici morfotipologice. S-a păstrat însă un metatars întreg (de fapt a fost reconstituit de noi), care poate să ne dea unele elemente asupra caracteristicilor calului de la Lunca Ciurei. El are lungimea maximă de 273 mm, lungimea laterală (K) de 264 mm și o lărgime minimă a diafizei de 32 mm, putîndu-se astfel calcula un indice de gracilitate de 11,72, care arată că metatarsul este clasat în categoria metapodalelor subțiri. Înălțimea la greabăn calculată după coeficienții lui Kiesewalter este de 1407 mm.

Noi am arătat [8] că geto-dacii aveau două tipuri de cai: ordinari, de talie joasă și de elită, mult mai înalți, de obicei de peste 1,40 m înălțime la greabăn, prezentînd totodată unele caractere morfologice distincte, mai cu seamă în ce privește caracteristicile raporturilor intersegmentare dintre oasele lungi ale membrelor. Este deci posibil (dar nu sigur, căci ne lipsesc celelalte segmente ale membrelor) ca metatarsul în cauză să aparțină unui exemplar de elită, mai ales că el apare nu numai alungit, dar și extrem de gracil.

În ceea ce privește vîrsta de sacrificare menționăm că nu am găsit deloc dinți sau oase provenite de la tineri. Un exemplar la care M^3 este pe cale de a ieși din alveolă are circa patru ani; după incisivi s-a stabilit un exemplar de 5—7 ani și altul de aproximativ 8 ani. Avînd în vedere dinții canini, putem preciza că în materialul nostru există un mascul cît și un mascul castrat. Deci sacrificarea s-a făcut, în general, la vîrstele de plin optimum de exploatare economică.

Ciinele *(Canis familiaris)*, deși se găsește pe ultimul loc printre animale domestice are totuși resturi relativ abundente pentru această specie și totodată destul de fragmentare (nu s-a găsit nici un os lung întreg), un fragment de maxilar inferior purtînd chiar urme de foc. S-au executat unele măsurători și s-a putut calcula după coeficienții lui Dahr lungimea bazală a craniului la trei exemplare; se constată astfel prezența unor ciini de mărime supramijlocie și mare (după coeficienții Dahr o lungime bazală de 161,9—173,5 mm). Asupra morfologiei însă, materialul avut la dispoziție, nu ne poate da nici o relație.

B. Mamiferele sălbatice. Vulpea *(Vulpes vulpes)* reprezentată printr-un fragment de maxilar inferior a ajuns probabil întîmplător printre resturile osoase menajere, ea fiind o specie vînată fie pentru blană, fie datorită caracterului ei prădător (să nu uităm că locuitorii din stațiunea de la Lunca Ciurei creșteau și găina domestică).

Mistrețul *(Sus scrofa ferus)*, de la care am găsit doar un rest, un astragal a cărui lungime maximă este de 50 mm, era desigur vînat pentru carnea sa și de asemenea pentru eventualele stricăciuni ce le putea cauza culturilor agricole din jurul așezărilor.

Căpriorul *(Capreolus capreolus)* este reprezentat prin trei resturi, un fragment de humerus, unul de radius și o falangă I. Este evident că această specie era vînată în scopuri alimentare.

Cerbul *(Cervus claphus)* este cel mai abundent dintre animalele sălbatice. Pe lîngă două fragmente de corn, care ar putea proveni și de la coarne lepădate, aduse de locuitori în așezare cu scopul prelucrării lor, toate celelalte resturi provin cu siguranță de la indivizi doborîți. Se remarcă un fragment de frontal cu apofiza la care se atașează la mascul cornul, apofiză care are circumferința de 156 mm, cît și o altă piesă osoasă reprezentînd epifiza superioară a metacarpului, avînd o lărgime de 48 mm, aparținînd desigur unui mascul masiv. Se constată astfel că cerbul din jurul așezării de la Lunca Ciurei era de o talie mare, masiv, întrecînd chiar indivizii aceleiași specii, cantonați actualmente în Carpați. Cerbul era vînat în scopuri alimentare, dar și pentru obținerea coarnelor masculilor folosite pentru executarea de obiecte și unelte (menționăm că cele două fragmente de corn amintite mai sus poartă urme de cioplire).

III. Avînd în vedere, pe de o parte, caracteristicile morfoscopice și biometrice ale speciilor descoperite, particularități de vîrstă, de mărime și talie, iar pe de altă parte, frecvența lor, cît și a unor grupări de animale putem pune în evidență ocupațiile locuitorilor din așezarea de la

[8] S. Haimovici, Dacia, N. S., 27, 1983, p. 79—107; idem Thraco-Dacica, 5, 1984, p. 145—149.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Lunca Ciurei, conturarea caracterului acestor preocupări, cît și alte aspecte ale vieții materiale a acestora.

Tabelul 5

Frecvența speciilor de mamifere

	Fragmente		Indivizi	
	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
Bos taurus	426	55,83	36	39,1
Sus scrofa domesticus	62	8,18	13	14,14
Ovicaprine (Ovis et Capra)	166	21,75	19	20,65
Equus caballus	53	6,94	7	7,60
Canis familiaris	34	4,45	9	9,78
Vulpes vulpes	1	0,14	1	1,09
Sus scrofa ferus	1	0,14	1	1,09
Capreolus capreolus	3	0,40	2	2,17
Cervus elaphus	17	2,23	4	4,34
	763		921	

Trebuie mai întîi de menționat că creșterea animalelor (inclusiv a găinii domestice) era o ocupație de bază a locuitorilor așezării. Frecvența cea mai înaltă o au taurinele, cărora le aparțin peste 50 % din fragmente și 40 % din indivizii prezumați (vezi tabelul 5 cu frecvența resturilor

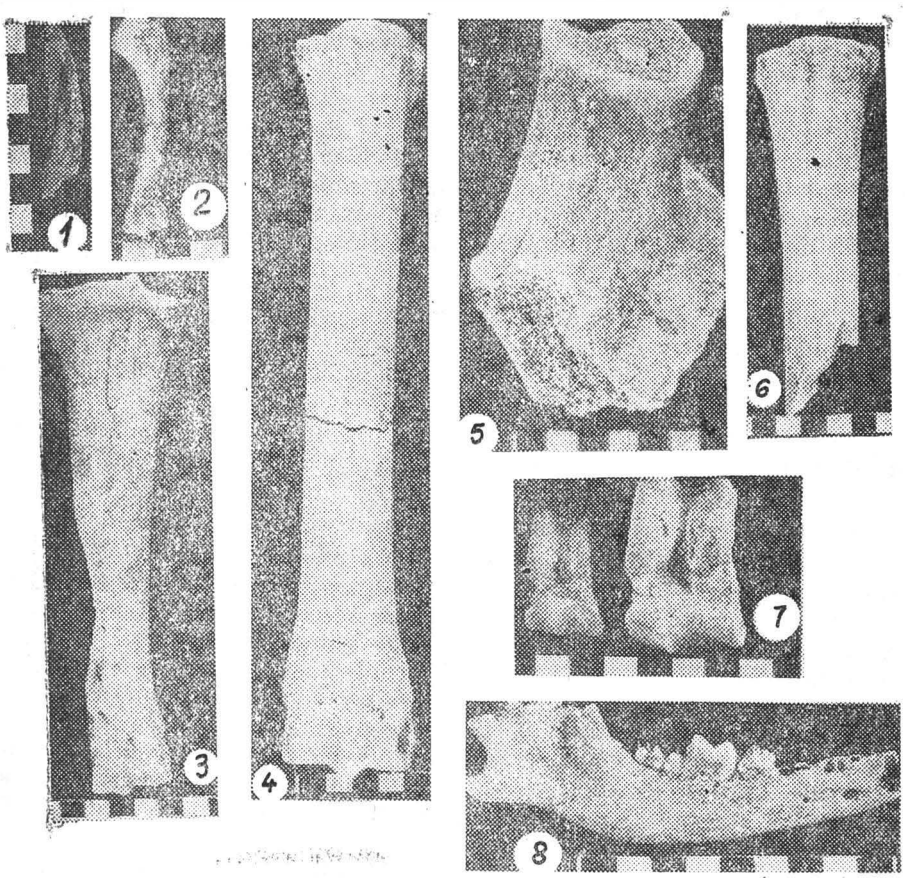

Fig. 1.1 dentar fragmentar de *Esox*; 2 humerus de *Gallus domest.* 3. metacarp de *Bos taurus*; 4 metatars de *Equus caballus*; 5 fragment de frontal de *Cervus elaphus* cu apofiza la care se sudează cornul; 6 fragment de metacarp de *Cervus elaphus*; 7 astragale de *Sus scrofa*, la dreapta *ferus*, la stînga *domesticus*; 8 mandibulă de *Canis familiaris.*

de mamifere). Urmează ca pondere ovicaprinele și abia pe locul al treilea se așează porcinele, care știm că sînt folosite evident numai pentru producția de carne și grăsime.

Taurinele și ovicaprinele erau întrebuințate cu precădere pentru scopuri utilitare, aproape sigur că mai cu seamă ca producătoare de lapte (după datele metrice femelele par a întrece cu mult

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

masculii) şi în mod secundar ca furnizoare de carne. Acoperirea necesităţilor de proteine animale se făcea mai ales pe seama cornutelor mari, cu atît mai mult cu cît taurinele prezintă o talie specifică mare (un bou echivalează ca masă de carne cam cu trei porci şi patru-cinci ovicaprine); porcul juca astfel un rol destul de mic în economia locuitorilor de la Lunca Ciurei. Nu trebuie de desconsiderat însă nici aportul adus de cal în această privinţă. Acesta era folosit precis în alimentaţie şi dat fiind de asemenea talia sa specifică mare, el trebuia plasat ca pondere în furnizarea de proteine animale, aproape pe picior de egalitate cu cornutele mici şi evident mult înaintea porcinelor. Un aport cu totul neglijabil îl aducea găina domestică, dar nu trebuie să uităm că ea era totodată şi producătoare de ouă.

Cornutele mari şi mici, cît şi calul, erau folosite evident mai intîi pentru scopuri utilitare, locuitorii de la Lunca Ciurei aplicînd o strategie de exploatare a lor bine chibzuită, pentru a-şi asigura hrana de origine animală pe tot parcursul anului, dar şi pentru a-şi păstra efectivul turmelor şi cirezilor şi a dobîndi totodată maximul de rentabilitate în ceea ce priveşte executarea de munci, tracţiune etc.; calul era desigur întrebuinţat şi pentru călărie, chiar în lupte (avem în vedere existenţa, cu cea mai mare probabilitate, în materialul studiat, al unui exemplar din grupa de elită). Totuşi, pentru toate speciile domestice de importanţă economică — poate cu excepţia tipului cailor de elită — erau crescute forme cu caracter primitiv, de valoare şi eficienţă economică foarte scăzută, neexistînd nici o preocupare în ceea ce priveşte selecţia şi ameliorarea rasială.

Ciinele are o frecvenţă relativ înaltă, avînd în vedere că nu reprezintă o specie cu o importanţă economică directă. Talia lor arată că erau folosiţi probabil pentru paza locuinţelor şi a turmelor, poate şi pentru practicarea vînătorii, dar nu şi pentru a fi ţinuţi în casă (ciini de „salon").

Considerînd că resturile mamiferelor sălbatice se ridică la 22 fragmente (2,91 %) şi 8 indivizi prezumaţi (8,69 %) nu putem spune că vînătoarea nu prezenta nici un rol economic, ci doar că ponderea acesteia în economia locuitorilor de la Lunca Ciurei era cu totul minoră, ea contribuind prin speciile de artiodactile vînate (mistreţ, căprior, cerb) mai ales la acoperirea unei mici cote din proteinele animale consumate de populaţie; cerbul, care apare cel mai abundent, are totodată şi talia specifică cea mai mare.

Pescuitul, este evident, se executa cu totul ocazional.

Prezenţa în jurul aşezării de la Lunca Ciurei a artiodactilelor de talie mare, mai ales mistreţul şi cerbul, specii tipice de pădure, arată că împrejurimile acestei staţiuni erau în epoca dacică cu precădere împădurite, mediu dealtfel foarte prielnic chiar şi pentru creşterea de tip primitiv a taurinelor, porcinelor şi caprinelor.

L'étude des restes fauniques découverts dans l'établissement dace (IIIe—IIe siècles av. n. è.) de Lunca Ciurei

RÉSUMÉ

L'établissement dace de Lunca Ciurei est situé tout près de la ville de Iaşi. Nous avons fait l'étude somatoscopique et biométrique des restes osseux. Dans le tableau 1 on donne la fréquence des groupes des animaux et dans le tableau 5 la fréquence des mammifères. Dans les tableaux 2—4 et aussi dans le corps du travail se trouvent les mésurations. Finalement on présente des données sur les occupations des habitants de la station.

LA LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. 1 dentaire fragmentaire d'Esox; 2 humerus de *Gallus domest.*; 3 métacarpe de *Bos taurus*; 4 métatarse d'*Equus caballus*; 5 fragment de frontal de *Cervus claphus* avec l'apophyse où se soude le bois; 6 fragment de métacarpe de *Cervus claphus*; 7 astragales de *Sus scrofa*, à droite *ferus*, à gauche *domesticus*; 8 mandibule de Canis familiaris.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. IV

D. BERCIU, M. IOSIFARU, S. PURICE, GH. ANDREESCU

În 1985 au continuat săpăturile de la Buridava dacică-Ocnița, jud. Vîlcea. Notăm aici cîteva descoperiri și observații de teren [1].

1. *Două unelte agricole.* În cursul săpăturilor de la Ocnița au fost descoperite multe seceri de fier, dintre care unele au fost publicate [2]. La acestea se adaugă un număr destul de însemnat de cosoare [3], care stau în legătură cu viticultura. Uneltele agricole dovedesc că în zona respectivă dacii practicau agricultura, una dintre formele însemnate ale economiei lor, deși terenul în ținutul Subcarpaților vîlceni nu este prea productiv. În schimb, excepțional de numeroasele oase de animale domestice descoperite în săpături arată că aci creșterea animalelor era forma de bază a economiei, ca și în vremurile ulterioare.

Brăzdarul de fier (fig. 1/2), asupra căruia revenim acum, a fost descoperit în 1967, în ș. VI/67, la adîncimea de 2,90 m, în orizontul vechi al nivelului I, datînd deci cel puțin din prima jumătate a sec. II î.e.n. Lungimea totală este de 22 cm și lățimea brăzdarului propriu-zis de 5 cm (starea actuală); lățimea maximă a mînerului este de 4,50 cm, iar lățimea barei este de 1 cm. Pe vîrful brăzdarului sînt știrbituri din cauza unei îndelungate folosiri. Este un tip de brăzdar dacic, de mici dimensiuni, corespunzînd condițiunilor cerute de un teren dur, de munte și cu pante. Bara se termină cu un cîrlig de fixat în talpa plugului. Nervura nu este prea pronunțată. Exemplarul nostru este în formă de lingură și se încadrează în seria generală a brăzdarelor de tip dacic. Denumirea de lingură nu ni se pare cu totul potrivită, întrucît este vorba mai mult de o „lingură" răsturnată, care prindea astfel talpa plugului. Brăzdare în felul celui de la Ocnița au fost descoperite pe întregul teritoriu locuit de geto-daci [4], iar problemele legate de această importantă unealtă agricolă au fost dezbătute nu demult [5], așa că nu considerăm că mai este cazul acum de a mai stărui aici asupra lor. Trebuie însă să spunem că noi credem că brăzdarul s-a răspîndit la geto-dacii nord-dunăreni cel mai tîrziu în prima jumătate a sec. II-lea î.e.n., dacă nu chiar mai devreme. Poziția stratigrafică și cronologică a exemplarului de la Ocnița sprijină această părere. S-ar putea aduce ca argument în această direcție și forma mai îngustă a părții inferioare, dacă socotim că lățimea este mai tîrzie [6].

Dacă în trecut problema originii și aceea a datei răspîndirii brăzdarului, cît și tipologia acestuia dădeau naștere la discuții, în prezent se știe sigur că originea brăzdarului dacic este sud-dunăreană, el răspîndindu-se la nord de Dunăre prin filiera traco-getică. De asemenea este cunoscut că brăzdarul dacic a dăinuit și în epoca stăpînirii romane în Dacia, fiind în același timp o dovadă a continuității populației băștinașe, precum și a unui fenomen general, acela al persistenței mai îndelungate a îndeletnicirilor și a uneltelor respective. La sud de Dunăre, brăzdarul de acest tip durează pînă în sec. XIII-lea [7].

[1] A se vedea: Thraco-Dacica, 4, 1983, 1–2, p. 109 și urm.; 5, 1984, 1–2, p. 177 și urm.; 6, 1985, 1–2, p. 168 și urm.

[2] D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981, pl. 31/2; pl. 34 (depozit).

[3] *Ibidem*, pl. 31/3, 8; pl. 35/14 (depozit).

[4] I. Glodariu, Eug. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1979, p. 59 și urm., pl. 22–23.

[5] *Ibidem*, p. 58 și urm.

[6] *Ibidem*, p. 62.

[7] M. Čičikova, Apulum, 7, 1, 1968, p. 120; cf. I. Glodariu, Eug. Iaroslavschi, *op. cit.*, p. 61.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1–2, București, 1986, p. 140–143

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

A doua piesă agricolă este un *cuţit de plug* (fig. 1/1). El a fost descoperit pe Terasa II, ş. XXVII/1985, în Groapa 1, care conţinea materiale caracteristice nivelului I. Ea era umplută cu pămînt gălbui, nisipos, cu bucăţi de „mal" (tuf dacitic), bucăţi de vatră şi de chirpic ars foarte puternic, precum şi numeroase fragmente ceramice, majoritatea lucrate cu mîna (14) şi numai două fragmente lucrate la roată (lut negru-cenuşiu, de tradiţie veche), precum şi un fragment de vas-

Fig. 1. Buridava-Ocniţa ; 1 cuţit de plug ; 2 brăzdar de plug, 3 fragment ceramic, 4 opaiţ, 5 opaiţ, 6 vas, 7 fragment ceramic pictat, 8 fragment de terra sigillata.

kantharos, înalt de 7,50 cm (întregibil), lut fin, portocaliu-închis, pastă fină, dar cu goluri de aer. Împreună cu acest fragment, la adîncimea de 10 cm, în groapă, s-a găsit cuţitul de plug. Ceramica lucrată cu mîna este într-o tehnică primitivă, fiind întru totul caracteristică nivelului I, îndeosebi orizontului de început.

Cuţitul de plug este format dintr-o bară masivă de fier, cu secţiunea dreptunghiulară, lungă de 40 cm, avînd mînerul de 23 cm şi cuţitul propriu-zis de 17 cm (cu lăţimea maximă de 4 cm). Exemplarul este bine conservat, pe tăiş prezentînd urme de folosire. Cuţitul se fixa pe grindeiul de lemn al plugului şi el tăia brazda, pe care urma s-o detaşeze fierul de plug. Exemplarul nostru se încadrează în dimensiunile curente ale cuţitelor de plug dacice. El datează din perioada nivelului I de la Ocniţa, respectiv sec. al II-lea î.e.n., şi anume la începutul acestui secol, fiind deci din aceeaşi vreme cu brăzdarul prezentat mai sus.

2. *Opaiţ din sec. II-lea î.e.n.* Un mare opaiţ de lut, cu o toartă, a fost descoperit în Groapa 1 din ş. XXVI/85 de pe Terasa II, săpată în stîncă, pînă la adîncimea de 80 cm ; ea avea diametrul

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

deschiderii de 1,15 m și 1,40 m la bază (pereți cuptoriți). În interior s-au găsit șapte vase, inclusiv opaițul amintit mai înainte. De menționat cîteva fragmente de opaițe mari, dintre care două cu decor în brîuri crestate, care coboară pe corp în formă de cîrlionț; un fragment din alt mare opaiț are brîie verticale, unul sub buză și altul la bază. Ținem să notăm din inventarul gropii încă: un vas-borcan decorat cu brîu și buton ascuțit prelung, caracteristic nivelului 1 [8]; două vase-borcan, cu brîu alveolat, o mare oală piriformă cu slip brun, fragmente dintr-o ceașcă bitronconică și brîu în relief continuu, un vas fragmentar decorat cu pastile („bube"). De notat că ceramica lucrată cu mîna constituie un procent de 95%, pe cînd cea lucrată la roată este documentată doar prin trei fragmente mici, din pastă primitivă, ardere incompletă și cu slip negru-brun, de tradiție hallstattiană. Ceramica de o atare tehnică datează în general anterior sec. II-lea î.e.n. sau, în orice caz, la începutul acestui secol.

Opaițul pe care îl prezentăm aici (fig. 1/5) are înălțimea de 12,6 cm, diametrul gurii de 23 cm și acela al bazei de 10,50 cm; este unul dintre cele mai mari opaițe dacice descoperite pînă acum la Ocnița. În general, grupa acestor mari opaițe aparține nivelului I, apărînd chiar din primul orizont al acestuia. Opaițul are urme de arsură puternică pe buză și în fața torții. Pasta conține pietricele, nisip și paiete de mică. Atît în exterior, cît și în interior se află un slip subțire, care în mare parte a și căzut. Forma este înaltă și larg deschisă, cu aspect aparent greoi, cu toată arcuirea elegantă a pereților. Toarta pornește de sub buză și a fost fixată prin sistemul „cepului", avînd o grosime care variază de la 2 la 3 cm. Decorul constă din brîuri crestate puternic și așezate sub buză, deasupra bazei și trei dintre ele vertical pe corpul opaițului; acestea nu împart în mod egal suprafața vasului, cum se procedează curent la alte exemplare. Toarta nu are decor, dar pe margini au rămas urmele degetelor olarului.

Din punct de vedere tipologic, exemplarul nostru se încadrează în seria veche a opaițelor, caracteristice nivelului I din complexul de la Ocnița, respectiv de la sfîrșitul sec. III și sec. II-lea î.e.n. Unele exemplare au și fost publicate [9]. Tipul de opaiț masiv și decorat cu brîie în felul exemplarului de față durează și în perioada nivelului IIa, respectiv în prima jumătate a sec. I î.e.n. [10], cînd numărul opaițelor sporește și ele devin din ce în ce mai mici ca dimensiuni și mai elegante ca profil, dar de regulă se renunță la decor. Această tendință este caracteristică și sec. I e.n. De aceste precizări va trebui să se țină seama cînd se va stabili o tipologie generală a opaițelor.

3. *Ceramică diferită.* În așezarea civilă, cît și pe acropla și terasele Cetății 1 a fost descoperită destul de multă ceramică de import romană și elenistico-romană.

a) Menționăm aci doar un fragment de farfurie, specia *terra sigillata* (fig. 1/8), de o tehnică foarte îngrijită, dată cu roșu pe ambele părți, ardere secundară parțială, suprafața lustruită, atît în exterior, cît și în interior. S-a descoperit în sectorul nordic al acropolei (punctul „palisadă"), în ș.A 19, la adîncimea de 1,50—1,70 m, în asociere cu material amestecat, din toate perioadele.

b). Un *opaiț mic* (fig. 1/4) descoperit în Turnul 1 de la intrarea principală a Cetății 2. Opaițul nu este ars secundar și nu are decor. Prezintă urme de arsură în interior și în fața torții. Pasta conține nisip, pietricele și paiete de mică. Pereții sînt subțiri și arcuiți elegant. Toarta pleacă mai jos de buză și se leagă direct de bază. Înălțimea este de 4 cm, diametrul gurii de 3,50 cm și acela al bazei de 2,50 cm. Bune analogii la exemplarele deja publicate din nivelul IIa [11].

c). Tot din Turnul nr. 1 din stînga porții principale a cetății din sec. I î.e.n. provine și un fragment de *vas bitronconic*, pictat, din pastă fină, cu nisip foarte mărunt și paiete de mică, avînd o structură caracteristică argilei locale. Fragmentul are lungimea de 9 cm, iar banda pictată în culoare roșie-brună are lățimea de 2,30 cm, pe fond alb, ca și pe vasul din mormîntul 2 din necropolă și alte fragmente deja cunoscute [12]. Pe marginea bandei pictate s-a mai trasat cu pensula o dungă îngustă (fig. 1/7). Fragmentul datează din perioada nivelului IIa, ca și turnul, în interiorul căruia s-a descoperit. Reamintim că ceramica pictată descoperită la Ocnița este un produs local și nu celtic.

d). Din s. XXVII, Groapa 1 de pe Terasa II provine un *vas cu două torți*, tip kantharos (fig. 1/6), înalt de 7,50 cm, diametrul gurii de 7,50 cm, cu picior inelar lat de 4,50 cm. Pasta fină, pereți subțiri, siluetă elegantă. Datează din perioada nivelului II.

[8] D. Berciu, *op. cit.*, pl. 7/2.
[9] *Ibidem*, pl. 5/2.
[10] *Ibidem*, pl. 25/1—2,4.
[11] *Ibidem*, pl. 24/4; v. și pl. 24/6.
[12] *Ibidem*, pl. 104/6 = pl. 118/3 (mormîntul 2; v. și pl. 50/10, cu benzi roșii-brune).

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

e). În săpăturile de la Ocnița au fost descoperite cîteva fragmente de *urcioare*, produse locale, dar după prototipuri romane. Prezentăm aci un fragment de gît de urcior descoperit în ș.A 19, la adîncimea de 1,50—1,70 m, în asociere cu materiale felurite, dar după formă, tehnică și decor format din benzi verticale, în interiorul cărora se află brăduțul, în tehnica tradițională, a lustruirii. Pasta este cu impurități și goluri de aer; înălțimea de 5,50 cm. (fig. 1/3). Culoarea cenușie-deschisă, caracteristică nivelului II *b*.

4. *Cetatea veche*. În 1985 au continuat săpăturile de control și completare a observațiilor privind prima cetate, pe care am denumit-o Cetatea veche sau Cetatea 1. Unele date noi așteptăm de la cercetările din 1986. Cetatea 1 s-a amenajat după o locuire încă din secolul III-lea, atît pe Înălțimea 1, cît și în așezările civile din Valea Bradului și din punctul numit „Fundătura Cosotei", unde este și necropola. Inițial s-a presupus că Cetatea 1 cuprindea numai acropola[13]. Dealtfel, numai aceasta este înconjurată în sec.II î.e.n. cu palisadă din două garduri din bîrne înfipte vertical în șanțuri de temelie săpate adînc în stînca vie (tuf dacitic). Intrarea era dinspre vest. În realitate, acropola era Colina Sacră a comunității geto-dacice din regiune, respectiv a dacilor buridavensi, pe care îi va menționa în sec. II e.n. geograful Ptolemeu și al căror centru militar și politic va fi atestat, printr-un document de epocă (pe fragmente ceramice), chiar la Ocnița. Pe acropolă nu au fost descoperite urme de locuire. Aci erau sanctuarele și poate — într-o anumită perioadă — locuința-palat a căpeteniei davei respective. Oamenii sec. II î.e.n. au tăiat vîrful înălțimii pînă la stîncă, aruncînd pe marginea de nord, îndeosebi, dărîmăturile stratului de cultură Coțofeni și Glina, astupînd în felul acesta o „știrbitură" a platoului. Acropola își va păstra caracterul de Colină Sacră, respectiv Munte Sacru al Buridavei, și în perioadele următoare, cînd se netezește, în continuare, înălțimea, pe care se ridică sanctuarele, pînă în perioada nivelului III, respectiv sec. I e.n. Nu socotim că planul redat de șanțurile-temelie de pe acropolă, aparținînd nivelului III, ar sta în legătură cu o locuință-palat[14]. Este vorba tot de un sanctuar, în parte prăbușit spre Valea Bradului. Unele observații făcute în 1985 arată că Cetatea veche cuprindea Colina Sacră, dar se pare că ea avea un sistem de apărare care se întindea și peste Terasa III, la limita căreia va fi fost poarta acestei cetăți și unde avea să se construiască monumentala intrare a Cetății 2 (epoca lui Burebista). Cercetările din 1986 se vor concentra asupra lămuririi intrării și a celor două turnuri laterale.

Découvertes et notes de Buridava dace. IV

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent quelques-unes des découvertes faites à Ocnița (Buridava dace), dép. de Vîlcea, en 1985. On ajoute une faite en 1967 (fig. 1/2); il s'agit d'un soc de charrue qui date du IIe siècle av.n.è. On présente aussi un couteau de charrue (fig. 1/1) qui date de la même époque.

On publie des fragments céramiques Latène (fig. 1/3,7) et un de facture romaine (fig. 1/8; *terra sigillata*).

Sur la Hauteur 1 (C1) existaient deux Citadelles: Citadelle 1 du IIe siècle av. n.è. et Citadelle 2 qui date de l'époque de Burébista (Ier siècle av.n.è).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Buridava-Ocnița: 1 soc de charrue, 2 couteau de charrue, 3 fragment céramique, 4 et 5 lampes, 6 vase, 7 fragment peint, 8 fragment de *terra sigillata*.

[13] A se vedea însemnările noastre din 1985, în Thraco-Dacica, 6, 1985, 1—2, p. 176.

[14] Cum crede arhitectul Dinu Antonescu, *Introducere în arhitectura dacilor*, 1984, p. 24, cu reconstituirea de la fig. 11.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

O descoperire monetară la Arcuș (jud. Covasna)

SZÉKELY ZOLTÁN

În ziua de 18 octombrie 1985, tractoriștii B. Hamar, J. Téglás, B. Nagy și A. Veress, arînd pămîntul de pe hotarul localității Arcuș (jud. Covasna), au observat că tractorul a scos la iveală niște monede. Ei au întrerupt munca și au început să le strîngă pe cele împrăștiate pe brazdă de plugul tractorului. Maiorul Gh. Măgureanu de la miliția județeană Covasna, care tocmai trecea din întîmplare prin acel loc, a strîns monedele descoperite și a pus un paznic pentru ca pămîntul să nu mai fie scormonit în continuare. Imediat, el a anunțat Oficiul Patrimoniului Cultural Național al județului Covasna și direcțiunea Muzeului județean.

În urma acestei comunicări, împreună cu muzeograful Bartók Botond, am cercetat monedele recuperate și am putut preciza că este vorba de o importantă descoperire ce datează de pe vremea dacilor. Ne-am deplasat de îndată la fața locului, însoțiți de ofițerul de miliție, și am continuat cercetările, ajutați de cîțiva elevi de la Școala generală din Arcuș. În cursul cercetărilor întreprinse în ziua de 18 octombrie 1985, au fost aflate 238 de monede. Lor li s-au adăugat alte 22 de exemplare aflate în următoarele trei zile. Un ultim exemplar a fost găsit în ziua de 25 octombrie. În total, numărul monedelor recuperate din acest important tezaur se ridică la 261 de exemplare.

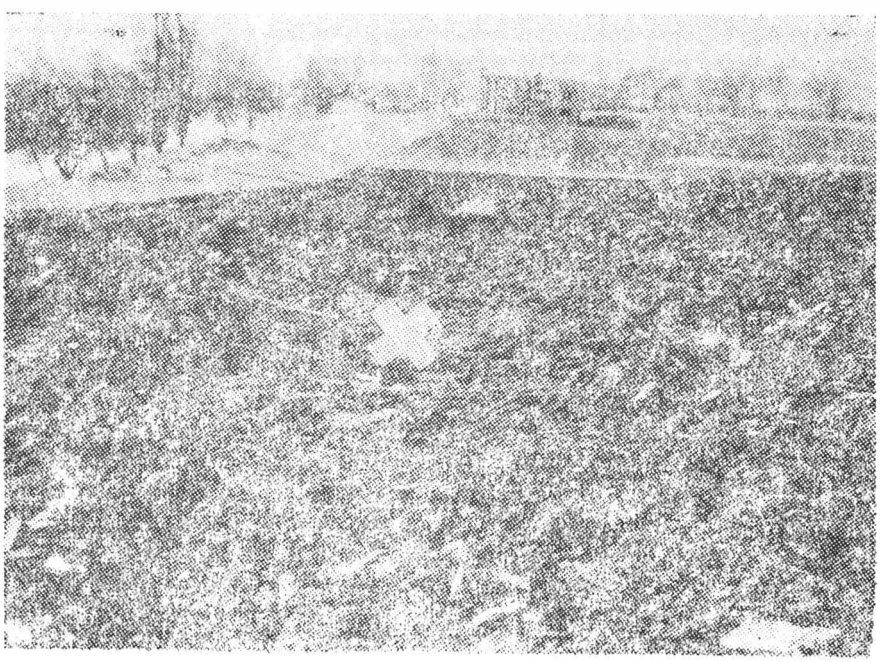

Fig. 1. Arcuș. Locul unde s-a descoperit tezaurul (X).

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, București, 1986, p. 144—145

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Punctul de descoperire al tezaurului este situat la cca 300 m de la ultima clădire a municipiului Sfîntu-Gheorghe, lîngă şoseaua ce duce spre Bodoc. Locul acesta este cunoscut sub denumirea de „Platoul de tîrg" şi aparţine C.A.P. din Arcuş. Este probabil ca tezaurul să fi fost ascuns într-o pungă de pînză sau piele, fiindcă în jur nu au fost descoperite fragmente ceramice care să indice prezenţa unui vas de lut. Nu au fost aflate nici alte urme de locuire antică.

Tezaurul descoperit la Arcuş este compus din 208 drahme de argint emise de cetatea Dyrrhachium, trei tetradrahme thasiene şi 50 de denari romani republicani. Cea mai recentă monedă romană republicană se datează pe la mijlocul secolului I î.e.n. În ceea ce priveşte structura tezaurului descoperit la Arcuş, ea este similară cu a celui găsit la Hilib [1], localitate aflătoare tot pe teritoriul judeţului Covasna. Deosebirea constă în faptul că la Hilib numărul tetradrahmelor thasiene este mai mare, pe cînd denarii romani republicani sînt reprezentaţi printr-un singur exemplar[2].

Ascunderea tezaurului de la Arcuş se poate pune în legătură cu frămîntările sociale şi politice din mediul populaţiei autohtone dacice care a avut aşezarea la punctul denumit „Bedeháza", aflător pe malul stîng al Oltului, în apropierea locului unde au fost descoperite monedele.

Une découverte monétaire à Arcuş (dép. de Covasna)

RÉSUMÉ

Pendant le mois d'octobre 1985, à l'occasion des travaux agricoles, on a découvert un trésor monétaire à Arcuş, dép. de Covasna, localité qui se trouve tout près de la ville de Sfîntu-Gheorghe. On a pu récupérer 261 pièces, dont 208 drachmes de Dyrrhachium, trois tétradrachmes thasiens et 50 deniers de la République Romaine. Le plus récent denier est une émission du milieu du premier siècle av.n.è. On n'a pas découvert des traces d'habitation antique.

Les monnaies ont été envoyées au Musée d'histoire de la République Socialiste de Roumanie.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Arcuş. Le lieu de la découverte du trésor monétaire (X).

[1] Székely Zoltán, CN, 3, 1980, p. 3—10.

[2] Tezaurul de la Hilib, com. Ojulda, jud. Covasna, descoperit în 1979 cuprinde 101 monede de argint, distribuite astfel: cetatea Dyrrhachium, 76 drahme şi trei imitaţii; Thasos, 21 tetradrahme, originale şi imitaţii, la care se adaugă un denar roman republican de tipul Crawford, 344/1 a, Roma, anul 89 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

„Decebalus per Scorilo" în lumina vechilor și noilor interpretări*

D. PROTASE

Inscripția-ștampilă, aplicată pe un mare vas de ceramică descoperit la Grădiștea Muncelului *(Sarmizegetusa Regia)*, prin săpăturile arheologice din vara anului 1954 [1] — pe cît de cunoscută, pe atît de controversată în rîndul lingviștilor și istoricilor români sau străini — prezintă o importanță aparte pentru istoria și civilizația dacilor din deceniile premergătoare cuceririi romane. De aceea, după mai bine de 30 de ani de la prima ei publicare, considerăm nu numai util, dar și necesar să facem un bilanț al diferitelor opinii exprimate, să reexaminăm epigrafa din capitala dacică în contextul noilor achiziții documentare și să formulăm unele constatări și concluzii, potrivit cunoștințelor și opticii istorico-lingvistice actuale. Reluarea și comentarea acestui document epigrafic, trecerea în revistă a variatelor interpretări ce i s-au dat în ultimele trei decenii sperăm să izbutească a deschide un orizont de înțelegere mai larg și să arunce o lumină mai adecvată asupra *limbii* în care a fost scris și al *înțelesului* pe care îl are, așa cum rezultă acum din analiza făcută, *sine ira et studio*, de specialiști din mai multe țări.

Vasul cu inscripția — vas care avusese o utilizare specială, greu de precizat — rupt în mai multe bucăți, s-a găsit, precum se știe, pe terasa II, într-o clădire-locuință poligonală (diam. 12,5 m). Clădirea avea probabil două intrări, era făcută din bîrne, acoperită cu șindrilă, podina ei fiind de lut și pereții fățuiți. Ea a fost mistuită de un puternic incendiu, în urma căruia a rămas doar un strat de cărbune și arsură, gros de 10—12 cm. Datele arheologice înregistrate în timpul săpăturii arată că în locuința respectivă s-au mai descoperit o cărămidă pătrată (40 × 40 × 5 cm) și altele similare, ceramică dacică de factură superioară, unelte de fier (dălți, pile, dornuri de găurit plăci de metal, cuțite, securi) și obiecte de bronz (două verigi, un clopoțel), precum și o monedă *(sestertius)* a împăratului Traian, emisă în 101—102 e.n. Întrucît moneda s-a aflat pe vatra casei, sub stratul de arsură, se apreciază că locuința a fost incendiată în anii 105 — 106 e.n., după care pe terasă nu se mai găsesc urme de locuire.

Vasul reconstituit din fragmentele sale, de culoare cărămizie-brună, prezintă o formă de pilnie mare, are înălțimea 0,73 m, diametrul gurii 1,26 m, al bazei 6 cm, pereții groși de 1,5—3 cm și este îngrijit lucrat cu roata, bine ars, iar în apropierea gardinei poartă patru orificii pentru atîrnare, dispuse cîte două, față în față. În exterior, sub buza mult îngroșată și rotunjită a vasului — considerat de unii drept vas de cult — la distanță de 45 cm una de alta, se aflau aplicate de patru ori, simetric, cele două ștampile juxtapuse, cu litere latine în relief, redate răsturnat și de la dreapta la stînga, fiecare ștampilă fiind așezată într-un cartuș (chenar) dreptunghiular : *DECEBALVS* (în primul cartuș) și *PER SCORILO* (în al doilea). Deoarece din vas lipsesc unele fragmente, dintre cele

* Comunicare ținută la al VIII-lea simpozion național de tracologie (Constanța, noiembrie 1985).

[1] C. Daicoviciu și colab., SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 195—204. Notăm că un fragment cu cartușul *PER SCORILO*, provenit probabil din același vas (ori din altul), s-a descoperit încă în luna iulie 1803, tot la Grădiștea Muncelului, de către scor-monitorii-căutători de comori în ruinele dacice. Fragmentul ceramic ștampilat cu litere latine în relief, răsturnate și retrograde, a dispărut fără urmă, dar mărturia dintr-un manuscris este sigură și foarte prețioasă. Vezi S. Jakó, ActaMN, 3, 1966, p. 110 : 8, 1971, p. 442.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, București, 1986, p. 146—153

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

patru ștampile s-au păstrat întregi numai două, iar din a treia doar prima parte *DECEBALVS* (fig. 1). Probabil de aici s-a rupt bucata cu *PER SCORILO*, menționată în documentul publicat de S. Jakó. Tocmai porțiunea unde în mod normal urma să fie a patra pereche de ștampile, lipsește și ea. După cum se știe vasul acesta, ca formă, nu are analogii nici în ceramica dacică sau celtică, nici în cea greacă sau romană.

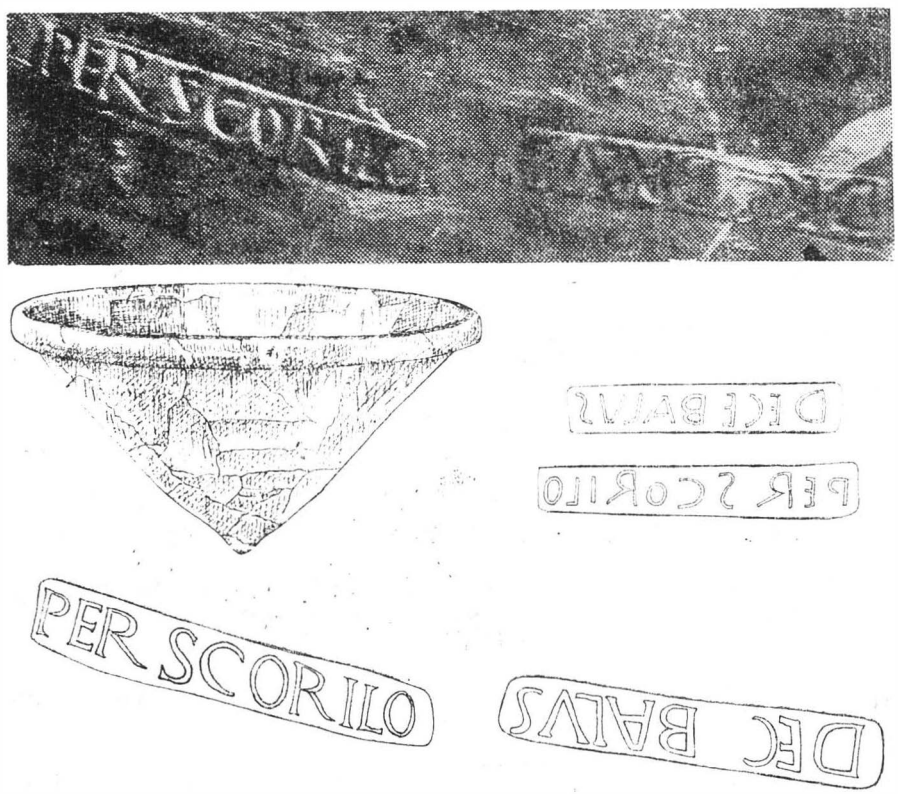

Fig. 1.

Primul cartuș măsoară 7,3/1,3 cm, iar înălțimea literelor variază între 7 și 9 mm, în timp ce al doilea are dimensiunile de 8,5/1,1 — 1,5 cm, cu litere înalte de 7 — 10 mm. Imprimarea în pasta crudă, înaintea arderii, s-a făcut, evident, cu două sigilii — șablon, pe care literele erau adîncite („în negativ") și urmau ordinea firească, nerăsturnate, de la stînga spre dreapta (fig. 1). Prin aplicarea pe vas, s-a obținut în mod normal ștampila în relief, cu literele inversate și retrograde. Este o tehnică romană foarte răspîndită și binecunoscută atît pe vase, cît mai ales pe țigle și cărămizi militare (de legiuni și auxilii), dar și civile, începînd cu a doua jumătate a sec. I î.e.n. (pe vase arretine) și pînă pe la începutul sec. III e.n.

Prima publicare și interpretare a descoperirii aparține conducătorului de atunci al șantierului de la Grădiștea Muncelului, C. Daicoviciu, care, în anul 1955, a introdus-o în circuitul de specialitate, considerînd-o drept o descoperire ieșită din comun, capabilă să proiecteze noi lumini asupra limbii și istoriei dacilor. Examinînd pe rînd posibilitățile de interpretare a ei pe linia *limbii latine*, în sensul „Decebalus prin (sau pentru) Scorilo" (a făcut vasul), autorul le-a găsit nesatisfăcătoare, inacceptabile. Iată ce spunea textual învățatul român : «Ștampilele pot da naștere la diferite interpretări. Cea mai „simplă" ar fi aceea că ștampilele indică pe meșterul (sau pe meșterii) olar(i) ori pe proprietarul (proprietarii) vasului, *în limba latină*. E adevărat că în favoarea acestei interpretări pledează caracterul latin al literelor .... Cele două ștampile ar însemna, la prima vedere, „Decebalus *prin* Scorilo". Lăsînd la o parte că prepoziția *per* cere acuzativul (de o abreviație a lui *Scorilonem* ne îndoim că ar putea fi vorba), nu găsim nici sensul nici analogia unei asemenea inscripții pe vase : „Decebalus per Scorilo". Olarul (sau proprietarul) *Decebalus* a făcut acest vas *prin* (ori pentru ?) *Scorilo* (olar și acesta, sau proprietarul al doilea ?). În cazul cînd atît Decebal, cît și Scorilo ar fi meșteri, ar fi curios ca amîndoi meșterii să poarte numele istorice ale unor căpetenii dacice, cunoscute din

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

alte izvoare. Nici nu se găsesc analogii pentru o asemenea interpretare, în care cuvîntul *per* să apară în această legătură. Să fie numai *Scorilo* numele meşterului executant, iar Decebal numele regelui dac care a dispus executarea vasului? Şi în acest caz ne izbim de greşeala gramaticală şi de lipsa unei analogii convingătoare. A-i atribui lui *per* sensul de „pentru" ni se pare prea arbitrar şi chiar cu neputinţă »[2].

Astfel, C. Daicoviciu, contînd probabil şi pe efectul senzaţional al interpretării, a ales calea tălmăcirii epigrafei *în limba dacică*, dînd lui *per* înţelesul de „fiu", frecvent atestat în onomastica traco-dacă, în nume ca *Ziper*, *Eptaper*, *Reciper*, *Seiciper* şi altele. Aşa a fost apreciat *DECEBALVS PER SCORILO* ca primul text inteligibil în limba dacică şi tradus „Decebalus, fiul lui Scorilo"[3]. De aici a derivat un întreg cortegiu de consecinţe pe plan istoric, privind scrierea şi utilizarea alfabetului latin la daci, filiaţiunea Scorilo-Decebal, precizări asupra succesiunii în dinastia regală dacică etc. Această interpretare filologică-lingvistică şi atare viziune istorică şi-au făcut loc în primul rînd în istoriografia română, dar şi în anumite lucrări de istorie şi lingvistică din străinătate, ajungînd să se impună ca un adevăr de necontestat în rîndul oamenilor de cultură, al publicului larg şi al tineretului studios. Faptul este foarte bine cunoscut şi ne scuteşte de orice exemplificări.

În schimb, unii specialişti în istorie antică, drept roman ori lingvistică, români şi străini, care s-au referit la această inscripţie, au manifestat reţineri sau serioase dubii în legătură cu *limba* şi *semnificaţia* ce i s-au atribuit, sau au venit cu alte soluţii, interesante şi pertinente, uneori diametral opuse celei pentru care a optat primul ei editor. Desigur nu puţini arheologi-istorici şi epigrafişti români, cunoscători ai limbii latine şi ai civilizaţiei dacilor, au păstrat o tăcere desăvîrşită, suspectă chiar, în ceea ce priveşte semnificaţia oficializată a acestui document, ferindu-se de a comenta astfel sau de a contrazice concluzia „matacabilă" la care s-a ajuns.

Dar pentru a se vedea mai bine poziţia diferiţilor învăţaţi în legătură cu această epigrafă-ştampilă, considerată a fi în limba dacică, socotim potrivit să redăm mai jos opiniile lor, pe cît posibil în ordinea cronologică a publicării.

Chiar în anul 1955, Vl. Hanga, profesor de drept roman la Universitatea clujeană, referindu-se la regii daci din perioada Burebista-Decebal, spune: „După textul unei ştampile aplicate pe un vas descoperit la Grădiştea în vara anului 1954 *(Decebalus per⟨puer⟩ Scorylo)*, ar rezulta că Scorilo *ar fi fost* (subl. D.P.) tatăl lui Decebal. S-ar putea însă să fie vorba de un sclav *(puer)* al lui Scorilo, luat poate din ţinuturile romane şi care şi-a lăsat numele pe vasul confecţionat de el[4]". Este prima luare de poziţie faţă de interpretarea „dacică" a ştampilei, căreia autorul îi propune viziunea „latină" apreciind că *per* = lat. *puer* (sclav).

Cunoscutul tracolog de la Sofia, Vl. Georgiev, în 1957, susţinea punctul de vedere al lui C. Daicoviciu, arătînd că *per* înseamnă „fiu", „copil" în limba tracă, derivînd din i. -e. **puero-* sau **power(o)-*, de unde îşi trage originea şi lat. *puer*[5]. Aceasta constituie cea dintîi confirmare a interpretării „dacice", venită din partea unui specialist tracolog de renume.

Lingvistul albanez Eq. Çabej, în 1959, afirmă că *per* « nu trebuie să aparţină neapărat ... familiei lat. *puer*. Dacă e o prepoziţie, atunci trebuie apropiat de alb. *prej* „din" (identic cu alb. *për* „pentru", „peste", „din cauză"), care indică originea: *Omeri prej Mujit* „Omer, al lui Muji" »[6]. De remarcat că deşi explicarea merge pe linie latină (*per* e considerat, condiţionat, ca prepoziţie), totuşi autorul înclină spre sensul unei filiaţiuni: „Decebal, al lui Scorilo" (a făcut vasul).

În schimb, filologul-lingvist italian de la Universitatea din Milano, V. Pisani, în 1961, scria despre *Decebalus per Scorilo*: „Si tratta molto probabilmente di due marchi di fabbrica, dove i due proprietari della fabbrica dànno i loro nomi... Difficilmente quindi si potrà accettare l'interpretazione tracia del G(eorgiev)" Decebalus figlio di Scorilo", [con *per* da i.e. power(o)- : lat. *puer* ...]. A me sembra che *Perskorilo* ... sia un nome proprio come il ben noto *Decebalus* e formato dall'altrettanto noto Scorilus; interssante è quanto il G(eorgiev) comunica in appendice a p. 84 che cioè nella Mirdizia albanese si trovano parechi nomi del tipo *Lef Perdoda*, *Ndue Perbrunga*, *Geg Pergega* etc. ..."[7].

Deci, V. Pisani nu acceptă interpretarea „tracică" şi consideră că avem de-a face mai degrabă cu două nume de proprietari de atelier, „*Decebalus*" şi „*Perscorilo*", totul fiind făcut în limba latină şi după modă romană.

[2] C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 203.

[3] Idem, *op. cit.*, p. 203–204 şi *Istoria României*, vol. I, Bucureşti, 1960, p. 294, 328–329.

[4] Vl. Hanga, *Crestomaţie pentru studiul istoriei, statului şi dreptului R.P.R.*, vol. I, Bucureşti, 1955, p. 52.

[5] Vl. Georgiev, *Trakiiskijat ezik*, Sofia, 1957, p. 25–26; idem, *Trakite, tehnijat ezik*, Sofia, 1977, p. 199–200.

[6] Eq. Çabej, SCL, 10, 1959, 4, p. 553.

[7] V. Pisani, Paideia (rivista di informazione bibliografica), Genova, 16, 1961, p. 246.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

În ceea ce privește poziția lui H. Daicoviciu în această controversată chestiune, trebuie relevat că el a rămas, de la început pînă la sfîrșit, adeptul fidel și apărătorul înfocat al interpretării „dacice", așa cum a prezentat-o părintele său, adăugînd doar unele observații și ipoteze noi, dar mereu pe aceeași linie de gîndire [8].

Cunoscutul epigrafist și tracolog clujean, I. I. Russu, în 1969 și apoi în 1967, se abținea să-și afirme hotărît convingerea proprie (publicată mai tîrziu), spunînd evaziv că «*după C. Daicoviciu ..., și V. Georgiev* (sub. D. P.), în formula ștampilei ... se află același cuvînt *per*], „fiu" din * puero-, lat. *puer*» [9]. Dar ulterior, în cadrul unui studiu despre scrierea greacă și latină în Dacia preromană, apărut în 1976, reluînd problema în ansamblu, el își afirmă categoric și din plin adevăratul său crez cu privire la ștampilele de la *Sarmizegetusa Regia*, demonstrînd în detaliu limba latină și caracterul roman al acestor ștampile — unicat. Iată ce spune autorul printre altele: «Eventualitatea (text în „limba geto-dacică") azi nu mai este de luat în considerare, lipsită fiind de bază științifică și comparativă, ca un produs de iz romantic al primei entuziasmări a descoperitorilor, a imaginației necontrolate imediat după descoperirea cioburilor și reconstituirea importantului vas „geto-dacic" ... Este sigur că nu numai literele și tehnica imprimării ... erau pur romane, dar și conținutul ei lingvistic avea aceeași factură, adică *un text roman* (în limba latină) ce nu are daco-getic decît cele două antroponime, cunoscute și din alte atestări clare și sigure, aici integrate în flexiunea nominală latină ... Se poate considera deocamdată ca sigur că ștampila controversată din Dealul Grădiștii era o simplă „marcă" de atelier, a unui eminent meșter olar *(figulus)* sau patron de atelier-*officina*, mare proprietar cu numele *Decebalus*; adică foarte probabil însuși ultimul suveran-rege al geto-dacilor, stăpînul unor fabrici de olărie, ceramică, în burgul-capitală a Daciei libere sau parțial ocupate de armatele romane». Referindu-se mai departe la formulă ștampilei, I. I. Russu face următorul comentariu: «Potrivit formulei lingvistice, el [Decebalus] ar fi lucrat prin (lat. *per*) vreun meșter subordonat, un fel de „calfă" sau chiar „șef de atelier". Dacă se poate admite că *Decebalus* era subiect al foarte scurtei și elipticei „propoziții epigrafice" daco-romane, aceasta ar fi de întregit „Decebalus (fecit) per Scorilo". Nepotrivirea cazului cerut de per (care se construiește cu acuzativ în limba corectă, „clasică"), aici în mod greșit numele este pus la dativ-ablativ *(Scorilo)*, dacă nominativul lui era în *-us* și nu e nominativul în *-o* la decl. III) nu poate să constituie o piedică în calea considerării întregii inscripții ca un text integral latinesc. Scorilus putea să fi fost un geto-dac din Dacia carpatică, sau un sclav (libert) iscusit „tehnician"-ceramist venit dinafara Daciei preromane, de prin Moesia (unde antroponimul tracic e cunoscut, la geto-moesii din dreapta Dunării, deopotrivă ca la geto-dacii din nord), cu numele „național" tipic; poate să fi fost chiar un geto-dac ce fusese instruit și „calificat" la vreunul din marile ateliere romane din imperiu» [10].

Aceasta a fost, de fapt, permanenta opinie a lui I. I. Russu despre inscripția în cauză, chiar dacă în formularea observațiilor și concluziilor sale din 1976 a adunat și unele constatări sau afirmații publicate între timp și de alți cercetători, Vl. Hanga și K. Horedt, bunăoară.

Revenind la ordinea cronologică a publicării de materiale, păreri, discuții, simple mențiuni ori nedumeriri în legătură cu *Decebalus per Scorilo* — chiar dacă ele își au sorgintea în cercuri ale oamenilor de cultură, nespecialiști în arheologie-istorie ori lingvistică — menționăm în treacăt și unele remarci dintr-o scrisoare din 1967 a lui Al. Portocală (București), adresată revistei *Magazin istoric*. Din răspunsul redacției rezultă că susnumitul autor apreciază: «*Decebalus* este foarte probabil forma latină a numelui, [căci] forma dacică ar fi fost *Decebalas* sau chiar *Decebal*». El mai afirmă că „cele două cartușe nu au nici o legătură între ele" și că „*per* poate fi forma abreviată pentru *p(at)er*", în timp ce *puer* mai poate însemna „sclav" în limba latină» [11]. Reiese de aici înclinarea autorului spre înțelesul latin al textului.

Cercetătorul polonez J. Trynkowski, familiarizat cu multe aspecte din istoria Daciei independente, în studiul său din anul 1968, unde dezbate succesiunea regilor daci menționați de Jordanes, găsește prilejul să se pronunțe categoric pentru interpretarea „dacică», filiațiunea Scorilo-Decebalus [12]. El își menține integral punctul de vedere și în 1979 într-un articol consacrat în mod spe-

[8] C. și H. Daicoviciu, *Sarmizegetusa. Cetățile și așezările dacice din Munții Orăștiei*, ed. II-a, București, 1962, p. 30; H. Daicoviciu, *Dacii*, București, 1965, p. 183; *Muzeul de istorie din Cluj*, ghid, 1967, p. 22; *Iliri și daci*, Cluj-Napoca — București, 1972, p. 187, D 236; H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 99—100; idem, Steaua, nr. 9 (pe luna mai), 1973, p. 9 și 17; idem, *Portrete dacice*..., București, 1984, p. 111—112.

[9] I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ed. II-a, București, 1967, p. 115.

[10] I. I. Russu, AIIA, 19, 1976, p. 42—51.

[11] Magazin istoric, nr. 4, 1967, p. 91 și nr. 6, 1967, p. 91.

[12] J. Trynkowski, Przegląd, Historyczny, 59, 3, 1968, p. 442—445; cf. și Dacia, N.S., 14, 1970, p. 164.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

cial acestei probleme, deşi cunoaşte inscripţia de pe vasul de la *Buridava* (vezi *infra*), optica schimbată şi părerile contrare existente în istoriografia noastră la acea dată [13].

O evoluţie contradictorie în aprecierea semnificaţiei epigrafei-ştampilă, la a cărei decoperire a contribuit, a avut I. H. Crişan. După ce, în 1969, el şi-a însuşit în întregime punctul de vedere al tezei „dacice" [14] formulat de C. Daicoviciu, în 1977, făcînd o curioasă întorsătură, a preluat întocmai, fără nici o explicaţie a poziţiei sale anterioare, tălmăcirea, „latină", [15] aşa cum o susţineau I. I. Russu şi K. Horedt.

Ocupîndu-se de „interpretarea unor ştampile epigrafice", în 1973, K. Horedt ajunge la concluzia că inscripţia este mai degrabă în limba latină şi trebuie tradusă astfel: „(Officina regelui) Decebal. Prin Scorilo (a fost lucrat vasul)" [16]. Autorul aduce ca argument faptul binecunoscut [17] că pe ţevi de apeduct, pe vase şi pe alte obiecte romane din ceramică se marchează numele împăratului, al şefului atelierului, al lucrătorului şi chiar al sclavului executant, prin *fecit*. El ia ca analogie şi ştampila cu litere latine scoase în relief de pe o amforă romană de fabricaţie italică, descoperită în 1958 la Porolissum: *Imp*(*eratoris*) *Nervae Aug*(*usti*) [18]. Ca şi alţi cercetători, K. Horedt relevă recurgerea la *per*, neobişnuit, în loc de *fecit*, cum ar fi fost normal, dar trece peste această dificultate şi lipsă de alt caz similar.

Filologul italian G. Bonfante, într-un studiu semnificativ intitulat „Un'inscrizione dàcica?", tot în anul 1973, după un amplu excurs etimologic-lingvistic legat de *per*, pe teren traco-latin, manifestă serioase îndoieli asupra dacismului inscripţiei, pronunţîndu-se pentru caracterul ei latin. Fără să ofere o soluţie fermă, el relevă şi următoarea posibilitate interpretativă: lat. *per* (<puer)= „sclav", „băiat" („schiavo", „ragazzo") [19].

După cum se vede, autorul înclină, dar în mod independent, spre varianta preconizată de Vl. Hanga.

După descoperirea la Ocniţa — *Buridava* a vasului cu inscripţia greacă, ΒΑCΙΛΕΥC ΘΙΑΜΑΡΚΟC ΕΠΟΙΕΙ, databil în vremea lui Augustus, D. Berciu cu discernămînt analogic considera, în anul 1974 şi, din nou în 1981, că ştampilele juxtapuse de la Grădiştea Muncelului sînt scrise în limba latină şi, evident, cu litere latine. Profesorul bucureştean se gîndea chiar la o deliberată „disociere, făcută de olar sau proprietar, între *Decebalus* (pe o stampilă specială) şi *Per Scorilo* (pe alta!)" [20].

În contextul legăturilor Daciei cu lumea romană, vorbind şi despre folosirea scrisului la daci — mai întîi cu alfabetul grec, apoi cu cel latinesc — I. Glodariu, în 1974, se referă în treacăt şi la controversatele ştampile, ca dovezi ale scrierii limbii dacice cu alfabet latin, în timpul lui Decebal [21]. Dar, după un deceniu, revenind asupra vechii sale opţiuni, autorul opinează pentru latinismul acestora, în sensul *Decebalus (fecit) per Scorilo(rum)*, apreciind că analogic poate servi inscripţia *Basileus Thiamarkos epoiei* de pe vasul de la *Buridava*, unde la fel este vorba de un suveran dac, proprietar de ateliere ceramice [22].

În 1978, I. Ionescu (Bucureşti), reia problema ştampilelor în discuţie şi propune pentru explicarea lor elemente noi, interesante. Acceptînd că antroponimele *Decebalus* şi *Scorilo* reprezintă pe cei doi regi daci, autorul încearcă elucidarea conţinutului lingvistic al textului pe teren latin. Cheia este căutată în regimul gramatical şi înţelesul propoziţiei *per*. Aceasta, construită cu acuzativ, nu are numai accepţiunea „prin", ci între altele — se arată în continuare — şi aceea de „în numele" (ex.: *per deos* = în numele zeilor). Deci, renunţîndu-se la *per* + acuz. = „prin", traducerea mai plauzibilă a epigragfei ar fi: „*Decebal, în numele lui Scorilo* (consacră vasul). Dar, după cum atestă o inscripţie din Africa (a. 180 e.n.), prepoziţia *per* se construia în idiom popular şi cu ablativ (*per ... D. Fonteio Frontiniano ... dedicante*) [23], aşa încît — se spune mai departe — „inscripţia vasului s-ar întregi cu *dedicante* (abl. sing.)" şi nu cu „*fecit*". Se conchide astfel că „vasul a fost dedicat în numele lui Scorilo cu un scop cultic, legat poate de ritul de înmormîntare la daci ..." [24].

[13] ActaMN, 16, 1979, p. 507–512.

[14] I. H. Crişan, *Ceramica daco-getică...*, Bucureşti, 1969, p. 189–190.

[15] Idem, *Burebista şi epoca sa*, ed. a II-a, Bucureşti, 1977, p. 442–443.

[16] K. Horedt, SCIV, 24, 1973, 1, p. 109–110.

[17] Vezi R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*, Paris, 1898, p. 314–318.

[18] M. Macrea, Materiale, 7, 1961, p. 378, fig. 15.

[19] G. Bonfante, *Studii romeni*, Roma, 1973, p. 33–36.

[20] D. Berciu, SCIVA, 25, 1974, 3, p. 386; idem, *Buridava dacică*, Bucureşti, 1981, p. 156.

[21] I. Glodariu, *Relaţii comerciale ale Daciei cu lumea elenistică şi romană*, Cluj, 1974, p. 168, şi pl. XLIX.

[22] Idem, Thraco-Dacica, 5, 1984, 1–2, p. 154.

[23] CIL, VIII, 4203. Cf. *Istoria limbii române*, vol. I, Bucureşti, 1965, p. 208.

[24] I. Ionescu, *Noi tracii*, 4 (decembrie), 1978, 51, p. 1–9.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Profesorul nord-american Paul MacKendrick se situa ferm, în 1978, pe poziţia „dacică" a explicării ştampilelor de la *Sarmizegetusa Regia*, preluînd concluzia cunoscută, fără a încerca alte soluţii în completare, lămuritoare. Raportîndu-se direct la părerea lui K. Horedt, pe care o respinge, el scria: „Dacă ar fi aşa, ar însemna că vasul nu ne spune nimic despre filiaţia lui Decebal; dar este dificil să găseşti o ştampilă de olar similară în colecţiile cunoscute" [25].

★

Din prezentarea variatelor comentarii şi a diverselor încercări de explicare — fie relativ la *limba*, fie la *traducerea* inscripţiei, ca şi la alte aspecte din sfera acestei problematici — se desprind nu puţine remarci, constatări, observaţii şi chiar concluzii, asupra cărora ne vom opri mai jos.

Întîi de toate, trebuie spus că acest document epigrafic, indiferent de interpretarea „dacică" sau „latină" ce i s-a dat, are şi îşi păstrează în continuare certa lui valoare de izvor istoric. Între altele, el atestă peremptoriu utilizarea scrierii cu litere latine în straturile superioare ale societăţii dacice în timpul domniei lui Decebal. Totodată, el reprezintă o dovadă în plus despre puternica influenţă a culturii romane în Dacia independentă, realitate notorie, mereu şi justificat subliniată în istoriografia noastră. Firește că şi alte semnificaţii documentare ale acestei inscripţii ar mai putea fi evidenţiate, dar nu atare latură a problemei ne preocupă în mod direct aici.

Apoi, se cuvine subliniat şi faptul că anumite lucruri sînt de domeniul evidenţei, iar altele nu mai comportă dubii, nedumeririle şi îndoielile din trecut fiind înlocuite astăzi cu certitudini.

Că este vorba de o inscripţie cu caractere latine pe un vas-unicat dacic, făcut pe loc, inscripţie care conţine două nume purtate *mai întîi* de doi regi daci (Scorilo şi Decebal) este limpede şi aceasta nu a format niciodată obiect de dispută. Chiar şi funcţia *deosebită* a vasului — legată de anumite practici religioase, greu de precizat în mod riguros — a fost remarcată din primul moment şi acceptată unanim de cercetători, unele divergenţe de păreri ivindu-se doar în privinţa *asemănării* lui cu vasul-crater figurat pe Columna lui Traian (scena 102) [26]. La fel, datarea vasului cu inscripţie în vremea lui Decebal a primit şi ea adeziunea generală a specialiştilor.

Lămurite definitiv, prin documente epigrafice, apar acum două aspecte ale problemei în dezbatere. Unul este acela că nume de suverani daci, *ca proprietari de ateliere ceramice* — este şi cazul unor nume de împăraţi romani, pe amfore italice [27] — se imprimau pe anumite vase de lut ars, aşa cum dovedeşte fără echivoc inscripţia greacă a lui *Thiamarkos*, descoperită de D. Berciu la *Buridava*. Altul rezidă în înlăturarea ideii preconcepute că cele două nume de regi daci (Decebalus şi Scorilo) nu puteau aparţine şi „muritorilor de rînd". Atestările destul de numeroase din inscripţii demonstrează că — în sec. II—III şi chiar în sec. IV e.n. — la Roma şi în Laţiu, la Durostorum, Nicopolis ad Istrum, Odessos şi Novae (Moesia Inferior), la Savaria (Pannonia) şi în alte locuri numele *Decebalus* (sau *Dicebalus*, *Decibalus*), ca şi cel de *Scorilo* (la Aquincum în Pannonia) erau purtate de oameni din categorii sociale inferioare, originari probabil chiar din teritoriile tracodace danubiene [28]. Aceste realităţi documentare reprezintă paşi mari înainte spre dezlegarea litigioaselor ştampile de la Grădiştе.

Dar, ceea ce, în fond, a constituit dilema şi un fel de „mărul discordiei" între istorici şi lingvişti este cuvîntul *per* şi formula neobişnuită în care el apare. Fie tălmăcit ca „fiu" (în l. dacică), fie „prin", „pentru", „în numele" (în latină), semnificaţia lui a rămas mereu vulnerabilă, precum „călcîiul lui Ahile".

Dacă, în urma investigaţiei făcute mai sus, recurgem la un mic bilanţ al părerilor exprimate de cei 16 autori citaţi, putem consemna următoarea statistică *actuală*, în explicarea lui *per*.

Pentru varianta „dacică" se pronunţă consecvent 5 autori (C. Daicoviciu, Vl. Georgiev, H. Daicoviciu, J. Trynkowski, P. MacKendrick), iar pentru cea „latină" ceilalţi 11 (Vl. Hanga, Eq.

[25] Paul MacKendrick, *Pietrele dacilor vorbesc*, Bucureşti, 1978, p. 56 (trad. din l. engleză: *The Dacian stones speak*, copyright 1975 by the University of North Carolina Press).

[26] Vezi mai sus, notele 10, 20 şi 24, unde D. Berciu, I. I. Russu şi I. Ionescu discută această problemă. De fapt, între vasul-căldare de pe Columnă şi cel de la Grădiştе — ca o pilnie, care nu putea sta vertical, decît parţial îngropat în pămînt, într-un suport sau mai degrabă atîrnat — nu există similitudine, *ca formă*. Dar reprezentarea artistică, *simbolică* a concretului din natură şi din viaţa socială a avut şi are alte criterii.

[27] Cf. amfora de la Porolissum (nota 18).

[28] Vezi exemplele adunate de I. I. Russu, AIIA, 19, 1976, p. 46, nota 34. Pentru *Fl. Decebalus* de la Novae: V. Bojilova, *Contributions épigraphiques de Novae*, comunicare ţinută la Congresul de epigr. greacă şi latină de la Constanţa, 9—15 sept. 1977.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Çabej, V. Pisani, Al. Portocală, K. Horedt, G. Bonfante, I. I. Russu, D. Berciu, I. H. Crişan, I. Glodariu). Dar doi dintre aceştia (I. H. Crişan şi I. Glodariu), au preferat primei variante pe cea de-a doua, abia după ultimele descoperiri.

Cît priveşte înţelesul atribuit lat. *per*, situaţia se prezintă astfel :

per (prep.) „prin" : K. Horedt, I. I. Russu, D. Berciu, I. H. Crişan, I. Glodariu

per (<*puer*) „sclav" : Vl. Hanga, G. Bonfante

per „al lui" (indicînd filiaţiunea) : Eq. Çabej

Perscorilo (antroponim) : V. Pisani

per (prep.) „în numele" sau „pentru" : I. Ionescu

Lăsînd la o parte celelalte accepţiuni şi explicaţii date lui *per* (unele foarte puţin, iar altele deloc plauzibile), este preferabilă soluţia cea mai simplă, aşa cum rezultă din text, pentru că ea corespunde mai bine mentalităţii şi practicii antice, „daco-romane". Prepoziţia *per* are aici înţelesul „prin" cu *nerespectarea* cazului gramatical (acuzativ), *Scorilo* rămînînd la nominativ. Dealtminteri, pe o ştampilă latină încorsetată în cartuş, *făcută* în *Dacia liberă*, minora greşeală gramaticală nici nu avea importanţă, cum exagerat se consideră azi de unii comentatori. Dimpotrivă, ea apare oarecum firească, deoarece, în forma lor de nominativ, ambele antroponime ieşeau mai pregnant în evidenţă. Într-o propoziţie eliptică atît de condensată, alcătuită numai din trei cuvinte, din care două antroponime celebre, nu era nici obligatorie, nici măcar recomandabilă grafia *Scorilonem*, pentru că nimic nu era deranjant pentru cititorul (sau privitorul) de la *Sarmizegetusa Regia*. Apoi, ne putem gîndi că Scorilo, fiind un nume de persoană dacic, nu era supus flexiunii latine. Deci, mult discutata inscripţie-ştampilă este de citit *Decebalus per Scorilo (fecit)* = „Decebal prin Scorilo (a făcut vasul)", aşa cum s-a propus şi parţial s-a argumentat de unii cercetători citaţi şi cum, pur şi simplu (fără comentarii), s-a acceptat de alţii.

Construcţia *per* + dativ sau ablativ, nu fără analogie în latina populară din unele inscripţii pe piatră, este mai greu de acceptat, din cauza înţelesului care rezultă. Ar însemna că „Decebalus a făcut vasul pentru Scorilus". Or, formula „cineva a făcut pentru cineva" nu se încadrează cîtuşi de puţin, nici ca idee, între formulele romane ale mărcilor-inscripţii de ateliere ceramice, unde, cum se ştie, ştampila indica numele proprietarului sau al şefului de atelier ori al meşterului executant.

Precum lesne se vede, interpretarea textului în primul sens (*per* = „prin") răspunde pe deplin uzanţelor vremii de a se marca pe vasele ceramice numele persoanelor menţionate. Că *regele Decebalus*, nu un Decebalus oarecare, era proprietar de officină în Sarmizegetusa (poate şi în alte centre dacice) nu mai încape îndoială, după cum atestă inscripţia de la *Buridava*, unde, cu un secol mai înainte, şi *basileus Thiamarkos, suveranul* local, dispunea de ateliere de olărie, Scorilo, însă, rezultă că era un simplu olar (om liber ori sclav regal) sau mai degrabă şef de atelier.

Dar ceea ce, deocamdată, rămîne fără analogie, *ca formulă de redactare*, este textul propriu-zis al ştampilei. Presupunem însă că unicitatea de acum poate fi numai vremelnică, legată de stadiul actual al descoperirilor, pentru că ştampilele, cu acest text, făcute şi aplicate în Dacia, dar după metodă şi tehnică romană, nu pot rămîne singulare. Apoi, nu este deloc exclus ca, în afară de ştampila *PER SCORILO*, alături de cartuşul cu *DECEBALVS* (regele), să mai fi existat şi alte sigilii-cartuş, cu numele altor olari sau şefi ceramişti, care, după caz, se aplicau pe vase ieşite din atelierele regale.

Aşadar, ştampila-inscripţie *Decebalus per Scorilo*, cu semnificaţia arătată, făcută după tehnică şi metodă romană, este scrisă în limba latină într-un atelier regal din Sarmizegetusa lui Decebal. Interpretarea „dacică", în realitate, nu se bazează pe nimic. Nici măcar cuvîntul *per* sau *por* „fiu" (în dacică) nu poate fi invocat ca argument, deoarece el nicăieri nu apare independent, ci totdeauna *postpus, ataşat* de un nume propriu de persoană, ca *Ziper, Seiciper, Mucapor, Pieporus* etc. [29]. Dealtfel, după moartea lui C. Daicoviciu (1973) — care a văzut bine toate posibilităţile, *reale*, de explicare a inscripţiei prin limba latină, dar nejustificat le-a respins, susţinînd *cu tărie* ceea ce e imposibil de susţinut ştiinţific — s-a produs imediat o schimbare în optica de interpretare din ţara noastră : orientarea spre tălmăcirea firească a documentului pe calea „latină" [30]. Este adevărat că între timp a apărut şi descoperirea vasului cu inscripţie de la Ocniţa — *Buridava*, care, pe lîngă faptul că aducea lumină în elucidarea problemei, nu făcea decît să infirme ipoteza „dacică". Aşa cum inscripţia buridavensă nu este în limba dacică, ci în greacă, tot aşa cea de la Grădiştea este integral în limba latină.

[29] Pentru *-per, -por* „fiu", vezi I. I. Russu, *Limba tracodacilor*, Bucureşti, 1967, p. 115.

[30] Lucru remarcat, oarecum cu regret, şi de J. Trynkowski, ActaMN, 16, 1979, p. 507.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

După cele arătate pînă aici pe baza datelor documentare și a studiilor existente, se desprinde de la sine concluzia că inscripția-ștampilă *Decebalus per Scorilo* trebuie abandonată ca document pentru limba dacică și considerată ca prima inscripție latină din Dacia, dar făcută nu de romani, ci de daci în timpul lui Decebal. Ea trebuie cuprinsă — cum s-a și procedat deja [31] — în repertoriile și culegerile de inscripții latinești, ca o piesă epigrafică dintre cele mai interesante. Prin aceasta limba traco-dacică nu are nimic de pierdut, ci numai de cîștigat, întrucît se evită includerea în patrimoniul lingvistic al „celui mai numeros popor după inzi" a unor elemente care se dovedesc că nu i-au aparținut.

„Decebalus per Scorilo" im Lichte der alten und neuen Auslegungen

(ZUSAMMENFASSUNG)

Der Verfasser untersucht die widersprüchlichen Meinungen hinsichtlich des Sinnes und der Sprache in der dieser bekannte Inschrift-Stempel geschrieben wurde, der sich auf einem großen Keramikgefäß befindet, das im Jahre 1954 in Grădiștea Muncelului — *Sarmizegetusa Regia* entdeckt wurde (Abb. 1).

Die Auffassung einiger Historiker und Linguisten, daß die Inschrift dakisch sei und „Decebalus, Scorilos Sohn" bedeute, wird als falsch angesehen und entschieden abgelehnt. Der Verfasser beweist mit neuen Argumenten, daß es sich hier um einen Inschrift-Stempel in lateinischer Sprache handelt: *Decebalus per Scorilo* (fecit), so wie schon andere rumänische und ausländische Fachleute behaupteten.

Das Gefäß wurde in den Keramikwerkstätten des Königs Decebal vom Werkstättenleiter oder Hafnermeister *Scorilo*, ein freier Mann oder ein Sclave, hergestellt. Die Mißachtung des von *per* geforderten grammatikalen Falls (Akkusativ) bei einem Personennamen stellt kein Hindernis bei der Auslegung der Inschrift in lateinischer Sprache dar.

[31] IDR, III/3, 1984, nr. 272.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Asupra problemelor culturii Glina în nord-estul Olteniei

GH. I. PETRE-GOVORA

Cercetările arheologice din nordul Olteniei permit în prezent să ne facem o imagine mai clară asupra procesului genezei primei sinteze a epocii bronzului din regiune care este cultura Glina.

Pentru perioada de tranziție, cultura Coțofeni este bine documentată prin locuiri de lungă durată și complexe mobile păstorești [1]. Evoluția acestei culturi a fost împărțită pînă nu demult în trei faze (I — III)[2]. La nivelul documentării actuale, cultura Coțofeni (faza III)) din Oltenia, mai cunoaște încă o etapă : III *a* sau faza IV, documentată în punctele : Zdup [3] și Cosota [4], Ocnele Mari și Căzănești-Rm. Vilcea.

Redăm aici ceramica dintr-un nivel de la Birsești care suprapune un nivel Coțofeni V (fig. 1/1, 2, 3, 4, 6 și fig. 2/2). Un fragment este decorat cu șnurul răsucit (fig. 2/2).

Un element caracteristic și de continuitate — ca și decorul cu șnurul — este și paharul tronconic, documentat, începînd cu faza Coțofeni II (Zdup). O formă mai evoluată a fost sesizată la Ocnele Mari, Cosota și atribuită unei faze Coțofeni IV [5]. Paharul de la Cosota are bune analogii cu cel descoperit la Zăbala[6] în mediul culturii Coțofeni din sud-estul Transilvaniei și încadrat unui orizont ce contribuie la formarea culturii Glina III Schneckenberg [7]. Documentarea arheologică actuală din Oltenia și Transilvania reflectă tocmai fenomenul contopirii fondului final Coțofeni cu elementele culturale sud-vestice, pătrunse, și formarea pe un spațiu destul de vast a complexului cultural Glina-Schneckenberg.

În zonă, prima sinteză a fondului local este reprezentată de cultura Glina, care se formează și evoluează pe parcursul a trei etape : a) timpurie, b) clasică și c) de tranziție spre începutul bronzului mijlociu. O subgrupă culturală o formează orizontul ceramicii striate și decorate pe marginea vaselor cu șiruri de găuri străpunse, iar pe partea inferioară a corpului unor vase, cu ornamente textile [8].

Pentru lămurirea problemelor culturii Glina importante sînt descoperirile din așezarea Runcuri-Govora Sat, descoperită în 1963 ; în 1976, aci s-a executat un sondaj, cu care ocazie a fost descoperit și un mormînt de incinerație în „cistă". În toamna anului 1977 s-au efectuat noi săpături arheologice pentru verificarea stratigrafiei așezării [9]. Ne referim acum numai la cercetările și prelucrarea materialelor arheologice descoperite de autor în 1976 și 1978.

Din punct de vedere stratigrafic, s-a constatat că după humusul actual urmează un nivel format din șisturi cu pietricele de culoare brună, în amestec cu cioburi, apoi umplutură cu cărbune, multă cenușă, chirpic, fragmente de vatră și foarte multe cioburi de culoare brun cenușie, cu slip subțire

[1] Gh. Petre, Buridava, 4, 1983, p. 9—26.

[2] Petre Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 35 și urm.

[3] Gh. Petre, *op. cit.*, p. 23 ; Idem, *Symposia Thracologica*, 1, Craiova, 1983, p. 3.

[4] D. Berciu și colaboratorii, Thraco-Dacica, 5, 1984, 1—2, p. 182.

[5] *Ibidem*, p. 182, fig. 3/1.

[6] Szekely Zoltán, SCIV, 22, 1971, 3, p. 389, fig. 1/4.

[7] *Ibidem*, p. 391.

[8] Gh. Petre, Buridava, 2, 1976, p. 16.

[9] La aceste săpături a participat și Petre Roman de la Institutul de Arheologie, București. Materialele arheologice sînt depozitate la Muzeul Băile Govora.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, București, 1986, p. 151—166

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

din mîl și argilă fină. Solul viu este format din loes galben, cu bolovani mari din stîncă de tuf dacitic (fig. 1/2). Baza mormîntului [10] se găsea la 1,75 m adîncime, urmele cinerare fiind depuse într-o urnă mare, caracteristică culturii Glina, așezată cu gura în jos. Din observațiile făcute în teren se poate afirma că mormîntul zăcea pe un strat de pămînt nivelat.

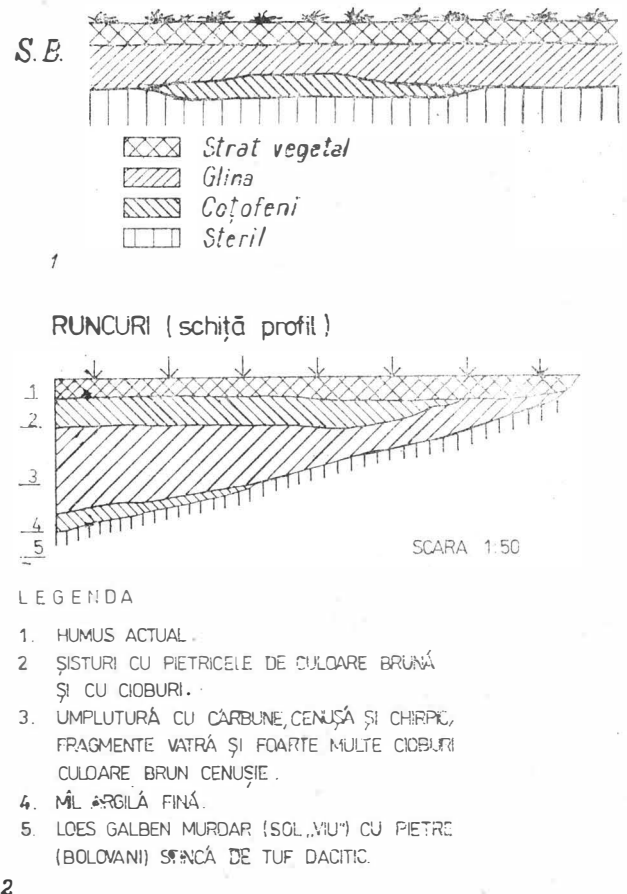

Fig. 1. Profil stratigrafic; 1 Birsești; 2 Runcuri.

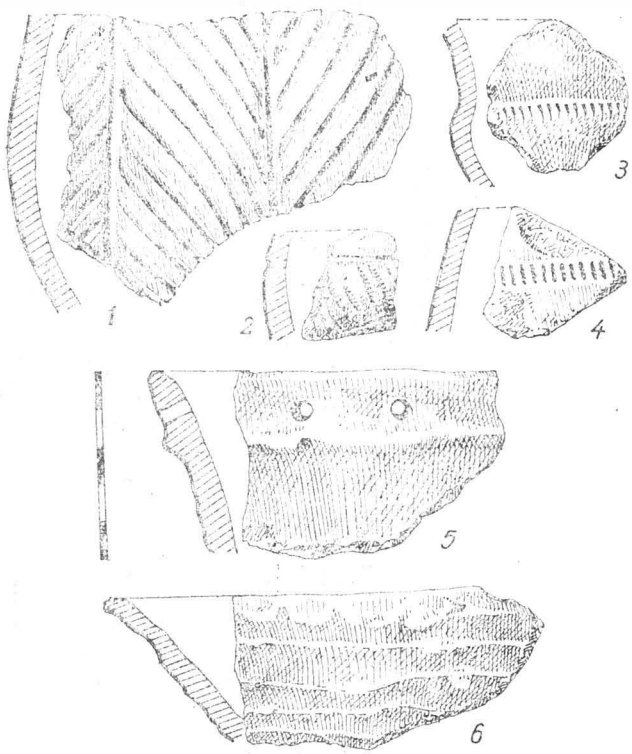

Fig. 2. Birsești 1—6 ceramică Coțofeni V.

Din prelucrarea unui bogat material arheologic, se poate deduce că evoluția culturii Glina de la Runcuri are trei etape. Ceramica din *prima etapă* se poate împărți în două grupe: de uz comun și fină. Pasta ceramicii de uz comun conține în amestec nisip, pietricele și paiete de mică. Din această categorie amintim vase cu fundul plat (fig. 3/3,) formă troncenică, marginea crestată și decorată cu găuri-butoni (fig. 3/2). Aceste vase reprezintă o formă evoluată din seria paharelor tronconice ale Culturii Coțofeni IV și V, care face legătura directă cu etapa de formare a culturii Glina. Astfel de forme sînt semnalate și în săpăturile de la Ocnița [11]. Un fragment aparține unui mare vas (fig. 3/8), ornamentat cu șănțuiri neregulate, avînd analogii cu cel de la fig. 2/1 descoperit la Birsești, în nivel Coțofeni V. Un fragment de vas de provizii cu pereții înalți, ușor curbați, gura în formă de pîlnie, decorat sub margine cu găuri-butoni, asociate cu impresiuni digitale, poartă proeminențe-apucători de tip Coțofeni (fig. 3/1).

Pasta ceramicii din grupa a doua conține nisip mărunt, multe paiete de mică, cu sau fără cioburi pisate, ardere puternică, uniformă în spărtură, strat negru, cu nuanțe brune, slip negru-

[10] La dezvelirea cistei a luat parte și Gh. Bichir, aflat pe șantierul arheologic Stolniceni, cu care ocazie s-a întocmit și o schiță stratigrafică. Îi mulțumim și pe această cale.

[11] D. Berciu și colab. Thraco-Dacica, 5, 1984, p. 182, fig. 3/1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

cenușiu pe ambele părți, unele forme și tehnica fiind similare ceramicii fine a culturii Cernavoda II[12]. Alte fragmente sînt din pastă cu nisip fin, cioburi pisate foarte mărunt, în spărtură două straturi : unul cărămiziu-deschis în exterior și celălalt cenușiu-deschis, amintind tehnica Coțofeni.

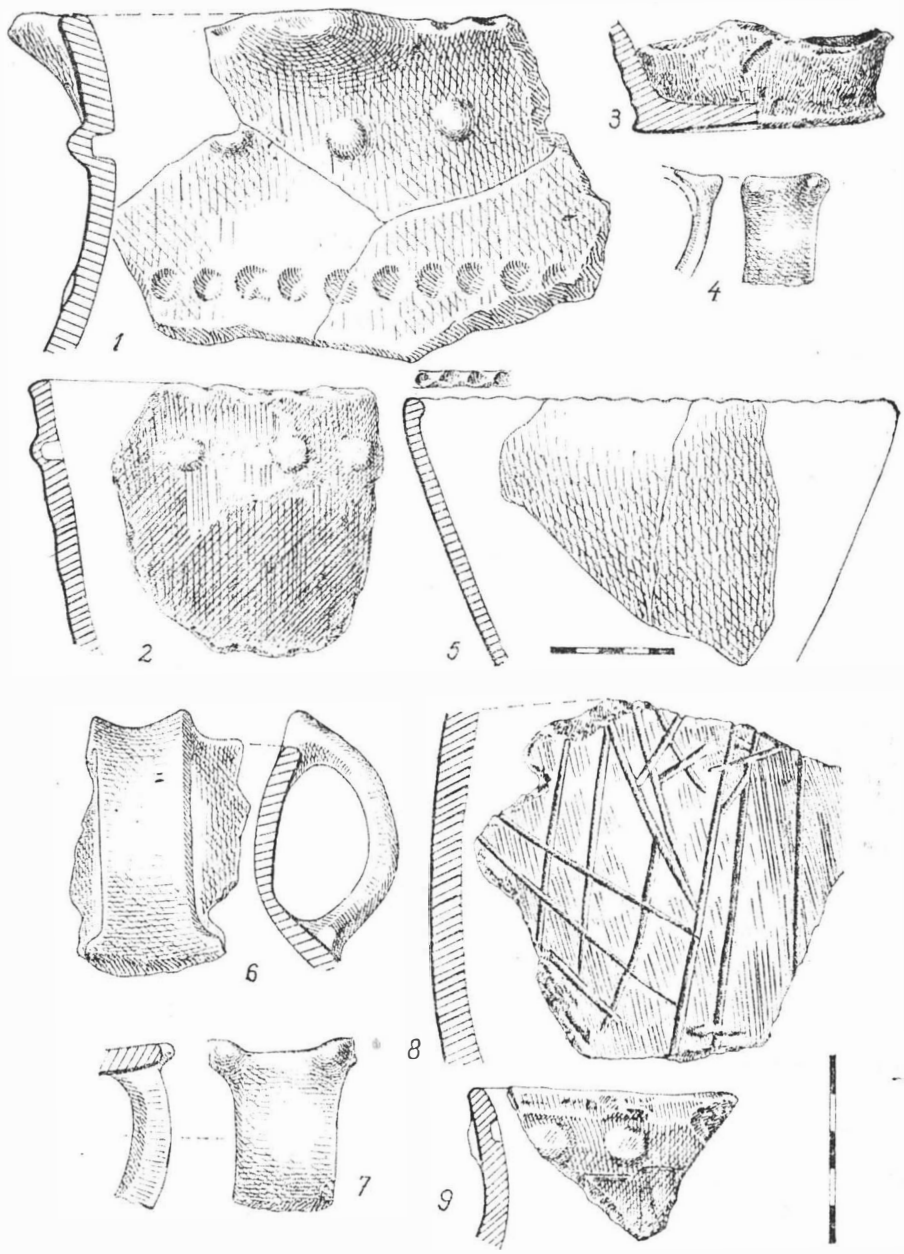

Fig. 3. 1—8 Runcuri. Ceramică, etapa I ; 9 Ocnița. Fragment ceramic.

Ca forme ceramice deosebim : strachina cu fundul aproape oval, marginea arcuită în afară, din pastă foarte fină, de culoare neagră-cenușie în exterior, avînd ca ornament de-a lungul zonei de contact a buzei cu corpul o bandă incizată adînc și apoi hașurată și încrustată cu materie făinoasă

[12] D. Berciu, Seb. Morintz, P. Roman, SCIVA, 24, 1973, 3, p. 377 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

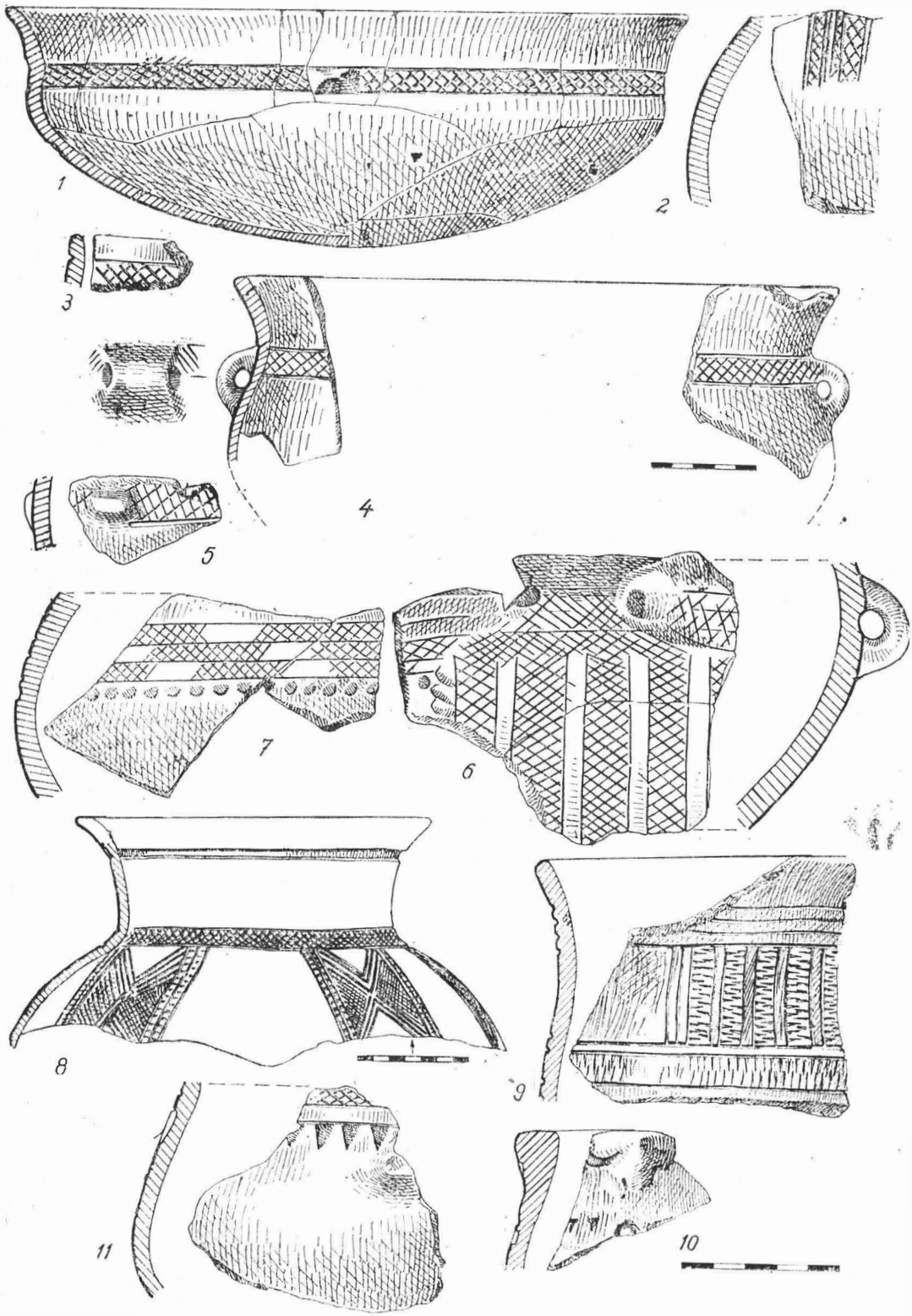

Fig. 4. 1—11 Runcuri. Ceramică, etapa I.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

albă. Pe bandă se află un buton organic (fig. 4/1). Pe gîtul unui vas (fig. 4/9) sînt benzi verticale, lăsate în relief care se apropie de tehnica ornamentală a motivelor în zig-gaz din cultura Vučedol [13]. Un profil de vas redă forma unei amfore cu toartă tubulară prelungită în ambele părți; motivul decorativ îl formează benzile incizate și paralele, haşurate și incrustate cu materie făinoasă albă sau roşie (fig. 4/6). Tehnică, profil și ornamente de felul acesta sînt cunoscute în cultura Coțofeni. Notăm de asemeanea și vasele cu gura larg deschisă și marginea arcuită în afară, care amintesc decorul Coțofeni și profilul Glina. Un fragment din partea superioară a unui vas cu profil piriform, are pe gît un motiv decorativ în formă de friză, cu metope formate din cinci benzi verticale și paralele incizate cu o ustensilă avînd vîrful triunghiular. Metopa este delimitată pe laturi de două linii paralele (fig. 4/8). Un fragment de buză de vas, cu gît cilindric, are o adîncitură trunghiulară (colțar) pe buză (fig. 4/10). Motivele ce delimitează sau încadrează frize sau metope ornamentale sînt frecvente în cultura Coțofeni [14], ca și în Glina — Schneckenberg [15].

Torțile „ansa lunata" din complexul Runcuri (fig. 3/4, 6, 7) au perfecte analogii în cultura Coțofeni [16], în Cernavoda II [17] și în cultura Baden.

Etapa a doua evoluează în contextul fazei de deplină maturitate a culturii Glina, în care se încadrează și mormîntul în cistă (fig. 5/4). Cutia de piatră ce proteja urna avea forma unui trunchi de con cu dimensiunile : baza 0,60 m, mijlocul 0,45 m și partea de sus 0,42 m. Pietrele ce formau cutia erau lipite de urnă, ca și lespedea acoperișului. În schimb, cele de pe latura de vest și nord-vest, se aflau la o distanță de circa 10 cm. Urna era sfărîmată din cauza tasării pămîntului. În conținutul ei se observau bucăți de cărbune, cenușă și oase calcinate. La circa 5 cm de bază, urna are o perforare circulară, făcută cu o ustensilă dură, după arderea vasului, care stă în legătură cu „fereastra sufletului".

În locul amplasării mormîntului, stratul de cultură continua încă pe o adîncime de 0,60 m. La circa 8 cm sub urnă s-a găsit o greutate de război piramidală. Din stratul de cultură s-au mai recuperat : un cuțit curb (*Krummesser*) (fig. 7/8), o lingură din lut (fig. 6/7), miniaturi de roți de car (fig. 6/8), topoare din rocă dură, două rîșnițe portative și o daltă din os (fig. 6/6).

Mormîntul are strînse analogii cu mormintele în cutie de piatră din sud-estul Transilvaniei cu ritual asemănător variantei Schneckenberg B, de înhumație [18], cu mormintele săpate în stîncă de la Năeni (înhumație și incinerație)[19] și cu mormintele descoperite în nordul Munteniei [20]. O legătură cronologică și culturală se poate face cu mormintele tumulare de la Verbița, datorită castronelor cu corpul bombat, torți tubulare și ornamente cu grupe simetrice de butoni.

Castronul citat de la Runcuri (fig. 5/5)[21] și publicat [22] este însă o formă mai evoluată față de castronul de la Verbița [23] și în acest caz, mormintele de la Verbița ar putea fi anterioare etapei a doua Runcuri și posterioare mormintelor de la Milostea. Orizontul Verbița a fost considerat un orizont proto-Glina, în care se sesizează acțiunea factorului răsăritean și nord-estic [24], iar după recentele cercetări aceste descoperiri ar putea aparține ultimei faze a culturii Glina (faza IV) [25].

În ceramica etapei a doua se deosebesc două categorii : grosieră și fină. Pasta primei categorii conține în amestec nisip, pietricele cu bobul mare și paiete de mică; arderea a fost puternică, pereții sînt subțiri, cu urme de slip. Ca forme, amintim vasele mari, de provizii, din grupa cărora face parte și urna mormîntului, decorată sub buză cu șiruri de găuri butoni, iar pe diametrul maxim, aplicații de briuri alveolate (fig. 5/1).

Ceramica fină are ca degresant nisip fin, rar pietricele și paiete de mică, slip brun-negricios lustruit puternic. O subgrupă a ceramicii fine are ca degresant cioburi pisate, tehnică cunoscută în cultura Cernavoda II [26], a mormintelor tumulare presărate cu ocru roșu [27], precum și în așezările

[13] R. R. Schmidt, *Die Burg Vučedol*, Zagreb, 1954, p. 15, fig. 14/2.
[14] P. Roman, *op. cit.*, p. 27.
[15] Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974, p. 281, fig. 295/7.
[16] P. Roman, *op. cit.*, p. 24, pl. 35/16, 19.
[17] D. Berciu, Seb. Morintz, P. Roman, *op. cit.*, p. 385, pl. 3/3.
[18] A. Prox, *Die Schneckenberg Kultur*, Brașov, 1941, p. 7 și urm, pl. 28.
[19] A. Vulpe, Vasile Drimboceanu, SCIVA, 32, 1981, 2, p. 175—182.
[20] Seb. Morintz, inedite, comunicare.
[21] D. Berciu, P. Roman, Thraco-Dacica, 5, 1984, p. 19, nota 33.
[22] P. Roman, SCIVA, 36, 1985, 4, p. 282, fig. 5/1. S-a acceptat de autor ca publicarea să fie făcută numai în colaborare.
[23] D. Berciu, P. Roman, *op. cit.*, fig. 2/2.
[24] D. Berciu, *Contribuții...*, p. 150.
[25] D. Berciu, P. Roman, Thraco-Dacica, 5, 1984, p. 19.
[26] D. Berciu, Seb. Morintz, P. Roman, SCIV, 24, 1973, 3, p. 378.
[27] M. Dinu, Materiale, 1, 1959, p. 251.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

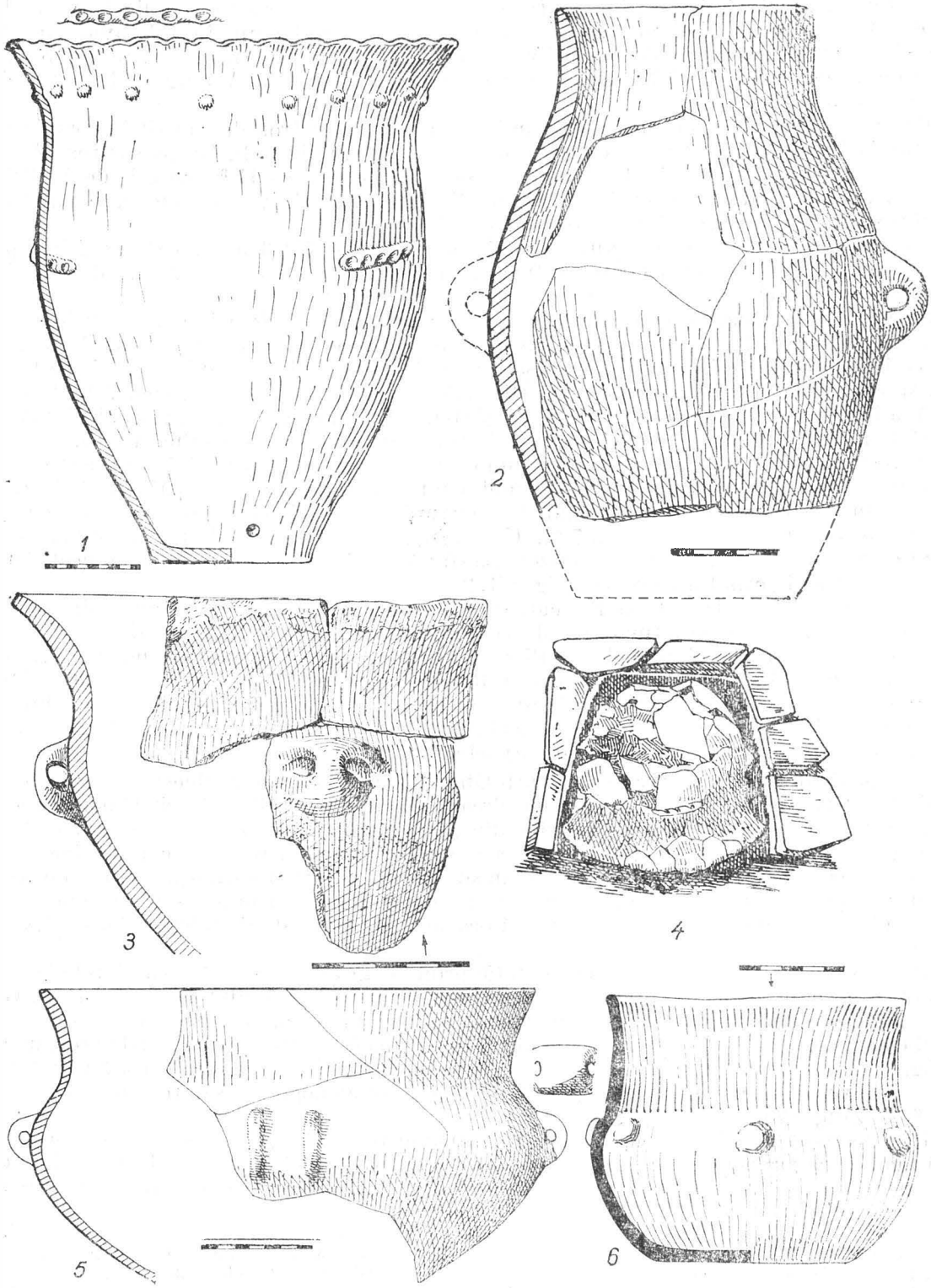

Fig. 5. — 1 — 3, 5, 6, Runcuri. Ceramică, etapa II; 4 Runcuri. Mormîntul „cistă".

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

de tip Horodiștca-Folteşti [28]. Din inventarul ceramic fac parte și castroane adînci și străchini (fig. 5/3, 5 ; 6/3, 4, 5) cu corpul mai mult sau mai puțin bombat buza trompetiformă, avînd pe umăr cîte doi butoni sau grupe de cîte două reliefuri verticale (fig. 5/5). Torțile sînt tubulare (fig. 5/5 ; 6/5) sau în formă de „urechiușă" (fig. 5/3). Uneori partea de jos a torților se prelungește în formă de „cîrlionț" (fig. 6/4, 5).

Din aria de formare a culturii Glina amintim aci și un castron descoperit în complexul arheologic Cetățuia-Rm. Vîlcea [29] decorat cu o grupă din doi butoni (fig. 5/3). Grupa castroanelor are analogii în unele exemplare din aria de răspîndire a culturii Cernavoda II [30], cu cele de la Glina [31], cu exemplarul de la Odaia Turcului [32] și Branet [33]. Din punct de vedere tehnic, castroanele de la Runcuri reprezintă probabil o dezvoltare a orizontului Verbița.

În *etapa a treia* se întîlnește o grupă ceramică semifină (fig. 7/2, 3, 9), în pastă cu nisip și pietricele, cioburi pisate și paiete de mică. Ceramica fină este mai numeroasă cantitativ, avînd în amestec nisip foarte fin, rar pietricele mărunte și paiete de mică.

Repertoriul formelor se compune din vase-borcan cu deschidere largă, decorate pe buză cu găuri perforate (fig. 7/2) sau cu alveole întretăiate de butoni (fig. 7/3) ; castronul cu două torți, avînd secțiunea rotundă și marginea îngroșată (fig. 7/11) ; o serie de căni cu gîtul înalt, marginea arcuită spre exterior și torți cu bandă lată (fig. 7/5, 6) sau fixate sub buză (fig. 7/4). Uneori toarta prezintă la bază prelungiri în relief în abele părți (fig. 7/12). Cana cu corpul zvelt, gîtul înalt și toarta în bandă lată (fig. 7/10) provine din așezarea de tip Glina de la Cetățuia-Rm. Vîlcea.

Un fragment din partea superioară a unui vas ce redă profilul unei forme sferice, lucrat din pastă în amestec cu nisip fin, pietricele și multă mică, pereții aspri la pipăit, de culoare cenușie-deschisă, strat exterior cenușiu-maroniu, în spărtură cenușiu-deschis, este decorat cu șănțulețe late. Marginea este ușor îngroșată (fig. 7/9). Un alt fragment redă profilul unui castronel cu gît scurt, delimitat de corp printr-o linie incizată orizontală (fig. 7/1). Străchinile au profile cu dechiderea, largă marginea evazată și corpul ușor arcuit (fig. 8/1, 2).

Ceramica etapei a III-a de la Runcuri se întrepătrunde cu ceramica etapei Bîrsești II și face legătura directă cu faza I de formare a culturii Verbicioara din nordul Olteniei.

Cît privește complexul arheologic Bîrsești acesta a fost semnalat de noi cu altă ocazie [34]. El se găsește la circa 4 km nord-est de punctul Runcuri și a fost descoperit în anul 1974. Din punct de vedere stratigrafic s-a constatat o continuitate aici a culturilor Coțofeni, etapa a V-a, Glina și Verbicioara, faza I și II. Cultura Glina este documentată în această așezare prin materiale din etapa clasică și de tranziție spre începutul bronzului mijlociu.

În etapa de deplină maturitate a culturii Glina de la Bîrsești, se întîlnește categoria ceramică a cărei tehnică, tipologie și ornamentare se încadrează în caracteristicile culturii Glina-Schneckenberg B. Remarcăm tipul vasului mare de provizii din pastă grosieră, cu gîtul înalt, marginea bandată în formă de guler, ornamentată cu brîu alveolat sau crestat, uneori întretăiat de proeminențe alungite, pe care s-au executat găuri străpunse, dispuse în șir (fig. 6/1, 2). Reține atenția prezența ornamentului șnurat dispus pe gîtul unor vase-pahar, asociat cu decorul găurilor-buton sau străpunse (fig. 6/10). Ornamentul a fost semnalat de noi și cu altă ocazie [35] și amintește de tehnica decorativă a culturii Coțofeni.

Etapa Bîrsești II este bine reprezentată printr-o grupă ceramică a cărei tehnică, forme și ornamente indică procesul de formare a culturii Verbicioara și pe fondul local al culturii Glina.

Ceramica de uz comun conține ca degresant nisip cu multe pietricele de diferite mărimi, pînă la bobul de orez, cioburi pisate și paiete de mică. Din grupă fac parte vasele mari de provizii (fig. 9/11), oala (fig. 9/5), castronul (fig. 8/4, 11, 13 ; 9/8) și ceașca cu toartă lată supraînălțată (fig. 9/14). Brîul crestat sau alveolat dispus pe marginea vaselor își găsește analogii în așezarea eponimă de la Verbicioara [36] și Zdup-Ocnele Mari [37].

Grupa ceramică fină a etapei Bîrsești II, mai numeroasă și mai diversificată ca forme, prezintă aceeași tehnică de prelucrare a pastei ca și aceea din grupa ceramică a etapei Runcuri III. Ca forme distingem castroanele cu corpul arcuit, gîtul scurt și delimitat de o ușoară adîncitură (fig. 8/3, 5, 9,

[28] *Ibidem*, p. 254.
[29] Gh. Petre, A. Dumitrașcu, inedit.
[30] D. Berciu, Seb. Morintz, P. Roman, *op. cit.*, p. 395.
[31] I. Nestor, Dacia, 3—4, 1933, p. 241, fig. 7/14.
[32] Ersilia Tudor, Dacia, N. S., 26, 1982, fig. 4/3. 4.
[33] A. Ulanici, Cerc. arh., 4, 1976, p. 55, fig. 13/4.
[34] Gh. Petre, Buridava, 2, 1976, p. 14.
[35] Idem, SCIVA, 36, 1985, 4, p. 347, fig. 2/3.
[36] D. Berciu, Dacia, N. S., 5, 1961, p. 140, pl. 2/3 ; 3/3.
[37] Gh. Petre, Buridava, 2, 1976, p. 17, fig. 8/19.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

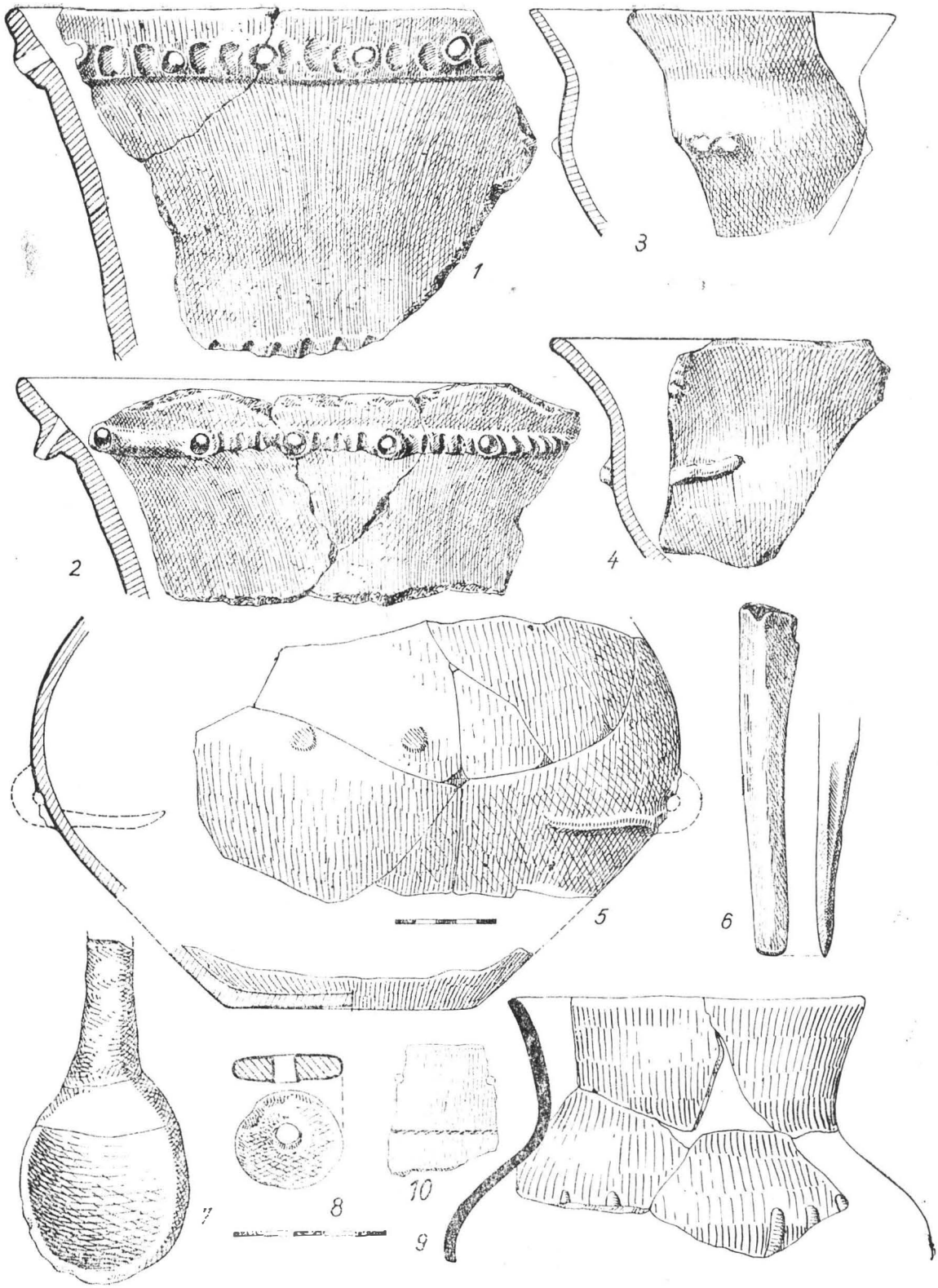

Fig. 6. 1, 2, 10 Bîrseşti. Ceramică, etapa I ; 3 Cetăţuia. Fragment de castron ; 4, 5, 9 Runcuri. Ceramică, **etapa II** ; 6 Runcuri. Daltă din os ; 7 Runcuri. Lingură din ţut ; 8 miniatură de roată de car.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

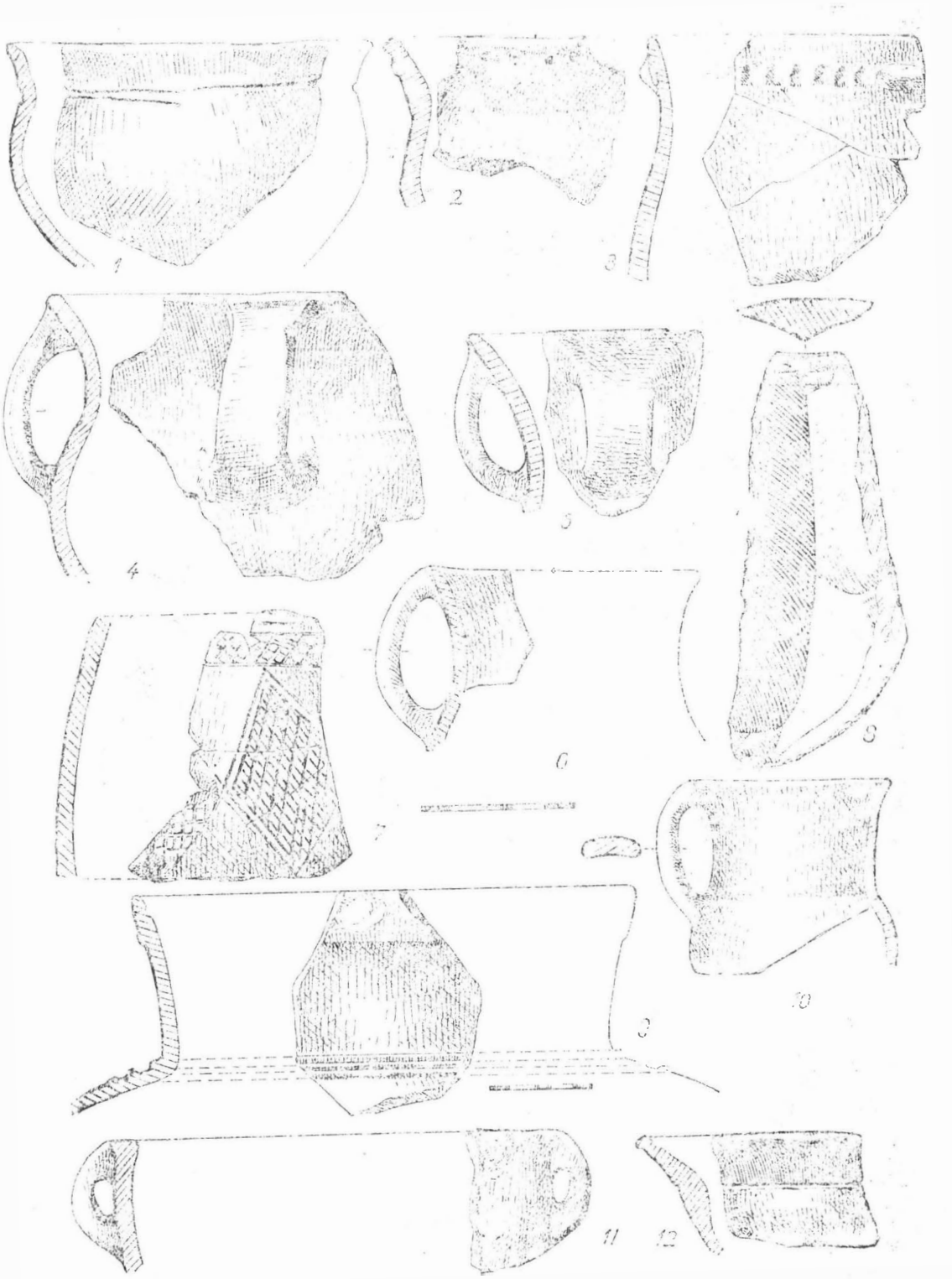

Fig. 7. Runcuri. 1—7, 9, 11—12 ceramică, etapa III; 8 Cetăţuia—Rm. Vilcea, cuţit curb de piatră.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

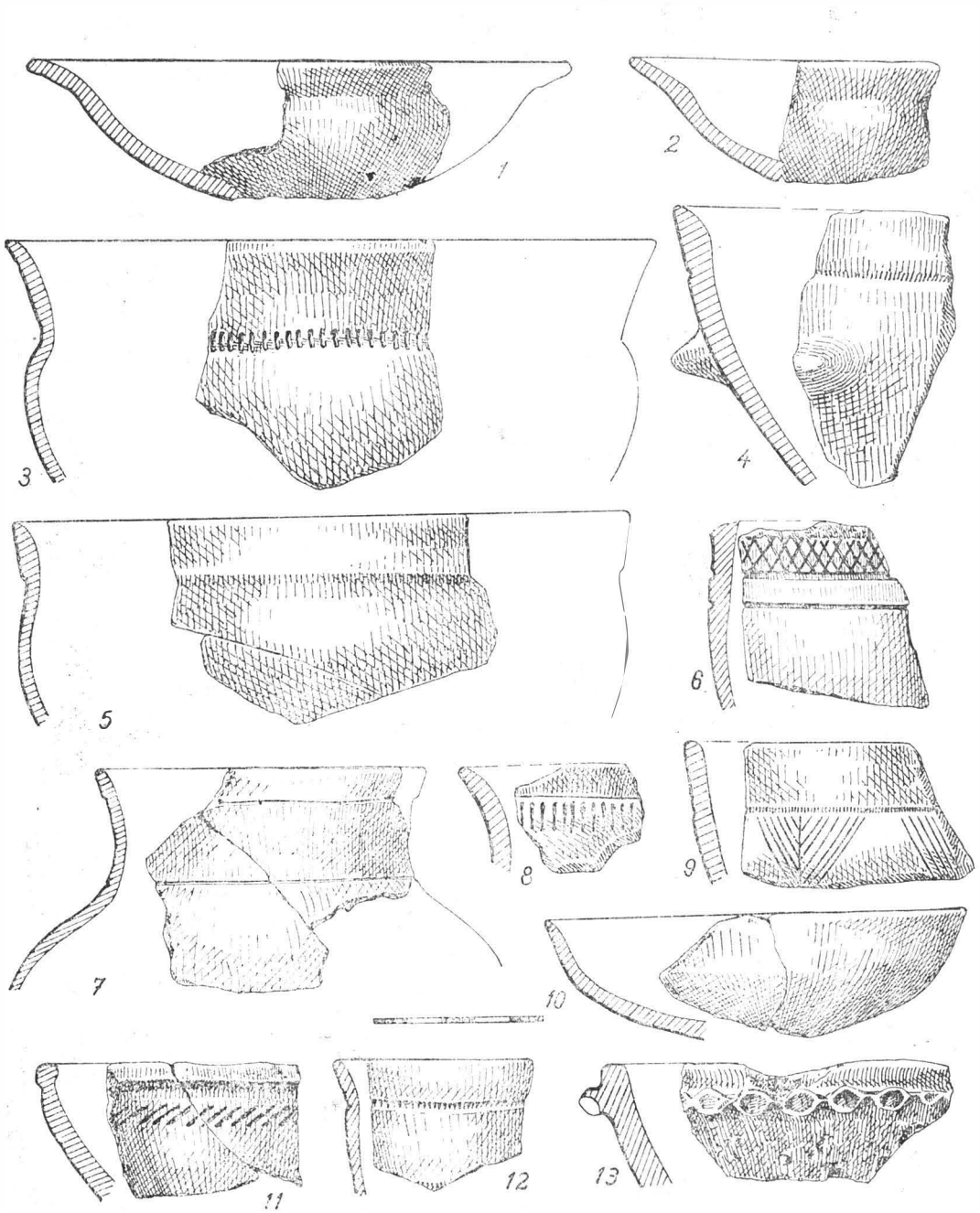

Fig. 8. 1—2 Runcuri. Ceramică, etapa III ; 3—13 Bîrsești. Cermică, etapa II.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

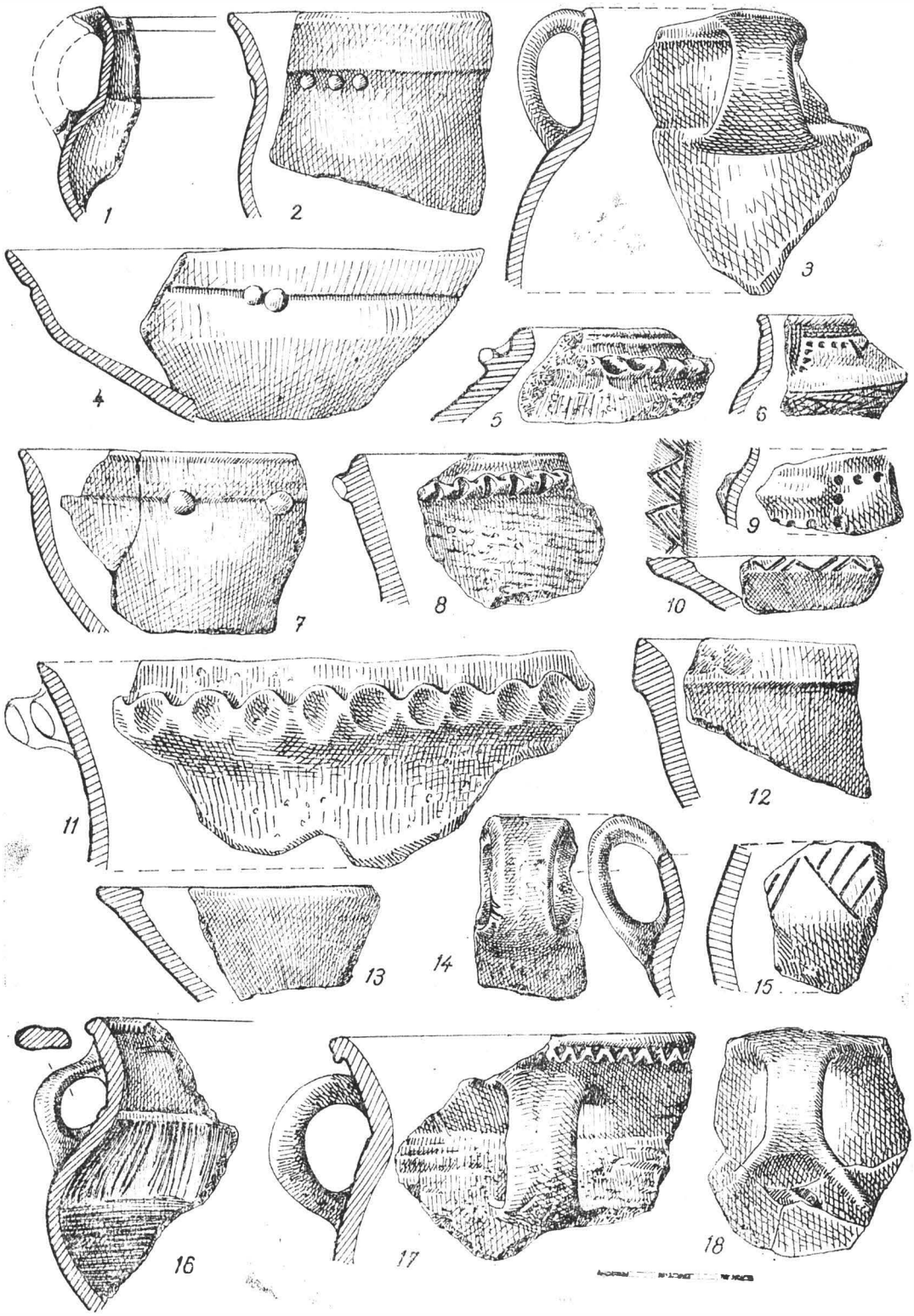

Fig. 9. 1 — 15, 18 Birsești. Ceramică etapa II ; 16 Orlești, fragment de ceașcă ; 17 Zdup-Ocnele Mari. Ceașcă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

12; 9/2, 4, 7, 12). Străchinile sînt numeroase, unele avînd buza îngroşată orizontal (fig. 9/12) sau teşită spre interior şi decorată cu triunghiuri umplute cu incizii paralele şi cu unghiuri (fig. 9/10). Pasta şi profilul unei străchini (fig. 8/10) are asemănări cu exemplare din aşezarea de la Runcuni. (fig. 8/2). Ornamentul şi profilul acestor străchini sînt de tradiţie Coţofeni [38] şi Cernavoda II [39] Pe un fragment ceramic din corpul unui vas (fig. 8/6) apare o bandă haşurată în romburi. Fragmentele unor castroane sînt decorate pe linia de demarcare a pîntecului (fig. 9/2, 4, 7), cu grupe de cîte două sau trei aplicaţii plastice, în forma „boabelor de linte". Maniera ornamentală are bune analogii în faza tîrzie a culturii Coţofeni de la Ocnele Mari, punctul Zdup [40], cum şi în faza I, de formare, a culturii Verbicioara [41]. Se mai distinge ceaşca cu corpul globular şi toartă în bandă lată, uşor supraînălţată (fig. 9/1, 3, 14). Pe umărul unui castron întîlnim motivul „brăduţ" încadrat de adînciturі orizontale (fig. 8/9). Tehnica şi motivele ornamentale le găsim în aşezări Verbicioara din regiunea Porţilor de Fier [42].

Una dintre formele caracteristice orizontului ceramicii striate şi decorate pe marginea vaselor cu şiruri de găuri străpunse, iar pe partea inferioară cu ornamentele textile, îl constituie ceaşca cu gît scurt, corpul accentuat bombat, toartă în bandă lată, legînd gîtul de corpul vasului (fig. 9/16, 17). Ornamentul îl constituie brîul organic crestat adînc sau alveolat, aşezat sub buză.

Credem că documentarea expusă mai înainte confirmă ipotezele formulate, cu mult timp în urmă, că, atît cultura Glina, care marchează perioada de formare a epocii bronzului, cît şi cultura Verbicioara, care cuprinde perioada de maximă dezvoltare a bronzului clasic din sudul şi sud-vestul României, se formează pe arii mult mai vaste decît se ştia pînă nu demult. Încă din anul 1939, D. Berciu constata că o anumită specie ceramică a culturii Glina din Oltenia se apropie de o grupă ceramică a culturii Coţofeni, iar ornamentarea în relief este comună ambelor culturi [43]. Pe aceleaşi criterii s-a emis ipoteza unei contemporaneităţi a fazei tîrzii a culturii Coţofeni cu primele manifestări de formare ale culturii Glina [44]. Ultimele cercetări din nord-estul Olteniei, ca cele de la Bîrseşti dovesec că şi din punct de vedere stratigrafic cultura Glina suprapune o locuire tîrzie a culturii Coţofeni. Anterioritatea unor culturi sudice sau sud-vestice [45] nu poate coborî formarea primei etape a culturii Glina din nordul Olteniei mai departe de faza tîrzie a culturii Coţofeni. Tot ca rezultat al aceloraşi cercetări se mai poate spune că fondul culturii Glina transmite elementele care participă la procesul de formare al culturii Verbicioara.

Sur les problèmes de la culture de Glina au nord-est de l'Olténie

RÉSUMÉ

Les recherches archéologiques entreprises par l'auteur au nord-est de l'Olténie ont apporté de nouvelles données concernant la formation de l'ancien âge du bronze, représenté par la culture de Glina, dont le centre génétique se trouve en Munténie, ainsi qu'à propos de la phase qui précéde la formation de la culture de Verbicioara.

L'évolution de la culture de Glina peut être divisée en trois étapes : a) anciennes ; b) classique et c) de transition vers le commencement de l'âge du bronze moyen. Une sous-étape est formée par l'horison de la céramique striée, à décor textil et, quelquefois, avec des perforations sous le bord.

Des matériaux archéologiques étudiés ont été découverts à Runcuri-Govora Sat et à Bîrseşti, com. de Mihăieşti et, pour l'aspect à céramique striée, à Zdup — Ocnele Mari et à Silea-Orleşti, dans le dép. de Vilcea.

[38] P. Roman, *op. cit.*, p. 19, pl. 12/3, 23.
[39] D. Berciu, Seb. Morintz, P. Roman, *op. cit.*, p. 385, pl. 8/11.
[40] Gh. Petre, Buridava, 4, 1982, fig. 8/9, 10.
[41] D. Berciu, *op. cit.*, p. 140, pl. 2/3, 3/3, 17/4.
[42] V. Boroneanţ, Drobeta, 1976, p. 20, pl. 3/5, 8, 15.
[43] D. Berciu, A.P.O., Craiova, 1939, p. 250.
[44] Gh. Petre, Buridava, 2, 1976, p. 21.
[45] P. Roman, Thraco-Dacica, 6, 1985, p. 116, nota 5.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Les influences du sud-ouest (culture de Vučedol) ont contribué aussi à la formation de la culture de Glina au nord de l'Olténie. Du point de vue stratigraphique, la culture de Glina superpose, dans cette région, le niveau Coţofeni (fig. 1/1).

La tombe à ciste de Runcuri (fig. 5/4), ayant des analogies avec les tombes de Năeni ainsi que avec celles du nord de la Valachie et de la Transylvanie du sud-est et au rituel proche de la variante Schneckenberg B, date de la deuxième étape de Runcuri.

La troisième étape fait la liaison directe avec la prèmière phase de la culture de Verbicioara. Elle est représentée par la céramique de Runcuri III, ayant des éléments communs avec la céramique du IIe groupe de Birseşti, où la culture de Glina est représentée par deux de ses étapes : classique et de transition vers le Bronze moyen.

Au nord de l'Olténie, l'horizon de la céramique striée et décorée de motifs textils et quelquefois avec des perforations sous le bord est caractérisé aussi par les tasses au corp bombé et anse en ruban et décorées sous le bord d'un cordon en relief profondement entaillé ou alvéolaire (fig. 9/16, 17).

Ces sont les arguments de l'auteur pour démontrer que la culture de Glina s'est formé sur un fond culturel autochtone et que, ensuite, elle transmet ses éléments spécifiques à la culture de Verbicioara, dans une zone plus vaste que celle envisagée jusqu'à présent.

EXPLICATION DES FIGURE

Fig. 1. Coupe stratigraphique 1 Birseşti ; 2 Runcuri.
Fig. 2. Birseşti. 1—4 céramique Coţofeni V.
Fig. 3. Runcuri. 1—8 céramique de la première étape ; 9 Ocniţa. Fragment céramique.
Fig. 4. Runcuri. 1—11 Céramique de la Ière étape.
Fig. 5. Runcuri. 1—3, 5, 6 céramique de la IIe étape ; 4 tombeau à ciste.
Fig. 6. Birseşti 1, 2, 10 céramique de la Ière étape ; 3 Cetăţuia. Fragment de terrine ; 4, 5, 9 céramique de la IIe étape ; 6 ciseau en os ; 7 cuillère en terre cuite ; 8 roue miniature d'un char (terre cuite).
Fig. 7. Runcuri. 1—7, 9, 11—13 céramique de la IIIe étape ; 8 couteau courbe en pierre, de Cetăţuia-Rm. Vilcea.
Fig. 8. Runcuri, 1, 2 céramique de la IIIe étape ; Birseşti. 3.13 céramique de la IIe étape.
Fig. 9. 1—15. 18 Céramique de la IIe étape de Runcuri ; 16 Orleşti, fragment de tasse ; 17 tasse de Zdup-Ocnele Mari.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Reprezentări ale Cavalerului Trac de la Năvodari

CRISTIAN MATEI

Descoperirea, întîmplătoare sau în timpul pereighezelor organizate în ultimii ani pe malul lacului Tașaul [1], a unor reliefuri cu reprezentarea Cavalerului Trac vine să completeze lista localităților de pe teritoriul României, unde era adorată această zeitate, cu una nouă și — așa cum o demonstrează cercetările de suprafață — dens populată în antichitate : Năvodari.

Primul relief, dintre cele trei pe care le prezentăm în ordinea cronologică a descoperirii lor, a fost găsit întîmplător de către militarii grăniceri ai picheturului de pază din locul cunoscut sub numele de „Punct Pescărie" (vezi harta, nr. 1), în anul 1973, an în care a și fost adus profesorului Nicolae Cernat de la Școala generală nr. 1 Năvodari [2]. Lucrat din marmură alb-albăstruie, fin cristalizată, relieful are următoarele dimensiuni : $L_m = 0{,}34$; $I = 0{,}295$ m ; $G_m = 0{,}064$ m (fig. 1). Relieful a fost la origine de formă dreptunghiulară [3], compoziția fiind încadrată într-un chenar simplu, mai lat la bază. O spărtură veche a creat o formă pentagonală, amputînd picioarele din spate ale calului, capul și hlamida călărețului, elemente ce nu s-au păstrat. Partea care a supraviețuit, foarte bine păstrată, a suferit o agresiune recentă — petrecută probabil cu puțin timp înainte sau după descoperirea reliefului — care l-a spart în două părți, transversal, între picioarele din față ale calului și altar. Cu aceeași ocazie, probabil, au fost amputate urechile calului și o mică parte din corpul și capul șarpelui.

Autorul a avut o pregătire artistică superioară, demonstrată și de folosirea spațiului pentru încadrarea compoziției, aceasta fiind echilibrată și acrisită, bine încadrată în interiorul chenarului, nici un element al ansamblului nefiind sacrificat în reprezentare din lipsă de spațiu.

Relieful îl prezintă pe Cavaler în postura sa pașnică, putînd fi încadrat în grupa A, conform clasificării lui Kazarow [4].

Călărețul este prezentat spre dreapta, cu partea de sus a corpului — torsul și capul — întors spre privitor, cu piciorul drept văzut din profil, ținînd cu mîna stîngă frîul calului în timp ce mîna dreaptă, ușor îndoită din cot, cu degetele răsfirate, se sprijină pe crupa calului [5]. Calul, cu piciorul drept îndoit elegant, pășește spre un altar de formă paralelipipedică — cu baza și partea superioară simetric lucrate, mai late decît corpul altarului — pe care arde focul. Altarul se află lîngă trunchiul unui copac din al cărui frunziș, pornind de sus, se încolăcește trupul unui șarpe, „genius loci" [6], al cărui cap, cu limba bifurcată, se află în dreptul focului sacru ce arde pe altar.

Călărețul poartă o îmbrăcăminte simplă compusă dintr-o hlamidă ce i se înfășoară pe umeri, un chiton foarte scurt care îi ajunge pînă la coapse atingînd cu un colț, în spate, spinarea calului — chiton mulat pe corp și făcînd numai cîteva cute ce sugerează mișcarea de întoarcere a torsului spre privitor — pantaloni mulați pe picior, iar în picioare încălțăminte înaltă pînă aproape de jumătatea gambei [7]. Îmbrăcămintea ajustată pe corp conferă Eroului o deosebită suplețe. Spre deo-

[1] C. Matei, Pontica, 18, 1985 (sub tipar).

[2] În anul 1986, prof. N. Cernat l-a donat M.I.N.A.C.

[3] H. Nubar, în col. *Corpus Cultus Equitis Thracii (CCET)*, IV, *Moesia inferior (Romanian Section) and Dacia*, Leiden, 1979, p. 9, a.

[4] G. Kazarow, *Die Denkmäler des trakischen Reitergottes* în *Dissertationes Pannonicae*, Budapesta, 1983, ser. II, XIV, p. 6.

[5] Poziția cavalerului își găsește analogii în șase reliefuri descoperite pe teritoriul României. Vezi în acest sens H. Nubar, *op. cit.*, nr. 21, 50, 70, 118, 162(?), 193, cu bibliografia necesară.

[6] G. Seure, REG, nr. 117, 1913, p. 225.

[7] H. Nubar, *op. cit.*, cat. nr. 94, 100, 116, 126, 164.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, București, 1986, p. 167 — 170

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

sebire de majoritatea reliefurilor Cavalerului Trac, călăreţul şi calul respectă cu fidelitate proporţiile naturale.

Calul, puternic, masiv, are capul puţin întors spre dreapta prin strîngerea frîului. Pieptul bombat şi gîtul arcuit, crupa înaltă şi puternică, sugerează forţă şi mobilitate. În acest caz, sculptorul a folosit o tehnică de redare a musculaturii prin rotunjirea volumelor, iar pentru obţinerea perspectivei a uzat de un racourci realizat prin reprezentarea piciorului stîng, de sprijin, mai scurt decît cel drept pe care calul îl ţine ridicat pentru a înainta spre altar.

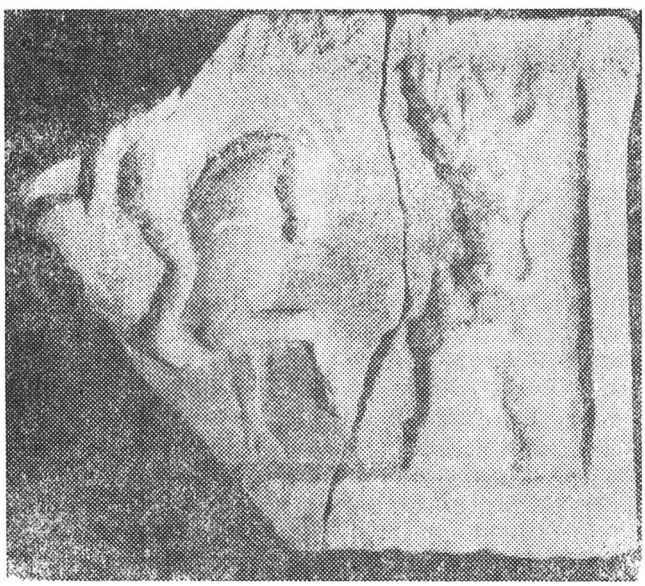

Fig. 1. Relief al Cavalerului Trac descoperit în locul numit „Punct Pescărie" în anul 1973.

Între piciorul din faţă al calului şi altar, a fost lăsat un spaţiu mare în comparaţie cu majoritatea reliefurilor unde este reprezentat Cavalerul Trac. Fondul reliefului este uşor alveolat, coborînd dinspre pomul sacru spre călăreţ.

Atitudinea paşnică a călăreţului, elementele de costum, la care se adaugă execuţia artistică deosebit de îngrijită a reliefului în discuţie, fac să presupunem ca dată pentru această piesă sculpturală sfîrşitul sec. II începutul sec. III e.n, iar ca centru de producţie un atelier din oraşele vest-pontice.

Al doilea relief al Cavalerului Trac, fragmentar (fig. 2, 2), singurul la care am mai făcut referiri cu alt prilej [8] — celelalte două fiind inedite — a fost găsit în anul 1983 cu ocazia unei perie-

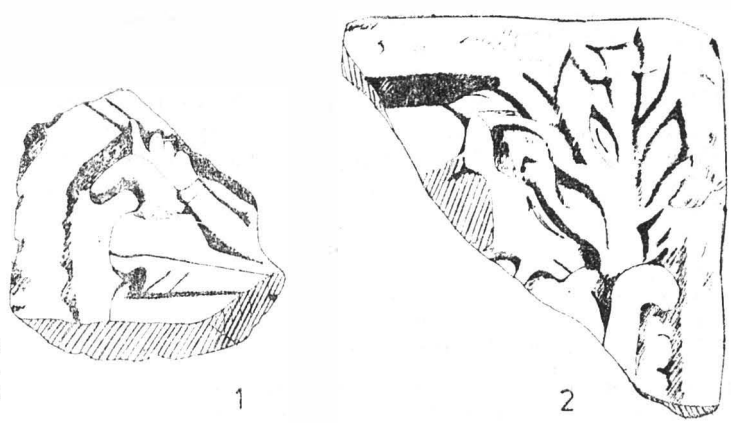

Fig. 2. 1 relief descoperit în locul numit „Limba oii" în anul 1985; 2 relief descoperit în locul numit „Limba oii" în anul 1983.

[8] Vezi mai sus nota 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

gheze pe țărmul de sud-est al lacului Tașaul, în punctul numit „Limba oii" (vezi harta, nr. 2). Lucrată din marmură albă, fin cristalizată, o spărtură veche a creeat dintr-un colț al compoziției un triunghi isoscel, singurul păstrat, cu următoarele dimensiuni : I = 0,18 m ; L = 0,18 m ; G = = 0,055 m. La origine, cît se poate judeca după partea păstrată, piesa a avut o formă rectangulară [9].

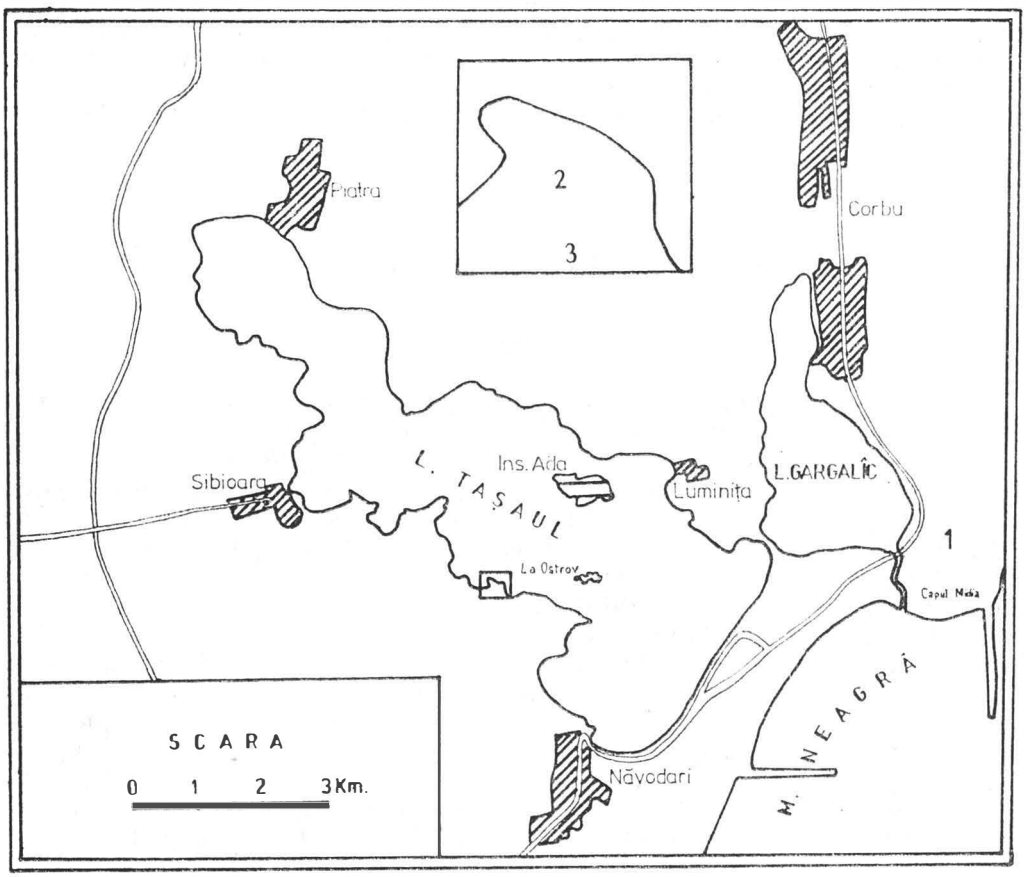

Fig. 3. Harta lacului Tașaul cu locurile unde au fost descoperite reliefuri ale Cavalerului Trac.

Într-un chenar simplu este redat în basorelief capul calului spre dreapta, în fața sa aflîndu-se copacul sacru și șarpele încolăcit pe el. Urechile calului aproape ating chenarul în partea de sus, iar botul se află aproape de trunchiul copacului, ceea ce face probabil ca acesta să fi fost surprins cabrat, ridicat — prin îmboldul călărețului — pe picioarele din spate, pe cele din față avîndu-le probabil aproape de altar sau deasupra lui. Frunzele copacului, redate cu finețe, ies din cadru, întinzîndu-se în spațiul chenarului la dreapta și sus. Toate elementele prezente în compoziție, atît cît s-a păstrat, sînt executate cu un real simț artistic, cu o deosebită grijă pentru detalii, ceea ce permite să se sugereze că a fost executat într-un atelier vest-pontic în sec. II. sau prima parte a sec. III al erei noastre.

Al treilea relief, de asemenea fragmentar, parte a unei tăbliță votive, l-am găsit întîmplător, în vara anului 1985, tot în punctul numit „Limba oii" (vezi harta, nr. 3), unde arăturile din partea de sud-vest a așezării antice l-au scos la suprafață. Spart încă din vechime (fierul plugului provocînd doar o zgîrietură superficială pe suprafața sculptată), fragmentul păstrat este de formă hexagonală, neregulată, reprezentînd numai partea din stînga sus a reliefului (vezi fig. 2, 1). Lucrat din marmură albă, fin cristalizată, partea ce a supraviețuit are următoarele dimensiuni : I_t = 0,11 m ; L = 0,11 m ; G = 0,035 m. Cît se poate vedea după fragmentul păstrat, tăbliță a fost sculptată

[9] H. Nubar, *op. cit.*, p. 9, a.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

în formă pentagonală (?) sau cu partea de sus arcuită (?)[10], compoziţia fiind încadrată într-un chenar simplu în interiorul căruia călăreţul era redat spre dreapta. În partea păstrată se observă mantia Eroului fluturînd în falduri bine ordonate, a căror execuţie vădeşte o grijă excesivă, precum şi mîna dreaptă, mult întinsă spre spate, în care ţine o lance a cărei margine ajunge pînă la capătul chenarului în stînga, sus. Pe mînă, ale cărei degete pătrund şi ele în chenar, mai jos de încheietura pumnului, are o brăţară. Poziţia mîinii cu lancea şi a mantiei fluturînd în vînt sugerează mişcare pentru întreaga compoziţie, postura războinică a cavalerului, aflat probabil la vînătoare, fiind neîndoielnică, ceea ce îl încadrează în grupa B a reliefurilor de acest tip[11]. Grija excesivă pentru detalii şi realizarea reliefului cu întemeiate pretenţii artistice, îl plasează în a doua jumătate a sec. II e.n., în epoca împăraţilor Antonini, putînd fi opera unui artist dintr-un oraş vest-pontic.

Monuments of the Thracian Horseman at Năvodari

SUMMARY

The author is presenting here three monuments of the Thracian horseman found at Năvodari, a new point on the map of the discoveries of the same type in Moesia inferior[12].

The first of them, found in 1973 in the point named „Punct Pescărie", is a rectangular marble plaque, fragmentary: the top left corner and the lower left corner are broken off. The back legs of the horse, the had and the chlamys of the horseman are lost. H = 0,295 m, W = = 0,34 m, T = 0,064. Horseman in a tight and short chiton, chlamys, tight trousers and high boots walking to the right. His right hand rests on the horse's croup. In front of him a snake — entwined tree behind an altar. Date: second to third century A.D.

The second one, found in 1983 in the point named „Limba oii", is a fragment of a rectangular marble plaque. H = 0,18 m, W = 0,18 m, T = 0,055 m. Only the had of the horse to the right and a part of a snake — entwined tree has survived. Date: second to third century A. D.

The third monument of the Thracian horseman, found in 1985 in the same place as precedent, is a fragment of a (?) pentagonal or a (?) rectangular with the upper side arched or rounded marble plaque; only top left corner has survived. H = 0,11 m; W = 0,11 m; T = 0,035 m. It is depicting only a part of the chlamys — beloning to a horseman riding to the right — and a part of the right hand with a bracelet and a spear. Date: second half of the second century A. D.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Sculptural monument of the Thracian Horseman found in the place named „Punct Pescărie" (1973).

Fig. 2.1. Sculptural monument of the Thracian horseman found in the place named „Limba oii" (1985); 2 Sculptural monument of the Thracian horseman found in the place named „Limba oii" (1983).

Fig. 3. The map of Taşaul lake with the points where monuments of the Thracian horseman were found.

[10] Pentru astfel de forme vezi analogiile la H. Nubar, *op. cit.*, p. 9, b şi d).

[11] G. Kazarow, *op. cit.*, p. 6.

[12] H. Nubar, *op. cit.*, p. 5: „In contrast with Bulgaria, no sanctuaries devoted either to the Thracian horseman or to other deities and containing votive monuments honouring Heros have so far been found".

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Varia Daco-Romana (XI)

CONSTANTIN C. PETOLESCU

Aqvae Dacicae

Itinerarium Antonini 23, 3 (ed. Otto Cuntz, 1929, p. 3) menţionează, pe drumul dintre Tingi şi Volubilis : *Aquis Dacicis m. p. XVI.* Toponimul apare şi la Geograful din Ravenna III 11, 8 : *Aquis Daticis* (ed. Joseph Schnetz, 1940, p. 43)[1]. După M. Tissot, bun cunoscător al geografiei Mauretaniei Tingitana (a fost ministru plenipotenţiar al Franţei în Maroc), „Apele Dacice" pot fi identificate cu izvorul sulfuros de la Aïn el-Kibrit [2].

Acest toponim a fost probabil introdus de elemente etnice geto-dace ajunse în secolul al II-lea e.n. în nord-vestul Africii [3]. În această privinţă, se poate mai întîi aminti o diplomă militară din anul 124 descoperită la Banasa, menţionînd prezenţa unui dac într-o unitate de cavalerie care-şi avea sediul în Mauretania Tingitana : [*alae Geme*]*llian(ae)* [*c(ivium) R(omanorum)*] — *ex de*[*curione . . .*]*ni Daci* [*. . .*]*le Luci fil(iae) Sat*[*. . .uxori*] *eius et Dacio*[*ni . . .*] [4]; diploma înscria deci acordarea cetăţeniei unui fost decurion al acestei trupe, soţiei şi fiului său purtînd probabil numele *Dacio* [5].

Dar acesta nu este singurul dac ajuns în acest colţ de lume. Cu o jumătate de secol în urmă, L. Chatelain publica o inscripţie de la Thamusida [6], reluată acum aproape un deceniu de R. Rebuffat [7] şi cuprinsă apoi în volumul recent publicat cu inscripţiile din Maroc [8] :

— — — — — — — — — — *QVIC*
VMQVE VIATOR
PERLEGES·ET·CASVS·QVE-
RIS·EX·HODIA N·STRI
VA·DACA·ERA — — —
XIIX·ETATIBVS
CONI — — — — —
— — — — — — —

[1] Vezi H. Dessau, RE II, col. 300, nr. 39.

[2] M. Tissot, *Recherches sur la géographie comparée de la Maurétanie Tingitane*, în *Mémoires présentés par divers savants à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de l'Institut de France*, IX, Paris, 1878, p. 138 şi urm. ; vezi pentru această identificare p. 294 : „La première station, Aquae Dacicae, peut être identifiée avec certitude à Aïn el-Kibrit, source sulfureuse située au-dessous du pic du Tselfat, à 3 heures 50 minutes de Ksar Faràoun ; la distance est d'un peu moins de 24 kilomètres (23 kilomètres 950 mètres) et représente, par conséquent, les 16 milles de l'*Itinéraire*. Aïn el-Kibrit est évidemment la source thermale à laquelle fait allusion le nom d'*Aquae*". Vezi şi nota 9.

[3] Cf. I. I. Russu, *Daco-geţii în Imperiul roman (în afara provinciei Dacia Traiana)*, Bucureşti, 1980, p. 43 : „este puţin probabil să aibă ceva a face cu Dacia şi cu modestul grup de daco-romani rămaşi în provincia nord-africană" ; „grupul" la care se referă I. I. Russu era reprezentat doar de cei amintiţi în diploma de la Banasa (vezi nota următoare).

[4] CIL, XVI, 171 : vezi *Inscriptions antiques du Maroc*, 2. *Inscriptions latines*, recueillies et préparées par Maurice Euzennat et Jean Marion, publiées par Jacques Gascou avec le concours de Y. de Kisch, Paris, 1982, nr. 240.

[5] Vezi şi N. Gostar, Arh. Mold, 9, 1980, p. 128 (propunere de întregire care concordă mai bine cu textul păstrat al diplomei).

[6] Bulletin archéologique du Comité des Travaux Historiques, 1934—1935, p. 177, nr. 4.

[7] R. Rebuffat, *Thamusida. Fouilles du Service des Antiquités du Maroc*, III, Roma, 1977, p. 24—26, nr. 177 şi pl. 4.

[8] *Inscriptions antiques du Maroc*, II, 259, cu lectura următoare : [*Praeteriens*] *quic/umque viator / perleges et casus que/ris exhodia n[o]stri, / Va(leria) Daca era*[*m*] *. . . / XIIX etatibus . . . / coni?(ux) p(iissima)* sau *coni?(ugi) p(iissimae)*. [*S(it) t(ibi) t(erra) l(evis)*].

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, Bucureşti, 1986, p. 171—172

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Este interesant de remarcat că aceste informaţii epigrafice provin din două puncte destul de apropiate între ele (circa 30 km). Nu prea departe se află izvoarele identificate cu *Aquae Dacicae* [9]. Astfel, acest hidronim îşi poate găsi o explicaţie istorică : aceşti daci duc în provincia nord-africană amintirea izvoarelor binefăcătoare *(Aquae)* de la Călan şi Băile Herculane din patria lor.

Cele două epigrafe se numără pînă acum printre puţinele ştiri privind circulaţia unor elemente umane din Dacia spre Africa de Nord. Astfel, mai cunoaştem doar numele cîtorva soldaţi daci din legiunea III Augusta de la Lambaesis (Numidia) „lăsaţi la vatră" pe timpul lui Antoninus Pius [10]. În schimb, mai frecvente sînt ştirile despre circulaţia elementelor umane dinspre Africa de Nord spre Dacia [11].

Varia Daco-Romana (XI)

RÉSUMÉ

L'*Itinerarium Antonini* (23,3) fait mention d'une localité *Aquae Dacicae* située sur la route romaine de Tingi à Volubilis (Maurétanie Tingitane) *(Aquis Dacicis m. p. XVI)*; elle est mentionnée aussi par la géographe anonyme de Ravenne (III, 11, 8 : *Aquis Daticis)*. Ces sources ont été identifiées par M. Tissot) voir note 2) avec les sources sulfureuses d'Aïn el-Kibrit (Maroc).

L'auteur de cette note met ce toponyme en liaison avec les éléments géto-daces attestés à l'époque romaine en Maurétanie Tingitane (notes 4 et 8).

[9] Vezi harta ce însoţeşte memoriul lui M. Tissot (nota 2) : această identificare este admisă de L. Chatelain *(Le Maroc des Romains*, Paris, 1944, p. 117—119). O identificare diferită propune M. Euzennat, *Les voies romaines du Maroc dans l'Itinéraire Antonin*, in *Hommages à Albert Grenier* (Collection Latomus, LVIII), Bruxelles, 1962, p. 600.

[10] CIL, VIII, 18 095.

[11] Vezi I. I. Russu, ActaMP, 8, 1984, p. 159—163.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Din activitatea Institutului de Tracologie în anul 1985

Activitatea științifică a cercetătorilor de la Institutul de Tracologie s-a desfășurat și în anul 1985 conform planului de muncă, axat pe problemele prioritare ale istoriei naționale. Temele cuprinse în plan sînt strîns legate de istoria tracilor, a geto-dacilor, a daco-romanilor și de ponderea lor în etnogeneza românească.

Activitatea cercetătorilor institutului nostru se poate urmări pe trei coordonate principale:

— Cercetările arheologice de teren;

Valorificarea cercetărilor — prin publicații și prin comunicări: Activitatea de popularizare a rezultatelor cercetărilor.

Cercetările arheologice de teren, atît de necesare pentru dezvelirea și cunoașterea a cît mai multe monumente și obținerea a cît mai variate și valoroase dovezi arheologice pentru reconstituirea vieții materiale și spirituale în toate epocile și perioadele istoriei noastre vechi, s-au desfășurat conform planificării centralizat a acestora, sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice a R. S. România și a Consiliului Culturii și Educației Socialiste.

Cercetările care intră în sfera Institutului de Tracologie urmăresc îndeaproape epoca bronzului, prima și cea de-a doua epocă a fierului, civilizația dacică și romană, epoca prefeudală, cuprinzînd civilizația daco-romană, romanică și veche românească — etape însemnate care au stat la baza etnogenezei românești.

Astfel, membrii din București ai Institutului de Tracologie au continuat cercetările arheologice de la Ostrovul Corbului, Bistreț și Năeni, Ocnița — Buridava dacică, Cotofeni, Satu Nou, Piscul Crăsani, Spineni-Olt, Băile Herculane, Odaia Turcului, Babadag, Borosteni, Poienești, Sprîncenata, Cîmpulung, Stolnicenî, Tîrgșor, Radovanu, Sighișoara etc. Unele dintre cercetările arheologice menționate au fost efectuate în colaborare cu muzeele județene Constanța, Tulcea, Buzău, Ploiești, Vaslui, Dîmbovița, Argeș, Vîlcea, Slatina, Giurgiu, Călărași, Slobozia etc.

Membrii Filialei din Iași a Institutului de Tracologie au continuat, în cursul anului 1985, efectuarea săpăturilor arheologice în importantele obiective de la Cotnari, Brad, Răcătău, Bunești, Zvoriștea, Barboși, Strahotin etc. și au reluat cercetările în cetatea de la Poiana, jud. Galați, cu colaborarea Muzeului de istorie din Tecuci.

În cadrul Filialei din Cluj-Napoca au organizat și condus săpături arheologice Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, Universitatea din același oraș și muzeele din Aiud, Alba Iulia, Arad, Baia Mare, Bistrița, Brașov, Cluj-Napoca, Deva, Oradea, Reșița, Sf. Gheorghe, Timișoara, Tîrgu Mureș, Zalău. Ele au continuat în mod obișnuit investigațiile din anii anteriori în Crișana, Maramureș, zona intracarpatică și Banat. Se cuvin menționate în primul rînd noile descoperiri făcute în cetățile dacice de la Racoș, Grădiștea Muncelului și Cugir, precum și acelea de la Porțile de Fier ale Transilvaniei (Tapae).

Pentru cunoașterea civilizației daco-romane pe durata provinciei Dacia s-au efectuat săpături în așezările de la Ulpia Traiana, Micăsasa, Micia și Porolissum și în castrele și fortificațiile de pe limesul de vest al Daciei, La Tapae, Apulum și Ilișua. Dincolo de descoperirile databile pe durata epocii romane, relevante au fost acelea care demonstrează continuitatea populației daco-romane după retragerea aureliană la Ulpia Traiana, Potaissa și Porolissum. Amintita continuitate a fost pusă în evidență și de săpăturile efectuate la Apulum, Ulpia de Sus, Lechința de Mureș și Tapae. Se adaugă cele privitoare la epoca feudală timpurile de la Ilidia și altele de salvare efectuate în mai multe zone afectate de construcții moderne, continuarea lucrărilor de restaurare la Porolissum, Ulpia Traiana, de la Sarmizegetusa și de conservarea sanctuarului circular de la Racoș.

Dintre rezultatele obținute de membrii Filialei din Craiova menționăm în ordine cronologică șantierele Circea-Dolj, Cotofenii din Dos, jud. Dolj, Cernele — Craiova și Socu — Bărbătești, jud. Gorj, Bizdina — Calopăr, jud. Dolj, Locusteni, jud Dolj, Dioși, jud. Dolj, Romula, jud. Olt și Celei, jud. Olt.

În atenția membrilor filialei a stat întreprinderea de periegheze în zonele din sudul și nord-vestul Olteniei, acolo unde lucrările agricole și decopertările carbonifere obligă deschiderea de noi stațiuni arheologice. Ca rezultat al acestor investigații au fost descoperite noi puncte arheologice care necesitau săpături de salvare, fapt pentru care s-au cerut autorizații de săpătură la Piatra Olt-Sat, jud. Olt și Dobrești, jud. Dolj.

Muzeografii de la muzeele de istorie din întreaga țară au continuat și ei să cerceteze obiectivele înscrise în planul științific al muzeelor respective.

Numeroasele cercetări efectuate în stațiunile mai sus menționate și în multe altele au constituit baza documentară pentru elaborarea de lucrări de sinteză, monografii arheologice, studii, articole și comunicări, pregătite ca lucrări de contract prevăzute în plan sau realizate în afara planului, în vederea publicării lor în volume separate sau în reviste. Dintre aceste lucrări, o parte au fost predate spre publicare la diferite edituri, iar altele vor fi publicate în Thraco-Dacica, Symposia thracologica, SCIVA, Dacia, Arheologia Moldovei, Arhivele Olteniei și în numeroase anuare ale muzeelor județene sau în publicații din străinătate.

THRACO-DACICA, t. VII, nr. 1—2, București, 1986, p. 173—178

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Nu de mai mică importanță sînt și sintezele monografiilor și a altor lucrări de plan care au apărut în publicațiile A.S.S.P. care prezintă pe scurt rezultatele obținute cu ocazia cercetărilor arheologice.

La Iași au fost organizate două ședințe de lucru cu arheologi, istorici și antropologi în legătură cu colaborările la volumul de studii „Etnogeneza tracilor în spațiul carpato-dunăreano-pontic", coordonat de prof. D. Berciu și de prof. M. Petrescu-Dîmbovița.

Pe durata anului 1985 s-au amplificat cercetările interdisciplinare la care au participat specialiști în arheologie pe de o parte și în lingvistică, fizică, mineralogie, anatomie pe de altă parte. Ele au vizat mai ales metalografia, petrografia, determinările osteologice și prospecțiunile de interes arheologic cu metode moderne. Utilitatea acestora este de subliniat și colaborarea, devenită de acum tradițională, va trebui intensificată.

În anul trecut membrii Institutului de Tracologie au avut prilejul să-și valorifice rezultatele cercetărilor și în cadrul unor numeroase manifestări științifice naționale și internaționale de felul congreselor, simpozioanelor, sesiunilor de comunicări, colocvii, mese rotunde, dezbateri etc.

Astfel, între 25 și 27 noiembrie 1985 a avut loc la Constanța cel de-al VIII-lea Simpozion național de tracologie cu participanți din întreaga țară. Rezumatele principalelor comunicări au fost publicate în Symposia thracologica, 3.

La sesiunea anuală de rapoarte de săpături, organizată la Tîrgoviște în martie 1985 au participat de asemenea aproape toți membrii institutului nostru.

Acestora li se adaugă colocviile organizate de Institutele de arheologie din București, Cluj-Napoca și Iași, și sesiunile științifice organizate de muzee în 1985.

O reușită acțiune științifică a Filialei Iași a Institutului de Tracologie a constituit-o organizarea în ziua de 25 octombrie 1985, cu ocazia împlinirii a 125 de ani de la înființarea Universității din Iași, a mesei rotunde cu tema „Cultura spirituală a geto-dacilor". A fost o manifestare la nivel național, cu abordare pluridisciplinară, cu contribuții interesante și utile, care vor fi imprimate, constituind volumul II al publicației „Studia antiqua et archaeologica" a Universității din Iași.

În cadrul activității de popularizare a rezultatelor cercetării arheologice, membrii Institutului de Tracologie au participat la o serie de conferințe în școli, instituții, întreprinderi, unități militare, case de cultură, s-au organizat mese rotunde, emisiuni la radio și televiziune unde au fost expuse și dezbătute cele mai noi date și rezultate privind istoria veche a țării noastre, s-au pus în valoare monumente de seamă și descoperiri mai deosebite. Au fost de asemenea scrise și publicate articole în ziare și în revis te de cultură.

Tot în scopul popularizării rezultatelor cercetării arheologice s-a definitivat construcția pentru rezervația arheologică din cetatea daco-getică de pe Dealul Cătălina de la Cotnari, jud. Iași, iar construcția rezervației pentru mormîntul princiar geto-dacic de la Cucuteni-Băiceni, terminată în anul 1984, a fost dată în circuitul turistic în 1985, organizîndu-se în interiorul ei o expoziție arheologică permanentă în legătură cu monumentele arheologice descoperite în zonă.

Pe plan extern, membrii Institutului au participat la congrese și colocvii internaționale cum ar fi: Stuttgart — R. F. Germania, Kiev — U.R.S.S., Donja Milanovac — Iugoslavia etc. Nu este lipsit de interes să menționăm că în cursul anului 1985 mai mulți membri ai institutului nostru au beneficiat de călătorii de documentare în străinătate.

Din cele prezentate mai sus a reieșit faptul că toți membrii Institutului de Tracologie s-au străduit nu numai să-și îndeplinească lucrările de contract, ci și să-și depășească în mod substanțial aceste obligații, dăruindu-se cu pasiune cercetării arheologice. Toate aceste realizări ilustrează o largă participare a tuturor membrilor institutului nostru la viața științifică a țării și reprezintă în același timp o bază serioasă și solidă pentru continuarea cercetărilor noastre în perioadele următoare, atît în domeniul investigațiilor de teren, cît și în acela al valorificării rezultatelor celor mai semnificative.

Al VIII-lea simpozion național de tracologie

Între 25—27 noiembrie 1985 s-a desfășurat la Constanța cel de-al VIII-lea simpozion național de tracologie, organizat de Academia de Științe Sociale și Politice a R. S. România, Institutul de Tracologie, Comitetul județean de cultură și educație socialistă Constanța și Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța. Simpozionul a avut ca temă „Moșteniri traco-geto-dace și romane, în contextul unității și continuității poporului român în Dacia Pontică". Tuturor participanților li s-a înmînat de către organizatori volumul „Symposia Thracologica" III, care cuprinde rezumatele comunicărilor prezentate la simpozion.

Deschiderea lucrărilor a avut loc în sala de festivități a Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța, în prezența participanților la lucrări și a unui numeros public din oraș. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de tovarășa Elena Borodi, secretar al Comitetului județean Constanța al P.C.R., care a făcut un scurt bilanț al succeselor obținute de oamenii muncii din județul Constanța în toate domeniile de activitate, punînd un accent deosebit pe rezultatele obținute în cele două decenii care au trecut de la Congresul al IX-lea al P.C.R., perioadă în care județul, ca dealtfel întreaga țară, au cunoscut o înflorire fără precedent. În aceeași măsură a fost subliniată importanța cercetărilor istorice și arheologice, menite să pună în lumină continuitatea neîntreruptă de civilizație a poporului român în ținutul dintre Dunăre și Mare.

Prof. univ. dr. doc. Dumitru Berciu, directorul Institutului de Tracologie a prezentat apoi cuvîntul de salut adresat participanților la manifestarea științifică de către Academia și Științe Sociale și

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Politice a R.S.R., Institutul de Tracologie şi Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste Bucureşti. În continuare profesorul D. Berciu a prezentat comunicarea „Progrese în cercetarea tracologică românească în ultimii 20 ani", în care s-a subliniat importanţa Congresului al IX-lea al P.C.R. şi alegerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu ca secretar general al partidului, care au reprezentat o cotitură fundamentală şi în domeniul cercetării istorice şi tracologice din ţara noastră. Începind de atunci au fost îndepărtate treptat toate exagerările care dăunau dezvoltării istoriografiei româneşti şi procesului educaţional-patriotic. Potrivit concepţiei şi indicaţiilor tovarăşului Nicolae Ceauşescu s-a putut valorifica ştiinţific moştenirea lăsată de marii noştri înaintaşi şi să se scoată în evidenţă rolul hotăritor pe care tracii, respectiv geto-dacii l-au jucat în formarea poporului român, cit şi importanţa sintezei daco-romane ca factor fundamental al etnogenezei româneşti. Ca urmare a avintului luat de arheologia şi tracologia românească se va înfiinţa în 1979, prin decret prezidenţial, Institutul de Tracologie, înzestrat cu anuarul „Thraco-Dacica", la care s-a adăugat şi „Symposia thracologica". S-au obţinut în cei 20 ani rezultate deosebit de importante privind cunoaşterea fundului tracic al culturilor bronzului şi ale primei epoci a fierului. O atenţie deosebită s-a acordat cercetării civilizaţiei şi istorici geto-dacilor. Au apărut numeroase studii şi monografii. Procesul romanizării şi sinteza daco-romană au fost studiate şi interpretate în lumina concepţiei tovarăşului Nicolae Ceauşescu. Descoperirile arheologice au îmbogăţit considerabil documentarea privind continuitatea nedezmînţită a daco-romanilor, pe întregul teritoriu locuit anterior de geto-daci. Etnogeneza românească a fost privită ca un proces desfăşurat unitar pe vatra Daciei lui Burebista şi Decebal. De aci decurge şi unitatea poporului român. Autorul concbide că „ultimele două decade constituie, nu numai o perioadă de fertile realizări în domeniul arheologiei şi tracologiei, dar şi asigurarea legăturii cu tradiţia cercetării româneşti în domeniul specialităţii noastre şi deschiderea unor perspective mai luminoase spre viitor".

Dr. Constantin Preda, directorul Institutului de Arheologie din Bucureşti, a prezentat, în continuare, comunicarea „Cu privire la data şi cauzele dispariţiei unor dave de la sud de Carpaţi", în care propune o analiză diferenţiată a acestui fenomen. Plasarea fazei finale a celor mai multe dave din Muntenia la mijlocul sec. I î.c.n. sau înainte de această dată nu se poate susţine şi verifica nici arheologic, nici istoric, după opinia autorului, acest moment avînd loc mai tirziu, în sec. I e.n. Dr. Sebastian Morintz (Bucureşti) a susţinut comunicarea „Probleme privind sfirşitul epocii bronzului în sud-estul României", în care a făcut importante referiri la rezultatele cercetărilor recente de la Radovanu, care definesc un complex cultural în care apare evidentă îmbinarea culturii Coslogeni cu cultura sud-dunăreană posterioară celei de tipul Zimnicea — Plovdiv. În comunicarea „Decebalus per Scorilo în lumina vechilor şi noilor cercetări", dr. Dumitru Protase (Cluj-Napoca), pornind de la textul acestei controversate ştampile ajunge la concluzia că nu este redactată în limba dacică cu înţelesul de „Decebal, fiul lui Scorilo", ci în limba latină, cu înţelesul de „Decebal prin Scorilo (a făcut)". Dr. Adrian Rădulescu şi Maria Bărbulescu (Constanţa), în comunicarea „Importuri amforice în aşezarea greco-indigenă de la Albeşti, în sec. IV—III î.e.n." au relevat caracterul timpuriu al importurilor de amfore şi prezenţa unor centre de producţie diverse, fapt ce implică existenţa aici a unei populaţii relativ numeroase, interesată în comerţul cu produse greceşti.

În continuare lucrările simpozionului s-au desfăşurat pe trei secţii.

În secţiunea I „Civilizaţia tracică în epoca bronzului" au fost susţinute 12 comunicări.

Gh. I. Petre (Govora) în lucrarea „Formarea bronzului timpuriu în nord-estul Olteniei" s-a referit la descoperirile care marchează atit prima sinteză a bronzului timpuriu din zonă — cultura Glina —, cit şi la faza premergătoare formării bronzului mijlociu — reprezentată de cultura Verbicioara. În comunicarea dr. C. Kacsó (Baia Mare), „Contribuţii la cunoaşterea ariei de răspîndire a culturii Suciu de Sus din Transilvania" au fost prezentate rezultatele investigaţiilor de teren şi ale cercetărilor întreprinse în colecţiile muzeale şi care au dus la depistarea unor noi staţiuni aparţinînd acestei culturi: s-a analizat de asemenea problema prezenţei unor materiale de tip Suciu în aria culturilor Wietenberg şi Otomani. Dr. Marin Nica (Craiova) a prezentat „Noi descoperiri ale epocii bronzului în Oltenia", punînd în lumină complexe şi materiale preţioase pentru cunoaşterea conţinutului culturilor Glina, Verbicioara şi Girla Mare. Cr. Matei (Constanţa) şi Monica Şandor (Timişoara) au prezentat unele „Consideraţii privind statutul social oglindit în riturile şi ritualurile funerare ale tracilor timpurii", relevînd că analiza descoperirilor funerare oferă date importante şi pentru încercarea de ierarhizare socială a individzilor ce alcătuiau comunităţile societăţii primitive. Dr. Z. Szekely şi Zs. Szekely în lucrarea „Contribuţii privind problema cetăţilor tracice din sud-estul Transilvaniei" au prezentat rezultatele noilor cercetări, ce pun în lumină obiective arheologice importante în acest areal. Puiu Haşotti (Constanţa) a făcut cunoscute unele „Topoare inedite din piatră din epoca bronzului aflate în colecţiile Muzeului de istorie naţională şi arheologie Constanţa", descoperite la Măcin, Grădina, Tirgu-şor, Ovidiu, Cochirleni şi Medgidia. Dr. Gh. Lazarovici (Cluj-Napoca) a trecut în revistă unele „Descoperiri ale culturii Noua în muzeul din Cluj-Napoca", importante pentru cunoaşterea ariei de răspîndire şi a specificului acestei culturi în Transilvania. Dr. Tiberiu Bader (Satu Mare) a făcut importante „Consideraţii la tipologia şi cronologia săbiilor cu limbă la miner din România" pe baza analizelor întreprinse asupra a 450 de piese diverse; au fost studiate tipologia, aria de răspîndire şi originea acestor arme. I. Vasiliu (Tulcea) a făcut cunoscute rezultatele cercetărilor întreprinse în „Doi tumuli din epoca bronzului de la Chilia Veche", prilej cu care s-au descoperit morminte chircite de înhumaţie de la începutul şi de la mijlocul epocii bronzului. Dr. Eug. Comşa (Bucureşti) a făcut unele importante „Consideraţii cu privire la statuile menhir din Dobrogea", aducînd noi precizări privind încadrarea cronologică a celor patru statui de acest tip apărute cu mai mulţi ani în urmă la Hamangia, Sibioara, Stupina şi „Dobrogea". T. Mareş (Hunedoara) a prezentat „O aşezare de la sfirşitul epocii bronzului de la Hunedoara", descoperită în urma cercetărilor recente.

În secţia a II-a „Civilizaţia geto-dacă în epoca fierului" au fost susţinute 29 de comunicări.

În lucrarea Zoicl Kalmar (Cluj-Napoca), „Contribuţii la ritul funerar hallstattian" au fost puse în evidenţă aspecte noi, inedite ale obiceiurilor funerare, în lumina cercetărilor recente din Transilvania. M. Neagu (Călăraşi) a prezentat cele mai recente „Descoperiri hallstattiene de la Lunca (jud. Călăraşi)", care consti-

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

tuie contribuții relevante la cunoașterea etapelor timpurii ale Hallstatt-ului din Cîmpia Munteniei. Dr. N. Harțuche (Brăila) a făcut cunoscut „Mormîntul princiar daco-getic de la Gălvani", punînd în circuitul științific un important complex funerar din sec. IV î.e.n. În comunicarea lui Paul Șadurschi (Botoșani) — „Cimitirul getic din nord-estul României de la Strahotin-Dîngeni" au fost înfățișate principalele rezultate ale cercetărilor întreprinse în cele 27 de morminte (dintre care 25 getice, de incinerație, din a doua jumătate a sec. V—sec. IV î.e.n. și care permit o mai bună cunoaștere a lumii autohtone din centrul și nordul Moldovei. „Așezările fortificate și cetățile de refugiu geto-dacice din nordul Dobrogei" au fost prezentate de dr. G. Simion (Tulcea), relevîndu-se evoluția acestora de-a lungul Hallstatt-ului și al Latène-ului timpuriu, precum și elementele ce au determinat trecerea mai timpurie a geților din această zonă la a doua epocă a fierului. Traian Cliante (Constanța) a pus în evidență „Complexe și materiale arheologice autohtone de la Rasova „Pescărie", apărute în zona fortificației de epocă romană timpurie și care atestă existența unei locuiri anterioare, corespunzătoare celei de-a doua jumătăți a sec. VI și începutului sec. V î.e.n. În „Contribuții la cunoașterea vieții economice de la Tomis în sec. V—IV î.e.n." Livia Buzoianu (Constanța) a analizat circa 40 de amfore de Chios, Lesbos, Heraclea Pontică, Thasos și un exemplar micro-asiatic, descoperite într-o zonă restrînsă în peninsula tomitană și care probează existența unor activități comerciale timpurii, cu mărfuri care au circulat în mod obișnuit în bazinul Mării Negre. C. Buzdugan (București), în comunicarea „Obiecte de podoabă descoperite în mediul traco-getic", s-a referit la brățările și verigile ornamentate cu nodozități de pe teritoriul României, datate în sec. IV—III î.e.n. și care sînt specifice, se pare, mai ales lumii getice. Done Șerbănescu (Oltenița) a prezentat „Mormîntul princiar geto-dacic de la Chirnogi (jud. Călărași)", descoperit încă din 1961 și din care s-au recuperat mai multe vase ceramice (inclusiv o amforă de Thasos și un askos), o situla fragmentară de bronz și o faleră de aur din sec. IV î.e.n. Pe aceeași linie, Em. Moscalu (București) a susținut comunicarea „Carul getic de la Peretu (sec. IV î.e.n.)", aducînd precizări importante relative la cronologia și tipologia lui. Al. Avram (București) a referit despre „Importul amforelor ștampilate thasiene la Histria", făcînd precizări cronologice semnificative asupra importurilor mai vechi sau mai noi de la Histria în lumina noilor cercetări. Dr. Mihai Irimia (Constanța), în „Contribuții la cunoașterea ceramicii lucrate la roată din Dobrogea în a doua epocă a fierului" a analizat tipologic și cronologic materialul ceramic relativ bogat descoperit între Dunăre și Mare, constatînd că la începutul epocii, mai ales, autohtonii au confecționat la roată atît imitații după produse grecești, cît și după cele locale, pentru ca spre sfîrșitul Latène-ului ceramica de acest tip să fie asemănătoare întrucîtva celei din alte zone ale lumii geto-dacice. Dr. Silvia Teodor (Iași) a prezentat „Elemente vest-Latène pe teritoriul est-carpatic al României", făcînd cunoscute mai multe tipuri de obiecte (fibule, vîrfuri de lance, cuțite de luptă, zăbale, șine de roți, unelte agricole etc.) celtice sau de caracter celtic și a căror prezență pe teritoriul Moldovei se explică fie prin activitatea unor meșteșuguri și negustori, fie prin schimburi intertribale. N. Cheluță-Georgescu și Maria Bărbulescu (Constanța) au înfățișat „Fazele constructive ale fortificației de la Albești (jud. Constanța)", precizînd existența a trei etape principale, eșalonate între prima jumătate a sec. IV î.e.n. și sfîrșitul sec. II sau începutul sec. I î.e.n., fiecăreia aparținîndu-i zone și elemente ale incintei și ale așezării propriu-zise. În comunicarea „Elemente ale spiritualității geto-dacice în contextul descoperirilor de la Brad (jud. Bacău)", V. Ursachi (Roman) a făcut referiri atît la riturile și ritualurile funerare semnalate în zonă, cît și la sanctuarul circular de lemn sau la groapa de cult descoperite prin cercetările din cetate. În comunicarea Marianei Iosifaru (Rîmnicu Vîlcea) „Produse ale metalurgiei fierului la Buridava dacică (Ocnița, jud. Vîlcea)", au fost catalogate tipologic și cronologic uneltele și armele de fier descoperite pînă în prezent, evidențiindu-se și cu acest prilej locul important al davei de la Ocnița între centrele autohtone geto-dace. Pe aceeași linie tematică, Violeta-Veturia Bazarciuc (Huși) a adus importante „Contribuții la cunoașterea obiectelor de fier folosite de geto-dacii din Moldova în lumina cercetărilor de la Bunești (jud. Vaslui)", luînd în discuție descoperirile de la sfîrșitul sec. IV — începutul sec. III î.e.n. și care demonstrează existența unor ateliere chiar în cetate. Dr. Mioara Tureu (București) a prezentat „Motive decorative pe cupele geto-dacice de imitație deliană descoperite în bazinul mijlociu al Argeșului", reușind să distingă cinci tipuri ornamentale și să aducă noi argumente pentru existența unui centru de fabricare a pieselor de acest tip la Novaci. V. Căpitanu (Bacău) a făcut cunoscute mai multe „Inscripții de pe amfore descoperite în *dava* de la Răcătău", cu referiri speciale la ștampilele de amfore elenistice, precum și la unele tipuri de amfore romane. Prin comunicarea lui A. Opaiț (Tulcea) s-a făcut cunoscut „Un depozit de amfore elenistice tîrzii descoperit la Aegyssus", care cuprinde 115 exemplare, ce reliefează comerțul Dobrogei cu centrele productive din estul Mării Mediterane în perioada elenistică tîrzie. Dr. Marin Circiumaru (București) a făcut unele utile „Considerații paleobotanice și contribuții la agricultura geto-dacilor" pe baza determinărilor de semințe carbonizate, foarte extinse în ultimul timp și care permit să se contureze o imagine mai clară în legătură cu economia agricolă geto-dacă. Valeriu Sîrbu (Brăila) a referit „Despre unele ritualuri și practici funerare la geto-daci în sec. II—I î.e.n.", apreciind că în această perioadă are loc o schimbare esențială în credințele și practicile rituale autohtone, în cadrul cărora se trece de la necropolele „clasice" de incinerație la o nouă manieră de tratare a defuncților. În comunicarea „Calendarul dacic", dr. Radu Florescu a adus argumente de necontestat în sprijinul concluziei, formulate și de alți cercetători, că în etapa actuală a documentației, identificarea sanctuarului mare circular de la Sarmizegetusa drept calendar este improbabilă. Dr. I. Glodariu (Cluj-Napoca) a prezentat „Fortificații dacice de baraj", între care se remarcă cele identificate mai ales în ultimii ani la Porțile de Fier ale Transilvaniei și care barau accesul prin pasul cu același nume spre depresiunea Hațegului. În comunicarea Adrianei Rusu (Deva) „Tipologia sanctuarelor dacice" au fost analizate 29 de asemenea complexe rituale de formă rectangulară, de tipul aliniamentelor și de formă circulară, din perioada clasică, descoperite pe întreg cuprinsul Daciei. N. Conovici și G. Trohani (București), prin comunicarea „Sanctuare și zone sacre la geto-daci", pe baza analizei amănunțite a datelor arheologice și istorice actuale, au dovedit existența unor lăcașe de cult, precum și a unor zone sacre în multe așezări autohtone, deosebind, totodată, caracteristicile acestora pentru perioada de maximă înflorire a civilizației dacice. În comunicarea dr. Fl. Costea (Brașov) „Fabricau geto-dacii sticla?" întrebarea

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

capătă, pe baza descoperirilor recente, un răspuns afirmativ. Dr. Gh. Bichir (Bucureşti) a analizat „Vestul Munteniei în sec. II—IV e.n.", în lumina cercetărilor de la Chilia, Ipoteşti, Scorniceşti şi Colonești, punînd în evidență continuitatea şi romanizarea populației geto-dacice din zonă. I. Micu (Gheorghe Gheorghiu-Dej) s-a referit apoi la „Poeți clasici latini şi profilul moral traco-geto-dac", relevînd valoarea documentară deosebită a informațiilor literare antice.

În secția a III-a au fost prezentate 27 de comunicări. A. Vertan (Constanța) a făcut cunoscut „Tezaurul monetar de la Abrud (jud. Constanța)" cu peste 2000 de piese din sec. II—III e.n., reprezentativ pentru înțelegerea fenomenelor economice şi politice ale Dobrogei din perioada amintită. În comunicarea „Interferențe între votiv şi funerar în reprezentările Cavalerului Trac", Zaharia Covacef (Constanța) a apreciat că analiza monumentelor de acest tip nu permite o delimitare netă între cele două semnificații majore — votiv şi funerar. Dr. Constantin Pop (Cluj-Napoca) a prezentat „Puncte de vedere privitoare la statuetele de teracotă din Dacia reprezentînd un cuplu de divinități pe tron", avansînd ca ipoteză de lucru opinia că aceste figurine din sec. II—III ar putea înfățişa un cuplu de zeități autohtone. Dr. P. Diaconu (Bucureşti) în comunicarea „Satul carpilor sau un sat al carpilor?" a apreciat că prin *vicus Carporum* din Ammianus Marcellinus trebuie să înțelegem un sat oarecare locuit de carpi şi nu un toponim „Satul Carpilor". P. Gherghe (Craiova) a analizat „Continuitatea daco-romană reflectată în descoperirile de la Săcelu (jud. Gorj)", arătînd că recentele cercetări reliefează existența unei populații geto-dace aflată în plin proces de romanizare. În comunicarea „Aportul relațiilor comerciale la romanizarea populației locale din Dobrogea", Oct. Bounegru (Constanța) aprecia că acei *cives Romani consistentes* din inscripțiile descoperite în Dobrogea formau aşa numitele *conuentus*, asociații care aveau un caracter mai ales comercial, cu rol important în procesul de romanizare. Dr. Al. Suceveanu şi M. Zahariade (Bucureşti) au făcut cunoscut „Un nou *vicus* în Dobrogea romană" — *vicus Classicorum*, identificat pe baza descoperirilor arheologice şi epigrafice recente de la Independența (Murighiol), jud. Tulcea. V. Lungu şi C. Chera (Constanța) au prezentat „Noi dovezi arheologice ale creştinismului la Tomis în sec. III—IV", arătînd că necropola şi materialele descoperite recent atestă existența timpurie a unei comunități creştine şi că noua religie a influențat profund cultura Scythiei Minor în timpul romanității tîrzii. S. Cociş (Cluj-Napoca) a prezentat „Tipologia fibulelor cu capete în formă de ceapă din România", realizată pe baza analizei a circa 130 de piese provenite din aproape 40 de localități şi datate între sfîrşitul sec. III şi sec. V e.n. În comunicarea dr. I. Mitrea (Bacău) — „Aşezarea din sec. VI—IX de la Izvoare-Bahna ; realități arheologice şi concluzii istorice" a fost pus în evidență faptul că vechea cultură românească din spațiul est-carpatic al României s-a născut dintr-un fond de factură autohtonă, daco-romană, influențat de civilizația bizantină. Dr. Mariana Marcu (Bucureşti) a adus importante „Contribuții privind practicarea agriculturii la daco-romani în lumina cercetărilor de la Spineni (jud. Olt)", pe baza tipului de locuințe al instalațiilor de foc, repertoriului ceramic, precum şi prin speciile de grîne cultivate de locuitori determinate prin analiza unei cantități apreciabile de semințe carbonizate. În cea de-a doua comunicare a aceleiaşi autoare — „Caracterul simbolic al unor elemente decorative de pe ceramica cerneahoviană", au fost propuse interpretări noi ale unor motive întîlnite pe ceramica în discuție. Dr. Rodica Tanțău (Bucureşti) a analizat „Continuitatea dacică în agricultura din Dacia romană", constatînd o utilizare îndelungată a unor unelte agricole (mai ales a brăzdarului de tip dacic) alături de cele romane, precum şi folosirea, în mare măsură, a aceloraşi cereale. În comunicarea dr. M. Brudiu (Galați) „Cercetări arheologice la valurile antice din sud-estul Moldovei" s-a precizat că structura celor două fortificații studiate (Valul roman Tulucești-Traian şi Valul „lui Athanarich") relevă un volum imens de muncă depus la ridicarea lor (circa 1 milion m³ pămînt la primul şi 1,5 milioane m³ la al doilea), fapt ce deschide o nouă perspectivă de înțelegere a scopurilor celor două fortificații şi a organizării sociale a comunităților ce le-au ridicat. În comunicarea dr. Victor Teodorescu (Ploieşti) — „Producția vaselor ceramice fațetate vertical (sec. III—V e.n.), progres al sintezei daco-romane în civilizația Daciei", autorul consideră că acest tip, împreună cu cănile-ulcior cu toarta frîntă nu sînt de origine sarmatică, ci autohtonă. Fl. Topoleanu (Tulcea) a prezentat „O inscripție cu caracter inedit de la Noviodunum". Dr. M. Bucovală şi Gh. Papuc (Constanța) au făcut unele „Considerații preliminare asupra fortificației romano-bizantine de la Ovidiu în lumina ultimelor descoperiri", relevînd că la sfîrşitul sec. III — începutul sec. IV, în zonă s-a construit un *quadriburgium* care a funcționat pînă la începutul sec. VII, fortăreața îndeplinind funcțiuni de apărare pentru aşezarea civilă din apropiere, ea reprezentînd şi un avanpost pentru sistemul defensiv al Tomisului sau chiar în acela al limesului pontic. În comunicarea dr. Sever Dumitraşcu (Oradea) „Cercetări de suprafață pe valea Crişului Repede" a fost prezentat repertoriul descoperirilor dacice, ce se înscriu cadrului unității de civilizație şi cultură autohtonă dacică, daco-romană şi veche românească de pe întreg cuprinsul României. C. Chiriac (Constanța) a referit în continuare „Despre circulația monedelor bizantine în sec. VII în Dobrogea şi la sud de Carpați", evidențiind existența unei circulații relativ bogate, dovadă, împreună cu alte elemente materiale, a continuității autohtone în spațiul discutat. Dr. Maria Comşa (Bucureşti) a prezentat apoi „Ritualuri de origine geto-dacă şi daco-romană în mormintele de incinerație din sec. VIII—X din Dobrogea", pe baza analizei comparative a ritualurilor autohtone traco-dacice şi daco-romane din Scythia Minor, de pe o parte, precum şi a ritualurilor folosite de slavi în teritoriile lor de baştină, pe de alta, autoarea încercînd să identifice etnicul populației incinerate din epoca feudal-timpurie din Dobrogea. D. Elefteresc (Călăraşi) a prezentat „Acele de cusut de os din teritoriul județului Constanța, aparținînd în antichitate oraşului Durostorum". Dr. V. H. Baumann (Tulcea) a făcut unele utile „Observații asupra podoabelor ceramice din Dobrogea (sec. I—IV)", propunînd noi interpretări asupra originii şi semnificației lor. În comunicarea lui G. Custurea (Constanța) — „Noi descoperiri monetare în Dobrogea, din sec. VII—X" a fost analizată printre altele, continuitatea legăturilor ținutului dintre Dunăre şi Mare cu Imperiul bizantin după formarea primului stat bulgar, remarcîndu-se o creştere a penetrației monedei bizantine în sec. X, cînd activitatea imperiului se intensifică în zonă. V. Palade (Bîrlad) a prezentat „Sinteze daco-romane în zonele limitrofe Daciei Pontice în contextul unității şi continuității poporului român", referindu-se îndeosebi la descoperirile de la Valea Seacă (jud. Vaslui). Dr. Anca Gheață (Bucureşti) a prezentat comunicarea „Dobrogea — vatra continuității is-

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

torice a poporului român", pe baza analizei izvoarelor documentare medievale. În comunicarea dr. Adina Berciu-Drăghicescu (București) a fost analizată „Ideea continuității daco-romane și a unității românești în izvoarele narativesec. — XV— XVIII", începînd cu Ioan de Sultanyeh, la începutul secolului al XV-lea, continuînd cu Nicolaus Olahus, Gr. Ureche, Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino și Dimitrie Cantemir, la care se evidențiază originea comună daco-romană a tuturor românilor și continuitatea lor în vechea vatră românească. Dr. Gh. Dumitrașcu (Constanța) a analizat „Tradiția populară tîrzie despre daci și romani în Dobrogea", constatînd că tradițiile, așa cum ni s-au păstrat, înainte de a fi influențate de factorii culturali moderni, nu păstrează aproape deloc amintirea geto-dacilor; izvoarele arheologice, bogate și autentice, suplinesc cu prisosință apelul la tradiții incerte.

Deosebit de utile s-au dovedit și dezbaterile purtate în fiecare secție.

În după-amiaza zilei de 26 noiembrie, participanții la simpozion au vizitat cetatea greco-indigenă de la Albești (jud. Constanța), Colecția de arheologie Callatis și monumentele arheologice reprezentative de la Callatis-Mangalia. Cu acest prilej au putut fi cunoscute și apreciate rezultatele muncii de cercetare științifică și de organizare muzeistică desfășurată de specialiștii constănțeni.

În ședința plenară de închidere a lucrărilor simpozionului, care a avut loc miercuri, 27 noiembrie, prof. univ. dr. doc. Dumitru Berciu a anunțat constituirea Filialei de tracologie Constanța, care urmează să funcționeze pe lîngă Muzeul de istorie națională și arheologie din localitate. Filiala va grupa cercetători din județele Constanța și Tulcea și are menirea de a continua valoroasele tradiții ale arheologiei dobrogene de investigare complexă, interdisciplinară a civilizației traco-geto-dace, daco-romane și românești dintre Dunăre și Mare. S-a procedat la alegerea Biroului de conducere al Filialei. Președinte: dr. Adrian Rădulescu, directorul Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța; membri în birou: dr. Gavrilă Simion, director al Muzeului Deltei Dunării-Tulcea, dr. Victor Henrich Baumann și Maria Bărbulescu; secretar științific: dr. Mihai Irimia. În aceeași ședință plenară au fost prezentate rapoartele de activitate pe anul 1985 ale Institutului de Tracologie București (raportor N. Conovici) și ale filialelor sale din Iași (Silvia Teodor), Cluj-Napoca (Ion Glodariu), Craiova (Petre Gherghe). De asemenea a fost supus aprobării proiectul de plan al Institutului de Tracologie pentru anul 1986. La propunerea directorului Muzeului „Țării Crișurilor", dr. Sever Dumitrașcu, s-a hotărît ca locul de desfășurare a lucrărilor celui de-al IX-lea Simpozion național de tracologie să fie Oradea. În încheierea lucrărilor, prof. univ. dr. doc. Dumitru Berciu a arătat că simpozionul organizat la Constanța s-a bucurat de o largă participare, cu adevărat națională, a specialiștilor din întreaga țară. Comunicările prezentate au fost de o înaltă ținută științifică; multe dintre ele au avut un caracter interdisciplinar, lucrărilor specifice de tracologie adăugîndu-li-se contribuții istorice, arheologice și etnografice. Prof. univ. dr. doc. Dumitru Berciu a mulțumit în încheiere conducerii locale de partid și de stat, forurilor culturale coordonatoare și colectivului Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța pentru ospitalitatea arătată și pentru condițiile deosebit de favorabile create desfășurării lucrărilor, iar participanților pentru contribuțiile științifice aduse și cu acest prilej și care vor trebui să vadă cît mai curînd lumina tiparului.

Mihai Irimia

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Abrevieri

AA	Archäologischer Anzeiger, Berlin.
ActaArchCarp	Acta Archacologica Carpatica, Cracovia.
ActaArchHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum, Hungaricae, Budapesta
ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.
ActaMP	Acta Musei Porolissensis, Zalău.
AIIACluj-Napoca	Anuarul Institutului de istorie și arheologie, Cluj-Napoca.
AIIAIași	Anuarul Institutului de istorie și arheologie, Iași.
AP	Arheološki Pregled, Belgrad.
ArchÉrt	Archaeologiai Értesitö, Budapesta.
ArchRozhl	Archeologicke Rozhledy, Praga.
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași—București.
ASU	Analele științifice al Universității, Iași.
BCH	Bulletin de correspondence hellenique, Paris.
BCMI	Buletinul Comisiunii monumentelor istorice, București.
BerRGK	Bericht der Römisch-Germanische Kommision, Frankfurt.
BSNR	Buletinul Societății numismatice române, București.
BullInstArchLondon	Bulletin of the Institute of Archaeology, Londra.
CercArh	Cercetări arheologice, Muzeul de istorie al R. S. România, București.
CIL	*Corpus inscriptionum latinarum*, Berlin.
CN	Cercetări numismatice, București.
Cohen	*Description des monnaies frappées sous l'Empire romain communement appelées médailles impériales*, Paris, 1880.
Dacia N.S.	Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București.
EvkMiskolc	A Herman Otto Muzeum Évkönive, Miskolc.
IDR	*Inscripțiile Daciei romane*, București.
InvArch	Inventaria archaeologica, București.
IzvestijaSofia	Izvestija na arheologičeskij Institut, Sofia.
IzvestijaVarna	Izvestija na Varnenskoto arheologičesko Družestvo, Varna.
JahrbRGZM	Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz.
KS	Kratkie Soobščenija, Moscova.
Materiale	Materiale și cercetări arheologice, București.
MemAntiq	Memoria antiquitatis, Piatra Neamț.
MIAChișinău	Materialy i issledovanija po arheologii, Chișinău.
NEH	Nouvelles études d'histoire, București.
PBF	Prähistorische Bronzefunde Europas, München.
PZ	Prähistorische Zeitschrift. Leipzig-Berlin.
RE	Pauly-Wissowa, *Realencyclopädie der klassischen Altertumswiessenschaft*, Stuttgart, 1893.
REG	Revue des études grecques, Paris.
RevIst	Revista de istorie.
RIC	Mattingly-Sydenham, *Roman imperial coinage*, Londra.
SA	Sovetskaja arheologija, Moscova.
SCIV(A)	Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București.
SCL	Studii și cercetări lingvistice, București.
SlovArch	Slovenská arheologia, Nitra.
StComSibiu	Studii și comunicări, Muzeul Brukental, Sibiu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Revista de istorie
Revue roumaine d'histoire
Studii și cercetări de istorie veche și arheologie
Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne
Revue des études sud-est européennes
Studii și cercetări de istoria artei
— seria arta plastică
— seria teatru — muzică — cinematografie
Revue roumaine d'histoire de l'art
— série beaux arts
— série théâtre — musique — cinéma

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

D. Berciu, **Buridava dacică**, 1981, 289 p., 34 lei.
Alexandru Suceveanu, **Histria** VI, 1982, 230 p., 38 lei.
Mircea D. Matei, Emil I. Emandi, **Habitatul medieval rural din Valea Moldovei și din Bazinul Șomuzului Mare**, 1982, 195 p., 27 lei.
D. M. Pippidi, **Inscripțiile din Scythia Minor**, I, 1984, 544 p., 71 lei.
Mihai Sâmpetru, **Tropaeum Traiani**, II, 1984, 98 p., 26 lei.
I. T. Dragomir, **Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni**, 1984, 184 p., 29 lei.
Dan Gh. Teodor, **Civilizația romană la est de Carpați în secolele V—VII e.n. Așezarea de la Botoșana—Suceava**, 1984, 132 p., 14 lei.
Gh. Bichir, **Geto-dacii din Muntenia**, 1984, 188 p., 25 lei.
Arheologia Moldovei, X, 1984, 136 p., 22,50 lei.
N. Constantinescu, **Curtea de Argeș (1200—1400). Asupra începuturilor Țării Românești**, 1984, 170 p., 19,50 lei.

https://biblioteca-digitala.ro / http://www.instarhparvan.ro

Lei 100